AHMET

ALTAN

„Un portret năucitor al Istanbulului din secolul al XIX-lea.“

ASYMPTOTE

Ca o rană de sabie

PRIMUL ROMAN AL „CVARTETULUI OTOMAN“

PANDORA M

Anansi
CONTEMPORAN

AHMET

ALTAN

„Un portret năucitor al Istanbulului din secolul al XIX-lea.“

ASYMPTOTE

Ca o rană de sabie

PRIMUL ROMAN AL „CVARTETULUI OTOMAN“

PANDORA M

Anansi
CONTEMPORAN

COLECȚIE COORDONATĂ DE
BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU

Anansi
CONTEMPORAN

AHMET

ALTAN

Ca o rană de sabie

Traducere din limba turcă și note de

Luminița Munteanu

PANDORA M

EDITORI:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir

FONDATOR:
Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL:
Bogdan-Alexandru Stănescu

DESIGN:
Andrei Gamarț

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Dan Crăciun

CORECTURĂ:
Oana Apostolescu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Titlul original: *Kılıç Yarası Gibi*
Autor: Ahmet Altan

Copyright © 1997 by Ahmet Altan
Copyright © 2018 by Edizioni E/O

Copyright © Pandora M, 2021, pentru traducerea în limba română.

O.P. 17, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-390-0

ISBN (epub): 978-606-978-504-1

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

I

Toate lucrurile acelea vechi, căzute-n uitare — trusa de scris din cristal fățuit, hârtiile îngălbenite pe care slovele în stilul *sülüs*[1] se zbăteau aidoma unor făpturi vii care mai aveau puțin și-și dădeau duhul, fotoliul cu pielea scorojită ici-colo, tambura cu coarda ruptă care stătea rezemată de perete, masa de nuc rămasă fără sertare, niște fructe meșterite din săpun, cu vopseaua coșcovită, care se odihneau pe o farfurie ciobită din porțelan, globul pământesc de tinichea, schilod, al cărui ax subțire, care-l străpungea chiar prin mijloc, arăta mâncat de rugină, sabia de argint și bastonul de fildeș proptite de zid unul lângă altul, revistele vechi îngrămădite într-un colț al încăperii, cărțile îmbrăcate în marochin —, toate acele lucruri, întreaga odaie, întreaga casă, ba chiar, poate, întreaga urbe erau năpădite de praf; totul părea învăluit într-un soi de colb fin, care se cuibărise în lucruri, le uzase și, în cele din urmă, le venise de hac.

Își amintea tot ceea ce i se povestise — își întipărise în memorie, rând pe rând, toate amănuntele, fără a pierde din vedere nimic; ceea ce i se spunea suna altfel în gura fiecăruia. Potrivit unora, trusa de scris din cristal ajunsese acolo cu prilejul circumciziei lui Șeyh Efendi, însă alții afirmau că-i fusese adusă lui Ragıp Pașa ca dar de nuntă; cât despre bastonul de fildeș rezemat de perete, unii spuneau că i-ar fi aparținut cândva lui Reșit Pașa, pe câtă vreme alții susțineau că fusese cumpărat de Hikmet Bey de la un anticar din Salonic. Istoria acelui oraș, a acelei case, a acelei odăi se modifica în funcție de cel care o depăna, se asocia, de fiecare dată, cu o altă poveste, cu un alt anotimp, cu un alt timp și, tot de fiecare dată, trecutul se pierdea, cufundându-se și mai mult în uitare.

Își amintea totul, dar îi era cu neputință să-și dea seama când anume se apucase să stea de vorbă cu morții; oare să o fi făcut când ajunsese în casa aceea sau să fi fost adus în casa aceea chiar de morții cu care stătea la sfat? Globul de cristal al timpului se fisurase într-un moment greu de definit, așa încât morții cuibăriți în căușul acelei sfere și viii aflați în afara ei ajunseseră să se amestece de-a valma. Osman își începuse călătoria funestă, în răstimpul căreia viața urma să se întrepătrundă cu moartea, iar rațiunea cu nebunia și care urma să dureze până când sfera avea să se facă țăndări, pentru ca apoi să dispară, tocmai la vremea când fisura aceea, care aducea la început cu o linie fină, prinsese să se adâncească și să se lățească în legea ei.

I se povesteau tot soiul de lucruri; oamenii îi vorbeau despre orașe, despre palate, despre conace, despre case ridicate pe țărm, despre lăcașuri de derviși, despre războaie, despre confruntări, despre crime, despre amoruri, despre gelozii, despre mânii, despre trădări, despre prietenii, despre natura umană, iar începutul acelor povești se situa chiar în ziua aceea ciudată în care avusese loc nunta lui Șeyh Efendi.

În străfundurile cerului care se înfoia aidoma unei vietăți înzestrate cu blană ori cu pene forfoteau niște nori de un galben sulfuros, Cornul de Aur, care se întindea până în buza cimitirului din vecinătatea lăcașului de derviși, se umflase, înghițind duhoarea de moarte care răzbătea din oraș, iar chiparoșii de pe măgurile din Eyüp se înneguraseră. Palatul Sadabad[2], unde se întreceau cândva, care mai de care, niște ditamai broaștele țestoase pe ale căror vajnice carapace erau fixate lumânări care se vedeau licărind în noapte, luneca spre Cornul de Aur, copleșit de grămezi de nămol invadate de alge.

Nu era nici pe departe o zi prielnică pentru nuntă.

Ciocnirile care izbucniseră în oraș între cetele de naționaliști armeni și populația musulmană durau de trei zile, cu scurte momente de respiro. Militarii se retrăseseră în cazărmi, lăsând străzile pe mâna civililor înarmați. Din împrejurimile Galatei răzbătea zvon de arme. Se spunea că armenii ar fi atacat Banca Otomană.

Yusuf Efendi, șeicul, aștepta, privind printre morminte către Cornul de Aur, cu ochii mijiți, ca de obicei, sosirea alaiului de nuntă, care urma să se arate peste puțină vreme.

O văzuse pentru prima oară pe mireasă cu o zi în urmă și se convinsese cu ochii săi de frumusețea legendară cu care fusese înzestrată fiica în vârstă de șaptesprezece ani a lui Tevfik Bey, directorul vămilor. Nu fuseseră lăsați singuri decât preț de două clipe, într-o încăpere cufundată în semiîntuneric, iar în vremea aceasta, Mehpare Hanım își desfăcuse vălul și-i îngăduise să-i zărească chipul.

Ochii mierii ai miresei, care era gătită, potrivit datinii, cu patru briliante, fixate în frunte, în gropițele din obraji și în cea din bărbie, erau mari și strălucitori și se iteau dintre pietrele prețioase aidoma unor vietăți lunecoase. Pe Șeyh Efendi îl cuprinsese spaima: o asemenea frumusețe aducea nenoroc.

În dimineața aceea, de cu zori, oamenii de la Palat îi aduseseră în dar cel mai vânjos berbec de jertfă din grajdurile Palatului, alături de omagiile preasfântului sultan. Berbecul, ale cărui coarne erau împodobite cu foiță de aur, care avea la gât

un clopoțel de argint și o mărgică albastră împotriva deochiului și a cărui blană albă, creață, spălată temeinic fusese frecată cu mirozne de mosc, pătrunsese în curtea lăcașului, apoi se oprise în loc, înălțându-și privirile către bolta cerului, după care se îndreptase de bunăvoie către acareturile aflate în partea din spate, se lungise lângă jgheabul de piatră pregătit din vreme pentru jertfirea dobitoacelor și, așezându-și căpățâna în dreptul ulucului, se pornise să aștepte. În ciuda faptului că învățăceii întâmpinaseră pornirea berbecului de a se tolăni cu de la sine putere pe lespedea de jertfă cu exclamații de genul „slavă Domnului, slavă Domnului!“ și cu osebite rugăciuni, jurând încă o dată credință pe măreția lui Șeyh Efendi, acesta găsise că până și întâmplarea cu pricina era prevestitoare de rău.

Cazanele înnegrite de fum, cu ciorbă, care clocoteau în curte, înșirate unul lângă altul, mirosul lemnelor fumegânde din rugurile aprinse pentru a le încinge, agitația ucenicilor îi strecurau în suflet un soi de neastâmpăr; toate pregătirile legate de acea nuntă îi stârneau rușine și spaimă, căci îi aduceau aminte de dorința de nestăvilit care-i măcina sufletul. După ce învățăceii au mângâiat rând pe rând, de câte trei ori, grumazul berbecului și au rostit într-un glas „Dumnezeu e mare!“, Taica Măcelarul, care se număra printre cei mai vechi ocupanți ai lăcașului, și-a înfipt cuțitul în vâna de la gâtul animalului, sângele acestuia a țâșnit până-n tării, la fel de înalt ca un minaret, pentru ca mai apoi, din câte se povestește, să se reverse din văzduh aidoma ploii și să-i năclăiască pe toți învățăceii; doar șeicul n-a fost atins de nicio picătură de sânge. Dalele cu care era pavată curtea au fost năpădite pe dată de culoarea stacojie a sângelui, dar ploaia, care s-a stârnit pe nepusă masă, i-a șters urmele.

În cimitirul la marginea căruia șeicul se afla în așteptarea bărcii care urma să-i aducă mireasa își dormeau somnul de veci șeicii de pe vremuri ai lăcașului; mormintele erau îngrijite și dispuse în ordine; printre pietre se ițeau trandafiri cățărători; fiecare stelă funerară purta în creștet câte un ditamai turbanul. Mai târziu, după foarte multă vreme, când lăcașul avea să fie închis, iar clădirea avea să prindă să se năruiască, cimitirul urma să fie atins și el de paragină, pietrele de mormânt închinate morților, printre care se număra de-acum și Șeyh Efendi, urmau să fie furate rând pe rând și vândute, mormintele aveau să fie călcate-n picioare, iar cimitirul avea să se preschimbe într-o adevărată groapă de gunoi, în care cele câteva pietre funerare care nu apucaseră încă să fie prădate zăceau într-o rână sau erau culcate la pământ. La vremea aceea, în vechiul lăcaș de dervișii din care nu mai rămăseseră în picioare decât o parte din bucătăria aflată la catul de jos

și două odăi aflate la catul de sus își aveau adăpostul doica cea oarbă a tatălui lui Osman și fiul acesteia. Acoperișul lăcașului se făcuse nevăzut, balustradele scărilor se prăbușiseră, iar treptele dispăruseră. Femeia aceea oarbă se ducea din odaia ei în bucătărie și din bucătărie în odaia ei ținându-se strâns de o sfoară întinsă între bucătăria de la parter și camera de la etajul de sus, printre curenții de aer care răzbăteau, cu vuiet mare, prin clădirea în ruină, printre pereții năruiți, printre pervazurile prăbușite, printre geamurile sparte. Când secătura de fiu al doicii i-a închiriat gropișteа unui individ care ținea un cinematograf, aceasta a fost împrejmuită cu gard și înzestrată cu un ecran alb, devenind astfel cinematograf în aer liber, iar în ea au început să ruleze tot soiul de filme deocheate. Cei care se abăteau pe acolo stăteau așezați pe niște scaune de lemn, iar când era peste măsură de aglomerat unii dintre ei se cocoțau pe pietrele într-o rână închinate șeicilor de odinioară și se uitau de acolo la perechile care se liboveau pe ecran, gemând de mama focului. Odată, fiul doicii îl dusese acolo și pe Osman, acesta se așezase pe o piatră de mormânt despre care habar n-avea cărui șeic îi aparținea și se uitase la o femeie cu țâțe mari care tocmai atunci se iubea cu cineva; începând din ziua aceea, barca miresei, meșterită din lemn negru și înzestrată cu două vâsle — acea barcă pe care o așteptase cândva Șeyh Efendi — prinsese să i se arate mereu, înconjurată de un nor de praf, dintre sânii acelei femei pieptoase de pe ecran.

Mehpare Hanım, care tocmai coborâse din barca aceea de mireasă făcută din lemn negru, purta o rochie brodată cu fir, ale cărei poale se alcătuiau din trei pulpane, și, pe dedesubt, șalvari dichisiți cu perle; în picioare avea niște conduri din meșină albă, garnisiți cu fir de argint. Cămașa de tul, împodobită cu paiete minuscule, din aur, îi era vârâtă în șalvari, iar mijlocul îi era încins cu o centură groasă, împletită din zale delicate, tot din aur. Pe cap purta o cunună de diamante ce închipuia un trandafir, în urechi niște cercei atârnători, iar la gât un colier făurit din soiul acela de diamante cunoscute sub numele de „apă curgătoare“; urechile îi erau încadrate de zulufi, iar coama de păr de la spate îi era împletită cu niște fire de aur de grosimea unui deget, cozile închipuite în acest fel fiind prinse între ele cu niște bentițe împodobite cu diamante. Avea chipul ascuns îndărătul unui văl de mireasă din borangic, de culoare roșie, de care atârnau fire de beteală din argint.

Când a coborât din barcă, Tevfik Bey, directorul vămilor, care urma să moară la două luni după nuntă, i-a întins mâna fiicei sale, să i-o sărute, a încins-o cu o cingătoare din lână fină, i-a cerut să sară peste o sabie de argint și i-a spus „să ai parte de fii și de nepoți care să se folosească bine de această sabie, așa cum au

făcut-o și strămoșii tăi!“. Când mireasa a pășit pe uscat, învățăceii au zărit un pâlc de delfini care tocmai pătrunseseră în Cornul de Aur și care înotau, săltându-și trupurile din apă.

Alaiul miresei a trecut printre învățăcei, care stăteau așezați în curte pe două rânduri, cu capetele plecate, și a pătruns în lăcaș. La trecerea miresei, focurile care ardeau sub cazanele smolite s-au întețit brusc, iar flăcările, care tot sporeau, contorsionându-se aidoma unor dănțuitoare cu degetele văpsite cu henna, au învăluit căldările, făcându-l încă o dată pe Șeyh Efendi să se ducă cu gândul la iad, iar pe discipolii săi, la „puterea miraculoasă a șeicului“. Șeicii, învățăceii sosiți de pe la lăcașurile de dervișii din vecinătate, precum și membrii feluritelor bresle fuseseră orânduiți la mese alături de oaspeții ce se numărau printre mai-marii Palatului, iar femeilor aflate înăuntru le fuseseră duse șiruri nesfârșite de tipsii cu felurite bucate.

În vreme ce se înfruptau din „ciorba de nuntă“[3], sunetele de armă care răzbăteau dinspre oraș se întețiseră. Mai apoi au urmat „friptura de nuntă“, plăcintele, legumele umplute, pilaful, *zerde*[4] și compoturile. După ce nuntașii și-au băut cafelele, așezați pe mindirele îmbrăcate în țesături de mătase ce fuseseră așternute în jurul siniilor cu mâncare, peste grădina care, la drept vorbind, era oricum cufundată în tăcere a coborât o tăcere desăvârșită. Mirosul înțepător de praf de pușcă care răzbătea dinspre bolta cerului, ce părea să fi dobândit o tentă verzuie, dinspre Cornul de Aur, dinspre oraș învăluise grădină, amestecându-se cu mirosul răspândit de focurile de lemne.

Cununia fusese oficiată de șeicul lăcașului sufit din cartierul Edirnekapı, față de care Șeyh Efendi nutrea o venerație deosebită. După săvârșirea ei, participanții se îndreptaseră către marea sală de ceremonii și astfel începuse ritualul *zikir*-ului[5].

Șeyh Efendi, cu mantia sa neagră, cu boneta neagră și cu barba la fel de neagră, stătea neclintit ca o statuie de abanos pe blana de oaie de culoare sângerie care-i servea drept mindir; dorința de nestăvilit care-i măcina sufletul, precum și teama de păcat, la fel de pătrunzătoare ca duhoarea prafului de pușcă, nu i se reflectau deloc pe chip; era aidoma unui cuptor uriaș, de fier, care-și tăinuiește flăcările în propriile măruntaie. Roșul jucăuș al lumânărilor aprinse odată cu lăsarea întunericului rătăcea, purtat de curenți tainici, dintr-un ungher al sălii în altul, stârnind fiori în cugetele celor ce se găseau acolo în acele clipe.

Femeile aflate în partea rezervată lor, despărțită de restul încăperii printr-un parmaclâc de lemn, îngenuncheaseră, în frunte cu mireasa, așteptând să înceapă

ritualul *zikir*-ului. Dervișii s-au pornit să îngaime imnuri, legănându-se pe genunchi; odată cu întețirea treptată a mișcărilor lor sporea și ritmul rugăciunilor rostite de cei prezenți, precum și cel al sunetelor slobozite de tobele gemene. Toată lumea stătea cu ochii închiși și cu capul înclinat într-o parte; în toiul cântărilor religioase, exclamațiile de „El!“[6] se amestecau cu strigăte de „Allah, Allah!“; cei prezenți se desprindeau, rând pe rând, de sine și de lume și se făceau nevăzuți, pătrunzând pe poarta unui alt univers. Percepeau cu toții miresmele Paradisului, miroznele acelea de roză, de brad și de agar, iar cei care izbucneau în plâns ori care își pierdeau simțirile deveneau din ce în ce mai numeroși.

Unele dintre femeile aflate în partea hărăzită lor se cuprinseseră în brațe una pe cealaltă și se legănau dintr-o parte în alta, părând să fi uitat de sine; când percepeau în vintre un soi de plăcere, se îmbujorau la chip și se destindeau, sub înrâurirea fluidelor calde, îmbătătoare, slobozite de propriile corpuri; trupul se petrecea cu spiritul și încercau cea mai măreață tihnă și despovărare din lume. Până la sfârșitul ritualului de *zikir*, Mehpare Hanım încercase aceeași stare de extaz de trei ori, poate și din pricina freneziei pe care i-o stârnea vârsta sa tânără, își desferecase baierile inimii, simțise cum îi tremurau și i se tăiau picioarele, iar apoi, odată ajunsă în odaia nupțială, nu-i mai rămăsese nimic de dăruit în afara propriului trup; cât despre Șeyh Efendi, acesta rămăsese stăpân pe trupul său și pătrunsese în iatac stăpânit de o emoție copleșitoare.

Cum fiecare dintre ei părăsise ceremonia în alt chip, unul plutind în al nouălea cer, celălalt stăpânit de extazul credinței, noaptea nunții a decurs într-un soi de dizarmonie în răstimpul căreia Șeyh Efendi a fost stăpânit de un soi de „zădărâre“, pe câtă vreme Mehpare Hanım s-a lăsat moale în mâinile sale, ca o cocă luată la frământat; mirele s-a simțit rușinat de senzualitatea sa, în vreme ce mireasa s-a simțit plictisită de cele ce se petreceau.

În noaptea aceea n-au vorbit deloc și nici n-au mai vorbit vreodată după aceea: n-au ajuns niciodată să afle cu ce anume aducea vocea celuilalt; căsnicia lor s-a consumat fără ca vreunul dintre ei să afle cum suna vocea perechii sale. Șeyh Efendi a făcut mereu dragoste cu aceeași „zădărâre“, după cum Mehpare Hanım a încercat mereu aceeași oboseală dintâi și, vreme de un an și jumătate, singura plăcere a proaspetei căsătorite a fost reprezentată de ceremonia de *zikir*; aștepta, plină de emoție, ritualurile religioase, însă nu-și aștepta și soțul. Rodul primei nopți petrecute împreună a fost fiica lor, care s-a născut la exact nouă luni și zece zile după aceea. Au numit-o Rukiye.

Când Mehpare Hanım s-a arătat, la mulți ani după aceea, în odaia lui Osman, gătită în rochie de mireasă, i-a spus, cu vocea aceea scăzută pe care Șeyh Efendi nu izbutise s-o audă niciodată, „bunicul tău este preasfântul șeic, care nu m-a părăsit pentru că l-aș fi înșelat eu, ci pentru că l-a cuprins spaima de propria-i «zădărâre» și l-a copleșit rușinea".

Cât despre Șeyh Efendi, acesta i-a spus lui Osman, referindu-se la fosta sa soție căreia nu-i spunea niciodată pe nume, „femeia aceea m-a înșelat cu negustătorii arabi de atlazuri, de geanfesuri, de catifele care-și făceau veacul prin Bazarul Acoperit".

După un an și jumătate s-au despărțit, lăsând în urmă tot soiul de vorbe de clacă care urmau să fie evocate ani de zile, în șoaptă, prin lăcașurile sufite din Istanbul.

Stil de scriere extrem de elaborat, specific caligrafiei arabe.

Unul dintre numeroasele palate istanbuleze construite în Epoca Lalelei (1718-1730), patronată de sultanul Ahmed III și celebră, printre altele, pentru fastul inegalabil al petrecerilor sale; în acest scurt interval de timp au fost ridicate numeroase reședințe somptuoase, în cartiere precum Kağıthâne, Haliç, Topkapı și *Üsküdar*; acestea găzduiau petreceri grandioase și întâlniri regulate între membrii elitei otomane. Palatul Sadabad a fost inspirat, în parte, de planurile palatului și ale grădinii de la Fontainebleau, aduse din Franța cu ocazia misiunii diplomatice conduse de Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi (1720-1721).

Varietate de ciorbă servită îndeosebi la nunți, după cum i-o arată și numele; este preparată, în general, din carne, legume (îndeosebi ceapă), făină, iaurt, ouă și diverse condimente, în funcție de zonă și preferințe.

Gen de desert de culoare galben intens, preparat din făină de orez (sau amidon), în amestec cu apă, orez, zahăr și, mai ales, șofran; acestuia din urmă i se datorează, de altfel, atât culoarea, cât și aroma specifică; în unele zone, șofranul este înlocuit cu turmeric. Desertul este decorat, de obicei, cu fistic, alune, boabe de rodie sau stafide.

Ritualul numit *zikir*, „menționare, amintire (a lui Dumnezeu)", era specific ordinelor mistice musulmane (sufite) și putea să îmbrace diverse forme de la un ordin la altul sau de la o treaptă de inițiere la alta; unele dintre aceste formule de *zikir*, dedicate neofiților, erau mai lungi, pe câtă vreme altele, destinate „veteranilor", erau mai degrabă succinte, limitându-se, de pildă, la câte unul dintre „numele coranice" ale lui Dumnezeu. Formula amintită era repetată de nenumărate ori, fiind asociată, cel puțin teoretic, cu transa extatică.

În original, *Hu* (*Huwa*), unul dintre „numele coranice" ale lui Dumnezeu.

II

Cea de-a doua nuntă a lui Mehpare Hanım a fost cu mult mai spectaculoasă și mai zgomotoasă decât prima; noul său soț era Hüseyin Hikmet Bey, fiul lui Reșit Pașa, care se număra printre medicii Palatului. Mama acestuia, înrudită îndeaproape cu kedivul Egiptului, se despărțise de Reșit Pașa pe vremea când Hikmet nu avea decât trei ani și se oploșise la Paris.

Hüseyin Pașa își petrecuse copilăria între Paris și Istanbul; în perioada iernii se ducea la școală la Paris; la „suarelele" la care obișnuiau să participe feluriți scriitori, poeți, cântăreți și aristocrați francezi făcuse cunoștință cu tot soiul de doamne zeflemitoare și domni inteligenți, cu limba ascuțită, se deprinsese să fie sărutat de cele mai frumoase femei din lume și să bea vin în tovărășia prietenilor, prin cafenele amenajate în coasta trotuarelor largi ale orașului, făcuse lungi plimbări pe malurile Senei, cufundat în dezbateri — însuflețite și de vigoarea tinereții — privitoare la dragoste, la literatură, la filosofie; în perioada verii locuia în vila de pe Bosfor a tatălui său, pașa, trecând de la o roabă la alta, rătăcea prin grădina umbrită de arbori de magnolie, printre mușcate, micșunele, crini și trandafiri, învățând astfel să deosebească mireasma unei flori de cea a altei flori, iar serile asculta melodii orientale interpretate de ansambluri subtile de muzică tradițională angajate să vină la conac. Iarna citea cărți de Baudelaire, de Hugo, de Balzac, iar vara învăța pe de rost poeme semnate de Șeyh Galip[7], de Nedim[8], de Fuzuli[9].

După ce a absolvit Facultatea de Drept din Paris, a urmat sfatul tatălui său, care-i spusese că viitorul se afla la Istanbul, și s-a stabilit la „Poarta Fericirii"[10], devenind funcționar al Palatului.

Dualitatea de care avusese parte pe parcursul întregii sale copilării și tinereți nu-l tulburase; își însușise cele două stiluri de viață aparte, cele două culturi diferite care nu aduceau nici pe departe una cu cealaltă ca pe niște laturi de nedespărțit ale existenței sale și le orânduise în grădinile spiritului său liber ca pe niște frați care își duceau viața în strânsă comuniune; când sfârșise însă prin a se stabili cu totul la Istanbul, iar cele două culturi se rupseseră una de cealaltă, ologeala care stăruia în sufletul său prinsese să iasă la iveală și începuse să șchioapete. Îl deprima și îl înspăimânta faptul că nu putea să facă glume în aproape nicio privință, că nu putea să frecventeze, seara, restaurantele în tovărășia câte unei femei spre a se desfăta cu vin, că nu putea să se pronunțe asupra celor mai noi piese de teatru, că se desprinsese de luminile strălucitoare ale Parisului

pentru a ajunge să fie întemnițat în obscuritatea Istanbulului, care era marcat de o teroare apăsătoare, de iscoade, de turnătorii, de amenințări și unde un simplu cuvânt nelalocul lui ar fi putut nimici o viață.

În ciuda poziției importante pe care-o avea tatăl său pe lângă sultan, în ciuda slujbei sale la Palat, unde beneficia de privilegii însemnate, percepea și el, la fel ca toată lumea, opresiunea și, în plus, dat fiind faptul că știa ce înseamnă să duci o viață liberă, se simțea mai tulburat decât cei din jur de împilarea de care aveau parte. Se cufundase, puțin câte puțin, în singurătatea specifică celor care viețuiesc pe un meleag străin, rupți de toți cei din jur; străzile, trăsurile, oamenii, casele, tot ceea ce-l înconjura începuseră să i se pară străine.

Pentru a izbuti să mascheze încordarea pe care i-o provoca starea aceea de alienare adoptase o atitudine plină de snobism și ostentație. Trăsura sa era faimoasă în tot Istanbulul; faetonul, făcut de comandă la Florența, era tras de doi armăsari ungurești vajnici, în fața cărora goneau doi ponei albi; portierele îi erau împodobite cu blazoane. Materialele din care-i erau lucrate veșmintele erau comandate în Anglia, iar confecționarea acestora îi era încredințată croitorului ambasadorului francez, care-și avea atelierul în Pera[11] și pe care-l răsplătea cu o groază de pungi cu galbeni.

Nu rata niciodată seratele muzicale organizate prin conacele prietenilor săi și lua lecții de lăută de la cei mai vestiți dascăli ai vremii, însă când rămânea singur în conacul său, seara, cânta la pian piese de Mozart și Chopin și, pe de altă parte, îi scria mamei sale lungi scrisori în limba franceză, care începeau cu formula *chère maman*. Era la fel de scârbit de pușcașii albanezi ai Palatului, de teologii musulmani cu scăfârliile acoperite de turbane care se săpau unul pe altul, de șambelanii de la curte, ipocriți și turnători, de intelectualii snobi care, la fel ca el, încercau să-i imite pe francezi, ba chiar pe sultan — îi era însă cu neputință să mărturisească cuiva acest lucru — și, pentru a-și disimula dezgustul, care ar fi putut să-l coste viața, se străduia să se aibă bine cu toată lumea. În momentele când era bine dispus, recita poeme de Șeyh Galip în limba franceză și, pe de altă parte, poeme de Vigny în turca otomană.

Dorul necurmat de Paris ajunsese să se împletească, în ceea ce-l privea, cu splendidul desfrâu al Istanbulului; știa acum că, de-ar fi fost să revină la Paris, n-ar mai fi avut parte de tihnă, că ar fi tânjit după Istanbul până și acolo. Copilăria sa liniștită, tihnită, sănătoasă fusese urmată de o tinerețe nesănătoasă și plină de zbucium; ostentația, snobismul și petrecerile erau singurele sale consolări.

Din când în când se gândea să plece la Paris sau să-i invite pe prietenii săi din Franța la Istanbul, dar toate aceste gesturi ar fi fost de natură să trezească suspiciuni în mediile Palatului; de aceea, renunța pe dată la asemenea intenții. Era tot mai frecvent înălțat în rang, poziția sa socială devenea din ce în ce mai importantă, dar știa că toate aceste lucruri i se datorau tatălui său. Faptul că nu i se adresase niciodată sultanului cu vreo delațiune pe o temă sau alta începuse să atragă atenția celor din jur, căci pe vremea aceea rânduiala era cât se poate de limpede: în cazul în care nu semnai tu însuți vreun denunț, săvârșeai o faptă care se cuvenea să devină ea însăși obiectul unui denunț.

Când a împlinit douăzeci și patru de ani, tatăl său a decis că venise vremea să se însoare. Un rol cât se poate de important în luarea acestei hotărâri a revenit unei remarci a sultanului, care a spus într-o dimineață: „Cum o mai duce feciorul dumitale, pașă, pesemne că nu s-a însurat încă, se cuvine ca tinerii să se însoare!“; sultanul era încredințat că holteii erau mai primejdioși decât restul bărbaților și avea dreptate să creadă acest lucru.

Așa s-a făcut că a început o căutare febrilă pentru descoperirea unei posibile mirese; negustoresele cu bocceaua erau trimise prin casele tuturor pașalelor care aveau fete tinere, numai bune de măritat, iar femeile cu pricina, care lucrau pe vremea aceea, la Istanbul, aidoma unei structuri de informații, cutreierau orașul cu boccelele lor pestrițe în care se aflau țesături de mătase, dantele, tuluri, canafuri, găseau prilejul cel mai nimerit pentru a le vedea pe tinere, culegeau vorbe de clacă privitoare la codanele din cartier și purtau toate aceste informații, până în cel mai mic amănunt, până la conacul lui Reșit Pașa. Dădaca îi transmitea toate aceste vești pașei, numai că Hikmet Bey nu se-ndura să se însoare cu niciuna dintre acele tinere, găsind mereu câte un pretext pentru a n-o face. Căsătoria ar fi însemnat că visul său de a se întoarce cândva la Paris n-avea să se mai împlinească niciodată, că până și refugiul acela pe care-l păstra în suflet ca pe o grădină minunată, ca pe un golf fermecat cutreierat de cântecul sirenelor, ca pe un paradis tainic, s-ar fi năruit, că ar fi acceptat să rămână țintuit toată viața pe o culme de munte stearpă, cufundată în tăcere, căreia toată lumea îi pierduse urma. Chiar dacă ar fi fost să nu se mai întoarcă niciodată la Paris, nu dorea să renunțe la acel vis; visul aproape că era mai important decât Parisul însuși. Cât despre tatăl său, acesta era din zi în zi mai furios, căci nu era la curent cu reveriile sale, și bombănea de zor capriciile și răzgâielile de care dădea dovadă „domnișorul“.

Într-o după-amiază de vineri, când tocmai ieșise la plimbare cu trăsura prin Kâğıthane ca să mai ia puțin aer și să se binedispună, s-a pomenit pe un drum

blocat de o căruță căreia i se fărâmase o roată. Când Hikmet Bey a scos capul pe fereastra trăsurii ca să vadă despre ce era vorba, a băgat de seamă că perdeluța cu care era înzestrat landoul negru de alături se dădea la o parte și că un chip de o frumusețe cum nu-i mai fusese dat să vadă nicicând se ivea o clipă dindărătul ei, pentru ca mai apoi să se facă din nou nevăzut. Poate că n-ar fi luat prea mult seama la el dacă întâmplarea aceasta s-ar fi petrecut altă dată; ar fi trecut mai departe, gândindu-se că avea să-l uite oricum după o bucată de vreme, numai că în zilele acelea în care tatonările legate de căsătorie evoluau cu repeziciune, socotea că îi revenea dreptul de a se interesa de toate femeile cu putință, căci avea un motiv cât se poate de valabil și de moral de a le aborda în acel oraș al interdicțiilor multiple; eventualitatea unei căsătorii sporea îndrăzneala cu care se apropia de ele. La mulți ani după aceea urma să-i spună lui Osman: „Avea un asemenea chip, încât viața celui care îl zărea n-avea cum să mai fie vreodată la fel ca înainte și, de fapt, viața mea nici n-a mai fost vreodată așa...“

Au aflat de îndată cine era posesoarea acelui chip și au cules informații privitoare la ea. Pentru Hikmet Bey nu avea nicio importanță faptul că Mehpare Hanım era divorțată. A perseverat, deși tatăl său se împotrivea unei astfel de căsătorii. Nu punea decât o singură condiție: să stea de vorbă cu ea, față în față, înainte de a o lua de soție. În ciuda stranietății acestei dorințe, alura europeană a pretendentului și averea sa au făcut ca solicitarea sa să fie acceptată.

Odată rămași singuri într-o odaie cu draperiile pe jumătate trase care dădea către grădina din spate a casei din Laleli în care Mehpare Hanım locuia alături de mătușa sa dinspre tată, s-a așternut o scurtă tăcere, iar în acest răstimp Mehpare Hanım, care stătea cu privirile ațintite înainte, l-a cercetat pe Hikmet Bey pe furiș, uitându-se la el pieziș.

Deși nu erau conștienți de acest fapt, fiecare dintre ei decisese deja de multă vreme să se îndrăgostească de cel aflat în acele clipe în fața sa și poate că se amorezaseră unul de celălalt chiar din primul moment în care se văzuseră. În fapt, formula aceasta de dragoste la prima vedere reprezenta pe atunci, în capitala otomană, singura modalitate de a te îndrăgosti de cineva; teama și împilarea ce stăpâneau orașul acela cu iz de mare, de caprifoi, de trandafiri, de smochini, de lămâi, de pepeni, care era năpădit de tufe de soc și de cedri și care vuia de sunetele chemărilor la rugăciune ori ale cântărilor religioase, închipuiau atmosfera deopotrivă conservatoare și ațâțătoare a orașului; în această atmosferă, sufletele oamenilor, care-și tăinuiau necontenit simțămintele îngrădite de păcate și interdicții în străfundurile cele mai tainice ale ființelor lor, se preschimbau în

nopți întunecate în care sentimentele răbufneau pe neașteptate, aidoma unor focuri de artificii; cel care ajungea să fie scăldat, în obscuritatea aceea, de focul bengal, care pătrundea în mănunchiul acela de lumină devenea ținta dragostei altora, iubirile fiind alimentate și amplificate de teamă. Cu prilejul plimbărilor cu trăsura ori al excursiilor cu barca, privirile femeilor, care rătăceau asupra împrejurimilor, strecurându-se pe sub mantiile negre, verzi ori liliachii, căutau mereu și mereu același lucru, și anume chipul care urma să fie luminat de fasciculul acela strălucitor ce avea să răzbată din întuneric.

Hikmet Bey și-a îndreptat mai întâi fesul, apoi lavaliera lată, de culoare argintie.

— Ce mai faceți, Mehpare Hanım?

— Mulțumesc de întrebare, domnule, dar domnia voastră?

— Cunoașteți, fără îndoială, scopul vizitei mele...

Mehpare Hanım a rămas cu capul plecat.

— Da, domnule.

— Aș vrea să vă cer mâna, doamnă. I-am vorbit despre acest fapt și mătușii dumneavoastră, dar, sincer să fiu, n-am socotit potrivit să fac vreo preparativă înainte de a avea o întrevedere domniei voastre și de a vă obține consimțământul. Chiar dacă lucrurile de acest gen contravin datinilor noastre, am stăruit să aflu chiar eu ce anume gândește viitoarea mea soție despre o astfel de căsătorie. Sper să nu vedeți în insistența mea un semn de necuviință!

— Vă rog, nicidecum!

— Nădăjduind că nu veți privi lucrul acesta ca pe o lipsă de considerație, doresc, doamnă, să-mi exprim personal simțămintele și gândurile privitoare la dumneavoastră... De când v-am văzut, n-am mai izbutit să-mi iau gândul nici măcar o clipă de la această căsătorie; dacă va fi să acceptați, veți face din mine cel mai fericit, cel mai voios om din lume... Sunteți de acord, așadar, să vă căsătoriți cu mine, doamnă?

Mehpare Hanım și-a ridicat privirile scăldate în lumină și s-a uitat la Hikmet Bey, iar acesta, incapabil să rabde frumusețea pe care o contempla în acele clipe, s-a văzut nevoit să-și plece privirile în pământ. Hikmet Bey n-a fost înspăimântat de frumusețea care-l îngrozise pe Șeyh Efendi; dimpotrivă, deși simțea că urma să fie înrobit până la capătul zilelor sale de acei ochi, își accepta înrobirea cu fiori de fericire și, totodată, cu nerăbdare.

Mehpare Hanım a spus, cu acea siguranță care-i stăpânea vocea ușor voalată de când se știa pe lume:

— Pentru mine este o onoare, domnule!

— Vai, vă rog, onoarea este de partea mea! Fiți convinsă că, prin aceste cuvinte, mi-ați dăruit întreaga lume, ba mai mult, vă implor să mă credeți că atâta vreme cât îmi va fi dat să trăiesc am să mă străduiesc să vă fac fericită!

Hikmet Bey a șovăit o clipă, căci îi venise în minte o idee nesăbuită, convins fiind că emoția pe care i-o deștepta frumusețea ce adăsta în fața sa i-ar fi dat posibilitatea să săvârșească orice nebunie.

— Dacă vi se pare convenabil, aș dori ca nunta să aibă loc cât mai curând, iar apoi mă gândesc să ne petrecem luna de miere la Paris. Nu știu dacă sunteți la curent cu faptul că mi-am petrecut cea mai mare parte a copilăriei și a tinereții acolo, alături de mama; îmi doresc să vă duc în acel loc și să hoinărim alături pe meleagurile copilăriei mele. Parisul este un oraș care se fălește cu femeile sale frumoase, așa încât, cu voia voastră, este cazul ca locuitorii săi să și vadă cum arată, de fapt, o femeie frumoasă.

— Vai, vă rog! Cum socotiți că este mai potrivit...

Conversația aceasta stranie și fără noimă s-a întipărit în mintea femeii și a bărbatului care stăteau așezați atunci, plini de emoție, unul în fața celuilalt, într-o odaie umbroasă ale cărei ferestre, străjuite de draperii din batist, dădeau către curtea din spate, plantată cu pomi, a casei, sub numele de „dragoste"; amândoi aveau s-o evoce mai apoi afirmând „m-am îndrăgostit chiar acolo, în camera aceea" și să spună acest lucru cu aceeași convingere, apelând la aceleași cuvinte.

Ciudat era faptul că Osman, care își închipuia întocmai, stând în încăperea sa prăfuită, acea încăpere, acea zi, acea clipă, care își imagina acel moment stând în odaia sa, bazându-se pe cele ce i se povestiseră, percepea și el acea dragoste; da, acolo fusese vorba de dragoste adevărată! Chipul diafan, nemaipomenit de frumos al lui Mehpare Hanım, chipul acelei moarte desăvârșite care nu era distrus de contactul cu obiectele, care se contopea cu ele spunea, răsfrângându-se asupra globului pământesc din tablă care zăcea în mijlocul camerei și făcând să se cutremure munții, câmpiile, mările de pe cuprinsul acelei vaste arii geografice în care toate — munții, câmpiile, mările — erau învăluite în aceeași culoare gălbuie conferită de trecerea anilor, „m-am îndrăgostit de el chiar acolo, în odaia aceea", iar cuvintele acelea deșteptau dragostea și în sufletul lui Osman. Dragostea care-i lega cândva pe Mehpare Hanım și pe Hikmet Bey își găsea reflectarea și în sufletul său; Osman se simțea străbătut de fiori, agitat, iar ochii aceia scăldați în lumină, la fel ca și buzele acelea cărnoase care pronunțau cuvântul „dragoste", îl mânau și pe el să se alăture caravanei „robilor". Hasan Efendi gemea, legănându-și trupul

masiv — „curva aia o să te distrugă și pe tine!“ —, cu experiența dureroasă a celui care constatase îndeaproape, urmărind-o pe Mehpare Hanım ani de zile, cât de intens își doreau bărbații să fie distruși.

Cei doi tineri, cărora li s-a permis să se mai vadă o dată înainte de nuntă, au discutat de-a fir a păr toate amănuntele acesteia; au stabilit, rând pe rând, cine urma să fie invitat la eveniment, ce anume urmau să cuprindă meniurile, ce cântăreți aveau să participe, cum urmau să se petreacă lucrurile în harem și, pe de altă parte, în *selamlık*, partea din casă rezervată bărbaților. Hikmet Bey se arăta preocupat de toate detaliile, interesându-se îndeaproape de ele și manifestând o deosebită acribie, dar și emoție în privința lor, pe câtă vreme Mehpare Hanım nu făcea decât să asculte în tăcere și să încuviințeze, clătinând din cap. Căsătoria pe care urma s-o încheie la capătul unui an de celibat, ba mai mult, căsătoria cu un bărbat de care era „îndrăgostită“, precum și nerăbdarea stârnită de ea făceau ca orice alt amănunt să pară cu totul neînsemnat. Nici Osman, nici Mehpare Hanım înșăși nu-și dădeau încă seama de faptul că femeia aceea frumoasă privea dragostea ca pe ceva cu mult mai aparte decât socoteau ei, mai exact că sentimentul acela pe care ea îl numea „dragoste“ nu se deștepta decât atunci când era împlinită o anumită condiție.

Cât despre Hikmet Bey, care aflase din întâmplare în timpul întrevederii lor că Mehpare Hanım știa să cânte la pian, acesta s-a simțit nebun de fericire când s-a pomenit confruntat cu dragostea ei față de muzică, la care nu s-ar fi așteptat nicidecum din partea unei foste soții de șeic, așa încât a adus deîndată și un pian în salonul casei în care urmau să-și ducă viața împreună. Gândul că în orașul acela în care toată lumea urmărea pe toată lumea avea să poată cânta la pian alături de soția sa i-a insuflat convingerea că avea să beneficieze și acolo de libertatea de care se bucurase cândva la Paris; era ca și cum s-ar fi eliberat deodată de povara Istanbulului, a sultanului, a delatorilor, a interdicțiilor. Pianul avea să întărească, să consolideze și mai mult legătura statornicită între ei; n-aveau să mai fie doar simpli soți, ci și parteneri de pian; aveau să interpreteze aceeași muzică, așezați la pianele orânduite față în față, aveau să creeze o nouă lume, un nou imperiu, o nouă țară în salonul propriului conac, iar pianul avea să-i elibereze.

Și, într-adevăr, cele două piane negre cu clapele lor strălucitoare, sidefii, așezate spate în spate, aveau să reprezinte, de-a lungul întregii lor căsnicii, un aspect însemnat al vieții de familie, ba chiar să devină niște veritabili membri ai acesteia din urmă — o latură de natură să le întregească dragostea; necazurile, bucuriile,

iubirile, dorințele lor trupești aveau să fie evocate întotdeauna, pe diverse tonalități, în momentele în care cântau la acele piane.

Ceremoniile acelea seducătoare de *zikir*[12] din vremea primei căsnicii a lui Mehpare Hanım, care-o făcuseră cândva să se contopească cu Dumnezeu și să se îndepărteze de soțul său, fuseseră înlocuite acum de pian, care-i deștepta dorința de a face dragoste și care, prin sunetele stinse ori ascuțite pe care le isca, îi deschidea orizonturi noi. Se străduia să-și astâmpere dorul de ceremoniile de *zikir* de odinioară, care-o năpădea din vreme-n vreme, apelând tot la clapele pianului.

Nunta, care a durat trei zile, s-a desfășurat într-o vilă spațioasă de pe țărmul Bosforului, în cartierul Arnavutköy; în primele două zile, porțile grădinii generoase care se afla în spatele casei au fost deschise pentru toată lumea; pescarii, căruțașii, slujitorii de pe la vilele din împrejurimi, militarii, polițiștii, barcagiii, vânzătorii ambulanți, plăcintarii, șerbegiii, meșteșugarii de prin târg, bătrânii care-și făceau veacul pe la cafeneaua de cartier, oamenii care treceau pe drum au pătruns înăuntru după pofta inimii, s-au instalat la mesele așternute pe sub copaci, s-au ospătat cu „ciorbă de nuntă“, cu *zerde*, cu pilaf, după care și-au luat tălpășița alegându-se și cu bani de pomană din partea iconomului casei și adresându-le proaspeților însurăței urări de felul „Dumnezeu să-i fericească și să le hărăzească viață lungă împreună!“.

Adevărata zi a nunții a fost însă, de fapt, cea de-a treia.

De ramurile copacilor aflați în păduricea din fundul grădinii, care se întindea până hăt departe, pe dealuri, au fost atârnate felinare, iar când a prins să se lase întunericul slujitorii le-au aprins pe toate deodată; păduricea s-a preschimbat cât ai clipi din ochi într-o pădure de foc, alcătuită din mii de luminițe tremurătoare, care se reflectau în apele Bosforului ca un pârjol. Trâmbele de lumină, care pâlpâiau în bătaia vântului, se lățeau, roșii ca sângele, pe apele întunecate, amplificate de unduirile mării; cei care s-au uitat înspre mare au crezut că flăcările lunecau și ele odată cu apa, iar apoi s-au minunat, pradă unei uimiri copilărești pe care nu și-o puteau mărturisi unul altuia, de faptul că limbile de foc rămâneau mereu țintuite locului, în ciuda curgerii apei.

În grădina invadată de flori în care se reflectau, unindu-și forțele, miile de felinare din pădurice și mănunchiurile de foc de pe mare fuseseră așternute mese generoase pe care erau înșirate vase de argint, comandate special pentru nuntă, în care se găseau piept de pasăre gătit după rânduiala circaziană[13], legume umplute, fără carne, cufundate în ulei de măsline, pilafuri cu migdale și smântână, plăcinte

de foi cu brânză, fripturi din grumaz fraged de miel ori diverse feluri de imambaildi. Slujitorii etiopieni, care erau înveșmântați în stil european, cu smokinguri, dar care-și lăsaseră să atârne pe umeri câte un colț din fâșiile de pânză albă înfășurate în jurul fesurilor, au adus și apoi au purtat înapoi, către bucătării, pășind stingher în veșmintele lor stranii, surprinzătoare, menite doar acelei zile, vasele cu mâncare ori le-au turnat oaspeților, în cupe incrustate cu sidef, servindu-se de vase de argint, nectaruri de rodie ale căror nuanțe șovăiau, răsfrânte de mănunchiurile de lumină, între liliachiu și mov, între mov și roșu.

Pe scena ridicată într-un colț al grădinii și-a făcut mai întâi apariția unul dintre cei mai renumiți virtuozi europeni, adus tocmai din Italia, care a susținut un recital de pian sub privirile placide, indiferente ale spectatorilor, apoi a urmat o pereche adusă din Franța, care a interpretat un duet în limba franceză, după ei și-a făcut apariția un ansamblu de *saz*[14], care a interpretat un potpuriu de muzică tradițională, în stil *fasıl*, pentru ca mai apoi, la sfârșit, să se arate niște *hafız*[15] vestiți, care au intonat imnuri religioase. Oaspeții, care hoinăreau prin grădină, au ascultat toate acele reprize muzicale, fără vreo legătură una cu alta, cu același sentiment de neplăcere și cu aceeași dorință de a se putea așeza undeva, au încercat aceeași oboseală, dar au lăsat protestele și vorbele de clacă pentru a doua zi.

Cei de față, conformându-se obsesiei unei perechi franceze care se aghesmuise după rugăciunea de seară, au stropit cu rom șase perechi de raci dolofani, le-au dat foc și apoi i-au abandonat pe cheiul vilei de pe țărm, iar bietele vietăți, cărora le țâșnea vipia din toți porii, s-au îndreptat către mare cu picioarele rășchirate și branhiile fluturânde, în încercarea de a scăpa de propria dogoare. Carnea afumată a racilor, care au apucat să fie prinși de slujitori înainte de a se prăvăli în mare, a fost adusă mai apoi la masă, iar oaspeții au luat, temători, câte o îmbucătură din carnea albă, cu iz de ars, cu intenția de a o degusta, numai că n-au prea ajuns să-și facă o idee cu privire la gustul acelor vietăți de mare ciudate.

Pașalele mai în etate — prietene cu Reșit Pașa —, dichisite cu turbane împodobite cu smaralde, cu rubine, cu briliante și înveșmântate în niște caftane lungi, împodobite cu fir de aur și argint, cu perle, cu osebite broderii, stăteau așezate pe niște canapele așternute cu atlazuri, anume pregătite pentru domniile lor într-un ungher al grădinii, urmărind cele ce se petreceau cu detașare, cu răceală, în tăcere, și le transmiteau celor din jur, prin mormăieli la adresa acelor „creaturi ciudate“, că nu puneau prea mare preț pe racii în flăcări și pe cântăreața

franceză cu capul descoperit; nu cutezau însă să-și ducă criticile mai departe de acele boscorodeli, de teamă ca nu cumva să-și strice relațiile cu medicul sultanului și să dea necazul peste ei, și încercau încă de pe atunci să-și dea seama ce anume avea să se spună a doua zi la Palat despre nuntă și ce fel de comentarii s-ar fi cuvenit să facă ei cu privire la ea.

Cât despre prietenii lui Hikmet Bey, aceștia apreciau învălmășeala aceea stranie, care le părea a fi o exigență a „modernității" și care, în strădania de a satisface pe toată lumea, de a veni în întâmpinarea tuturor gusturilor, nu făcea altceva decât să devină caraghioasă, prin vorbe ca „minunat, dragul meu, femeia este o adevărată privighetoare!" sau „maestre, la noi nu există pianiști de asemenea factură". Se prefăceau a nu băga de seamă că, așa cum erau înveșmântați, cu redingotele lor cambrate și fesurile de culoarea vișinei putrede, ai căror ciucuri li se prelingeau pe ceafă, erau ei înșiși niște apariții la fel de stranii ca nunta aceea și încercau să disimuleze ciudățenia care se răsfrângea, din câte simțeau ei, atât asupra lor, cât și asupra nunții în sine prin admirația exagerată pe care-o manifestau față de reprezentațiile oferite de străini.

Iscoadele care se amestecaseră printre oaspeți urmăreau îndeaproape cele ce se petreceau cu gândul la denunțurile pe care urmau să le înainteze Palatului și înregistrau cu de-amănuntul care vizir se așezase lângă care alt vizir, cine, ce și cui spunea, cine-l ascultase cu interes pe pianistul italian în timpul recitalului său, cine se uitase înspre franțuzoaică, care dintre tineri îi făcuse curte acelei doamne cu gândul de a-și petrece noaptea cu ea, care dintre invitați sosise la vilă cu barca și care, cu trăsura. Mai mult de-atât, unii dintre ei își trimiseseră denunțurile la Palat încă din seara aceea, fără a mai aștepta să se arate zorii. Printre ei se afla și un individ care susținea că felinarele atârnate în pădurice reprezentau un semnal adresat prințului moștenitor, „zăvorât" în Palatul Çırağan[16], că nunta era un simplu pretext, că unii dintre invitați voiau să se îndrepte către palatul acestuia cu barca, pe mare, să-l răpească și să-l instaleze pe el pe tron.

Cât despre harem, acesta avea parte de un cu totul alt soi de nuntă; în ciuda faptului că printre participante se numărau și câteva tinere doamne care, la fel ca Mehpare Hanım, știau să cânte la pian și se nutreau cu lecturi, cele mai multe dintre invitate împărtășeau gusturile locale, așa încât petrecerea era organizată pe potriva dorințelor lor. Cei mai în vârstă s-au instalat prin colțuri, iar tinerele s-au așezat pe mindirele așternute pe jos. Mai întâi s-au arătat țigăncușele care au dansat din buric, maimuțărindu-se în fel și chip, apoi și-a făcut apariția un

ansamblu de *saz* feminin care a interpretat inițial melodii lente, pentru ca după aceea, pe măsură ce petrecerea de nuntă avansa, melodiile pe care le interpreta să-și întețească ritmul, iar tinerele, care nu prea luau seama la semnele pe care le transmiteau mamele lor din priviri, să se pornească pe dănțuit, câte una, câte două. Au încercat de câteva ori s-o determine și pe mireasă să li se alăture; Mehpare Hanım li s-a împotrivit de fiecare dată, dar, în cele din urmă, a primit să se ridice de la locul său și să facă vreo două-trei tururi în tovărășia lor, ca să nu se spună că umbla „cu nasul pe sus".

Mehpare Hanım și Hüseyin Hikmet Bey umblau, în toiul acelei petreceri, al acelei muzici, al acelui spectacol ca niște somnambuli; se mișcau de colo până colo, urmând tălăzuirea mulțimii, fără a băga de seamă încotro se duceau și ce anume făceau. Erau cu gândul la odaia nupțială în care urmau să pătrundă curând. Cu toate că se dedicase cu mare entuziasm pregătirilor de nuntă, Hikmet Bey își pierduse interesul față de aceasta din urmă de îndată ce debutaseră ceremoniile și nu mai făcuse altceva decât să cugete la ceea ce urma să se petreacă atunci când avea să rămână singur cu proaspăta sa pereche; purta în minte amintirea nopților petrecute în tovărășia prostituatelor, la Paris, dar se gândea că n-ar fi avut cum să le retrăiască alături de soția sa; își spunea că Mehpare Hanım nu putea să fie la fel de dezinhibată ca ele, după cum nici el n-ar fi putut să se poarte cu soția sa așa cum se purta pe vremuri cu damele de la Paris, că și-ar fi dorit să poată face dragoste cu ea așa cum făcuse cândva cu ele, numai că era peste putință ca lucrurile să se petreacă așa.

Către miezul nopții, oaspeții au început să plece, rând pe rând, urcând în bărcile lungi care poposeau la vila de pe țărm sau în landourile înșirate la poartă; pentru nuntașii care locuiau mai departe fuseseră așternute paturile din odăile hărăzite oaspeților; acestora le-au fost lăsate la îndemână lumânări, dar și fructe, dacă avea să li se facă foame peste noapte, precum și carafe cu apă rece ca gheața, dacă ar fi fost să-i răzbească setea.

Cum Hüseyin Hikmet Bey le spusese tuturor prietenilor săi și tuturor slujitorilor care alcătuiau personalul casei că nu dorea cu niciun chip să fie vârât cu forța — cu ghionturi în spate, așa cum cerea datina — în camera nupțială, nimeni n-a cutezat să-i spună proaspătului însurățel să se ducă în camera sa. Cât despre mireasă, aceasta a fost expediată în odaia de culcare, împreună cu roabele care o slujeau, însoțită de îndemnul „haide, fata mea, a venit vremea să te duci în

iatac!“, cu acea autoritate incontestabilă vădită de „călăuza“ femeii la nuntă[17] și, în general, de femeile în vârstă.

O margine a plasei de țânțari care spânzura din tavan, prinsă într-un cârlig, pentru ca mai apoi să se înfoaie aidoma unui cort, cuprinzând întregul pat, fusese răsfrântă în sus, iar Mehpare Hanım s-a așezat pe acea latură și a prins să-l aștepte pe mire. Trupul urma să-i fie atins pentru prima oară după un an de mâna unui bărbat, de mâna aceea care știa să se zbată ca un animal neîmblânzit, care uneori te atingea, alteori te strângea, și, pe măsură ce stătea să se gândească la cele ce urmau să se petreacă, se îmbujora tot mai tare la chip de emoție. A aruncat o privire pe fereastră și l-a zărit pe Hikmet Bey, care stătea singur pe cheiul vilei și fuma; l-a contemplat îndelung, cu acea destindere pe care ți-o insuflă ideea că nu te vede nimeni, pe bărbatul a cărui umbră, lungă și subțire, era proiectată pe suprafața debarcaderului de razele lunii, ce răzbăteau din spate, pe bărbatul despre care știa că avea să i se alăture peste puțină vreme spre a face dragoste cu ea. Apoi, Hikmet Bey și-a stins țigara și s-a îndreptat spre casă, iar Mehpare Hanım a revenit la locul ei de pe marginea patului.

Când a intrat în cameră, Hikmet Bey i-a aruncat o privire piezișă, grăbită, după care și-a scos încetișor fesul și l-a pus pe comodă, și-a trecut mâinile prin păr și s-a îndreptat către ea. Chipul miresei era acoperit de văl. Hikmet Bey a scos din buzunar o cutie lunguiață, învelită în catifea neagră, și a deschis-o; a scos apoi un colier cu briliante care se unduia ca o apă și i l-a atârnat la gât, cu degetele amorțite de emoția de a se afla atât de aproape de chipul ei minunat.

Văpăile miilor de felinare ce ardeau în pădurice, amplificate de reflexele mării, se răspândeau în încăpere și îmbrăcau într-o nuanță de un roșu învăpăiat pereții, patul, plasa pentru țânțari, vălul de mireasă de pe chipul lui Mehpare Hanım, fruntea lui Hikmet Bey, care înghețase de atâta emoție, iar roșeața aceea tălăzuia odată cu marea. Chipul miresei continua să fie acoperit de vălul care tremura aidoma focului. Nuanța aceea de stacojiu, care învăluia copacii din desiș, marea, vila, odaia în care se aflau, veșmântul miresei părea să le invadeze, parcă, și sufletele — se simțeau ca și cum ar fi fost parte din pojarul acela.

În toiul acelei vipii, buzele palide ale lui Hikmet Bey au fost cuprinse de freamăt, părând chiar mai palide decât erau ele de fapt, fără însă ca vreunul să bage de seamă că unul dintre ei vorbea, pe câtă vreme celălalt asculta. Vocea care răzbătea prin deschizătura buzelor era o voce îndepărtată, de dincolo de lume, care părea să răsune în înseși trupurile lor:

— Îmi îngăduiți, Mehpare Hanım?

Mehpare Hanım și-a îndreptat capul către el binișor; mâinile lui Hikmet Bey s-au întins, la rândul lor, pline de sfială, au apucat un colț al vălului, l-au ridicat, iar el s-a pomenit în fața unor ochi care luceau, în toiul acelei văpăi. În clipa aceea, Hikmet Bey a cugetat, cu un calm desăvârșit, dar și cu o siguranță ucigătoare, că n-avea să mai poată trăi niciodată departe de acele priviri. Ochii aceia mari și rotunzi ajunseseră să se confunde, neîndoios, cu însăși viața, iar dacă Hikmet Bey ar fi fost întrebat în clipa aceea „ce înseamnă viața?", el ar fi răspuns pe dată „două lumini".

Memoria i s-a golit cât ai clipi și tot ceea ce sălășluise cândva în căușul ei a fost înlocuit de acea pereche de ochi; cineva care ar fi pătruns în memoria lui Hikmet Bey și ar fi rătăcit prin ea ar fi zărit în fiecare dintre ungherele acelui labirint întunecat câte doi ochi misterioși — niște ochi de culoarea mierii, ciudat de mari, ciudat de rotunzi — și, poate, un dram de roșu sălășluind pe lângă picăturile acelea de lumină.

Mehpare Hanım l-a privit, la rândul ei, pe bărbatul aflat în fața sa cu o afecțiune care-și avea obârșia în dorințele sale trupești, în jindul după un trup de bărbat: dorința sa trupească îmbrăca oarecum o formă sentimentală. Oricât de senzuală ar fi fost însă sursa simțămintelor pe care le încerca în acele clipe, oricât de stârnită s-ar fi simțit în comparație cu ceea ce simțea bărbatul aflat atunci în fața sa, își exprima sentimentele și se raporta ea însăși la ele cu sfială. Dată fiind educația pe care o primise, acestea n-aveau cum să se manifeste și să-i invadeze sufletul, după cum nici euforia care-o stăpânea n-avea cum să se dezlănțuie. Din acest motiv, Mehpare Hanım îi dăruia acelui bărbat o dragoste care ei i se părea a fi cât se poate de pură; în mod straniu, sufletul nu-i îngăduia să vadă fierberea aceea, însoțită de o spumă deopotrivă roșie și întunecată, care sălășluia la obârșia propriei iubiri; genunile sufletului și ale dorințelor sale se aflau sub obroc până și pentru ea — îi era cu neputință să se angajeze în vreo călătorie către adâncurile propriului suflet, căci călătoriile de felul acela încetaseră, în ceea ce o privea, încă de pe când era o copilă.

Așa cum se întâmplă însă întotdeauna, partea mai întunecată a sufletului urma s-o aservească pe cea mai luminoasă, robia vădindu-se a fi inevitabilă pentru lumină; soarta a decis ca întunericul să devină stăpân pentru veșnicie, ei urmând să se supună, în mod inevitabil, acelei ursite. Pe vremea aceea nu știau acest lucru, însă așa urma să se întâmple; Osman, care stătea în camera sa năpădită de praf, printre obiectele ce dobândiseră culoarea focului, știa acest lucru, încercând un

soi de voioșie aproape dușmănoasă, și o urmărea pe străbunica sa făcând dragoste cu cel de-al doilea bărbat al ei.

În vreme ce conștiințele le erau înăbușite de stacojiul acela tremurător în care erau cufundați, au prins să se dezbrace încet, fără să-și dea nici măcar ei seama ce anume se petrecea. Părul lui Mehpare Hanım s-a revărsat pe umeri. Avea un trup de un alb strălucitor, aidoma siluetei unei zâne a apelor care se scaldă la lumina lunii; sânii rotunzi, pântecul, picioarele armonios alcătuite erau de o strălucire orbitoare, asemenea unei picături cerești care s-a desprins dintr-o spuză de stele spre a se abate asupra pământului. Hikmet Bey a atins această albeață aproape cu sfială, nevenindu-i să creadă că era reală, de parcă ar fi fost vorba despre o sirenă care se ivise pe neașteptate din spuma mării. Mehpare Hanım a rămas țintuită locului, iar Hikmet Bey s-a străduit să se familiarizeze, prin mângâieri timide, cu trupul acela, cu fărâma aceea de stele; cu fiecare atingere a sa, zâna se mai însufleța puțin, devenind mai femeie, iar Hikmet Bey simțea și mai dihai cum i se deștepta la viață bărbăția. Picioarele li s-au încolăcit unul în jurul altuia, piepturile li s-au atins, iar apoi buzele lui Hikmet Bey au lunecat în jos, de-a lungul gâtului lui Mehpare Hanım; sfiala li se risipea puțin câte puțin, cu fiecare atingere și cu fiecare sărut, și pierea din așternut. Mehpare Hanım își plimba și ea degetele armonioase peste trupul lui Hikmet Bey, pentru ca după aceea, dintr-odată, să-și piardă amândoi cumpătul; Hikmet Bey a început să vorbească în limba franceză, spunând tot soiul de măscări, iar Mehpare Hanım, care nu știa limba cu pricina, părea să priceapă ce spunea.

Când limba lui Hikmet Bey i-a atins locșorul acela dintre picioare, s-a încordat o clipă ca un arc: nu mai văzuse și nu mai auzise niciodată așa ceva, nu-și închipuise nicicând asemenea lucruri, nici măcar în cele mai nebunești clipe de visare; era ceva despre care habar n-avea și la care nu se dusese cu gândul niciodată. Mai întâi a cuprins-o groaza, dorința i-a fost copleșită de rușine, iar apoi sentimentul acela amestecat, de groază și rușine, s-a risipit; s-a pierdut cu firea de-a binelea, scoțând un geamăt teribil, așa cum nu mai scosese în viața ei, și și-a înfipt dinții în spinarea lui Hikmet Bey.

Mehpare Hanım începuse să se îndrepte către adevărata sa identitate.

Osman a mormăit, stăpânit de o furie nemaipomenită, „curvo!“, după care a auzit vocea lui Hasan Efendi: „Ți-am spus eu!“

Cu toate acestea, au urmărit împreună până la capăt, stăpâniți de invidie, acel episod de amor.

Șeyh Galip (1757-1799), socotit a fi ultimul mare reprezentant al literaturii clasice otomane, este autorul mai multor poeme și tratate mistice; a fost multă vreme superiorul lăcașului ordinului Mevlevi din cartierul istanbulez Galata și, totodată, bun prieten cu sultanul Selim III (1761-1807).

Nedim (1680-1730) a fost poetul emblematic al Perioadei Lalelei (1718-1730); temele abordate în poemele sale reprezintă o reflectare fidelă a stilului de viață specific elitelor istanbuleze și, totodată, mediilor mondene din epoca respectivă.

Poetul mistic Fuzuli (1483-1556), care descindea dintr-un trib turcmen și era de confesiune șiită, a fost contemporan cu sultanul Soliman Magnificul și și-a petrecut cea mai mare parte a vieții pe actualul teritoriu al Irakului; multe dintre operele sale celebre îmbracă trăsături alegorice, remarcându-se, pe de altă parte, prin finețea observațiilor psihologice.

Una dintre vechile denumiri ale Istanbulului.

Celebru cartier din inima Istanbulului (astăzi, Beyoğlu), în care-și aveau sediul majoritatea misiunilor diplomatice străine și a cărui populație era constituită, în perioada otomană, mai ales din străini și din minoritari nonmusulmani.

Invocarea rituală a numelui lui Dumnezeu, în cursul ceremoniilor specifice ordinelor mistice musulmane.

În turcă, *çerkez tavuğu*, piept de pasăre servit cu un sos care include, în mod obligatoriu, o cantitate generoasă de nucă măcinată, alături de ceapă, usturoi, fulgi de ardei sau boia de ardei iute, coriandru, miez de pâine, ulei de măsline, sare, piper.

Termen generic pentru diverse varietăți de instrumente tradiționale cu coarde, la care se cântă cu ajutorul unui plectron (pană).

„Recitatori ai Coranului“, solicitați adeseori să recite fragmente din cartea sfântă a islamului cu diverse prilejuri.

Palat istanbulez construit în perioada 1863-1867, în vremea sultanului Abdülaziz (1830-1876, sultan în perioada 1861-1876), pe țărmul european al Bosforului.

În turcă, *yenge hanım*, persoană de sex feminin care face parte, de obicei, din familia „starostelui“ nunții și care o asistă sau chiar o ghidează pe mireasă în toate etapele ceremoniei, întinsă cândva pe parcursul mai multor zile; în mod similar, mirele era asistat și el de doi bărbați, dintre care unul era căsătorit, iar celălalt celibatar.

III

Pierduse de mult simțul timpului căci, în ceea ce-l privea, timpul încetase să mai fie o apă care curge mereu în aceeași direcție, devenind un lac întins în care se adunau laolaltă trecutul, prezentul, ba chiar și viitorul. Se cufunda în apele lui, își ducea viața în tovărășia propriului trecut, a propriilor morți și mai cobora câte puțin către străfundurile lui, către zilele de altădată cu fiecare zi care trecea, îndepărtându-se astfel de prezent. Acum se afla suficient de departe în adâncuri ca să nu-și mai poată aduce aminte când anume se transformase timpul dintr-un fluviu cu ape năvalnice într-un lac încremenit; când i se întâmpla să se confrunte uneori, în abisul acelui lac, cu oameni și scene pe care nu-și dorea nicidecum să le întâlnească, se trudea din răsputeri să coboare și mai la fund.

Singurul lucru care-l lega de viață se rezuma la cutiile goale de conserve de ton care se strângeau în bucătărie. Odată cu tinichelele acelea deșerte își făcuseră apariția și furnicile; se îndreptau către ele în șiruri, ivindu-se de prin găuri neștiute și lăsând milioane de urme, aidoma unor vârfuri de ac, în stratul gros de praf care acoperea blatul din bucătărie. Când se scula dimineața, vedea că găoacele cutiilor erau negre ca smoala și că un soi de braț desprins din negreața aceea fremătătoare se revărsa printr-o parte a acestora pentru ca mai apoi să se întoarcă pe cealaltă parte. Furnicile, cu negreala și spuzeala lor, îl înspăimântau, cu toate acestea, nu arunca cutiile și nici nu gonea insectele.

De fapt, renunțase de multă vreme să mai ia măsuri împotriva lucrurilor care i-ar fi putut stârni spaima. Se temea de ele, numai că nu făcea nimic: teama devenise o parte firească a ființei sale; nu se gândea să se elibereze nici de ea, nici de ceea ce o provoca; nu făcea decât să contemple, înfiorat, ceea ce-l înspăimânta. Uneori stătea cu orele în bucătărie și se zgâia la furnici, iar negreața aceea mișcătoare, mișunând de vietăți, îl făcea să i se aplece. Droaia aceea de insecte aducea cu o gaură neagră care se tot adâncea, tresăltând, care se adâncea și devenea din ce în ce mai întunecată pe măsură ce te uitai la ea și care îi aducea aminte de o altă gaură neagră, de care nu dorea nicidecum să-și amintească; poate că locul acela precum catranul era tocmai locul în care timpul încremenea.

Își aducea aminte de barul acela cufundat în semiîntuneric, însuflețit de strălucirea lumânărilor. Un bărbat foarte bine, așezat la un pian aflat într-un colț al încăperii, interpreta niște piese de jazz; era ciufulit, purta la gât un șal și avea niște ochi verzi, de felul celor care par mai mari decât sunt în realitate. Mai apoi,

bărbatul se pornise să cânte din gură, iar farmecul său se preschimbase cât ai clipi din ochi într-o urâțenie respingătoare. Osman nu reușise să-și dea seama cum de se petrecuse o asemenea schimbare. Pe chipul bărbatului, frumusețea și urâțenia alternau necontenit; preț de o clipă arăta chipeș, pentru ca mai apoi să arate respingător; era ca și cum cele două imagini, opuse una alteia, s-ar fi desprins una din cealaltă. Apoi și-a dat seama brusc de unde izvora urâțenia: omul era cu desăvârșire știrb, nu avea niciun dinte în gură, așa încât atunci când buzele sale, altminteri bine proporționate, se întredeschideau, de dincolo de ele se arăta un puț întunecat.

Apoi, cine știe cum, bărbatul a venit la masa unde se găsea el; pesemne că se număra printre cunoștințele uneia dintre persoanele aflate la masă. Gesturile sale aveau ceva lunecos, greu de definit. Cei de față discutau despre felul în care ar fi urmat să arate o viață perfectă; bărbatul i-a ascultat, cu o expresie de zeu cufundat în tăcere, după care a grăit, cu vocea sa profundă care aducea a șuierat:

— Nu există viață perfectă... Viața nu este niciodată perfectă, ci este întotdeauna prost alcătuită, plină de scăderi, scălâmbă; doar moartea este perfectă, iar viața se îndreaptă către moarte aidoma oricărui lucru imperfect care se îndreaptă către împlinire și care, odată ajuns acolo, atinge desăvârșirea.

Apoi le-a vorbit, în stilul acela al său care părea să ia totul în răspăr, despre filosofie și despre filosofi:

— Filosofia se află în căutarea tainei perfecțiunii și este incapabilă s-o găsească. Toți filosofii sunt stăpâniți de mânia și de smerenia pe care le-o insuflă conștiința faptului că le va fi cu neputință s-o găsească: ei trăiesc voluptatea de a căuta ceva ce nu există. Atracția voluptuoasă pe care o exercită filosofia se explică tocmai prin faptul că aceasta caută ceva inexistent. Oamenii au cercetat mii de ani, au ajuns până în pragul morții și, dacă ar fi fost să existe lumea cealaltă, am fi dat acolo peste niște filosofi fericiți; aceștia ar fi fost fericiți și enervanți pentru simplul fapt că ar fi găsit ceea ce căutau; prin urmare, nu i-am mai fi ascultat, nu i-am mai fi citit, i-am fi disprețuit și ne-am fi plictisit. Acum îi ridicăm în slăvi pentru că n-au izbutit să descopere ceea ce căutau, și aceasta pentru că neputința lor de a afla ceea ce căutau ne sanctifică, ne glorifică pe noi. Imperfecțiunea vieții corespunde propriei noastre imperfecțiuni.

Odată ajuns în toiul discursului, a schimbat brusc subiectul și s-a apucat să vorbească despre o vedetă de film; și-a dat părul spre spate cu un gest insinuant, a înșirat tot soiul de înjurături legate de „femeia aia ordinară“, vădind o vulgaritate de care nimeni nu l-ar fi crezut în stare dacă nu l-ar fi auzit cu urechile sale, i-a

vorbit de rău și i-a înjurat pe toți, a îndrugat, fără a simți măcar nevoia de a ascunde plăcerea cu care le folosea, cele mai vulgare, mai ticăloase vorbe din lume.

La auzul lor, Osman s-a înfiorat de groază și a vrut să se ridice numaidecât de la masă, să plece, stăpânit de o teamă pe care nu și-o putea explica, numai că s-a pomenit rătăcind, către dimineață, alături de bărbatul acela prin Beyoğlu.

Luminile răspândite de vitrine începuseră să pălească, iar manechinele, care prinseseră viață sub luminile nopții, reveniseră din nou la încremenirea lor dintotdeauna, arătând galbene ca ceara. Bărbatul ba tăcea, ba flecărea îndelung.

Odată ajunși în mijlocul unei ulicioare dosnice, cu iz de zoaie, s-a oprit brusc în loc:

— De ce te ții după mine în felul ăsta, n-ai altceva mai bun de făcut?!

Osman nu s-a desprins de el, în ciuda acelei remarci înjositoare.

Au coborât în pivnița unei clădiri cu miros de igrasie, care părea abandonată. Bărbatul s-a împins în ușă, care nu avea încuietoare, a deschis-o și au intrat. Toate lucrurile aflate în încăperea aceea zăceau claie peste grămadă; pe jos zăceau niște cămăși și niște pantaloni; în mijloc se afla un obiect care aducea cu o masă și care era confecționat din niște lăzi de portocale. Pe o latură a camerei era așezat un pat de bronz, curat, așternut cu grijă, care nu se potrivea deloc cu neorânduiala jalnică din jur.

S-au așezat pe taburetele de lângă masă. Bărbatul a închis ochii, a stat multă vreme așa, cufundat în tăcere, după care i-a redeschis și, privindu-l în ochi pe Osman cu același dispreț zeflemitor de mai înainte, i-a adresat un zâmbet straniu:

— Știi de ce n-am dinți în gură?

După ce i-a oferit o explicație pe care Osman n-avea s-o mai poată repeta niciodată, bărbatul a căscat gura, dând la iveală puțul acela întunecat.

Nu-și mai amintea ce se întâmplase după aceea, despre ce anume vorbiseră, ce făcuseră.

Mai apoi dăduse de casa aceea năpădită de praf și de morți. Oare morții să fi existat și mai înainte sau își făcuseră apariția după noaptea aceea? Oare timpul să se fi oprit în loc acolo, în maghernița aceea? Ce anume se petrecuse în locul acela?

Nu putea să răspundă la niciuna dintre aceste întrebări și nu putea să-i iscodească despre astfel de lucruri nici pe morții săi; de fapt, nici ei nu erau interesați de Osman; morții nu erau interesați decât de ei înșiși; vorbeau mereu despre ei, despre propriile vieți. Rămăseseră încremeniți în locurile în care se aflau, iar timpul se scursese pe lângă ei; Osman pricepuse acest lucru; dacă tu te-ai fi oprit în loc, iar timpul ar fi continuat să înainteze, ai fi murit, iar dacă tu ai fi

continuat să mergi mai departe, iar timpul s-ar fi oprit în loc, ți-ai fi pierdut mințile; toate schimbările, la fel ca toate schimbările abrupte, se vădeau a fi posibile printr-o simplă oprire în loc; dacă nu s-ar fi oprit nimic în loc, nu s-ar fi schimbat nimic și totul ar fi continuat să curgă otova, fără a se opri și a se schimba vreodată.

Pentru Osman, timpul se oprise în loc și totul se schimbase; din timpul acela încremenit se desprinseseră morții, câteodată unul câte unul, alteori în valuri, târând uneori pe urmele lor și alți morți, cu fesurile, cu mantiile lor ample, cu săbiile, cu rochiile lor lungi, cu nădufurile, cu furiile, cu iubirile, cu suferințele, cu vălurile multicolore, cu cizmele, cu faetoanele, cu lăutele, cu tamburele, cu războaiele, cu pribegiile, cu molimele lor cu tot.

Dintre toți morții aceia, pe Osman îl amuza mai cu seamă Hasan Efendi, pe care-l aștepta să se-arate cu sufletul la gură; era un bărbat zdravăn ca un taur, care-i înspăimânta pe cei care-l vedeau, cu umeri largi, cu ceafă groasă, cu părul tuns scurt, cu o ditamai căpățâna, cu mustățile răsucite în sus; își petrecuse anii de școală încăierându-se cu unii și alții prin Beyoğlu și, la vârsta de nouăsprezece ani, ajunsese ofițer în Marina Imperială, ale cărei vase se aflau pe atunci ancorate în Cornul de Aur. În marină nu aveai nimic de făcut; cum sultanul se temea ca nu cumva, într-o bună zi, vasele să se înșire în fața palatului și să se pornească să tragă cu tunurile în el, acestea fuseseră ancorate în Cornul de Aur și lăsate să putrezească acolo; scândurile li se înnegriseră, carenele putreziseră, părțile metalice fuseseră năpădite de alge, tunurile ruginiseră și cele mai multe dintre ele se împotmoliseră în nămolul din golf. La vreme de iarnă, vântul pătrundea în cabine, iar cei care-și duceau viața în ele făceau focul ca să se încălzească.

Ministerul de Război renunțase de multă vreme să le mai trimită ofițerilor de pe nave soldele cuvenite; aceștia amenajaseră niște ditamai cotețele pe punțile vaselor, care deveneau din zi în zi tot mai smolite și mai putregăioase, și se apucaseră să crească găini, curcani și gâște; nu mai puneau marinari de planton decât pe lângă cotinețele cu pricina, ca nu cumva să le fie sfeterisite păsările. Matrozii se trezeau la fiecare revărsat de zori în cântatul cocoșilor și, după ce spălau punțile în dorul lelii cu apă scoasă din Cornul de Aur, se duceau la piață să vândă ouă; oamenii aceia desculți, cu mustăți mari, înțoliți pe jumătate ca niște bașbuzuci, pe jumătate în veșminte militare, se luau la harță în privința prețului cu cei care veneau să facă târguieli, iar dacă nu se înțelegeau cu aceștia asupra paralelor, iar târguiala se lungea, sfârșeau prin a se mânia și a le trage clienților câte o mamă de bătaie.

Pricepând, în cele din urmă, că nu avea nimic de făcut pe vas, Hasan Efendi a revenit la năravurile de pe vremea școlii și a prins să li se alăture, împreună cu prietenii săi ofițeri, petrecăreților din Beyoğlu, să se implice în scandaluri și să perceapă taxe de protecție de prin tractire. Într-o seară, cu aproximativ șase luni înainte de nunta lui Șeyh Efendi, un matroz-sergent mai bătrâior l-a dus la lăcașul de derviși diriguit de acesta; tânărul ofițer, care asista pentru prima oară în viața sa la un astfel de ritual religios, a fost fascinat de rugăciunea aceea plină de înflăcărare rostită de toată lumea într-un glas, a fost copleșit de credința la care era martor în acele clipe, aidoma unei căldări goale ținute de cineva sub șuvoiul de apă al unei cascade, a devenit pe neașteptate, în chiar seara aceea, un om evlavios și, în ciuda rapidității cu care se produsese schimbarea, nu s-a mai lepădat niciodată de credință, ba dimpotrivă, a devenit, pe măsura trecerii timpului, tot mai habotnic, mai fanatic. A încetat să-i mai frecventeze pe petrecăreții din Beyoğlu, s-a apucat să citească, refugiat în cabina sa igrasioasă, cu iz de lemn putred, la lumina unui opaiț, felurite cărți care se refereau la războaiele religioase, precum *Fortăreața Khaybar*[18], *Fortăreața Kan*[19] ori *Lupta de la Kerbala*[20], și s-a lăsat purtat de ceea ce citea. Își luase deprinderea de a le istorisi camarazilor săi ceea ce citea în cabină la ceas de seară, adunându-i pe puntea vasului, dacă era vară, sau în cabină, dacă era iarnă; când au ajuns cu toții să învețe pe dinafară, ascultându-le mereu, cărțile pe care le citea el, s-a apucat să născocească altele noi și, cu timpul, s-a deprins să izvodească felurite lucruri, ba chiar a ajuns să creadă primul în scornelile sale.

Hasan Efendi se număra printre cei care socoteau că blestemul care se abătuse asupra familiei avea legătură cu Mehpare Hanım; omul acesta, care se arăta bănuitor fără a fi apucat s-o vadă vreodată pe soția lui Șeyh Efendi așa cum se cuvenea, era stăpânit de o înverșunare fără seamăn la adresa femeii:

— Eu mă aflam în lăcaș la vremea când a avut loc nunta, prin urmare sunt la curent cu toate pregătirile legate de ea. Aveam un prieten care lucra la vamă și care era, de felul lui, deștărat din Creta; el mi-a spus că tatăl lui Tevfik Bey a fost preot ortodox; auzind aceasta, am lăsat să-mi scape o aluzie de față cu ceaușul nostru de la lăcaș, întrebându-l dacă n-ar fi fost cumva cazul să-i spunem și lui Șeyh Efendi, numai că el mi-a zis „nu se cade să-i spunem, căci este o simplă vorbă de clacă — păi, cum să nu știe ditamai Șeyh Efendi pe cine ia de nevastă?!“. Ei, s-ar zice că nu știa, căsnicia aia n-a mers, dar, dincolo de asta, toată prăsila lor e putredă, adică toate muierile care se trag din neamul lui Mehpare Hanım au ajuns curve, până și

odraslele fetei lui Șeyh Efendi, toate, toate... Mehpare Hanım s-a măritat după aceea cu un individ de la Palat și toți urmașii ei, inclusiv cei pe care i-a zămislit cu insul acela, au ajuns fie boarfe, fie haimanale, adică gândește-te nițel acum, o armată de madaranțe ivite din stirpea unui cogeamite șeicul! Barem de nu m-aș fi luat atunci după ceauș și i-aș fi zis șeicului că are de-a face cu stirpe de ghiaur! La ce bun să mai vorbim însă, nu i-am spus și gata, nu i-am spus, iar în lăcaș s-a așternut, vreme de nouă luni, o tăcere sumbră, vestitoare de rele; nici ceremoniile religioase, nici taifasurile de taină nu mai aveau haz; Șeyh Efendi era veșnic posomorât, iar dacă stăpânul vreunui așezământ oarecare ajunge să se înnegureze, se întunecă și locul păstorit de el și, oricum ar fi să fie, pe toți îi cuprinde posomoreala. La fel s-a întâmplat cu lăcașul: chipurile oamenilor s-au întunecat pe zi ce trecea, au prins să-și tragă perdafuri și să țipe unii la alții, între derviși s-au petrecut lucruri de neînchipuit, au izbucnit scandaluri, dervișul răspunzător de bucate i-a crăpat capul ucenicului său cu polonicul, unii au părăsit lăcașul și s-au amestecat în tot soiul de lucruri dubioase prin Pera, lăcașul a scăpătat... Apoi, într-un miez de noapte a venit pe lume Rukiye Hanım: era leită-poleită maică-sa, avea aceiași ochi ca ea, cum să semene, dragul meu, un pui de om așa de mult cu cea care l-a făcut, dar uite că semăna, ai fi zis că în leagănul acela se afla însăși Mehpare Hanım în scutece, atât erau de aidoma! În loc să se bucure, Șeyh Efendi s-a posomorât și mai tare; ajunseseră să stea în odăi separate, sub pretextul borțoșeniei ei. La trei luni după naștere, Mehpare Hanım și copila au fost urcate într-un cupeu și trimise de-acolo; uite, nu știu nici măcar dacă Șeyh Efendi și-a mai văzut vreodată fata. Dacă e să mă întrebi pe mine, eu cred că n-a mai văzut-o niciodată; din punctul meu de vedere, a intuit în privința ei ceea ce nu intuise legat de nevastă-sa, adică și-a dat seama ce fel de muiere avea să ajungă. La un an după aceea s-a însurat cu Hasene Hanım, dar de data asta n-a mai avut loc nicio nuntă, iar după aceea celor doi li s-a născut, an de an, câte o fată; cu totul, șase fete, șase fete într-un lăcaș de derviși — dacă vrei să știi ce cred, se abătuse piaza rea peste el!

Hasan Efendi a urmărit-o pe Mehpare Hanım, mânat de un impuls pe care n-a izbutit să-l priceapă niciodată, sau pe care n-a dorit să-l priceapă, iar apoi a părăsit lăcașul. Dădea târcoale conacului în care locuia aceasta și se informa în taină, apelând la diverse cunoștințe, cu privire la starea tinerei femei; se ducea adeseori prin locurile de promenadă pe unde se preumbla ea și urmărea de departe landoul în care se afla.

Aducea cu un om care umbla pe urmele nenorocului; lăsa impresia că, atâta vreme cât se putea ține pe urmele acestuia, avea să-și poată controla soarta, avea să poată preveni nenorocirile care ar fi urmat să se abată asupra sa, asupra șeicului, asupra lăcașului, precum și toate relele care-și aveau obârșia în frumusețea „curvei“ și că, în clipa în care avea să piardă urma lui Mehpare Hanım, piaza rea avea să tabere asupra sa, venind de cine știe unde. Își legase, fără să-și dea seama, viața de viața ei. Mai era și dorința de a contempla acel „nenoroc“ de aproape: avea să prindă puteri și să se înarmeze împotriva răului în funcție de distanța de la care o putea zări pe Mehpare Hanım, de distanța de la care îi putea privi chipul. În orice caz, niciunul dintre cei îndrăgostiți de Mehpare Hanım nu se atașase de ea în asemenea măsură ca Hasan Efendi, care o socotea o piază rea, doar că Hasan Efendi vedea și în această ciudățenie o formă de manifestare a ghinionului pe care-l aducea femeia cu pricina.

Oază în Hijazul de nord, care adăpostea în zorii islamului o colonie de cultivatori evrei. Muhammad a încheiat un pact cu locuitorii acesteia, îngăduindu-le să-și păstreze statutul și privilegiile în schimbul cedării unei jumătăți din pământurile pe care le dețineau și a unei jumătăți din recolta anuală în folosul comunității islamice incipiente. Un pact oarecum similar a fost încheiat cu locuitorii evrei ai oazei Fadaq; în acest ultim caz, recolta urma să-i revină exclusiv Profetului, spre a fi folosită în scopuri caritabile. După moartea lui Muhammad, drepturile asupra Fadaqului au fost revendicate de către fiica sa, Fatima, susținută de soțul său, Ali; califul Abu-Bakr, primul succesor (calif) al Profetului, s-a opus însă acestei pretenții. Cele două oaze au rămas ulterior obiect de dispută între omayyazi si descendenții Fatimei. În vremea califului Umar, evreii din Khaybar au fost nevoiți să-și abandoneze bunurile și să emigreze în Siria.

Referire la poemul epic cu acest titlu consacrat uneia dintre luptele legendare atribuite califului Ali, vărul și ginerele profetului Muhammad; tema respectivă a fost prelucrată în mai multe rânduri și s-a bucurat de mare popularitate la nivelul literaturii populare anatoliene.

Oraș în Irakul actual, unul dintre principalele locuri de pelerinaj ale musulmanilor șiiți. Aici se află sanctuarul dedicat imamului Husayn bin Ali, nepotul profetului Muhammad, ucis alături de o mare parte din familia și dintre susținătorii săi în octombrie 680 de către califul omayyad Yazid I. Aceste evenimente tragice din istoria islamului sunt comemorate an de an de comunitățile șiite din întreaga lume în prima lună a calendarului islamic printr-o perioadă de doliu, prin procesiuni, prin drame religioase (*taziya*) consacrate momentelor amintite, precum și prin alte ritualuri specifice.

IV

Mehpare Hanım și Hüseyin Hikmet Bey și-au petrecut vara aceea, în răstimpul căreia holera a pustiit Istanbulul, la Paris, alături de Mihrișah Sultan, mama lui Hikmet Bey, mulțumită învoirii pe care au primit-o cu prilejul căsătoriei.

Mihrișah Sultan, care împlinise de curând patruzeci de ani, devenise legendară încă din prima zi când ajunsese la Paris, cu ochii săi negri, înzestrați cu gene lungi, a căror cătare izvora dintr-o genune misterioasă, cu nasul său cam mare, dar altfel bine proporționat, care te ducea cu gândul la Cleopatra, cu buzele sale pline, cu sânii ei albi și dolofani, greu de stăpânit de decolteul generos, cu statura sa înaltă, cu privirile semețe care-l luau repede în stăpânire pe cel cu care i se încrucișau pașii și cu averea sa impresionantă; până și unii dintre miniștrii din guvernul francez se făleau cu faptul că ajunseseră să o invite la câte o cină. Conți tineri, baroni bătrâiori, bancheri cu cheag care dominau întreaga Europă, scriitori vestiți, pictori care băteau la porțile gloriei, cu toții alergau pe urmele femeii aceleia cu priviri seducătoare, desprinsă din basmele orientale, cu miresmele de ambră care o învăluiau cu totul. Oamenii îi dedicau poeme, își risipeau paralele pentru ea, se avântau în dueluri, în faptul zilei, prin Bois de Boulogne.

Mihrișah Sultan îi cerceta cu ochii ei adânci pe toți bărbații aceia care-i dădeau târcoale, care-i îndrugau povești, snoave ori aventuri, care-i făceau declarații de dragoste, care-o implorau, care plângeau, care râdeau ori care încercau să se omoare unii pe alții, apoi le întindea mâna, cu zâmbetul acela pe care parizienii îl numeau „zâmbet imperial“, spre a-i fi sărutată, după care trecea mai departe; niciun bărbat nu izbutea să obțină mai mult decât să atingă în trecere, cu buzele, mâinile acelea cu degete lungi, înfășurate în mănuși albe. La un moment a mai umblat și vorba că ar fi fost interesată de femei, dar lumea și-a dat seama mai apoi că zvonul acesta nu avea nicio bază. În cele din urmă, un tânăr poet care prinsese de curând să strălucească prin saloanele pariziene i-a împărtășit unui prieten, după ce avusese onoarea de a dansa cu Mihrișah Sultan la un bal, un punct de vedere care a ajuns să fie repede însușit de aproape toată lumea:

— Domnule viconte, iubite prieten, în ce mă privește, eu renunț să mă mai țin după această doamnă, căci n-am cum să-i vin de hac rivalului meu: femeia aceasta este îndrăgostită de propria-i persoană!

După ce se despărțise de cel cu care fusese măritată fără voia sa, Mihrișah Sultan nu mai avusese de-a face cu niciun bărbat: își admira atât de mult

frumusețea, încât nu se putea îndura s-o împartă cu altcineva. Nutrea convingerea că splendoarea aceea, pe care-o admira seară de seară, goală pușcă, în oglinzile de cristal care se înălțau până-n tavan, n-ar fi putut decât să fie pângărită în cazul în care ar fi fost atinsă de o mână de muritor. Minunăția reprezentată de ea nu le era hărăzită oamenilor, ci fusese plămădită pentru a fi atinsă de buzele unui zeu și nu-i putea fi oferită decât unei creaturi dintr-o astfel de tagmă. Frumusețea aceea ieșită din comun își subjugase posesoarea aidoma unei vrăji tainice și-o îndepărtase de toți cei din jur.

În primul moment al întâlnirii dintre Mihrișah Sultan și nora sa, Mehpare Hanım, frumusețea fiecăreia dintre cele două femei s-a izbit cu toată forța de frumusețea celeilalte, de parcă ar fi fost vorba despre două vagoane masive de marfă; în răstimpul acela vremelnic, pe care nimeni nu l-a mai remarcat în afară de ele, cele două s-au privit cu groază, cu admirație, cu invidie, cu aversiune și au perceput din plin, în străfundurile sufletelor lor, violența acelei coliziuni. Dificultatea de a crede că o altă ființă umană ar fi putut fi la fel de frumoasă s-a combinat, în cazul amândurora, cu suspiciunea că cea aflată în fața sa era mai frumoasă decât ea.

Confruntată cu această nesiguranță, Mihrișah Sultan și-a găsit refugiul în propria noblețe, bogăție, demnitate și în hoardele sale de admiratori; cât despre Mehpare Hanım, aceasta și-a aflat consolarea în propria tinerețe și în dragostea pe care i-o purta soțul său. Amândouă s-au purtat însă așa cum se cuvenea: Mehpare Hanım a sărutat cu respect mâna soacrei sale, pe care a numit-o *Hanım Sultan*, „doamnă sultană“, și s-a plecat la toate poruncile ei, vădind o supușenie mai mult decât îndatoritoare; cât despre Mihrișah Sultan, aceasta s-a străduit să nu-și obidească nora și, totodată, să se arate distantă și amabilă în raporturile cu ea. Aceasta era, din perspectiva celor două femei, cea mai bună cale de a se umili reciproc; cert este că nu s-au arătat niciodată împreună în public, că nu s-au dus niciodată împreună la vreo petrecere ori la vreun bal și că nimeni n-a avut parte de luxul de a le vedea alături și de a face comparații între ele.

Cât despre Hüseyin Hikmet Bey, acesta n-a priceput o iotă din ceea ce se petrecea între cele două splendide doamne, așa încât, după ani de zile, avea să-i spună lui Osman „mama și Mehpare erau foarte atașate una de alta, nu s-au necăjit reciproc nici măcar o dată!“, făcându-l, în felul acesta, pe bărbatul acela pe jumătate nebun care descindea din stirpea sa să râdă de naivitatea de care dădea dovadă.

În vara aceea petrecută la Paris, Mehpare Hanım a acceptat să renunțe la văl, răspunzând astfel dorinței exprimate de soțul său, dar, în ciuda stăruințelor acestuia, nu s-a dezis de tulpanul de mătase pe care obișnuia să-l poarte pe cap și nici de vălul străveziu care abia de-i ascundea chipul. Hikmet Bey, care observase că peticul acela de tul îi impresiona mai mult decât orice altceva pe parizienii aflați în căutarea tainei și a misterului ori de câte ori se ivea ceva din Orient, a încetat, de fapt, și el curând să mai stăruie în această privință.

Hikmet Bey, care-și regăsise prietenii de odinioară, frecventa, în tovărășia soției sale, cârciumile, restaurantele, cazinourile prin care colindase cândva, în anii tinereții; după mesele de seară, la reședințele amicilor săi aveau loc mici „serate". Uneori se duceau să petreacă câteva zile în afara Parisului, în casa de la țară a vreunui prieten; diminețile călăreau, iar la ceas de seară se plimbau pe malurile Senei. Mehpare Hanım era grozav de încântată de sportul acela pe care-l deprinsese de curând — altfel spus, de călărit.

Cât despre viața lor amoroasă, în fiecare noapte se ambalau, recurgând la o mie și unu de tertipuri, de cochetării, de sclifoseli, ba chiar se înfierbântau uneori de-a binelea, ținând-o așa până în zori, îmboldiți de un soi de afrodiziac cu iz de asfalt, tutun, cafea, fructe, mătase și vin, se dedau la jocuri despre care Mehpare Hanım nu avusese niciodată habar, pe care nu le văzuse, despre care nu auzise vorbindu-se în viața ei și pe care nici măcar nu le putea rememora pe timp de zi, își rosteau unul altuia la ureche, în clipele nebunești ale împreunării, cele mai deșucheate, mai fără de perdea vorbe cu putință în limba franceză, iar uneori acestea se preschimbau în răcnete. În urma acestor episoade de amor, Mehpare Hanım a ajuns să-și însușească o varietate stranie de franceză, căci toate cuvintele pe care le cunoștea aveau legătură cu sexul. Dincolo de ele însă nu știa boabă din limba aceea; poate că și din această pricină, ori de câte ori auzea conversații purtate în graiul acela, îi veneau în minte dormitorul și scenele de dragoste care se petreceau în el. Franceza avea să-și păstreze, de altfel, forța provocatoare de-a lungul întregii sale existențe; se simțea emoționată ori de câte ori auzea cum sunau în limba franceză cele mai banale cuvinte din lume.

Nopțile înfierbântate pe care le petrecea alături de cel de-al doilea soț și care urmau după celelalte nopți, pline de stânjeneală, petrecute în tovărășia lui Șeyh Efendi, noile desfătări și jocuri pe care le descoperea seară de seară dăduseră peste cap tot ceea ce știa Mehpare Hanım despre viață, după cum îi dăduseră peste cap și toate deprinderile și-i alimentaseră convingerea că undeva, într-un loc de taină,

ar fi putut sălășlui multe alte delicii inedite, deșteptând astfel la viață femeia ahtiată după jocuri și plăceri care zăcea în ea.

Ziua umbla cu chipul ascuns în dosul vălului de tul și cu turbanul de mătase pe cap, fără a scoate o vorbă și purtând pe buze un zâmbet care te purta cu gândul la nopțile Orientului, pentru ca mai apoi, seara, când se retrăgea în alcov alături de soțul său, să-și lepede veșmintele, să se strecoare în așternut și, în vreme ce dezmierda, cu tresăriri de înfiorare întrerupte de suspine adânci, cele mai tainice cotloane ale trupului lui Hikmet Bey, mirându-se până și ea de propria-i îndrăzneală, trăgea cu ochiul la revistele deocheate pe care obișnuia să le cumpere acesta. Imitau amândoi întocmai, cu o curiozitate aproape copilărească, tot ceea ce vedeau prin paginile lor. Mehpare Hanım voia să testeze în fiecare seară câte un joc, câte o formulă nouă și, cum devenea din ce în ce mai iscusită cu fiecare dintre aceste experiențe, prelua treptat inițiativa de la soțul său.

Hikmet Bey nu era peste măsură de conștient de această transformare, care se petrecea chiar sub ochii săi, însă Mihrișah Sultan observa, cu ochi de femeie, metamorfoza prin care trecea nora sa, care li se alătura în continuare, la fel de plină de bună-cuviință ca întotdeauna, la micul dejun; lui Mihrișah Sultan îi erau suficiente câte un surâs vag, câte o privire piezișă, câte un tremur ușor în glas pentru a-și face o idee despre modul în care decurgeau nopțile fiului său. Constatarea că nora sa, care arăta atât de inocentă și de supusă, era departe de a fi atât de inocentă precum părea nu făcea decât să-i sporească și mai mult furia la adresa ei.

Femeia care rămăsese ani de zile ferecată în sufletul lui Mehpare Hanım și care era atât de împătimită de jocuri, dar și de propriul trup, se emancipa puțin câte puțin și, în vreme ce își afirma personalitatea, devenea tot mai îndrăgostită de soțul ei; nu putea răbda să se despartă de el nici măcar o clipă, își dorea să-l atingă mereu, oriunde s-ar fi aflat, să-l dezmierde, să-i amintească în șoaptă la ureche de nopțile petrecute împreună și să-i vadă dorința oglindindu-se în ochi. Pe vremea aceea încă nu-și dădea seama că dragostea pe care o încerca față de bărbatul ei coincidea, de fapt, cu pornirea sa mai generală către bărbați și socotea, prin urmare, că dorința de a face dragoste avea legătură doar cu persoana lui. Nu avea să înțeleagă decât mult mai târziu, în urma unor suferințe atroce care urmau să-i coste scump pe nenumărați alți oameni, că lucrurile nu stăteau așa.

Acum le întindea mâna înmănușată bărbaților care doreau să i-o sărute pe la diverse reuniuni cu mai multă degajare, nu se mai ferea imediat de căutăturile bărbaților care doreau să-i prindă privirile, îi vedea cu mai mult interes pe cei care

dansau, străduindu-se să memoreze pașii, ba chiar dansa acasă, în unele seri, cu Hikmet Bey. Nu refuza băutura, mai cu seamă șampania, și ajunsese să soarbă din șampanie, pe care o îndoia la început cu suc de fructe, fără s-o mai amestece cu nimic, surâzând ca o adevărată doamnă. Cât despre stridii, pe care la început le refuza aproape cu scârbă, acum le stropea cu suc de lămâie, le asezona cu sare și piper, după care le sorbea direct din cochiliile lor cu iz de mare, vădind un nesaț aproape indecent. Pofta pe care o încerca față de diverse feluri de mâncare sporea pe măsură ce sporea și senzualitatea ei.

Într-una dintre zilele acelea fericite care se scurgeau animate de petreceri, invitații la masă ori partide de amor frenetice, s-au confruntat cu o întâmplare pe care Mehpare Hanım n-avea s-o poată uita niciodată; cândva, pe la începutul lui iulie, au fost invitați să ia masa de prânz la castelul Contelui de Moulain, tatăl unuia dintre colegii de școală ai lui Hikmet Bey, castel situat în apropiere de Parc de Sceaux. La ceva vreme după ce au pornit la drum în faptul zilei, cu trăsura aceea impunătoare trasă de patru perechi de cai negri, cu portierele împodobite cu blazoane și vopsită în roșu pe care le-o pusese la dispoziție Mihrișah Sultan, s-au pomenit brusc, odată ajunși în Champs-Élysées, în fața unei mari mulțimi de oameni.

Pe bulevard mărșăluiau niște bărbați cu mustăți vajnice și chipie pe cap, alături de femei cu părul strâns la spate, care purtau drapele roșii și pancarte scrise în limba franceză și intonau felurite imnuri; mulțimea care se perinda pe stradă părea fără sfârșit. Vizitiul a vrut să ferească trăsura din calea mulțimii cotind pe o stradă laterală, numai că gloata a înconjurat-o înainte să apuce să se îndrepte în altă direcție; privită de departe, trăsura arăta ca o barcă roșie pe o mare învolburată.

Mulțimea scutura vehiculul scoțând răcnete furioase, caii, cuprinși de neliniște, se săltau pe picioarele dindărăt, iar vizitiul se străduia, pe de o parte, să astâmpere dobitoacele și, pe de altă parte, să îndepărteze gloata, pocnind din bici. Femeile, mai cu seamă, se cocoțau pe treapta trăsurii, își vârau capul pe fereastră și, arătându-și-o una alteia pe Mehpare Hanım, ba râdeau în hohote, a bătaie de joc, ba făceau câte o strâmbătură, spunându-și câte ceva una alteia. Zarva mulțimii se amesteca cu nechezatul cailor, cu zbieretele vizitiului, cu felurite strigăte în limba franceză, cu sudalme, cu hohote mânioase. Trăsura, care se clătina sub opintelile omenetului, tocmai lăsa impresia că avea să se răstoarne, când cineva a aruncat în ea o roșie stricată; aceasta s-a izbit de rama ferestrei și a crăpat, iar resturile ei l-au împroșcat pe Hikmet Bey drept în față. Mehpare Hanım a încremenit, căci

rămășițele de roșie de pe chipul palid al lui Hikmet Bey semănau cu niște pete de sânge.

Au rămas nemișcați, fără să scoată o vorbă, așteptându-se ca trăsura să fie pusă la pământ, iar ei să fie linșați în orice clipă, până când gloata a dispărut, scurgându-se pe lângă ei. După ce aceasta a trecut, s-au așternut din nou la drum.

Ceva mai târziu, Mehpare Hanım a întrebat, înghițind în sec anevoie:

— Cine erau oamenii aceia, Hikmet Bey?

Hikmet Bey i-a răspuns, mușcându-și mustățile:

— Niște muncitori, doamnă.

Mehpare Hanım nu știa prea bine ce înseamnă să fii „muncitor“:

— Adică barcagii, slugi, birjari și alții de felul lor?

— Oamenii aceștia muncesc prin fabrici, Mehpare Hanım.

Mehapare Hanım nu auzise niciodată până atunci, la Istanbul, cuvântul „fabrică“.

— Și ce fac în fabrici?

— De toate... Țesături, mașini, unelte...

— Bine, dar de ce urlau așa?!

Hikmet Bey și-a îndreptat fesul pe cap.

— Cereau demisia guvernului, doamna mea.

Ochii lui Mehpare Hanım, și așa mari, s-au căscat și mai tare de uimire:

— Adică cer demisia pașalelor lor, se revoltă împotriva propriului sultan?

Dându-și seama că i-ar fi fost greu să-i explice soției sale ce anume se petrecea, Hikmet Bey i-a răspuns laconic:

— Da, doamnă.

— Dar pașalele nu se supără?

— Probabil că da.

După ce a mai chibzuit o vreme, Mehpare Hanım i-a adresat o nouă întrebare:

— Vor să vină în loc alte pașale dacă acestea își dau demisia?

— Nu, doamnă, vor ca partidul lor să ajungă la putere.

Mehpare Hanım s-a simțit nespus de descumpănită:

— Adică țara lor o să fie condusă de muncitori?!

A șovăit puțin, apoi a zâmbit:

— Mă iei peste picior, nu-i așa, Hikmet Bey?

— Nu, doamna mea, vorbesc serios.

Mehpare Hanım nu i-a mai pus nicio întrebare, ci a păstrat tăcerea tot drumul. Țara aceea în care muncitorii voiau să-și nimicească pașalele și în care răcneau în

gura mare pe străzi, încercând să răstoarne trăsurile, și-a pierdut însă în oarecare măsură prestigiul în ochii ei. Încerca o mânie și o teamă ascunse față de slujitorii ei, cărora nu le acordase până atunci nicio însemnătate; după întâmplarea cu pricina a ajuns să-i privească cu neîncredere pe oamenii de pe străzi, pe servitori, pe slugi, pe meseriașii din cartier, pe scurt, pe toți nevoiașii și, ori de câte ori vedea câte un individ de seama lor, își aducea aminte de mulțimea aceea care înconjurase trăsura în care se aflau, la Paris, încercând s-o răstoarne. În sufletul ei și-a făcut astfel loc un soi de dezgust.

V

Mehpare Hanım s-a întors din Franța purtându-l în pântece pe fiul ei, care urma să devină peste ani unul dintre cei mai vestiți fustangii din Beyoğlu. Cei doi soți s-au mutat, spre a petrece iarna, în Şişli, într-un conac situat lângă conacul lui Abdürrezzak Bey, fiul vestitei căpetenii kurde Mir Bedirhan și fratele lui Ali Şamil Pașa, comandantul Üsküdarului; grădinile celor două case erau lipite una de cealaltă.

După ce Mehpare Hanım și restul familiei ei s-au mutat în vecinătatea familiei lui Abdürrezzak Bey, Hasan Efendi a început să se arate adeseori pe la conacul acestuia din urmă; seara se ducea la lăcașul dervișilor, iar ziua stătea la taclale cu paznicii kurzi de la conac, pe care-i cunoscuse prin mijlocirea unui prieten care era tot de origine kurdă. Afla astfel în amănunt, la fel ca întotdeauna, ce anume se petrecea la conacul lui Mehpare Hanım; nimeni nu-l văzuse vorbind cu slujitorii de la casa de alături; nu se știa de unde-și procura informațiile și, de fapt, nici nu existau prea mulți oameni cărora să le împărtășească.

A aflat pe această cale înaintea tuturor că, pentru a astâmpăra într-o oarecare măsură aleanul lui Mehpare Hanım, care fusese cuprinsă de un dor teribil de Paris după revenirea din Franța, familia adusese o guvernantă din acea țară care urma să se ocupe atât de micuța Rukiye, fetița lui Mehpare Hanım și a lui Şeyh Efendi, cât și de pruncul care urma să vină pe lume curând, că guvernanta se numea Mademoiselle Hélène, că Mehpare Hanım îi cerea soțului său să converseze seară de seară, vreme de o jumătate de oră, cu Mademoiselle Hélène în limba franceză și că, în acest răstimp, stătea să-i asculte cu ochii închiși.

Mai târziu, Hasan Efendi avea să-i spună lui Osman: „După ce s-a întors din Franța, putoarea a ajuns să fie depravată de-a binelea, o împingea pe guvernantă în așternutul lui bărbat-su cu mâna ei, nu mai avea pic de rușine!“

Într-o zi ploioasă de pe la mijlocul lunii noiembrie, în vreme ce prima soție a lui Abdürrezzak Bey, care arăta tot mai rotofeie pe zi ce trecea, se întorcea din vizita pe care i-o făcuse unei prietene, una dintre roțile trăsurii sale a rămas înțepenită în mocirla de la intrarea în conac, care se găsea la o sută de metri de drumul principal, și s-a frânt; acest incident mărunt avea să se afle la originea crimelor care urmau să zguduie mai apoi Istanbulul, a unui lanț de dezastre în urma cărora mii de oameni aveau să-și irosească viețile în surghiun, cufundați în singurătate și

mizerie; nimeni n-a văzut însă atunci în fărâmarea acelei roți un semn al viitorului sumbru ce avea să vină.

Abdürrezzak Bey, care spusese, când soția sa, nevoită să se afunde în noroaie, sub șfichiuirea ploii când se frânsese roata trăsurii, se plânsese iritată de răutatea drumului, „nu-ți mai bate capul, am eu grijă!“, în speranța de a domoli, poate, încordarea determinată de aducerea în casă a unei a doua soții, mai tinere, care se alătura astfel primei soții, încordare despre care nu se vorbea niciodată pe față, dar care se simțea necontenit în jur, apoi îl trimisese, în dimineața zilei următoare, pe chelarul său la Rıdvan Pașa, primarul Istanbulului, care tocmai dispusese la vremea aceea ca Bulevardul Șișli să fie așternut cu piatră cubică, spre a-i cere să paveze și aleea de o sută de metri care lega conacul său de strada principală. Primarul, care era la cuțite cu Abdürrezzak Bey din pricina unei cereri în căsătorie care avusese loc mai înainte vreme, a respins fără menajamente această solicitare, spunându-i chelarului „nu dispunem de suficient material, de unde să mai facem rost de piatră și pentru alei câtă vreme avem de pavat drumurile principale?!“.

Abdürrezzak Bey, fiul măreței căpetenii kurde Mir Bedirhan și fratele comandantului Üsküdarului, Ali Șamil Pașa, care tăia și spânzura, a văzut în acest răspuns o adevărată ocară; mai mult, orgoliul nu-i îngăduia să-i spună soției sale „Rıdvan Pașa ne-a respins solicitarea“.

Prin urmare, i-a poruncit chelarului, cu acea cutezanță aparte insuflată de calitatea sa de odraslă a unui om de rang înalt:

— Du-te la Rıdvan Pașa, pune mâna pe chelarul său, Ahmet Ağa, adu-l încoace și încuie-l în pivnița conacului până când primarul va binevoi să aștearnă cu piatră drumul care duce la curtea noastră!

În seara aceea i-au ațintit calea chelarului albanez al lui Rıdvan Pașa în vreme ce acesta se îndrepta spre casă, l-au azvârlit într-un cupeu, l-au dus la conac și l-au încuiat în pivniță. Chelarul lui Abdürrezzak Bey s-a dus a doua zi din nou la primar, transmițându-i salutări din partea stăpânului său:

— Abdürrezzak Bey îți transmite salutări, pașă! Stăpânul meu nu-l va elibera pe Ahmet Ağa până când nu vei porunci să se aștearnă cu piatră drumul care duce la conacul său!

Rıdvan Bey, care afla pe această cale că intendentul îi fusese răpit și care mai era și amenințat cu neobrăzare, el, ditamai primarul Porții Fericirii[21], s-a pierdut cu firea în fața acestei grele ocări, și-a ieșit din pepeni și, după ce l-a gonit pe omul lui Abdürrezzak Bey din biroul său, l-a convocat imediat la el de îndată pe agă.

— Uite ce e, agă, ia cu dumneata de îndată două sute de oameni, iar apoi duceți-vă și înconjurați conacul încornoratului ăluia de Abdürrezzak Bey! După aceea recuperează-l pe Ahmet Ağa și adu-l la mine! Să nu te mai văd în fața mea până nu pui mâna pe el!

Cei două sute de oameni cu ziua din stăpânirea primarului și-au ascuns cozile lopeților pe sub șubele de dimie, și-au vârât cuțitele la cingătoare și, în parte, s-au mai înarmat și cu revolvere, după care s-au dus cu căruțele în Șișli și au împresurat conacul. Văzând că acesta era înconjurat de o armată de salahori cu aer amenințător, paznicii kurzi au zăvorât pe dată porțile grele, după care s-au retras înăuntru și au prins să stea la pândă în dosul ferestrelor, cu armele în mâini, observând ceea ce petrecea afară. Chelarul a dat fuga la catul de sus al casei și și-a înștiințat stăpânul că erau înconjurați.

La scurtă vreme după aceea, s-a auzit vocea supraveghetorului:

— Abdürrezzak Bey, primarul vă transmite salutări! Dați-ni-l pe chelar ca să plecăm de-aici, căci așa ne e porunca: n-o să plecăm până nu-l recuperăm! Să nu care cumva să se petreacă ceva necuvenit!

Abdürrezzak Bey a zbierat de la fereastra conacului:

— Șterge-o de-aici, bitangule, cine ești tu ca să-mi poruncești mie?! Spune-i primarului că n-o să-l puteți lua pe chelar până nu faceți drumul!

Hasan Efendi, care se afla și el la conac în ziua aceea, după obicei, se uita în stradă împreună cu paznicii kurzi de la una dintre ferestrele aflate la catul de jos al casei; strada, aflată la o sută de metri de conac și așternută de curând cu piatră cubică, era pustie ca-n palmă. Salahorii, câtă frunză și iarbă, care stăteau cu picioarele cufundate-n noroi până la glezne, în ploaie, făcând mocirla să fiarbă, alcătuiau o masă compactă, iar numărul lor mai creștea câte puțin cu fiecare clipă care trecea. Pe măsură ce mulțimea sporea, se adâncea și tăcerea, de parcă jachetele lor îmblănite, de culoare cenușie, făcute din dimie groasă, ar fi absorbit și ar fi nimicit toate sunetele; vopseaua ieftină cu care erau boite fesurile unora dintre ei era spălată de ploaie, scurgându-li-se pe lângă nasuri sub forma unor dâre vinețiu și făcându-i să semene cu niște vietăți ciudate, desprinse din basme.

Deodată, cineva din gloată a apucat o piatră și a zvârlit-o într-una dintre ferestrele conacului așa încât, odată cu zăngănitul geamului spart, s-a spart și tăcerea, iar dinăuntrul casei s-au revărsat răcnete, urlete, sudalme, țipete; ploua necontenit cu pietre, geamurile se făceau fărâme, iar țăndările se răspândeau pretutindeni prin încăperi, ca niște spini strălucitori și ascuțiți.

Hasan Efendi n-a izbutit să-și dea seama prea bine dacă stăpânul casei dăduse vreun ordin anume sau dacă nu cumva vreunul dintre paznicii kurzi, speriat de zăngănitul geamurilor, trăsese cu arma, derutat, dar sigur este că în clipele acelea cineva a tras cu pușca de la unul dintre geamurile conacului. La auzul împușcăturii, oamenii din gloată s-au culcat la pământ, fiecare cum a apucat; o parte dintre ei s-au lungit în dosul copacilor răzleți, folosindu-i drept scuturi, și, dând la iveală armele pe care le pitiseră pe sub șube, au supus casa unei salve de împușcături. Așa se face că în inima capitalei imperiale s-a pornit, pe ploaie, o confruntare înarmată.

Conacul era zguduit de pocnete de armă, din zidurile ciuruite de gloanțe săreau așchii de lemn, vopseaua se coșcovea, iar lustrele, vazele ori carafele de cristal atinse de proiectile zburau prin aer ca praful de sticlă.

La un moment dat, fiul lui Abdürrezzak Bey a coborât la catul de jos, unde se afla Hasan Efendi, pentru a se uita la paznici, dar, tocmai când urma să li se adreseze acestora din urmă, s-a prăbușit la pământ cu un urlet înspăimântător, care a acoperit focurile de armă; după cum avea să spună mai târziu Hasan Efendi, „sângele îi țâșnea din grumaz ca dintr-un furtun, iar peretele din fața lui se făcuse roșu ca para focului!“. Cum Hasan Efendi n-a mai răbdat să-l vadă și și-a apăsat mâna pe rană, sângele s-a oprit, pentru ca mai apoi, când și-a ridicat-o din locul acela, să răbufnească din nou.

Cei care trăgeau cu pușca din conac s-au întrerupt cât ai clipi din ochi, iar cei din stradă, dându-și seama de faptul că în casă se petrecea ceva, au încetat și ei focul; în casă au răsunat niște strigăte: „Feciorul stăpânului a fost împușcat, feciorul stăpânului a fost împușcat!“ Abdürrezzak Bey a coborât în fugă la catul de jos și, văzându-și fiul într-o baltă de sânge, le-a zis oamenilor săi: „Dați-i drumul lui Ahmet Ağa, căci am să-i cer socoteală pentru asta blestematului de Rıdvan Pașa mai târziu!“

După ce l-au eliberat pe Ahmet Ağa, l-au dus pe tânărul atins de glonț în partea de sus a casei, iar apoi au trimis neîntârziat un om la Ali Șamil Pașa spre a-i da de veste lui că nepotul său fusese rănit de oamenii lui Rıdvan Pașa. În vremea aceea, la Palat începuse deja să plouă cu rapoarte trimise de informatori.

Când Tahsin Pașa, mai-marele șambelanilor, i-a înmânat denunțurile semnate de agenții secreți, sultanul tocmai stătea la taclale cu medicul său, Reșit Pașa; a citit rapoartele și și-a tras nasul, cu un tic nervos:

— Uite, doctore, ce tâmpenii mai spun și indivizii ăștia!

— Sper să fie ceva de bine, Înălțimea Voastră!

— Ce bine, doctore, care bine?! La ce fel de bine te poți aștepta din partea beilor și a pașalelor noastre ca să rostești o astfel de vorbă?! Oamenii ăștia se apucă să se ia la harță ziua în amiaza mare chiar în buricul târgului, în capitală, ca niște tâlhari din inima muntelui: kurzii lui Bedirhan s-au împușcat cu salahorii primarului, iar nepotul lui Ali Șamil a fost ucis în încăierare.

— Lucrurile au să se rezolve grație Înălțimii Voastre, nu vă mai amărâți din pricina aceasta!

Padișahul și-a încrucișat mâinile la spate, s-a dus la fereastră și a contemplat o vreme Bosforul, trecându-și privirile pe deasupra dealurilor.

— Privește ce minunăție, doctore! La ce bun însă frumusețea câtă vreme nu te poți bucura de ea... Pretutindeni în oraș domnesc trădarea, crima, sângele; uneori visez Bosforul, visez o mare de sânge pe ale cărei unde plutesc trupuri neînsuflețite — marea aceasta minunată pe care ne-a dăruit-o Dumnezeul nostru, Domnul Lumilor, mi se arată năclăită de sânge... Celor care stau deoparte li se pare ușor să diriguiești o țară... Uite, indivizii ăștia se împușcă ziua în amiaza mare în inima capitalei! Să-i zvârl în temniță sau să-i surghiunesc la Fezzan[22]? Și, oare, dacă ar fi să-i trimit în surghiun, cu cine i-aș putea înlocui, n-au să se hăcuiască și ceilalți între ei? Să mă ierte Dumnezeu, dar mi-a încredințat o povară atât de amarnică încât n-am cum să-i dau de capăt, oricum aș lua-o — am s-o port cu mine cât voi trăi, ca pe un bolovan atârnat de picior! Mii de necazuri, mii de denunțuri zi de zi; unii vor să mă dea jos de pe tron și să-l aducă în loc pe fratele meu, alții vor să facă din mine un tiran care taie și spânzură; trebuie să ai iscoade pretutindeni, căci dacă este să lași garda jos fie și numai pentru o clipă, totul se preschimbă într-o mare de sânge! Până și palatul acesta, doctore, fojgăie de trădători, peste tot domnește spaima, peste tot sălășluiesc dușmanii; sultanul, cât e el de sultan, pătrunde într-o cușcă, ca un animal, pentru a se spăla, așa încât să nu fie înjunghiat de cine știe cine în vreme ce se săpunește pe cap, nu poate să ia nici măcar o îmbucătură în tihnă, mai întâi gustă altcineva din mâncarea lui, așa încât să nu-i pună vreun ticălos otravă în mâncare... Nu știu, oare Dumnezeu îl rânduiește sultan pe robul pe care-l îndrăgește sau pe cel pe care nu-l îndrăgește? Știi de ce mi-e dor uneori, doctore...

După ce a șovăit puțin, sultanul a făcut un gest care sugera că n-avea nicio importanță și nu și-a mai dus vorba până la capăt, iar doctorul n-a cutezat să-l întrebe despre ce era vorba. Ca de obicei, suveranul a schimbat brusc subiectul:

— Îmi vorbeai mai deunăzi despre un roman polițist apărut în Franța, ce s-a întâmplat cu acea carte?

— I-am dat-o lui Tahsin Pașa pentru a fi tradusă, Înălțimea Voastră! Probabil că au să vă înmâneze traducerea cât de curând; este o carte foarte plăcută, foarte palpitantă, sper să vă placă!

Sultanul și-a mângâiat barba vopsită cu henna și a zâmbit ușor:

— Știi, doctore, taina vieții se ascunde în astfel de cărți polițiste; eu nu citesc altceva, și știi de ce? Pentru că, dacă este să conduci o țară, trebuie să afli mai întâi de ce comit oamenii crime, trebuie să afli de ce se ucid unii pe alții; viața înseamnă intrigă, doctore, intrigă și crimă, iar lucrurile de felul acesta își găsesc locul în romanele polițiste.

Sultanul s-a cufundat din nou în tăcere și a prins să umble încoace și-ncolo prin salonul spațios; era un bărbat scund, cu umeri largi și adus de spate, care părea să se fi gârbovit din pricină că trupului său îi era peste putință să poarte povara nasului grandios cu care fusese înzestrat; nici măcar uniforma, împodobită cu găitane și fireturi, cu epoleți și cu tot soiul de medalii nu era în stare să confere prestanță acelui trup. Avea o voce manierată și persuasivă; când începea să vorbească, arăta mai impunător, în ciuda tonului său blând. În glasul său stăruia acea siguranță plină de aroganță care zace tăinuită în glasul oricărui sultan, iar cel căruia-i ajungea la ureche vocea sa simțea pe dată că era în pericol și că putea fi stârpit cu un singur cuvânt.

— Ce altceva în afară de intrigă și crimă mai există pe aici, doctore?! Până și prin Palat mișună iscoadele, fiecare dintre pașale se află în solda unui alt stat și se alege cu parale de la statul cu pricina pe măsura însemnătății sale; unii dintre ei s-au apropiat de englezi, alții de nemți, alții de ruși... Crezi că eu nu știu toate astea?! Le știu, sunt la curent cu tot ce mișcă, dar nu scot o vorbă! Cel pe care-l numești pașă îți este credincios dacă are punga plină; își ia banii de la englezi, dar știe foarte bine că dacă ar fi să-l mazilesc eu n-ar mai primi nicio para chioară de la ei; de aceea, omul le ia gologanii, numai că îmi rămâne fidel mie, așa că eu îmi plătesc, de fapt, slujbașii cu paralele străinilor. Mai mult, datorită lor îmi dau seama ce anume urmăresc englezii, ce vor rușii, ce socoteli își fac nemții; când îmi spune ceva un pașă, îmi este limpede din partea cui vin vorbele acelea, de aceea nu spun nimic, dar dacă ar fi să mă întrebi în ce măsură am sau nu încredere în inșii aceștia, ți-aș spune că n-am încredere în nimeni. În ce să ai încredere? Ascultă-mă, doctore, cel pe care dumneata îl numești sultan vine pe lume singur, trăiește singur și moare singur; rămâi departe de robii tăi, dar ești aproape de Dumnezeu!

Padișahul și-a curmat brusc vorba:

— Conacul acestui Abdürrezzak se află lângă conacul feciorului dumitale, nu-i așa?

Doctorul a fost cuprins de neliniște:

— Da, Înălțimea Voastră, dar cei doi n-au nicio legătură unul cu altul.

Sultanul s-a dus la biroul său și a scotocit printre hârtiile aflate pe el:

— Nu-ți face griji, doctore, conacul feciorului dumitale n-a avut de suferit cu nimic!

A ridicat capul și s-a uitat la doctor; în ochii săi stăruia lucirea aceea impertinentă și plină de curiozitate care-și făcea apariția când se pornea pe cleveteală:

— Feciorul dumitale este fericit ca proaspăt însurățel?

— Este fericit grație Înălțimii Tale!

— Se zice că și-ar fi adus o guvernantă de origine franceză și că proaspăt-venita *mademoiselle* ar mai fi și frumoasă.

Doctorul a șovăit o clipă:

— Nora mea este însărcinată, Înălțimea Voastră, și, în plus, mai are o fetiță și cu primul soț. *Mademoiselle* se ocupă de copilă și, pe deasupra, urmează să aibă grijă și de pruncul care urmează să vină pe lume.

În clipa aceea și-a făcut apariția un șambelan, care l-a înștiințat pe sultan că veniseră Ali Șamil Pașa și primarul Rıdvan Pașa și că fiecare dintre ei aștepta în altă odaie pentru a fi primit de suveran. Sultanul a cerut ca mai întâi să-i fie adus Ali Șamil Pașa. Doctorul a spus „îmi îngăduiți să mă retrag, stăpâne?“, dorind să plece, numai că, din cine știe ce pricină, sultanul nu i-a permis să se retragă.

— Rămâi, doctore, nu este nicio problemă! Așază-te și dumneata într-un colț!

Ali Șamil Pașa a pătruns în încăpere făcând temenele, i-a sărutat mâna sultanului, după care s-a dat înapoi și a înțepenit locului, cu mâinile încrucișate în față; purta pe chip o expresie de copil care a suferit o mare nedreptate — la drept vorbind, pe chipurile majorității pașalelor care i se înfățișau sultanului stăruia aceeași expresie. Cât despre suveran, acesta stătea supărat și i s-a adresat pe ton mustrător:

— Ce s-a întâmplat, pașă?

— Înălțimea Voastră, stăpâne, mă iertați că vă tulbur tihna, îmi crapă obrazul să știu că Domnia Voastră are de-a face cu necazurile nevolnicilor dumisale robi, doar că astăzi oamenii primarului au luat cu asalt, ziua în amiaza mare, casa fratelui meu și l-au împușcat pe feciorul acestuia. Ne jertfim viețile pentru

sultanul nostru, suntem gata să sacrificăm nu doar un Bedirhan, ci o mie pentru Luminăția Voastră, numai că ocara pe care un alt rob al Domniei Voastre a socotit-o potrivit s-o aducă familiei noastre, înjosirea, suferința aceasta ne-au îndurerat pe toți, stăpâne — tribul nostru este stăpânit de o tristețe profundă! Rămâne să judecați dumneavoastră cum stau lucrurile, Înălțimea Voastră, dar nu le dați satisfacție dușmanilor noștri, nu-i lăsați să-și bată joc de robul acesta care este gata să-și jertfească viața pentru Domnia Voastră!

Pe sultan îl indispunea faptul că Ali Șamil Pașa strecurase printre rugămințile sale fierbinți o amenințare voalată, afirmând că „tribul lor era cuprins de o tristețe profundă“ și sugerând astfel că Bedirhanoğulları, unul dintre cele mai puternice triburi din Kurdistan, ar fi putut stârni o nouă răzmeriță în estul imperiului, dar a izbutit să-și ascundă sentimentele.

— Pașă, am auzit că fratele dumitale l-ar fi răpit și l-ar fi sechestrat pe chelarul primarului.

— Înălțimea Voastră, Abdürrezzak, robul Domniei Voastre, s-a purtat prostește, dar cine ucide, oare, un fecior de bei pentru un chelar?! Dacă lucrurile merg tot așa, cum o să-i mai apărăm pe ceilalți bei, pe pașale?! Mă bizui pe nepărtinirea Înălțimii Voastre, stăpâne! Dacă Abdürrezzak, robul dumneavoastră, se face vinovat de ceva, porunciți-mi să-l pedepsesc chiar eu, în persoană, dar nu ne lăsați de izbeliște, nu îngăduiți ca familia noastră să fie călcată în picioare de niște salahori!

Sultanul a mai pășit o vreme în sus și-n jos prin salonul spațios în care se găseau, mângâindu-și barba:

— Du-te și vezi de familia dumitale, pașă, căci am să mă ocup eu de această poveste!

A pregetat puțin, după care a adăugat:

— Bagă de seamă, să nu cumva să încercați să vă răzbunați ori să săvârșiți alte lucruri de soiul acesta, căci dacă va fi să se mai petreacă ceva în capitală o să aveți cu toții de suferit de pe urma mâniei mele!

Ali Șamil Pașa a dat să mai spună ceva, dar apoi, dându-și seama că vorbele sale ar fi fost nelalocul lor, a sărutat poala sultanului și s-a retras.

După plecarea pașei, a fost poftit înăuntru primarul. Acestuia îi pierise culoarea din obraji, iar sultanul era și mai mânios decât înainte, așa încât nu s-a sfiit să-și arate mânia de care îl scutise ceva mai devreme pe Ali Șamil Pașa.

— Ia să vedem, domnule primar, ce ai de zis! Noi îți dăm pe mână capitala, moștenită de la strămoșii noștri, iar dumneata năvălești într-o casă aflată taman în

buricul târgului, te angajezi într-o confruntare armată și ucizi oameni. N-ai nici frică de Dumnezeu și nici rușine de sultanul dumitale!

Primarul a profitat de tăcerea sultanului și a dat să se apere:

— L-au răpit și l-au pus la popreală pe chelarul nostru, mărite!

Sultanul a ridicat pentru prima oară vocea de la începutul discuției:

— Kurzii au turbat și saltă oameni, iar primarul transformă capitala în sat fără câini... Cum vine asta, primarule, am lăsat oare țara de izbeliște, iar numele sultanului nu mai contează nici măcar în capitala imperiului?! Dar la ce bun vorbele? Barem veniți să vă împușcați unul pe altul în grădina Palatului!

Primarul stătea cu mâinile încrucișate în față și, cum se mai înclina câte puțin înainte cu fiecare vorbă a sultanului, ajunsese să se încovoaie de spate aproape cu totul.

— Nu vă fie cu supărare, stăpâne, dacă este să vă fi greșit în vreun fel sunt gata să îndur orice pedeapsă! Ajunge să-mi porunciți ca să vă înmânez pecetea urbei! În ceea ce mă privește, singura mea vină este că n-am putut să rabd ca un om al primarului orașului să fie săltat de pe stradă și pus la popreală; n-am dat însă niciun ordin privitor la încăierare. Pesemne că atunci când paznicii kurzi au tras, salahorii au ripostat ca să-și scape viața.

— Au ripostat, dar, pe de altă parte, l-au împușcat pe fiul omului aceluia... Acum du-te, dar dacă va fi să se mai repete vreodată așa ceva, jur că n-am să mai am milă de dumneata! Poartă-te în consecință!

În vreme ce primarul ieșea pe ușă, sultanul a strigat în urma lui:

— Așteaptă o săptămână, după care termină drumul care duce la conacul lui Abdürrezzak Bey.

Odată rămași singuri, s-a răsucit către doctor:

— Ce părere ai despre poveștile astea, doctore?

— Ce să spun, maiestate? Câtă minte pot avea robii Domniei Tale?!

Sultanul a surâs pe dată, de parcă nu el ar fi fost cel care s-ar fi pierdut cu firea cu puțin timp în urmă:

— Este adevărat că robii Domniei Mele n-au minte, doctore! Nici nu ne putem aștepta la prea multă minte din partea lor de vreme ce așteaptă să le pice totul fie de la Dumnezeu, fie de la sultan. Adevărul este că e bine că n-au minte, căci mintea celor mai destoinici dintre ei lucrează întru uneltire!

S-a oprit din vorbă și și-a luat un aer grav:

— Chestiunea aceasta nu are însă nicio legătură cu rațiunea, doctore, ci reprezintă, în mod limpede, o necuviință. Uite, din punctul lor de vedere este

ușor să fii sultan, ce crezi dumneata? N-ai două clipe de tihnă, mereu există câte o problemă, mereu — o rezolvi pe una și dai de alta, o rezolvi și pe aceasta și mai apare una... Îți vei spune „ei bine, ești sultan, pedepsește-i în așa fel încât să nu mai facă așa ceva altă dată“! Ce simplu ar fi, ce simplu ar fi, doctore, dacă lucrurile s-ar putea rezolva pedepsindu-i pe unii și pe alții! Dacă-i pedepsesc pe kurzi, au să se revolte triburile Bedirhan din est, care au să cadă la înțelegere cu arabii, și, în felul acesta, o chestiune minoră ne va aduce mari belele pe cap; o să fim nevoiți să trimitem armata împotriva lor, să-i jertfim pe fiii patriei noastre... Dacă însă îl pedepsim pe primar, kurzii își vor lua nasul la purtare și vom fi nevoiți să recurgem la forme de represiune și mai aspre pentru a le preîntâmpina acțiunile... Cel mai bine este să rezolvăm pentru moment problema la modul acesta; o să vedem ce-o să se mai întâmple pe parcurs!

Reșit Pașa, care-și dădea seama după tonul vocii sultanului că venise vremea să se retragă, a cerut îngăduința să plece și s-a ridicat. În timp ce ieșea pe ușă, sultanul i-a spus:

— Poimâine seară o să punem în scenă, la Palat, o scurtă scenetă cu tentă comică, așa că vino și dumneata, cu feciorul și nora dumitale... Și, da, s-o aducă și pe guvernanta franceză!

— Cum porunciți, Înălțimea Voastră!

Când doctorul Reșit Pașa urma să ajungă, la destul de multă vreme după aceea, în casa lui Osman, echipat cu cămașa de noapte și cu scufia pe care le purta în momentul morții, avea să spună, cu un zâmbet drăcesc la care nu s-ar fi așteptat nimeni din partea sa: „Știi, n-am reușit deloc să mă dumiresc dacă sultanul a înființat organizația aceea mare de spionaj[23] pentru a-i cere să-i urmărească pe dușmanii săi sau pentru a afla ce fel de vorbe de clacă circulau prin preajmă. Răposatul nostru stăpân, sultanul, fie-i hărăzit Raiul, se dădea în vânt după bârfe: afla toate clevetelile, se interesa foarte îndeaproape de viețile personale ale celor care-l înconjurau și de tot ceea ce avea legătură cu ele; cred că îi făcea plăcere să fie la curent cu viața privată a oamenilor, iar mai-marele șambelanilor îi relata zvonurile de soiul acesta cu cea mai mare seriozitate, în chip de «informații». L-am văzut personal, în câteva rânduri, cum pleca urechea la ele, amuzat; ca să fiu sincer, pe vremea aceea, toate pașalele erau dornice de ponegreli așa că, pentru a avea parte de ceva cleveteală, fiecare dintre ele își plătea propria organizație de spionaj cu tone de aur. Dacă este să mă întrebi pe mine, imperiul nostru era guvernat prin vorbe de clacă și foarte mulți oameni și-au pierdut viața din pricina

lor, dar aceasta este o altă poveste!“ Își scosese tichia de noapte de pe cap, după care continuase: „Însă împotriva a tot și a toate, cel mai inteligent dintre suveranii de pe vremea aceea era chiar sultanul; avea, într-o oarecare măsură, suflet de cămătar, ar fi putut deveni, de pildă, un foarte bun bancher evreu, se dădea în vânt după jocurile cu acțiuni, îi plăceau banii la fel de mult ca bârfele și, dacă vrei să știi adevărul, își iubea țara. Dragostea lui aducea cu cea a unui boiernaș de țară care-și iubește glia rămasă de la strămoși, dar poate că tocmai din pricina aceasta n-a pierdut teritorii câtă vreme s-a aflat la putere: nu voia să piardă nici măcar o palmă de pământ din moșia aceasta a sa și, la fel ca toții boiernașii, se arăta neîncrezător față de toți argații.“

Reșit Pașa, care vorbea fără înconjur, la fel ca toți morții aflați sub aripa generoasă și întunecată a neființei, nu beneficiase niciodată de o asemenea libertate de-a lungul vieții, își ascunsese necontenit gândurile și se purtase cu mare reținere; poziția, averea și considerația de care se bucurase se datoraseră, de fapt, tocmai acestei discreții. Prin urmare, odată ajuns la conacul fiului său, către care s-a îndreptat de cum a ieșit din palat, n-a scos o vorbă cu privire la discuțiile pe care le avusese mai devreme cu sultanul.

Conacul era stăpânit de agitație; Mehpare Hanım se încăpățânase să urmărească întreaga confruntare până la capăt, cu ochii larg deschiși, fără să piardă o clipă din încăierare, în ciuda rugăminților fierbinți ale slujitorilor de a se retrage de la fereastră și a faptului că teama, dar și oroarea pe care i le insuflau salahorii sporeau necontenit, pentru ca mai apoi, după ce aceștia din urmă se risipiseră, să se prăbușească într-un fotoliu.

Când și-a făcut apariția socrul ei se afla în harem împreună cu fetița, care începuse de curând să vorbească, și cu guvernanta franțuzoaică. Guvernanta frecționa brațele și fruntea tinerei femei cu batiste cufundate în apă rece și se străduia s-o liniștească șoptindu-i felurite vorbe în limba franceză.

Aflând că nora sa, care era însărcinată, urmărise gâlceava de la fereastră, Reșit Pașa s-a supărat foc:

— Cum se face că dumneata, care ești un om cu scaun la cap, te porți în felul acesta, copila mea, cum se poate ca o femeie însărcinată să îndure o asemenea emoție?! Ce s-ar fi întâmplat dacă, Doamne păzește, ai fi lepădat de emoție sau dacă te-ar fi nimerit vreun glonț? Vai, copila mea, cum poți să te porți așa?!

— Erau înspăimântători, domnule, erau cu adevărat înspăimântători, și-au scos armele și au început să tragă! Dacă ar fi fost să ne atace pe noi, n-ar fi avut cine să ne apere! Sau dacă ne-ar fi atacat și pe noi, ne-ar fi ucis slugile și ne-ar fi siluit,

dacă ar fi cutreierat prin casă, cu veșmintele lor urât mirositoare, și ar fi prădat tot ce le ieșea în cale...

— Liniște-te, copila mea, de ce să fi atacat casa aceasta?! S-au socotit cu Abdürrezzak Bey, n-aveau ei treabă cu noi!

Mehpare Hanım, care se afla în pragul unei crize de isterie, s-a pornit să plângă:

— Erau niște oameni înspăimântători, domnule, niște indivizi neîngrijiți, murdari, rufoși, slinoși; vă rog să-i spuneți sultanului să-i spânzure pe toți, domnule! Trebuie să li se dea o lecție, domnule, șleahta asta de salahori trebuie să fie spânzurată în Piața Șișli, ca să le fie pildă celorlalți! Vă implor să-i spuneți sultanului să-i atârne-n ștreang pe indivizii, pe mizerabilii aceia! Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi tăbărât asupra noastră, dacă ar fi ucis-o pe copila aceasta nevinovată?!

Reșit Pașa încerca pe de o parte să-și liniștească nora, iar pe de alta cumpănea dacă să-i dea sau nu vreo poțiune calmantă.

— Liniștește-te, copila mea, acum a trecut totul... Nici măcar nu era ceva de luat în seamă, băsbuzucii aceștia au să sfârșească prin a fi pedepsiți de către stăpânul nostru, sultanul. Sultanul a spus, chiar de față cu mine, că cel care se afla în fruntea lor va fi surghiunit chiar în seara aceasta... Liniștește-te, rogu-te, căci, uite, o sperii și pe biata fetiță!

În vreme ce spunea toate aceste lucruri, o mângâia pe păr pe micuța Rukiye, care stătea lângă mama ei, însă fetița nu părea peste măsură de înspăimântată; își plimba cu luare-aminte ochii de la unul la altul, aidoma unei ființe care se deprinsese din tenebrele universului și poposise acolo de pe alte meleaguri, fixându-i cu ochii ei de culoarea mierii, care semănau leit cu ochii mamei sale și care păreau decupați dintr-o revistă tipărită pe hârtie lucioasă, pentru a fi mai apoi lipiți pe chipul ei. Privirile pe care le arunca înspre ei nu trădau nici urmă de teamă; dimpotrivă, în ele se întrezărea un pustiu înspăimântător, care urma să devină și mai limpede pe măsură ce avea să crească și care avea legătură mai degrabă cu abisurile cerești decât cu fața pământului. La ani de zile după aceea, Hüseyin Hikmet Bey avea să spună, referindu-se la fiica sa vitregă: „În pupilele ei stăruia o beznă pustiitoare“. În clipele acelea însă, Reșit Pașa nu avea cum să ia seama la privirile copilei, căci se străduia să-și ostoiască nora.

La vremea când Mehpare Hanım începea să-și vină treptat în fire, și-a făcut apariția și Hüseyin Hikmet Bey, care întârziase pentru că avusese ceva de orânduit în Erenköy. A aflat de cele petrecute de la slujitorii din poartă și a pătruns tulburat în cameră. De cum a intrat, s-a dus la soția sa:

— Ce faci, draga mea? Acum am aflat... Doamne, de-aș fi fost acasă! Nu te-ai speriat, prințesa mea, nu-i așa, n-ai pățit nimic...

Reșit Pașa s-a supărat cu adevărat de data aceasta, căci tocmai când era pe cale să-și liniștească nora se vedea năpădit de fecior, care era și mai agitat decât ea:

— Dar știu că ești ciudat, măi băiete! În loc să-ți liniștești soția... Te agiți chiar mai mult decât ea! Nimeni n-a pățit nimic, ce-a fost a fost, acum a trecut, nu văd ce sens are să mai lungim povestea!

Hikmet Bey a sărutat mâna tatălui său:

— Iartă-mă, tată, m-a cuprins deodată o spaimă grozavă! Doamne, Dumnezeule, mi-e imposibil să pricep cum de s-a petrecut o confruntare chiar în inima cartierului Șișli, ziua în amiaza mare! Parcă am fi în codru, oamenii pun mâna pe pistoale și trag unii în alții! Astăzi, în Erenköy, mi s-a spus că și pe-acolo ar fi dat iama bandiții, așa că nu m-aș mira deloc să năvălească și prin locurile acestea, căci în capitală nu mai există nici dram de ordine!

Reșit Pașa s-a simțit deranjat de faptul că fiul său îi dădea replica; dacă ar fi fost ca măcar o vorbuliță din cuvintele acelea să transpire la Palat, viața amândurora ar fi luat sfârșit; pe de altă parte, nu dura prea mult până când o vorbă rostită în câte un conac al Istanbulului să răzbată până acolo.

— Hikmet Bey, nu vorbi aiurea, pentru numele lui Dumnezeu! Ce tot spui acolo?! Mă tem că nu știi prea bine ce spui de atâta emoție! Te rog să-ți vii în fire, căci dumneata ești bărbatul în casa aceasta, trebuie să-i liniștești pe cei din jur! Nu este nici timpul, nici locul potrivit pentru astfel de discursuri inutile, pentru vorbe de clacă!

Hikmet Bey și-a mângâiat soția pe păr:

— A trecut, prințesa mea, a trecut totul, ți-e bine? Nu-ți face griji, căci nu mai târziu de mâine am să tocmesc niște paznici care să aibă grijă de casă; sau, dacă vrei, poți să te muți imediat în vila de pe țărmul Bosforului.

La vederea soțului său, Mehpare Hanım s-a liniștit pe dată:

— Nu este nevoie, domnul meu, mi-e bine, m-am emoționat puțin și l-am mai supărat și pe tatăl dumitale... Să le spunem slujitorilor să pregătească masa... Iei și dumneata masa cu noi, domnule, nu-i așa?

Reșit Bey, care avusese parte de o zi agitată și obositoare, visa încă de pe când ieșise pe poarta Palatului să se facă comod, să se hârjonească puțin cu roabele din harem și să tragă un mic zaiafet nocturn, delectându-se cu puțintel rachiu de casă; nici măcar chicotele provocatoare ale guvernantei franceze nu l-au putut convinge să-și petreacă seara în casa fiului său.

— Mulțumesc, copila mea, dar s-a făcut vremea să plec, să pornesc la drum înainte de a se lăsa întunericul... Nu vă faceți griji, mâine am să trec din nou pe la voi și am să văd cum stau lucrurile! După cum spuneam, pe seară veți fi invitați la Palat, căci sultanul, stăpânul nostru, ne așteaptă pe toți acolo — va fi pusă în scenă o schiță umoristică scrisă chiar de Înălțimea Sa! O să vedem pe cine va mai lua în tărbacă de data aceasta, să dea Domnul să nu fie vorba de noi!

Veche denumire a Istanbulului în epoca otomană.

Zonă din sud-vestul Libiei (una dintre cele trei regiuni din care se alcătuiește această țară), care cuprinde și o mare parte a Deșertului Libian. A fost o zonă de exil favorită și nu mai puțin celebră în vremea sultanului Abdülhamid II, datorită faptului că se găsea foarte departe de centrul politic al imperiului. A fi exilat la Fezzan însemna, așadar, a fi dus „unde a dus surdul roata și mutul iapa“ — cu alte cuvinte, a fi dus foarte departe, în speranța că nu vei mai reveni niciodată, viu sau mort.

Aluzie la *Yıldız Istihbarat Teşkilâtı*, „Organizația de informații de la (Palatul) Yıldız“, întemeiată în anul 1880 de către sultanul Abdülhamid al II-lea și considerată a fi prima organizație de informații otomană; organizația îi era subordonată direct sultanului, iar modul în care a fost concepută a contribuit la apariția unei vaste rețele de informatori, care au produs, în timp, sute de mii de denunțuri, cu conținuturi dintre cele mai diverse; se apreciază că activitatea acestora se solda cu peste trei mii de denunțuri pe lună.

VI

Când Reșit Pașa a ieșit din conacul fiului său, începuse să se lase întunericul, iar vizitiul aprinsese felinarele așezate de o parte și de alta a cupeului, înzestrat cu perne umplute cu fulgi și tras de patru bidivii voinici. Aproape toate drumurile erau pustii; oamenii, care se temeau de multă vreme de întuneric, care nu izbuteau să ducă o viață de noapte, care asimilau tenebrele acesteia cu moartea, cu nenorocirea, cu suferința, se refugiaseră pe la căminele lor; jaluzelele erau coborâte și fiecare casă se retrăsese în sine. Pe străzi nu mai hălăduiau decât câțiva indivizi din tagma zurbagiilor, care se îndreptau către cârciumi, către bordeluri, către localurile cu jocuri de noroc, care nu se temeau de beznă, ba chiar vedeau în întuneric aliat, precum și paznicii de noapte, care rătăceau lovind stăruitor caldarâmul cu bâtele pe care le purtau în mâini și care înfiorau orașul cât era noaptea de lungă cu sunetele sacadate pe care le iscau. Prin preajma moscheilor mai dădeai de vreo câțiva moșnegi veniți să-și facă rugăciunea dinainte de culcare; lăcașurile de închinare, care-și așteptau credincioșii mai în vârstă pentru ultima rugă a zilei, cu lămpile de ulei aprinse dinainte, cu minaretele de neatins, cu umbrele amplificate de întuneric, se retrăgeau și ele la adăpostul nopții.

Mehpare Hanım, care, după plecarea socrului ei, își trimisese fetița la culcare în tovărășia guvernantei, a cerut să i se pregătească cina în odaia de dormit, sub pretextul că era obosită de întâmplările de peste zi. Slugile au așternut, așadar, masa în dormitor. Masa aceea înaltă, pe care slujitorii din casă o priveau ca pe o invenție a ghiaurilor, n-a mai fost însă mutată în camera de culcare; în loc de aceasta, merindele au fost așternute pe o măsuță joasă, potrivit dorinței exprimate de Mehpare Hanım. Au deschis și niște sticle cu vin, aduse de Hikmet Bey din Franța. A fost invitată să li se alăture și Mademoiselle, care între timp o culcase pe fetiță.

Mademoiselle Hélène nu se remarca prin cine știe ce frumusețe; poate că latura sa cea mai demnă de atenție era părul castaniu, ondulat, strălucitor. Degetele sale lungi și bine proporționate, puțintel cam groase, aveau o putere de seducție care trezea în cel ce le privea niște asocieri aproape sexuale; altminteri, nicio altă trăsătură a sa nu-ți atrăgea luarea-aminte, numai că era genul de femeie căreia-i percepeai fierbințeala încă de la prima ochire; trupul i se unduia aidoma unui nufăr, iar formele sale pline răspândeau o dogoare care aducea cu o chemare. Mai avea, totodată, un zâmbet pe care nu-l vedeai niciodată la femeile otomane — un

surâs ușuratic, care-i flutura brusc pe buze și care reprezenta, probabil, latura sa cea mai atrăgătoare.

Pe lângă lămpile cu ulei așezate în niște globuri de sticlă bleumarin împodobite cu decorațiuni aurii, în formă de torsadă, care fuseseră amplasate pe scrinul generos, la masă mai fuseseră aduse și trei lumânări; celelalte lămpi fuseseră stinse la cererea lui Mehpare Hanım, care avea „nervii zdruncinați". Pe chipurile celor trei persoane aflate în încăperea aceea cu draperiile trase se reflecta o lumină bleumarin, presărată cu praf de aur; umbrele, de un albastru întunecat, care jucau odată cu reflexiile luminilor, care se vălureau la cea mai firavă mișcare, îndepărtau treptat încăperea de conac, de grădină, de stradă, de oraș și o purtau către un mister cu neputință de pătruns.

Vorbeau mai degrabă în șoaptă, pe un ton care se potrivea cu semiîntunericul din odaie; pentru că discuțiile aveau loc în limba franceză, căci așa dorise Mehpare Hanım, cei care vorbeau erau, de fapt, Hikmet Bey și Mademoiselle Hélène. Mehpare Hanım se mulțumea să-i asculte, mânca cu o poftă din ce în ce mai nesățioasă și, din când în când, își întindea cupa grea, din argint, frumos decorată, pe care tocmai o golise, așteptând ca soțul ei să i-o umple din nou. Așa cum stăteau așezați în jurul mesei joase, genunchii li se atingeau, iar mâinile care se întindeau către bucate se atingeau una de alta. Poalele lungi ale veșmintelor lui Mademoiselle Hélène, care nu izbutea defel să se deprindă să șadă pe jos, cu picioarele încrucișate sub ea, dar căreia felul acesta de a ședea îi insufla un soi de plăcere senzuală, ciudată și greu de descris, erau sumese până deasupra genunchilor; cu fiecare mișcare pe care o făcea, poalele i se ridicau și mai sus, iar văpăile aruncate de lumânări făceau ca pulpele ei albe să dobândească, în lumina albastră, tremurătoare din încăpere, reflexe aurii.

Privirile lui Hikmet Bey rămâneau ațintite asupra acelui alb cu sclipiri aurii, ochii mierii a lui Mehpare Hanım se îndreptau către privirile lui Hikmet Bey, umbrele și șoaptele îi purtau pe toți trei, ca o bulboană, iar ei se lăsau în seama acelei vâltori, stăpâniți de o mare fericire. În seara acelei zile, care începuse cu focuri de armă, se îndreptau către un cocon întunecat, pe care îl țesuseră de foarte multă vreme, în tăcere, și al cărui miez le trezea o curiozitate teribilă. Confruntarea care avusese loc în timpul zilei reprezentase parcă un adevărat semnal: focurile de armă le ațâțaseră dorința și curiozitatea, care crescuseră ca niște nămeți de zăpadă, rostogolindu-le în inima acelei odăi aidoma unei avalanșe dezlănțuite.

Mehpare Hanım nu se mai uita acum la ochii soțului său, ci la mâinile lui: își dorea ca una sau alta dintre ele să poposească pe albeața aceea strălucitoare. Și Hikmet Bey, și Mademoiselle Hélène își doreau același lucru. Cu toții știau că era vorba despre o dorință comună, că se reuniseră acolo pentru a săvârși un păcat și că urmau, cu siguranță, s-o și facă; în ciuda acelei complicități tainice, niciunul dintre ei nu avea însă suficient curaj pentru a face prima mișcare. Conversația prinsese, treptat, să treneze. Gesturile pe care le făceau deveniseră sacadate.

Mademoiselle Hélène și Hikmet Bey renunțaseră de multă vreme să mai mănânce; Mehpare Hanım era singura care continua să se îmbuibe, cu o lăcomie incredibilă, și, pe de altă parte, se uita la una dintre mâinile soțului ei. Mâna pe care o privea ea se odihnea pe masă, nemișcată, la o șchioapă de pulpele albe ale domnișoarei Hélène. Mademoiselle Hélène și Hikmet Bey stăteau și ei cu ochii ațintiți asupra acelei mâini. Lumina răspândită de lumânări făcea ca firele de păr de pe podul acesteia să îmbrace o nuanță roșiatică, în vreme ce degetele, ușor rășchirate, își proiectau umbrele pe interstițiile dintre ele. Mâna aceea, care părea ba arămie, ba albastru-aurie, ba poleită cu praf de aur, după cum se răsfrângea lumina, și care, prin imobilitatea ei, te ducea cu gândul la un animal supus, toropit de somn, purta cele trei inimi cuprinse de neastâmpăr către închipuiri și simțiri care deveneau din ce în ce mai năvalnice.

Cu toții știau că în momentul în care mâna aceea urma să prindă din nou viață, în existențele lor avea să se deschidă un capitol nou, fără întoarcere. Un gest mărunt urma să le năruiască viețile, durate cu infinită trudă de-a lungul anilor, așa cum se întâmplă cu statuile monumentale, și să le unească existențele, făcându-le să se mistuie în același foc; mâna continua însă să rămână neclintită, inertă la mică distanță de piciorul lui Mademoiselle Hélène.

„Ah, francezii aceia!“, după cum bine spunea mereu Hikmet Bey... Când și-a dat seama că nimeni nu avea să facă vreun gest, tot Mademoiselle Hélène a fost cea care a înlăturat piedica: în vreme ce își trăgea brațul înapoi, după ce se întinsese să ia solnița aflată în celălalt capăt al mesei, a împins cu atâta iscusință mâna lui Hikmet Bey, atingând-o cu cotul, încât, în vreme ce ea continua să mănânce de parcă nu s-ar fi petrecut nimic, mâna lui Hikmet Bey a ajuns să poposească pe piciorul ei.

Apoi, Mehpare Hanım a spus „îmi intră lumina în ochi, Hikmet Bey, nu vrei să stingi lumânările, te rog?“, soțul ei a suflat în ele și le-a stins. În încăpere n-a mai rămas decât lumina densă proiectată de lămpile albastre, cu torsade aurii, și, pe de

altă parte, de halourile galbene, lunecoase care se revărsau în tavan prin gurile globurilor de sticlă.

Păcatul își proiecta în odaie propria-i lumină: semiobscuritatea nelămurită, nedefinită, ademenitoare în care nu există nici lumină, nici întuneric, în care stăruie deopotrivă totul și nimic, în care dispar și se amestecă toate hotarele cu putință, în care se vede totul, dar în care nu se distinge nimic în mod limpede. Odată cu reducerea luminozității, miresmele care domneau în încăpere se amplificaseră, se intensificaseră în mod straniu; mireasma nedefinită de mirodenii pe care o degaja trupul lui Mehpare Hanım, parfumul de flori de mac al trupului lui Mademoiselle Hélène, izul de tutun impregnat în barba ondulată a lui Hikmet Bey, mirozna de lavandă și amor a așternutului, parfumul vag de funingine degajat de lămpile cu ulei, mirosul istovit, de lemn, al pereților, mirosul de vechi al covoarelor, mireasma de mătase degajată de cufere, mirosul de săpun al prosoapelor atârnate pe suporturi, izul de ploaie care pătrundea prin ferestrele închise — toate aceste mirosuri se amestecau și din toate răzbătea parfumul acela confuz, de nedescris, misterios și atrăgător al păcatului.

În vreme ce trăgea în piept miresmele care domneau în odaie, respirând precipitat, Mehpare Hanım a rostit, cu voce abia auzită:

— Vorbește puțin în franceză, Hikmet Bey, te rog! Recită, dacă voiești, o poezie!

Lui Hikmet Bey, care era stăpânit de emoție, nu i-a venit în minte nicio poezie ori replică; a început să înșire alene, de parcă ar fi recitat o poezie, versurile unui cântec pentru copii pe care-l cânta cândva, rotindu-se în cerc și ținându-se de mână cu prietenii săi francezi, în grădina școlii primare, și, pe de altă parte, să mângâie piciorul pe care i se încleștase mâna. Mademoiselle Hélène n-a priceput de ce se pornise Hikmet Bey să interpreteze așa, deodată, într-un loc ca acela, un cântecel pentru copii, dar, gândindu-se că la mijloc se afla una dintre „ciudățeniile“ otomanilor, și-a așezat încetișor mâna pe mâna lui Hikmet Bey.

Mehpare Hanım se rezemase cu spatele de pat și stătea cu ochii întredeschiși; în semiîntunericul acela aceștia păreau însă cu totul închiși. A stat să se uite o vreme la Hikmet Bey, care tocmai sumesese poalele veșmintelor purtate de Mademoiselle Hélène și-și trecea mâna peste picioarele ei.

— M-a cuprins oboseala, așa că am să mă lungesc puțin în pat; vino și tu! Să vină și Mademoiselle Hélène cu tine!

Mehpare Hanım s-a întins pe una dintre laturile patului generos din dormitor, Hikmet Bey s-a întins alături de ea, iar Mademoiselle Hélène s-a rezemat, într-o

doară, de tăblia de bronz a acestuia. Brațul lui Hikmet Bey rămăsese prins sub șezutul lui Mademoiselle Hélène, așa încât acesta a cuprins-o în brațe și a tras-o către el, în vreme ce cu mâna cealaltă o apuca de mână pe Mehpare Hanım. Mâinile amândurora erau scăldate în sudoare, percepeau, fiecare dintre ei, căldura și umezeala care le scălda; năduşeala era cel mai de seamă complice al momentelor de amor pe care le petreceau împreună; Hikmet Bey a dus mâna lui Mehpare Hanım la buze și a atins cu limba picăturile de sudoare care-i stăruiau în palmă. Mehpare Hanım și-a tras mâna cu oarecare iritare, căci nu dorea ca soțul ei să se ocupe de ea, ci de Mademoiselle Hélène.

La fel ca toți împătimiții de amor, și ea se afla mereu în căutarea noului, a ineditului; se amăgea o vreme cu fiecare dintre noutățile pe care le descoperea, pentru ca mai apoi să caute să deschidă alte porți, menite unor trăiri noi. Dorința aceasta de a descoperi emoții inedite era atât de intensă și de înrobitoare încât, în confruntarea cu ea, toate celelalte sentimente, gânduri, deprinderi, credințe se făceau nevăzute; dorința cu pricina nu putea fi stăvilită nici de gelozie, nici de normele morale, nici de eventualitatea apariției unor vorbe de clacă, nici de teama de păcat. Dorința pe care o încerca aducea cu dependența de opiu: odată ce o copleșea, nu mai conta decât satisfacerea ei; în fața sa nu se mai găsea nici un prag, nici un obstacol care să nu poată fi depășit.

În acele clipe își dorea să-și vadă soțul făcând dragoste cu o altă femeie, să trăiască fiorul pe care l-ar fi generat acea experiență în „sinea ei“. Știa că o astfel de dorință era primejdioasă, că i-ar fi putut aduce, în ziua imediat următoare, mustrări de cuget, tristețe, ba chiar necazuri serioase, dar în clipele acelea primejdia nu părea reală, nimic altceva nu era real decât dorința ei, așadar urma să se gândească la ceea ce avea să se petreacă în dimineața zilei următoare; adevărurile care-și pierduseră consistența urmau să-și redobândească conturul real abia după satisfacerea acelei dorințe.

Privea trupul lui Mademoiselle Hélène ca pe o parte a propriului trup, era ca și cum femeia aceea de origine franceză ar fi fost o altă persoană și, totodată, s-ar fi confundat cu ea însăși, cu Mehpare Hanım, iar mâinile soțului ei, care atingeau atunci trupul acelei femei, îi insuflau mai multă emoție decât atunci îi atingeau propriul trup. Dorința de a spori și mai mult acea surescitare se preschimba treptat în nerăbdare; i s-a adresat, așadar, soțului ei pe un ton nervos, imperativ:

— Te rog să-i mai ridici puțin poalele și să-i mângâi picioarele!

Între ei nu mai exista nici urmă de rușine ori sfială; Hikmet Bey și-a lăsat mâna să alunece în sus, supunându-se astfel poruncii soției sale. Încerca o plăcere aparte

de pe urma faptului că soția sa îi dădea ordine în așternut, iar faptul că era dirijat de o femeie îi procura o desfătare ciudată: pentru Hikmet Bey, faptul că mângâia picioarele unei guvernante franțuzoaice la porunca soției sale era mai aţâţător decât gândul că mângâia picioarele lui Mademoiselle Hélène.

Toate gesturile lor generau acum o emoție ambiguă: erau surescitați, pe de o parte, de ceea ce săvârșeau, iar pe de altă parte, de faptul că făceau ceea ce făceau. Se lăsaseră cu toții pradă acelei emoții terifiante, amestecate cu teamă, pe care o deșteaptă în orice om sentimentul că pătrunde pe un teritoriu interzis, iar trupurile lor, care-și pierduseră contururile precise în semiobscuritatea ce domnea în încăpere, păreau să se alungească, să se subțieze și să se confunde unul cu celălalt; mâinile lui Hikmet Bey deveneau mâinile lui Mehpare Hanım, iar trupul lui Mademoiselle Hélène devenea trupul lui Mehpare Hanım.

Mademoiselle Hélène se lăsase în seama acelei libertăți fără fruntarii pe care o încerci când te afli pe meleaguri străine; vasul care o adusese în orașul acela fermecat, venind de la Marsilia, lăsase în urmă pe parcursul drumului, odată cu valurile Mediteranei, toate deprinderile, toate obiceiurile, toată sfiiciunea sa de mai ieri și, în felul acesta, ușurătatea care zăcea, de fapt, ascunsă în străfundul său ajunsese să se manifeste în voie. Nu era decât o străină, nu avea cunoștințe apropiate, după cum nu avea nici vreo rudă care s-o dojenească. Era hotărâtă, așadar, să guste plăcerea de a fi venetic până la capăt; în plus, plăcerea aceasta se asocia cu strălucirea galbenilor pe care-i primea în niște pungi din atlaz roșu.

Cel mai reținut dintre ei era tot Hikmet Bey care, dintr-un motiv sau altul, nu izbutea să regăsească în acel oraș degajarea și îndrăzneala pe care le cunoscuse cândva la Paris; cu toate acestea, mireasma și lumina păcatului din odaie, picioarele desăvârșite ale lui Mademoiselle Hélène, buzele întredeschise ale lui Mehpare Hanım îl făceau și pe el să se elibereze de neliniști și să se abandoneze dominației necondiționate a poftelor trupești. Mâinile sale prinseseră să se miște cu de la sine putere, fără a mai aștepta ordinele lui Mehpare Hanım, și să-și dibuiască singure calea, potrivit mai vechilor lor deprinderi.

Șuierul vântului care scutura obloanele de la ferestre se înteți și auzeau cu toții cum se izbeau unele de altele șipcile din care erau alcătuite acestea. S-au strâns unul în altul. Mâna lui Hikmet Bey tocmai ajunsese la vintrele lui Mademoiselle Hélène.

Mehpare Hanım, care stătea sprijinită într-un cot și se uita la ei, i-a șoptit:

— Spune-ne ce faci!

Hikmet Bey s-a apucat să explice, cu voce înăbușită, vorbind pe jumătate în turcă, pe jumătate în franceză:

— Acum o mângâi pe picioare, mâna îmi urcă, puțin câte puțin, mai sus, îi ating pubisul, *il fait très chaud*, *très chaud*, fierbințeala îmi frige mâna...

Mademoiselle Hélène stătea nemișcată, gemând ușor, de parcă ar fi fost o jucărie în mâinile celor doi soți; le îngăduia să se joace cu ea, încercând o desfătare din ce în ce mai mare; nu săvârșea nimic din proprie inițiativă, ci se mulțumea să facă ceea ce i se cerea.

Și-au petrecut întreaga noapte în tovărășia noului joc; Mehpare Hanım, care stătuse o vreme să se uite la soțul ei și la tânără, a sfârșit prin a li se alătura; în noaptea aceea, mâinile ei au atins pentru prima oară trupul gol al unei alte femei; la adăpostul furtunos al acelei nopți, de un albastru întunecat, a aflat, mai cu seamă, plăcerea aparte, uimitoare pe care ți-o poate procura un trup de femeie când îl atingi în preajma unui bărbat, a făcut cunoștință cu efectul neașteptat pe care îl poate avea asupra ta îmbrățișarea unui bărbat în vreme ce ții de mână o altă femeie, dezmierdarea trupului unui bărbat în tovărășia altei femei ori atingerea limbii unei alte femei pe sâni.

În vreme ce Mehpare Hanım se străduia să-și ostoiască „nervii zdruncinați“ de confruntarea armată din ziua aceea apelând la experiențe inedite în propriul alcov, Hasan Efendi se îndrepta către lăcașul de derviși spre a-i vorbi, la rândul său, lui Șeyh Efendi despre confruntarea cu pricina; se ducea mereu să-i depene ce vedea și auzea. Cum mai mulți dintre discipolii acestuia se purtau la fel ca el, Șeyh Efendi era întotdeauna la curent cu ceea ce se petrecea în Istanbul și, din timp în timp, își suplimenta „informațiile“ făcând schimb de vești cu șeicii altor lăcașuri de derviși. Lăcașul lui Șeyh Efendi era, la rândul său, un soi de „centru de *intelligence*“, la fel ca toate celelalte lăcașuri sufite.

Când Hasan Efendi a ajuns la *tekke*[24], după cină, discipolii care-și aveau sălașul acolo se retrăseseră deja în chiliile lor; Șeyh Efendi, înfășurat în mantia sa neagră ca smoala, stătea singur pe blana roșie de oaie care-i era hărăzită în încăperea rezervată ritualurilor și se ruga, cu mătăniile în mâini. În încăperea aceea vastă menită ceremoniilor religioase era aprinsă o singură candelă, aflată chiar lângă Șeyh Efendi; lumina candelei făcea ca roșul pocladei să pară și mai aprins, iar întunericul din sală era săgetat de reflexe roșcate. Pe chipul șeicului, care devenea tot mai palid și mai transparent pe zi ce trecea, stăruia o expresie de suferință; de

la plecarea lui Mehpare Hanım, suferința aceea se cuibărise, de fapt, în fiece cotlon al lăcașului, aidoma izului de tămâie.

Murmurul învățăceilor care recitau Coranul prin chiliile lor răzbătea nedeslușit în salonul cufundat în întuneric, laolaltă cu vocile femeilor și ale copiilor din harem. Noua soție a șeicului, care în primul an de căsnicie adusese pe lume o fetiță, purcesese din nou grea; biata femeie, care era mereu tăcută și liniștită, nu avusese parte nici la prima sarcină, nici la cea de-a doua de răsfățul care le este rezervat îndeobște femeilor borțoase.

La vremea aceea, Hasan Efendi, care tocmai se așezase lângă Șeyh Efendi, nu știa că tânăra femeie din harem o purta în pântece pe viitoarea sa soție; pentru Hasan Efendi, la fel ca și pentru restul lumii, era vorba despre o taină legată de viitor și, după cum afirma bărbatul acela știrb pe care-l întâlnise Osman pe străzile dosnice din Beyoğlu, doar zeii și scriitorii cunosc viitorul, ei sunt cei care-ți croiesc destinul și care ți-l fărâmă, așa încât, potrivit destinului închipuit de zei și de scriitori pentru Hasan Efendi, acestuia îi era scris ca pruncul ce creștea în acele clipe în sacul doldora de apă din pântecul unei femei aflate cu câteva odăi mai încolo de el să-i devină cândva soție.

Hasan Efendi s-a apucat să-i povestească lui Șeyh Efendi, care nu știa că acesta urma să se arate, despre întâmplările din ziua aceea; i-a istorisit rând pe rând, în amănunt, cum se stârnise încăierarea, cum fusese împușcat tânărul acela și ce se petrecuse mai apoi. Șeicul l-a ascultat în tăcere, ca de obicei, răsucind mătăniile în mâini fără a scoate o vorbă, fără a face vreun comentariu.

La sfârșit, l-a întrebat scurt:

— Vecinii au pățit ceva?

Când i-a spus că aceștia nu pățiseră nimic, pe chipul șeicului s-a ivit o expresie de ușurare și, după cum avea să-i povestească mai târziu Hasan Efendi lui Osman, în odaie a răsărit, preț de o clipă, o lumină orbitoare și a rătăcit un soi de mireasmă.

„Mă tot întreb dacă Șeyh Efendi știa sau nu că Mehpare Hanım locuia lângă conacul acela!“, i-a spus el lui Osman.

Osman i-a zâmbit în felul străbunicului său și i-a risipit îndoiala:

— Bineînțeles că știa, el știa întotdeauna mai multe decât știai tu despre Mehpare Hanım!

Lăcaș sufit, aparținând unui ordin de derviș](#).

VII

Mareșalul Fuat Pașa, „Mareșalul Bolând“, cum îl numea lumea, era, poate, singurul prieten adevărat pe care-l avusese vreodată Reșit Pașa; el fusese cel care pusese temelia căsătoriei doctorului cu Mihrișah Sultan și tot el se bucurase cel mai mult de pe urma faptului că cel mai apropiat prieten al său se însurase cu frumoasa prințesă, care îi era rudă de departe. Nici măcar destrămarea căsătoriei cu pricina nu vătămase prietenia care-i lega pe cei doi bărbați, pe terenul alunecos și nesigur al capitalei otomane din care nu lipseau deloc ipocriziile, ticăloșiile, capcanele pe care și le întindeau unele altora pașalele, călcându-se reciproc în picioare pentru a ajunge ceva mai aproape de sultan, pentru a pune mâna pe câte o demnitate, pe câte un rang, pe câte o favoare venite din partea acestuia.

„Mareșalul Bolând“, care făcea parte dintre cei câțiva eroi pe care-i dăduse la iveală marea înfrângere din Balcani — una dintre cele mai mari înfrângeri din istoria otomană, numită de oameni pe scurt „războaiele din ’93“ —, se angajase în confruntări extrem de violente cu trupele rusești la Elena, înregistrând succese răsunătoare, motiv pentru care fusese poreclit și „eroul de la Elena“. Mareșalul, care era de felul său un om dur, aprig, se număra atât printre favoriții populației, cât și printre cei ai sultanului, și aceasta datorită marilor fapte de vitejie pe care le săvârșise pe câmpul de luptă; prin urmare, era întâmpinat cu manifestări de simpatie oriunde se ducea.

Faptul că „Mareșalul Bolând“, pe care Hüseyin Hikmet Bey îl numea, când i se întâmpla să-l întâlnească, și aceasta arareori, „unchiul“, care stăpânea pământuri întinse în Egipt și care provenea dintr-o familie cu dare de mână, era nespus de îndrăgit de norod, că se bucura de aprecierea sultanului, că nu-și punea lacăt la gură, că nu se sfia să-i critice pe cei aflați în fruntea țării oriunde ar fi fost să se afle îi adusese și nenumărați dușmani: era dușmănit de aproape toate pașalele de frunte ale Istanbulului.

Pe vremea aceea, toate pașalele care își întemeiaseră, în felurite cartiere ale Istanbulului, fiefuri proprii, în calitatea lor de „umbre ale padișahului“, Mehmet Pașa Barbă-lișteavă, Ali Șamil Pașa, Tahir Pașa Arnăutul, Izzet Pașa Arabul, adjunctul șambelanului, Rasim Pașa, mai-marele procurorilor Istanbulului, ori Rasim Pașa, îl pizmuiau pe Fuat Pașa pentru faima sa și căutau un prilej favorabil pentru a-l da la o parte. Trimiteau la Palat denunț după denunț pe seama Mareșalului, însă sultanul, care-și aducea mereu aminte, cu recunoștință, de

izbânzile militare ale Pașei, și, mai cu seamă, care-și dorea ca la Istanbul, unde pașalele deveniseră niște „zurbagii“, transformându-se, fiecare în parte, în adevărate căpetenii de tâlhari și în mardeiași de stradă, să mai aibă la îndemână și vreo câțiva ostași adevărați, de ispravă, se prefăcea că nu băga de seamă turnătoriile, spunându-le celor din jur: „Nu care cumva să vă atingeți de nebunul meu!“ Cu toate acestea, stăpânit cum era de neliniștile sale dintotdeauna, nu le punea stavilă nici dușmanilor lui Fuat Pașa, gândindu-se la orice eventualitate.

„Mareșalul Bolând“, care era foarte sigur pe sine și care nu prea lua seama la astfel de dușmănii, la fel ca toți eroii adevărați, organiza seară de seară petreceri întovărășite de muzică în faimosul său conac de pe Feneryolu[25] și se ținea după femei frumoase, faimoase pentru ușurătatea lor; în anii în care nu aveau loc confruntări armate, obișnuia să-și toace toată agoniseala pe desfătări și pe femei.

Celelalte pașale, care se fereau de mânia și de forța lui Fuat Pașa, nu prea se abăteau prin cartierul în care se găsea Feneryolu și, pentru a putea urmări cu ce anume se îndeletnicea acesta, își trimiteau în mare taină oamenii să dea târcoale pe acolo. În vremurile acelea, la Istanbul, cartierele erau împărțite aproape în totalitate între felurite pașale, iar apariția uneia dintre acestea în zona de influență a alteia era privită ca o provocare serioasă, ducând la confruntări violente între bandele pașalelor care ajunseseră să se „haiducească“.

Dacă în anul acela doctorul Reșit Pașa, care tocmai fusese trimis în Hedjaz pentru a trata un șeic arab bolnav, în semn de „bunăvoință“ din partea sultanului, s-ar fi aflat la Istanbul, ar fi putut lua, de la Palat, o serie de măsuri menite să contracareze capcanele care-i fuseseră întinse prietenului său, l-ar fi putut preveni pe „Mareșalul Bolând“ cu privire la ele, ar fi putut să medieze pentru el pe lângă suveran, iar lucrurile ar fi decurs în cu totul alt fel — istoria unei întregi dinastii s-ar fi scris în cu totul alt chip, n-ar mai fi venit pe lume o sumedenie de oameni, iar unii dintre ei n-ar mai fi ajuns să moară; doctorul nu se afla însă atunci la Istanbul, iar inamicii lui Fuat Pașa au trecut la acțiune.

În vara aceea, procurorul militar Rasim Pașa a fost cuprins de o stranie cutezanță, așa încât a prins să dea adeseori ocol, cu trăsura, conacului Mareșalului, aflat pe Feneryolu. Oamenii acestuia l-au înștiințat imediat pe „nebunul lor de pașă“ despre raitele pe care le dădea procurorul prin zonă; văzând în faptul că un alt pașă rătăcea prin cartierul său o adevărată ocară la adresa propriei persoane, Fuat Pașa a poruncit să i se dea de știre de îndată ce urma să fie zărită trăsura acestuia. Curând, adică la două zile după aceea, în timp ce Fuat Pașa se afla la

conacul său în tovărășia lui Nazım Paşa — cel care urma să fie împușcat, peste ani, în timpul unei lovituri de stat pe care el însuși o orchestrase, în calitate de ministru al armatei —, și-a făcut apariția intendentul lui Fuat Paşa, grăbit nevoie mare:

— Pașă, iar s-a arătat trăsura pașei-procuror, șade puțintel mai departe de conac!

Iute de mânie cum era, Fuat Paşa nu l-a mai așteptat pe intendent să-și termine vorba, ci a ieșit glonț din casă, gonind cât îl țineau picioarele, s-a dus la trăsura care se afla ceva mai încolo de conac și a deschis portiera acesteia; Rasim Paşa, care era instalat într-un colț al cupeului, își scosese fesul și își deschisese vestonul la gât. N-a schițat niciun gest când s-a pomenit cu Mareșalul Bolând proțăpit în fața sa. Fuat Paşa a răcnit:

— Ce naiba cauți aici, băi, omule?!

— Eram în trecere și caii au ostenit, așa că vizitiul îi lasă să-și mai tragă puțin sufletul.

— Ce e cu ținuta asta, ai vestonul deschis la gât, neobrăzatule, așa umblă un soldat, cu gulerul răsfrânt?!

Fuat Paşa s-a întins către interiorul trăsurii, l-a apucat pe Rasim Paşa de guler și l-a tras în jos.

— Vino cu mine, ticălosule!

Pe Rasim Paşa l-a apucat brusc spaima:

— Ce faceți, pașă, doar suntem în mijlocul străzii!

— Băi, omule, ține-ți gura și umblă!

Mareșalul Bolând l-a dus pe Rasim Paşa în conac, ținându-l tot în scatoalce, după care l-a pus să urce într-o odaie de la catul de sus.

— Scoate-ți vestonul!

— Vai, pașă...

— Scoate-ți-l, om de nimic, scoate-ți-l am zis!

Rasim Paşa s-a făcut galben la față ca ceara și și-a scos vestonul cu mâini tremurânde.

De cum și l-a dat jos, Fuat Paşa l-a și luat la șuturi și palme și, cum era peste măsură de vânjos, Rasim Paşa se cutremura ori de câte ori îl lovea, încerca să scape de bumbăceală izbindu-se de pereți, de fotolii, de mese și, pe de altă parte, să-l potolească pe Fuat Paşa, strigând „aoleu, pașă, aoleu, pașă!“. Cât despre Nazım Paşa, acesta se oploșise într-un colț și urmărea, îngrijorat, ceea ce se petrecea, fără

a scoate o vorbă. După ce l-a bătut pe procuror până i s-a domolit mânia, Fuat Pașa s-a proțăpit în fața lui:

— Uită-te la mine, mizerabile, acum am să-ți pun niște întrebări și, dacă va fi să fii sincer, am să te slobod! Dacă ai să-mi înșiri însă tot soiul de baliverne, am să te fac să crăpi chiar aici, pe loc, bătând la tine ca la fasole... Nu te duce pe tine capul să dai târcoale conacului meu, așa că, spune-mi, care dintre javrele alea te-a asmuțit pe urmele mele?

Rasim Pașa, care era, de fapt, un ins fricos, s-a pornit pe bocit; lacrimile care i se prelingeau din ochi se scurgeau în jos, pe barbă:

— Pașă, am o mare prețuire față de înalta voastră persoană! Am fost însă nevoit să fac acest gest la stăruința lui Izzet Pașa Arabul. Nu sunt foarte sigur, dar din câte mi-a ajuns mie la ureche, Fehim Pașa și Ali Șamil Pașa au primit sarcina să vă urmărească.

Fuat Pașa a dat de câteva ori roată încăperii:

— Bine, dar ce am făcut eu ca să mă pomenesc cu toți zurbagiii din Istanbul puși pe urmele mele? De ce mă urmăriți?!

Procurorul a înghițit în sec, dar apoi, văzând că Fuat Pașa se încrunta din nou, s-a apucat să-i spună, cu voce tremurătoare:

— Pașă, știu că nu este adevărat, dar se zice că ați fi pus bazele unei organizații secrete în Kadıköy, că i-ați fi plasat pe ofițerii aflați la comanda dumneavoastră în cazarma din Selimiye și că, după ce vă veți plasa oamenii în fruntea tuturor trupelor...

Rasim Pașa s-a oprit și, după ce a mai înghițit de câteva ori în sec, a continuat:

— Mă cam codesc să vă spun, pașă... Din câte se aude, ar urma să-l înlăturați de la putere pe sultan printr-o lovitură de stat militară... Se mai zice că ați fi intrat în legătură cu Junii Turci prin intermediul fiului domniei voastre, care studiază în Europa, că i-ați aduna serile, la conac, pe oamenii din organizația dumneavoastră, sub pretextul petrecerilor cu muzică, și că ați avea discuții de taină cu ei... Printre lăzile cu provizii care ajung la conac s-ar afla și niște lăzi cu arme, micile ambarcațiuni de pescuit ale lazilor[26] v-ar livra arme pe mare... Scorneli de soiul acesta...

Fuat Pașa s-a strâmbat, ca și cum ar fi văzut ceva dezgustător, și i-a făcut un semn din mână, sugerându-i să iasă din încăpere; Rasim Pașa s-a aplecat, culegându-și de jos vestonul, și s-a îndreptat către ușă, făcând temenele adânci, până la pământ. Fuat Pașa a răcnit însă din nou la el:

— Cum te arăți slugilor în ținuta asta?! Pune-ți vestonul, pașă!

Fuat Pașa se simțea teribil de indispus de cele auzite; era adevărat că-i plasase pe câțiva dintre ofițerii aflați în subordinea sa prin cazărmile din Selimiye, după cum la fel de adevărat era și faptul că strânsese oarece arme la conac, pentru orice eventualitate și, mai ales, pentru a se apăra de ticăloșiile lui Ali Șamil și ale lui Fehim; ideea că ar fi pus la cale o răzmeriță reprezenta o născocire de la un cap la altul, însă acuratețea acelor detalii arăta limpede că era supus unei supravegheri stricte și că prin conac hălăduiau tot soiul de iscoade.

La două zile după aceea, când a văzut gazetele, indispoziția sa s-a preschimbat într-o furie teribilă; acestea scriau că excelența sa, procurorul militar Rasim Pașa, fusese avansat la rangul de general de brigadă și răsplătit cu cinci sute de lire de aur „din partea sultanului“. Faptul că un individ căruia-i trăsese o bătaie de pomină cu abia două zile în urmă ajunsese să fie recompensat de către suveran l-a scos literalmente din minți pe Mareșalul Bolând. Acesta s-a echipat cu cea mai arătoasă dintre uniformele sale și a cerut să i se pregătească trăsura, după care s-a dus la Palat; odată ajuns acolo, a fost primit imediat de către suveran, fără a mai fi lăsat să aștepte.

A sărutat mâna sultanului, după care i-a relatat pe scurt, cu limba împleticindu-i-se de mânie, de ce și cum îl cotonogise pe Rasim Pașa; apoi s-a oprit, trăgându-și puțin sufletul, și s-a pornit să debiteze ceea ce se decisese deja să spună în drum spre Palat:

— Maiestatea voastră, în armată, gradele și distincțiile li se acordă fie celor care dobândesc acest drept în mod legitim, fie celor aduc servicii excepționale țării; excelența voastră l-a promovat însă la rangul de general de brigadă pe un individ care a încasat deunăzi bătaie de la mine. Deși ideea de a interveni în dorința augustei voastre persoane nu este de căderea umilului vostru rob, armata își are și ea onoarea ei, mărite sultan! De vreme ce demnitatea ierarhiilor militare a fost nesocotită în acest chip, gradul de mareșal nu-mi mai este de nicio trebuință; cu îngăduința Luminăției Voastre, eu demisionez din armată! Mai mult, de vreme ce nu aveți încredere în mine, robul vostru, îngăduiți-mi să plec în Egipt, căci afacerile mele de acolo au mers cam prost, așa că măcar pe ele să le pun la punct!

Sultanul nu și-a trădat enervarea, după obicei, ci l-a bătut pe umăr, râzând, pe bărbatul acela nervos din fața sa, cu intenția de a-l domoli:

— Pașă, dumneata știi un lucru anume, numai că eu știu cu mult mai multe lucruri! Există ceva ce se numește „rațiune de stat“ — în ceea ce mă privește, eu stau aici, dar trag tot soiul de concluzii pornind de la fapte mărunte. Dezbară-te

de nechibzuință, căci te știu foarte bine! Du-te și vezi-ți de treaba dumitale, nu mai pierde vremea cu povești de felul acesta! Lasă-le în seama mea, a sultanului, căci dacă este să fac ce fac înseamnă că știu eu ceva! Nu te cunosc de ieri, de azi, așa că oricât de multe denunțuri mi-ar parveni la adresa dumitale nu le acord nicio importanță! Așadar, fii pe pace!

Mânia lui Fuat Pașa nu se domolise încă atunci când l-a părăsit pe sultan; s-a dus ață la biroul lui Izzet Pașa Arabul, a deschis ușa ca un uragan și a năvălit peste el. Când l-a văzut pe Mareșalul Bolând pătrunzând în birou ca o ghiulea de tun, cu chipul răvășit de furie, Izzet Pașa, care tocmai stătea de vorbă cu alte două pașale, și-a dat seama pe loc ce anume avea să i se întâmple, numai că n-a mai putut să facă nimic; cele două pașale care-i țineau tovărășie s-au tras la perete de spaimă. Izzet Pașa s-a făcut alb la față ca varul și i-a pierit graiul. Fuat Pașa s-a îndreptat către biroul la care stătea el așezat și i-a spus:

— Arăboi afurisit, ce dracu' faci?! L-ai săltat pe Rasim la rangul de general de brigadă ca să-mi faci mie în necaz pentru că l-am luat la trântă, nu-i așa? S-ar zice că bucșeala mea i-a adus noroc! Stai să vezi, jigodie arabă, că dacă-ți trag și ție o chelfăneală poate ajungi mare-vizir!

Izzet Pașa a țâșnit pe lângă birou, iute de picior ca un iepure, și a prins să alerge spre ușă, numai că Fuat Pașa era mai sprinten decât el; nici n-a pus bine mâna pe trusa de scris de pe masă că a și zvârlit-o în capul ajutorului de șambelan care se trudea să dea bir cu fugiții, iar cerneala din călimară i s-a prelins lui Izzet Pașa pe față, pentru ca mai apoi să se scurgă pe caftanul alb; în momentul acela au intervenit și celelalte pașale, care l-au apucat de brațe pe Fuat Pașa, în încercarea de a-i domoli mânia, și l-au condus până la poarta Palatului.

După aceste întâmplări, între Izzet Pașa Arabul și Fehim Pașa, aflat în fruntea organizației de iscoade, s-a statornicit o alianță temeinică, îndreptată împotriva lui Fuat Pașa; numărul cearșiților din conac și din împrejurimile acestuia a sporit, după cum a sporit și numărul denunțurilor la adresa pașei, a căror menire era să-l înrâurească pe sultan. Fuat Pașa nu era foarte la curent cu ceea ce se petrecea, dar intuia să situația urma să se întoarcă împotriva sa. A decis, așadar, să sporească și el numărul ofițerilor istanbulezi din subordinea sa și să suplimenteze forțele care ar fi urmat să se opună bandelor de spioni conduse de zurbagiii lui Fehim Pașa; a început, prin urmare, să-i transfere la Istanbul, cu ajutorul cunoștințelor sale de la Ministerul de Război, pe tinerii ofițeri pe care-i cunoștea, în care avea încredere și care erau risipiți prin felurite zone ale imperiului.

Unul dintre aceștia era locotenentul Ragıp Bey, care se afla pe vremea aceea la Damasc; tânărul ofițer a primit ordinul de numire cândva pe la ceasul amiezii, când zăcea năucit de căldură la cartierul general; urma să revină în capitala de care se afla departe de ani de zile; în seara aceea le-a oferit o petrecere pe cinste camarazilor săi ofițeri, iar a doua zi dimineață, nemairăbdând să rămână acolo, și-a strâns cele câteva lucrușoare pe care le avea și s-a așternut la un drum anevoios, către Istanbul, în tovărășia unui alt camarad, tot locotenent, care se îndrepta în aceeași direcție. A străbătut, vreme de două luni, dărăpănata și calica Anatolie, plămădită din lut și chirpici — „această biată ruină“, cum o numea el —, uneori cu faetonul, alteori cu trăsura de poștă, uneori călare pe cal, alteori în câte un car tras de boi, poposind prin odăi tocmite în sate, prin hanuri întunecoase ori pe la poalele unor copaci.

În trei rânduri s-au confruntat cu pericolul de a fi jefuiți de tâlhari și s-au bătut cu aceștia; trăsurile cu care au călătorit s-au răsturnat de nenumărate ori; au văzut sate pustii ca-n palmă și case în care nu mai exista niciun codru de pâine, așa că au flămânzit; și-au încrucișat pașii cu trupurile despuiate ale unor morți transportați pe catâri, cu târfe dispuse să-și desfacă picioarele, prin cimitirele unor sate lăsate de izbelițe, pentru un dram de pâine, cu codoși care căutau să-și vândă nevasta, fata ori cumnata pe câte un firfiric, cu jandarmi ageamii care plecaseră în urmărirea unor bandiți, dar sfârșiseră prin a fi împușcați. Au văzut orașe decimate de molima de tifos, guvernatori corupți, defterdari cu apucături de sodomiți, pașale mânioase care-și biciuiau perceptorii în buricul târgului, femei de douăzeci de ani care-și pierduseră dinții și erau deja cocârjate, imami care fuseseră prinși preacurvind prin moschei cu neveste de muezini, au escaladat munți și au traversat ape învolburate, însă nimic din ceea ce au văzut nu i-a impresionat atât de mult ca strania întâmplare trăită de Ragıp Bey la o nuntă sătească din zona Kastamonu.

În fapt de seară, când au pătruns într-un sat de pe lângă Kastamonu unde răsunau focuri de armă, i-au găsit pe oamenii locului jucând *horon*[27] în jurul unui foc aprins în inima așezării; de îndată ce i-au văzut, aceștia i-au poftit pe Ragıp Bey și pe prietenul său să li se alăture la petrecere. Tocmai se mărita fata primarului; mirele, în vârstă de treisprezece ani, stătea așezat într-un loc mai retras, pe un scaun despre care era greu să-ți dai seama de unde-l găsiseră. Bietul flăcău socotea, pesemne, că obiectul pe care ședea era ciudat, așa încât încerca să se țină bine pe scaun, care se tot bâțâia, iar la răstimpuri părea gata-gata să se

rostogolească de pe el, așa, ca din senin. Cu excepția viitorului mire, toți ceilalți stăteau ghemuiți pe vine, se tratau cu rachiu de casă, mâncau cu niște linguri de lemn dintr-un morman de pilaf așezat pe o tavă rotundă, de metal, aflată în mijlocul lor și rupeau cu mâinile din niște carne prăjită de ied aflată pe o alta; cele două tăvi erau flancate de niște pâini de țară.

Lumina lunii scălda colibele de lut ale satului, chiparoșii din cimitirul aflat la marginea acestuia, minaretul moscheii dărăpănate, pe jumătate năruit de trăsnet, într-o poleială argintie, învăluind totul într-o atmosferă de basm; scânteile care țâșneau din pistoalele marca Karadağ, cu țeavă generoasă, folosite de tinerii care se înfierbântau la răstimpuri, trăgând în aer, învârstau noaptea aceea argintată cu niște vărgi roșiatice.

Nuntașii au întrerupt petrecerea mai devreme, oarecum și de dragul „musafirilor trudiți", s-au retras pe la casele lor, urmând să continue zaiafetul a doua zi, și i-au găzduit pe străinii aceia sosiți pe nepusă masă în chițimia hărăzită oaspeților satului. Cocioaba aceea din chirpici, fără geamuri, era neaerisită și mirosea îndeajuns de dezgustător ca să-i lase o amintire de neuitat lui Ragıp Bey; cei doi s-au vârât în așternuturile aflate pe jos și au adormit pe dată, mânați atât de oboseală, cât și de rachiul de casă cu care fuseseră tratați.

A doua zi dimineață, Ragıp Bey a fost trezit de un răcnet ciudat, cum nu mai auzise de când se știa, și, incapabil să priceapă ce anume se petrecea, buimac de somn cum era, s-a năpustit afară din cocioabă, înveșmântat sumar.

Primarul așezase o tipsie cu ficat în piața satului și urla cât îl ținea gura:

— Uuui, uuui, ficaaat... Uuui, uuui...

Bucățile de ficat de oaie, care stăteau îngrămădite unele peste altele, în lumina soarelui, îți luau ochii cu lucirea lor roșie-vineție; în vreme ce Ragıp Bey se întreba cine ar fi poftit să mănânce din ficatul acela așa, dis-de-dimineață, pe bolta cerului și-a făcut apariția un ditamai vulturul, care mai apoi a plutit prin aer cu aripile întinse și a coborât pe pământ; s-a așezat puțin mai departe de tava cu ficat, și-a strâns aripile și s-a pornit să aștepte, lungindu-și gâtul golaș și capul pleșuv. Curând după aceea s-a mai ivit un vultur, care s-a rotit o vreme pe deasupra satului, după care s-a dus să se aciueze lângă celălalt. Mai apoi au prins să se arate, câteșidoi, câteșitrei, alți vulturi; cu toții dădeau roată un timp pe deasupra așezării, pentru ca mai apoi să coboare în piață, să-și ocupe locul în rând, alături de ceilalți, și să se aștearnă pe așteptat; acele păsări ale morții, cu aripile negre care atârnau de o parte și de alta a trupului, cu capetele lor pleșuve, așteptau aidoma unor invitați manierați care urmau să participe la un ospăț, să purceadă festinul.

Numărul lor a sporit puțin câte puțin, iar în piață s-au îngrămădit cam o sută de păsări; stăteau mute ca pământul, îngrămădite unele în altele, cufundate într-o tăcere înspăimântătoare, de parcă ar fi așteptat să moară cineva.

După ce primarul a mai răcnit o dată, pentru ultima oară, „uuui!“ și s-a tras într-o parte, vulturii s-au năpustit cu toții, în aceeași clipă, asupra bucăților de ficat; ciuguleau din cărnetul aflat pe tavă, își smulgeau unii altora dumicații din ciocuri, iar apoi își luau zborul. Cerul de deasupra satului a fost năpădit cât ai clipi din ochi de niște lighioane înspăimântătoare, cu ciocurile mustind de sânge și de bucăți de carne atârnând din ele; aveai senzația că bolta pământului se întunecase din pricina puzderiei de vulturi care o invadau; soarele se făcuse nevăzut, iar la catul de sus se zărea, răsfrântă, umbra acelor păsări cu ditamai aripile; nimeni nu mai ieșea din casă pentru a nu le stânjeni.

Satul se lăsase în seama vulturilor; din când în când, câte o pasăre care dăduse deja gata bucata de ficat pe care o avea în cioc se lăsa în jos pentru a culege niște ultime fărâme de carne sau pentru a ciuguli din sângele rămas pe tavă, iar apoi, după ce poposea pe pământ, își strângea anevoie aripile generoase și dădea ocol siniei, umblând pe propriile-i picioare; capetele pleșuve ale celor mai multe dintre păsări, la fel ca și ciocurile lor, erau năclăite de sânge, iar unele dintre ele aveau pete roșiatice până și pe aripi.

Ragıp Bey a urmărit acel ospăț înspăimântător în timp ce stătea nemișcat în fața ușii, stăpânit de un sentiment de groază. Scena aceea avea să-i bântuie visele până la moarte; urma să vadă mai apoi în coșmarurile sale sute de vulturi care se încăierau unii cu alții, scăldați în sânge, și care-și luau mai apoi zborul purtând în cioc hălci de carne vinețiie.

Ragıp Bey a refuzat să mai ia micul dejun la care fusese poftit înainte de a părăsi satul și a vrut să pornească imediat la drum; tovarășul său de pribegie i-a urmat și el exemplul, așa încât cei doi au plecat de acolo în grabă, pe inima goală, de parcă ar fi dat, oarecum, bir cu fugiții. Ceva mai târziu, Ragıp Bey a aflat că, pe meleagurile acelea, ospățul cu ficat oferit vulturilor reprezenta o formă de celebrare, că vulturii, care nu erau foarte vizibili prin acele locuri, se arătau în zbor de neunde, în zilele de sărbătoare, pentru a-și lua partea cuvenită și că acesta era felul lor de a participa la zaiafet; așa i s-a povestit.

Ragıp Bey avea să-și aducă aminte în mai multe momente ale vieții sale de acea nuntă a vulturilor la care asistase cândva la țară.

În traducere, „Calea Fanarului“.

Populație de origine caucaziană (probabil, georgiană) stabilită în zona Mării Negre; inițial creștini, lazii, care vorbesc o limbă specifică și au o cultură cu accente originale, sunt astăzi majoritar musulmani.

Dans popular foarte ritmat, specific zonei de est a Mării Negre.

VIII

A izbutit să ajungă la Istanbul într-o seară, după rugăciunea de dinainte de culcare, când oamenii se făcuseră deja nevăzuți de pe străzi; a făcut semn unei trăsuri care tocmai trecea, din pură întâmplare, pe dinaintea sa, după care i-a luat destul de multă vreme să dibuie casa, orbecăind pe ulițele întunecoase, pentru ca în cele din urmă să ajungă la ea sleit de puteri. Mama sa, care i-a deschis ușa cu aceeași figură posacă dintotdeauna, i-a cercetat chipul îndelung, fixându-l cu ochii aceia care nu-și schimbau niciodată expresia, după care l-a apucat de mână și, trăgându-l binișor înăuntru, i-a pus aceeași întrebare pe care i-o punea mereu:

— Ți-e foame?

— Mi-e foame, dar mai întâi să fac o baie, căci sunt soios rău!

— Aprind focul la hamam[28]! În timp ce îți pregătesc eu ceva de mâncare, se încălzește și apa. Tu du-te să te schimbi!

I-a întors spatele și s-a dus în bucătărie. Nu i-a pus nicio altă întrebare, după cum nici nu l-a îmbrățișat, nici nu l-a sărutat; își întâmpina mereu băieții cu întrebarea „Ți-e foame?“, indiferent de unde veneau și indiferent după câtă vreme se întorceau acasă, de parcă cea mai mare năpastă care s-ar fi putut abate vreodată asupra lor ar fi fost să flămânzească, iar dacă și-ar fi astâmpărat foamea toate problemele de care aveau parte și-ar fi aflat rezolvarea. În întrebarea „Ți-e foame?“ stăruia un soi de vrajă, iar cei doi fii ai ei se destindeau de îndată ce o auzeau, după care sărutau mâna mamei lor — încercau, altfel spus, un sentiment de siguranță și alinare, de parcă toate suferințele lor ar fi luat sfârșit. Asprimea bătrânei aducea cu zidurile unei fortărețe care proteja casa de necazurile, de spaimele, de holera care bântuiau dincolo de ea; nicio nenorocire n-ar fi putut s-o năruie pe femeia aceea, după cum n-ar fi putut să năruie nici fortăreața ridicată de ea. Într-una dintre zilele în care urma să-și facă apariția în odaia nepotului său, la multă vreme după aceea, locotenentul Ragıp Bey avea să-i spună acestuia: „N-am uitat niciodată întrebarea pe care obișnuia să mi-o pună mama, m-am gândit foarte mult la ea, știi, doar acasă ești întrebat dacă ți-e foame, așa că, dacă se întâmplă să-ți pună vreo femeie întrebarea asta, să fii convins că acolo este casa ta!“; apoi a făcut o pauză și a adăugat: „Știi, bunica ta nu m-a întrebat nici măcar o dată dacă mi-e foame“.

Ragıp Bey s-a spălat îndelung, stând așezat în fața bazinului aflat în baia sărăcăcioasă de sub scară, cu iz de lemn ars, de apă caldă, de săpun și scânduri

umede, copleșită de aburi, turnându-și cu generozitate apă în cap cu tasul și frecându-se cu îndârjire pe tot trupul, până când s-a înroșit ca racul. A ieșit din odaia de scaldă cu pielea roz-trandafirie, cu buricele degetelor încrețite de la apa caldă, s-a înveșmântat într-o cămașă lungă de noapte cu iz de levănțică și s-a înfruptat din bucatele pregătite de mama lui. N-a apucat să întrebe decât înainte de culcare unde se afla fratele său mai mare, Cevat Bey, care era medic militar, iar mai apoi, după ce a aflat că acesta plecase în misiune la Izmit, a adormit buștean.

A doua zi, către prânz, după ce s-a deșteptat din somn și și-a luat micul dejun, s-a dus la Ministerul de Război ca să-și ia ordinul de numire: era repartizat ca profesor de matematici la Școala Tehnică Militară. Maiorul care i-a înmânat ordinul de numire i-a spus că era așteptat de mareșalul Fuat Pașa, fără a omite, totodată, să-l avertizeze: „Nu spuneți nimănui că vă duceți să vă întâlniți cu pașa, domnule locotenent!“

După ce a părăsit ministerul, a luat o barcă din Beșiktaș și s-a dus în Üsküdar; nu și-a dat seama decât în vreme ce adulmeca cu nesaț mireasma Bosforului, de parcă ar fi fost vorba de mireasma unei femei, cât de mult îi lipsise Istanbulul. Odată ajuns în Üsküdar, a tocmit o trăsură și s-a îndreptat către conacul lui Fuat Pașa, aflat în zona numită Feneryolu; Pașa stătea singur pe veranda aflată în partea din spate a casei, în fața căreia se afla o grădină ce se întindea cât vedeai cu ochii.

— Poftește, Ragıp, bine ai venit... Ai izbutit să călătorești în bune condiții? Cum sunt drumurile? Ce se mai întâmplă prin Anatolia, se mai petrece vreo năzbâtie pe acolo?

— Mulțumesc de întrebare, pașă, am călătorit în bune condiții, însă Anatolia arată ca vai de mama ei, e terminată, mizeria stăpânește peste tot, iar ticăloșia e în floare!

Fuat Pașa a râs:

— Așa arată mereu Anatolia, fiule, acolo se află țintirimul acestei țări! Îi luăm pe feciorii patriei și-i dăm morții pe alte meleaguri, după care îi îngropăm degrabă în țarina Anatoliei, le acoperim rămășițele cu țărână și-i dăm uitării... Umblă vorba că mormântul unui musulman piere în trei ani, așa că la fel pier și mormintele bunilor noștri musulmani, iar ceea ce ai văzut dumneata nu este altceva decât un cimitir căruia i s-a pierdut urma.

Fuat Pașa s-a oprit din vorbă și a contemplat o vreme grădina, apoi și-a aprins o țigară și și-a potrivit-o în portțigaretul din chihlimbar.

— Istanbulul este însă cel mai rău dintre toate, meleagurile acestea nu aduc nici cu Anatolia, nici cu Rumelia, nici cu Arabia; aici este cu totul altfel, sultanul este

înconjurat de o haită de jigodii sinistre — în fiecare zi, o altă blestemăție, o altă uneltire, o altă pungășie! Confruntarea cu armatele rusești e joacă de copii pe lângă ceea ce se petrece aici, Ragıp, muscalii încalecă pe cai, vin la noi, ne bumbăcim cu ei, identitatea vrăjmașului e limpede, pe câtă vreme în locul acesta nu e clar cine te dușmănește, te confrunți cu capcane la tot pasul; omul îți sărută mâna, apoi te întorci cu spatele, iar el te toarnă la Palat... Javra de Fehim i-a adunat în jurul său pe toți derbedeii din Istanbul și-i stoarce de bani pe cei din Beyoğlu; Ali Șamil și-a încropit propria oaste, alcătuită din kurzi, și le mănâncă paralele oamenilor din Üsküdar; arnăuților lui Tahir Pașa, înarmați cu pușcoace, nu le mai ajungi nici cu prăjina la nas, Izzet Arabul a adunat în jurul său toate cotarlele din slujba șambelanului și nu e zi să nu pună la cale câte-o intrigă... Se mănâncă unii pe alții, numai că acum s-au unit cu toții împotriva mea.

S-a încruntat de parcă l-ar fi avut în față pe unul dintre vrăjmașii săi.

— Nu-mi spun nimic pe față, netrebnicii, căci dacă ar fi să caște gura aș bate la ei ca la fasole, iar ei știu asta; sultanul mă are la inimă și se încrede orbește în mine, ceea ce ei iarăși știu, numai că sunt împresurat de iscoade; nenorociții scornesc fel de fel de turnătorii, la care cu greu te-ar duce mintea, ca să semene îndoiala în sufletul stăpânului nostru, sultanul... Ceea ce se cuvine să pricepi, fiule, este că și aici ne aflăm pe un câmp de luptă, numai că este vorba despre un front pe care se folosesc cu totul alte arme, alte capcane, alte strategii decât cele cu care ești tu deprins; aici nu este îndeajuns doar curajul, trebuie să mai fii și viclean, iar noi vom fi de-acum înainte pregătiți să-i înfruntăm pe acești nemernici!

L-a pufnit deodată râsul:

— Probabil că îți place la nebunie să te joci cu revolverul, cu pumnalul...

Ragıp Bey s-a făcut deodată roșu la față ca sfecla; într-una dintre zilele petrecute în Balcani, când confruntările se mai domoliseră, făcuse o prinsoare cu prietenii săi, cerându-le să arunce în aer, rând pe rând, toate gutuile pe care le adunaseră de prin livezile din jur și ciuruindu-le, una câte una, în vreme ce acestea zburau pe deasupra lor. Pasiunea sa pentru pumnale începuse încă de pe vremea când era elev de gimnaziu; era, poate, singurul ofițer de la nivelul cartierului general, ba chiar al întregii armate, care purta în mâneca vestonului un jungher lung, subțire, cu lama încovoiată; toți camarazii săi de arme făceau haz pe seama faptului că se purta cu șișul la el în toiul câte unei confruntări în câmp deschis, în timpul căreia se trăgea cu tunul de ambele părți și explodau obuzele, însă, în ceea ce-l privea, pumnalul reprezenta o parte inseparabilă a trupului; se simțea stingherit de faptul că-l purta asupra sa, dar îi era peste putință să renunțe la el.

În ziua în care făcuse el zob gutuile, Fuat Pașa, aflat pe undeva prin apropiere, văzuse ceea ce se petrecea; când își făcuse el apariția, pe neașteptate, toți cei de față se cufundaseră-n tăcere și se dăduseră la o parte; Fuat Bey îl dojenise pe Ragıp Bey cu următoarele cuvinte:

— Bravo dumitale, domnule locotenent! Dacă am pune de-un circ, ai avea mare trecere!

După această întâmplare, nu se mai implicase niciodată în jocuri cu revolverul ori cu pumnalul la nivelul cartierului general, însă faptele de eroism de care dăduse dovadă în timpul luptelor, că se oferise mereu ca voluntar, înaintea tuturor, când fusese vorba de câte o misiune, că în cel mai fierbinte moment al unei bătălii dăduse iama în mijlocul unui grup de zece cavaleriști inamici, pentru ca mai apoi să se furișeze printre ei și să se ivească, râzând mânzește, de cealaltă parte, îl făcuseră să se numere, în scurtă vreme, printre tinerii ofițeri pe care Fuat Pașa îi îndrăgea în mod deosebit și în care avea cea mai mare încredere. Acum, când același Fuat Pașa îi aducea aminte de ziua în care făcuse chisăliță gutuile, se simțea la fel de rușinat ca de obicei când se petrecea acest lucru.

— Acum a venit vremea taman pentru felul acesta de jocuri, fiule... Am cerut să ți se încredințeze o misiune ușoară, nu trebuie să stai de strajă și alte asemenea lucruri, ai să fii liber seară de seară... Ceea ce îți cer eu este să te duci în fiecare noapte în Beyoğlu, să umbli prin locurile frecventate de zurbagii, să fii cu ochii și urechile în patru, pentru mine și în numele meu, căci n-o să le lăsăm cale liberă acestor jigodii... Fă-ți rost de straie civile, căci chelarul meu îți va da lună de lună contravaloarea acestora!

— Nu este nevoie de așa ceva, pașă!

— Cum să nu fie nevoie, băiete?! Locul acela numit Beyoğlu este o adevărată bortă a iadului, prin care mișună oameni veniți din toate colțurile lumii! Acolo se află localuri cu jocuri de noroc, cârciumi, lupanare și ți se cer parale la tot pasul; unde nu e rost de parale, nu e rost nici de gâlceavă...

Ragıp Bey și-a comandat veșminte civile și, începând din ziua aceea, a prins să se ducă prin Beyoğlu; cutreiera, rând pe rând, bordelurile din Çiçekçi, speluncile din Galata, localurile cu jocuri de noroc din Parmakkapı, își făcea noi prieteni și, pe de altă parte, reînnoda legăturile cu amicii săi de pe vremuri. Mai mulți dintre tinerii ofițeri aflați în subordinea Mareșalului prinseseră să se abată prin Beyoğlu după ce se reuniseră la Istanbul; Ragıp Pașa era prieten cu o bună parte dintre ei.

Pe vremea aceea, Beyoğlu se afla sub călcâiul zurbagiilor lui Fehim Pașa și a pușcașilor albanezi ai lui Tahir Pașa; cele două grupuri se încăierau adeseori, iar

poliția nu intervenea niciodată. După o vreme, oamenii au început să-și dea seama că prin zonă începuseră să dea târcoale și oamenii „Mareșalului“; șmecherii din Haddehane, care țineau îndeosebi cu gașca lui Fehim Pașa, și zurbagiii de obârșie greacă se dăduseră oarecum la fund; cartierul Beyoğlu, care era îndeobște deprins cu belele, vedea cum tot sporea, cum tot creștea o nouă nenorocire.

Doamnele elegante și domnii curtenitori care hoinăreau pe timpul zilei prin Beyoğlu, care se abăteau pe acolo ca să facă târguieli, la fel ca și hanâmele înfășurate în văluri cochete, după moda Charleston, și beii cu mustăți pomădate care treceau pe la localurile specializate în *muhallebi*[29], cercetându-se din ochi, de departe, unul pe altul habar n-aveau de cele ce se petreceau acolo pe timp de noapte. Pe artera aceea largă sălășluiau două lumi distincte.

Într-o seară, Ragıp Bey și trei dintre prietenii săi s-au cinstit cu vreo două-trei pahare la cârciuma lui Ispiro din Galata, după care s-au dus cu toții la casa lui Vrangel din Çiçekçi; li s-a descuiat de îndată o odaie, a fost așternută masa și au fost aduse Despina, Nadide și Ipek, cele mai frumoase dintre fetele tractirului; într-un colț al încăperii s-au instalat niște cântărețe la *saz*[30] și, odată cu aceasta, s-a pornit zaiafetul. Fetele le turnau, pe de o parte, oaspeților rachiu în pahare, pe de altă parte se alăturau cântărețelor la *saz*, intonând felurite cântece și, totodată, se lipeau de bărbați, cochetând cu ei; când atmosfera de petrecere s-a întețit și micul taraf a iuțit ritmul, Ipek, al cărei fel de a dansa devenise legendar în tot Istanbulul, și-a prins chimvalele la degete și s-a pornit să joace; tocmai se lăsaseră cu toții purtați de dansul femeii aceleia cu părul negru ca pana corbului, care se mișca prin odaie sunând din cimbaluri, aidoma unei vântoase aţâţătoare, cu pulpele ei zdravene, cu fesele care se roteau ca o roată a sorții, cu sânii ei dolofani, când s-a auzit, răzbătând de afară, un soi de larmă, a răsunat zvon de pași care alergau încolo și-ncoace, iar mai apoi în încăpere a pătruns și a ieșit în grabă cineva. În toiul acelei învălmășeli, lui Ragıp Bey i-a ajuns la ureche numele „Dilaver Arabul“; Ipek se oprise din dănțuit și revenise la locul ei dinainte, fetele se cufundaseră în tăcere, iar ansamblul de *saz* își îndulcise tonul; din fața ușii răzbăteau niște șoapte, după care s-a auzit brusc un răcnet:

— Unde e femeia aia pe nume Ipek, că doar n-o să stăm după curu' muierilor! Acuma fac praf locu' ăsta!

Cei trei ofițeri aflați în încăpere s-au îndreptat ușor de spate, ba chiar și-au desfăcut, cu un singur gest, tocurile de piele ale revolverelor Nagant pe care le purtau la brâu, căci Ragıp Bey era singurul dintre ei care avea asupra sa cuțit și

pumnal; camarazii săi, veniți de pe felurite fronturi, nu se pricepeau, în general, la confruntările cu cuțite și nu știau să umble cu șișuri asupra lor. Ragıp Bey și-a pus tunica pe umeri, și-a mai verificat o dată pumnalul cu cotul, și-a potrivit cuțitul cu lama încovoiată în mâneca hainei, așa încât acesta să-i pice în podul palmei dintr-o singură mișcare, după care s-a uitat spre Vrangel, cel care pătrunsese mai devreme în grabă și apoi ieșise repede în încăpere și care arăta negru la față de spaimă:

— Ce se întâmplă, Vrangel?

— A venit Dilaver Bey, domnule, vrea s-o vadă pe Ipek Hanım! Aș zice s-o lăsăm să plece, cu îngăduința dumneavoastră; o să vă aducem alte doamne, prin urmare, vedeți-vă mai departe de petrecere!

Ragıp Bey a râs; auzindu-l cum râdea, Ipek a socotit că se temeau de Dilaver și că aveau s-o lase să plece, așa încât s-a ridicat în picioare. Ragıp Bey a apucat-o însă imediat de încheietura mâinii; cu toate că o ținea strâns, i-a vorbit cu glas nespus de liniștit:

— Vă rog să luați loc, Ipek Hanım!

Ipek s-a așezat din nou, după care Ragıp Bey s-a răsucit către Vrangel:

— Prin urmare, așa, Vrangel Efendi! Tabără aici hadâmbul arab al lui Fehim Pașa, se poartă ca un mitocan, iar noi i-o încredințăm de bunăvoie pe femeia care ne ține tovărășie! Păi așa ne știi dumneata pe noi?!

— Vai, Ragıp Bey, ce vorbă mai e și asta?! Ipek Hanım e ibovnica lui Dilaver Bey, n-o dăm, de fapt, nimănui, am adus-o aici doar de hatârul dumneavoastră! V-aș mai fi stingherit eu oare dacă n-ar fi fost țiitoarea lui, aș mai fi poftit-o eu afară pe femeia care vă ține de urât, aș fi avut eu obrazul să săvârșesc o astfel de necuviință?

Vrangel stătuse să cumpănească lucrurile, ajungând la concluzia că Dilaver Arabul era mai belaliu decât Ragıp Bey — așa se face că îi ceruse lui Ipek să vină la el. Dilaver se număra printre cei mai de frunte scandalagii aflați în slujba lui Fehim Bey; fusese prins și jugănit, în copilărie, în Etiopia, iar mai apoi adus la Istanbul. Majoritatea celor scopiți erau niște creaturi firave, cu vocea ca un firicel de ață, numai că în cazul lui Dilaver scopirea avusese o cu totul altă urmare: ajunsese o huidumă, un munte de om, un ins gata să se ia la harță ori la bătaie cu toată lumea, să cotonogească pe cine apuca; puțini erau cei care izbuteau să-i scape din gheare când se vâra într-o încăierare și, pe de altă parte, se pricepea foarte bine să atace; poliția nu prea se vâra în treburile lui câtă vreme era sprijinit de Fehim Pașa.

În ultima vreme îi căzuse cu tronc Ipek, așa încât se arăta pe la tractir când ți-era lumea mai dragă, se fereca cu ea într-o odaie, o punea să-i cânte felurite cântece și o asculta viersuind, stând cu privirile pierdute; îndrăgostit cum era de ea lulea, nu dorea ca femeia sa să le fie înfățișată și altor mușterii și-l ungea pe Vrangel cu parale din belșug ca să nu se întâmple una ca asta, numai că Vrangel, nesătul cum era, nu prea se sfia s-o facă. Lucrul acesta se datora, într-o oarecare măsură, și faptului că nu prea lua în serios amorul unui scopit; era departe de a pricepe că povestea cu pricina ar fi putut fi cu mult mai însemnată pentru Dilaver decât pentru alți bărbați, iar în clipele acelea, când se pomenise cu Dilaver pe nepusă masă, îl cuprinsese spaima.

Dilaver continua să răcnească fără oprire. Ragıp Bey a râs din nou:

— Ia du-te mata la arab, să-l întrebi ce are de gând să facă cu Ipek Hanım... Spune-i că Ragıp Bey e curios să afle!

— Nu fă asta, pașă, căci Dilaver Bey e târnosit și, în plus, Ipek e țiitoarea lui; o să mă omoare, aibi milă de mine, am să-ți aduc toate muierile care hălăduiesc pe aici prin casă, fiți oaspeții mei în noaptea asta, numai las-o pe Ipek Hanım să se ducă la el, pupa-ți-aș picioarele!

Ragıp Bey s-a ridicat de la masă:

— Deduc că n-ai să te duci să-l întrebi, Vrangel Efendi, așa că barem să mă duc eu!

Odată cu Ragıp Bey s-au ridicat în picioare și doi dintre camarazii săi. Ragıp Bey s-a răsucit către ei:

— Voi stați jos! Nu care cumva să se spună că Ragıp Bey s-a speriat de Arab și s-a dus să-l înfrunte însoțit de prietenii săi!

Mevlut Bey, care era prieten cu Ragıp Bey din perioada petrecută alături de el la Damasc, a stăruit:

— Sunt mulți, Ragıp Bey, să nu care cumva să cazi victimă vreunei mârșăvii, Doamne păzește!, căci nu se poate avea încredere în jigodiile astea de strânsură!

Ragıp Bey s-a uitat la Vrangel:

— Câți sunt?

— Patru, pașă!

De jos, de la parter, a răsunat din nou vocea lui Dilaver:

— În așternutul cărui pezevenghi ați vârât-o pe muierea aia? Mă jur că vă tai pe toți!

Ragıp Bey și-a liniștit prietenii:

— Voi luați loc, vă rog, căci eu mă duc să vorbesc cu el și apoi mă întorc!

A ieșit încet din odaie, a coborât scara de lemn care era luminată de o lampă de veghe și ale cărei trepte scârțâiau, fiecare în parte, iar apoi, odată ajuns la catul de jos, a deschis ușa încăperii din care răzbătea vocea lui Dilaver; văzând că se deschidea ușa, cei aflați înăuntru au tăcut și s-au răsucit către intrare. Dilaver stătea așezat într-un colț; era, cu adevărat, un ditamai zdrahonul, iar picioarele îi ajungeau până aproape de mijlocul camerei; ceilalți trei indivizi erau niște lepădături gătite cu mintene de culoare neagră, strânse la gât, cu ilice petrecute peste piept, cu nădragi largi, cu încălțări cu toc înalt, rotund, cu niște fesuri țuguiate, îndesate pe frunte, de sub care le atârna câte un zuluf; Ragıp Bey nici măcar n-a catadicsit să se uite la ei, ci s-a dus glonț la Dilaver.

— Ce s-a întâmplat, Dilaver Bey, de ce țipi?

Dilaver a fost descumpănit, căci nici măcar Arif Bey, cel care-l terminase dintr-o scatoalcă pe Matlı Mustafa, unul dintre cei mai faimoși derbedei din Beyoğlu, nu i-ar fi adresat o asemenea întrebare așa, hodoronc-tronc; l-a cercetat din priviri pe Ragıp Bey, care era un bărbat destul de falnic, de bine făcut, dar care părea o stârpitură în comparație cu el. Dilaver s-a lăsat pe spate, sprijinindu-se într-un cot:

— Cine dracu' ești tu, bă?! Că doar n-oi fi cumpărat casa lui Vrangel?!

— Și, dacă ar fi să fie așa, ce-ar fi?

— Păi, dacă ai târguit-o tu, fă bine și ad-o încoa' pe Ipek! Ia-ți bișt arii și marș la locul tău, să stai și să tragi din pipă!

După ce și-a tras unul dintre umeri în jos, către Dilaver, pentru a micșora ținta distanța dintre ei, Ragıp Bey l-a întrebat, pe un ton zeflemitor:

— Păi, eu ți-o aduc, dar ce-o să faci cu ea? Jucați amândoi popice?

Nimeni nu cutezase până atunci să-i arunce în față lui Dilaver că era scopit, nimeni nu îndrăznise să-i facă asemenea aluzii; Dilaver trăise în așa fel încât să nu îngăduie nimănui să-i adreseze astfel de vorbe, ucisese oameni înadins și poate că își făcuse un nume în lumea golanilor, folosindu-se de cuțit, doar pentru a se bucura de un atare privilegiu.

Prin urmare, nici n-a auzit bine cuvintele cu pricina că a și țâșnit de la locul său; avea o agilitate de necrezut, rareori întâlnită la oamenii trupeși; a zburat prin aer ca un elefant negru, numai că sprinteneala de care dăduse dovadă s-a întors împotriva lui. Ragıp Bey s-a tras într-o parte, pentru că se aștepta la un asemenea atac, iar Dilaver s-a izbit cu toată forța de tocul ușii și, în aceeași clipă, s-a răsucit spre el; când s-a întors, avea în mână un cuțit lung cât brațul, cu două tăișuri, ambele ascuțite ca briciul; Ragıp Bey își scosese și el pumnalul și luase în cealaltă mână vestonul pe care-l purtase până atunci pe umeri. Îl ținea sub ochi pe Dilaver

și, pe de altă parte, se străduia să nu se întoarcă cu spatele către celelalte pramatii; știa că se putea aștepta la orice mârșăvie din partea acelor nemernici — vorba „ori în vintre, ori în spate“ fusese scornită de secăturile din Istanbul, iar loviturile pe la spate făceau parte din peisajul obișnuit al urbei. A regretat o clipă că îi împiedicase pe camarazii săi să i se alăture; dacă ar fi fost să piară în încăierare, faptul acesta s-ar fi datorat într-o oarecare măsură și plăcerii sale de a se da mare.

Dilaver s-a năpustit din nou asupra sa, iar Ragıp Bey a izbutit în ultimul moment să respingă, cu ajutorul vestonului înfășurat în jurul brațului, lovitura îndreptată către față, după care s-a tras într-o parte; Dilaver s-a întors din nou și, când a făcut un salt către Ragıp Bey, s-a împiedicat de măsuța joasă, plină cu deale gurii, care fusese așternută în grabă în mijlocul odăii și s-a clătinat o clipă pe picioare. Atunci, Ragıp Bey a făcut acel salt care urma să fie evocat mai apoi ani de zile și care avea să fie reluat în felurite alte încăierări sub numele de „șmecheria lui Ragıp Bey“; s-a ghemuit repede la pământ, profitând de dezorientarea lui Dilaver, care se repezise ca o fiară, și, în clipa în care a văzut deasupra sa umbra uriașă a trupului acestuia, s-a ridicat, ținând cuțitul îndreptat în sus, pregătit pentru orice și opintindu-se în șiș cu toată puterea. Cuțitul a pătruns pe unde ar fi trebuit să fie boașele lui Dilaver, ajungând până în pântece, și i-a sfârtecat mațele; Arabul a scos un geamăt prelung și s-a prăvălit cu toată greutatea peste Ragıp Bey, cu mâna în care ținea pumnalul atârnând într-o parte. Ragıp Bey s-a mai opintit o dată în cuțit și, dându-și seama că n-avea cum să-l înfigă mai adânc, l-a scos din rană, iar apoi s-a scuturat, eliberându-se de povară. Dilaver a căzut într-o rână, făcând să se cutremure întreaga casă cu greutatea sa; sângele care-i țâșnea din pântece băltea în mijlocul odăii și toți cei de față stăteau cu ochii ațintiți la zeama ce se revărsa din burduhanul uriașului arab. Nimeni nu se așteptase la un asemenea deznodământ, nici măcar Ragıp Bey. Cei trei tovarăși ai lui Dilaver înțepeniseră de uimire; primul care și-a venit în fire a fost tot Ragıp Bey; s-a uitat la Dilaver aproape cu plăcere, fără să-i pese că sângele care se revărsa din pântecele Arabului se îndrepta către pantalonii săi.

Din locul în care zăcea culcat, Arabul a murmurat „m-a înjunghiat puiul de lele!“.

Ragıp Bey a zâmbit, dând la iveală zâmbetul acela rece și trufaș care făcea ca ochii săi trași spre tâmple să arate aproape ca o dungă subțire și care, începând din ziua aceea, urma să i se arate pe chip ori de câte ori avea să înjunghie vreun om:

— Nu mai geme, arăboi jugănit, căci ai avut cândva parte de o operație, iar acum ai mai avut parte de una; asta de acum e o nimica toată dacă ar fi s-o

compari cu prima!

Cele trei lepădături care stăteau așezate pe băncile înșirate de-a lungul pereților au părut gata să ducă mâinile la junghere și să se salte în picioare; Ragıp Bey, care tocmai își ștersese pumnalul și și-l vârâse în teaca pe care o ținea la subsuoară, și-a scos revolverul:

— Hooo, nu mișcați că vă rad pe toți!

Cei trei și-au vârât la loc jungherele și s-au prăbușit iar pe bănci; prietenii lui Ragıp Bey, Vrangel, fetele, precum și slujitorii, care se întrebau ce să înțeleagă din zarva aceea, au năvălit cu toții în încăpere; în vreme ce Vrangel se frământa zicând „chemați degrabă o trăsură, să-l ducem pe Dilaver Bey la spital!“, Mevlut Bey l-a apucat pe Ragıp Bey de braț și l-a scos din odaie.

— Ragıp Bey, dă fuga la Mareșal, căci denunțurile trebuie să fi ajuns încă de pe acum atât la Palat, cât și la Fehim Bey, iar dacă n-au ajuns încă au să ajungă în curând! Dacă este să te salveze cineva, doar Mareșalul poate fi acela!

Ragıp Bey s-a îndreptat către ușă:

— Dacă mă duc acum la pașă, la Mareșal, au să-l amestece și pe el în povestea asta, așa că eu am să mă ocup de mine, iar tu înștiințează-l pe pașă despre cele petrecute!

Ragıp Bey a părăsit casa cu pași grăbiți și a străbătut gloata de pe strada Çiçekçi, în rândurile căreia se zvonea că fusese înjunghiat un om; a coborât, în seara aceea călduță de primăvară, din Tepebașı și l-a aflat, pe unul dintre vasele ancorate în Kasımpaşa, pe Hasan Efendi, prietenul său din copilărie; după ce s-au îmbrățișat și s-au sărutat, i-a istorisit acestuia cele petrecute. Hasan Efendi a stat să cumpănească puțin:

— Vino cu mine, căci cea mai bună soluție este să te duc la lăcașul nostru de dervișı! Am să vorbesc eu cu Șeyh Efendi!

L-au deșteptat din somn pe unul dintre barcagii, care dormea în barca sa trasă la țărmul din Kasımpaşa, și au trecut, fără să-și adreseze vreun cuvânt, în Unkapanı, spre a se duce la lăcaș. Hasan Efendi l-a trezit pe discipolul care veghea la poartă; i-au pregătit lui Ragıp Bey un așternut într-una dintre odăile lăcașului. Hasan Efendi s-a dus să-l caute pe Șeyh Efendi în odaia hărăzită *zikir*-ului; șeicul stătea, ca de obicei, singur, în încăperea întunecoasă, luminată de o singură lumânare, cu mătăniile în mâini. A ascultat vorbele lui Hasan Efendi în tăcere; nu se dădea în vânt după încăierări, dar, pe de altă parte, nu-l plăcea pe Fehim Pașa. Cu un an în urmă, șeicul de la Edirnekapı îi dăduse de știre că acesta din urmă îi strecurase o iscoadă în lăcaș; șeicul, supărat de cele întâmplate, nu suflase o vorbă,

numai că luase act de acest fapt; găsise apoi un prilej favorabil pentru a-l îndepărta din lăcaș pe intrus, a cărui identitate o aflase curând după aceea.

După ce a ascultat relatarea lui Hasan Efendi, i-a spus pe un ton supărat, care arăta că nu aproba cele petrecute, „bine, să rămână, dar să nu vorbiți cu nimeni despre această poveste!".

La vremea când Ragıp Bey se instala în lăcaș, vestea că Dilaver Arabul fusese înjunghiat de către „simpatizanții Mareșalului Bolând" se răspândise prin toate speluncile din Istanbul și ajunsese la Fehim Pașa, ca și la Palat pe mai multe căi. Faptul că acela care îl înjunghiase pe Dilaver era un ofițer, apropiat al lui Fuat Pașa, îl pusese pe gânduri pe sultan, așa încât acesta a decis ca a doua zi să aibă o discuție cu Mareșalul. Cât despre Fehim Pașa, acesta și-a mobilizat, chiar la ora aceea din noapte, toți oamenii, așa cum se întâmpla mereu, pentru a-l dibui pe „nemernicul acela de locotenent" și a se răzbuna personal pentru cele petrecute.

Dilaver a fost dus de îndată la Spitalul Francez, iar Fehim Pașa l-a trimis acolo și pe medicul său. În drum spre spital, Dilaver i-a răspuns polițistului care l-a întrebat „cine v-a înjunghiat, Dilaver Bey?" că el fusese cel care se poticnise și căzuse în propriul cuțit; nici însoțitorii lui Dilaver, nici Vrangel, nici fetele n-au dezvăluit nimănui numele celui vinovat, afirmând: „Când am dat noi fuga să vedem ce era cu zarva aceea, Dilaver Bey zăcea pe jos într-o baltă de sânge, însă n-am văzut ce anume s-a petrecut". Întregul Istanbul sfârșise prin a afla cine îl spintecase pe Dilaver, din ce pricină și în ce fel se iscase vrajba, dar pentru că nu exista nicio plângere oficială, n-a fost inițiată nicio acțiune împotriva lui Ragıp Bey.

A doua zi, sultanul a cerut să fie convocat Fuat Pașa. Avea un aer posomorât.

— Ce înseamnă asta, pașă?! Acum te-ai apucat și dumneata să pui pe picioare hoarde de tâlhari?

— Ce fel de hoarde, Înălțimea Voastră?

— Înțeleg că unul dintre oamenii dumitale l-ar fi înjunghiat pe omul lui Fehim Pașa.

— Și mie mi-a ajuns la ureche un asemenea zvon, Înălțimea Voastră, dar n-am de unde să știu dacă a făcut-o sau nu. În plus, tânărul despre care s-a vorbit nu este omul meu; îl cunosc de pe front, căci se afla la cartierul meu general; din câte știu eu, se numără printre vlăstarele nespus de cinstite, nespus de viteze ale acestei țări, este un erou!

Sultanul și-a dus o mână la spate și a umblat o vreme încolo și-ncoace prin salon, după care s-a oprit la biroul la care lucra:

— Doamne, pașă, eroii acestei țări au ajuns să spintece oameni în bordelul lui Vrangel?!

— Nu știu, Înălțimea Voastră, dacă el a făcut-o. Ceea ce știu eu este că tânărul cu pricina este un supus devotat al Domniei Voastre și că și-a pus de nenumărate ori viața în primejdie pe câmpul de luptă în numele Vostru. Este un tânăr manierat, foarte îndrăgit de ceilalți ofițeri, și îmi pare rău că a căzut victimă unor astfel de vorbe de clacă. Dacă porunciți însă, am să mă ocup personal de această poveste, am să cer să fie găsit și am să-l predau poliției cu mâinile mele!

Sultanul a stat să cugete că arestarea unui ofițer care se remarcase prin faptele sale de vitejie în cursul luptelor la care participase pe motiv că ar fi spintecat un mardeiaș n-ar fi putut avea decât ecouri nefavorabile în rândurile armatei; militarii nu prea îl îndrăgeau, de altfel, pe Fehim Pașa; n-a vrut, așadar, să facă din țânțar armăsar cu întâmplarea aceea.

— Ia să vedem, pașă! Nu există nici o plângere, nici o dovadă, iar dumneata afirmi că ar fi vorba despre un ofițer plin de eroism... Cea mai bună formulă ar fi să-i spui comandantului lui să-i acorde o învoire de curarisire de șase luni, ca să nu se mai arate prin preajmă, după care o să mai vedem noi!

— Cum porunciți, Maiestatea Voastră!

În vreme ce părăsea Palatul, Fuat Pașa s-a petrecut cu Fehim Pașa, iar acesta a încercat neîntârziat să se arate stăpân pe situație:

— Pașă, unul dintre oamenii dumitale l-a înjunghiat pe unul dintre oamenii mei.

Fuat Pașa a încruntat din sprâncene:

— Ce vorbă e asta, pașă?! De unde și până unde ofițerii mei, ofițerii dumitale?! Cu toții sunt ofițerii stăpânului nostru, sultanul, iar cei pe care dumneata-i numești „oamenii mei“ sunt, de fapt, robii Înălțimii Sale; doar n-am ajuns să ni-i împărțim între noi pe supușii suveranului?!

Pe Fehim Pașa l-a cuprins brusc spaima:

— Iertare, sigur că suntem cu toții supușii sultanului nostru! Nu asta am vrut să spun, pașă, numai că un ofițer aflat în slujba dumitale l-a junghiat pe unul dintre oamenii care lucrează la conacul meu...

— Nu prea e clar dacă l-a junghiat el, dacă a făcut-o vreun altul sau dacă nu cumva arabul dumitale n-a picat singur în cuțit... Și-apoi, ce sens are să mai lungim vorba, Fehim Bey?! Am să ți-o spun de-a dreptul, fără să mai îndrug verzi și uscate: lasă-mă în plata Domnului, căci nu ești pe potriva mea, iar lucrurile se vor sfârși prost!

Fehim Paşa era şi el îngrozit, la fel ca toată lumea, de vestitul mareşal, aşa încât s-a temut ca nu cumva bărbatul acela care nu se sfiise să-l altoiască pe Izzet Paşa tocmai în buricul Seraiului să-l bumbăcească şi pe el; dacă ar fi scos revolverul şi ar fi tras în mareşal nu i-ar fi fost bine, căci s-ar fi chemat că împuşcase un om în clădirea palatului.

— Iertare, paşă, nu e de căderea mea să mă ocup de dumneavoastră! Eu nu sunt decât un umil slujitor al Sultanului, stăpânul nostru!

— Foarte bine, n-ai decât să stai în banca dumitale!

Cele două paşale s-au despărţit adresându-şi câte un salut rece; Fehim Paşa a pătruns în biroul sultanului pentru a-i înmâna o nouă delaţiune privitoare la Fuat Paşa şi la oamenii săi şi i-a spus, totodată, că sosiseră nişte denunţuri din care rezulta că Fuat Paşa se pregătea de revoluţie. Sultanul l-a ascultat fără să scoată o vorbă, deşi neliniştile sale legate de Fuat Paşa prinseseră să sporească, căci îi parveneau, pe diverse căi, aceleaşi şi aceleaşi denunţuri în care se afirma că Fuat Paşa urma să declanşeze o revoltă. Suveranul nu ştia că mai mulţi paşi, care, altfel, se duşmăneau unul pe altul, se aliaseră pentru a-l distruge pe Fuat Paşa şi că Izzet Paşa Arabul diriguia acea lucrare comună chiar din inima Palatului. Suveranul, care le îmboldea pe paşale să se duşmănească de moarte şi care se simţea la adăpost tocmai mulţumită dezbinării care domnea între ele, începuse să fie înrâurit de astfel de turnătorii tocmai pentru că i se părea cu totul improbabil ca rivalii cu pricina să sfârşească prin a-şi da mâna. Faptul că, spre deosebire de alte paşale, Fuat Paşa obişnuia să-i vorbească fără înconjur nu făcea decât să alimenteze nemulţumirea sultanului, iar aceasta din urmă îi alimenta, la rândul ei, tendinţa de a da crezare denunţurilor îndreptate împotriva lui Fuat Paşa.

Fuat Paşa a avut o întrevedere cu ministrul de război; lui Ragıp Bey i-a fost acordată o permisie de şase luni pentru „schimbarea aerului“, acesta fiind sfătuit, totodată, să nu se mai arate o vreme în lume.

Ragıp Bey şi-a început, aşadar, traiul în lăcaşul de dervişi; la început, Şeyh Efendi se ţinea departe de el, căci n-avea ce să vorbească cu un ofiţer care spinteca oameni prin tractirurile din Beyoğlu. Ragıp Bey îl privea, la rândul său, pe şeicul acela venerat de toţi cei din jur ca pe un comandant, înrâurit cum era de deprinderile sale ostăşeşti, şi nu prea se apropia de el. Cum nu prea avea ce face în lăcaş, a prins să participe şi el la ceremoniile religioase care aveau loc din vreme-n vreme şi să caute tovărăşia dervişilor mai sociabili.

Fratele său mai mare, locotenentul Cevat Bey, care tocmai revenise de la Izmit, se abătea pe la lăcaş o dată sau de două ori pe săptămână şi-l ţinea la curent cu

privire la mersul lumii; din vreme în vreme îi vorbea despre samavolnicia sultanului; cu prilejul uneia dintre acele discuții, i-a mărturisit că el și prietenii săi puseseră bazele unei „organizații“. Auzind de acțiunile fratelui său, care fusese arestat și apoi eliberat de două ori pe motiv că ar fi făcut parte din felurite asociații secrete, Ragıp Bey a fost mai întâi cuprins de groază, pentru ca mai apoi să se deprindă să-i asculte spusele cu calm. Numărul ofițerilor exilați, precum și cel al studenților de la medicina militară care înfundaseră pușcăriile depășea orice închipuire; oamenii simpli nu erau preocupați de cele ce se petreceau și nimeni, în afară de familiile lor, nu băga de seamă cum dispăreau ofițerii din Istanbul.

Apoi a început să stea de vorbă din când în când, între patru ochi, cu Șeyh Efendi; între ei nu era cine știe ce diferență de vârstă și, la fel ca orice șeic, Yusuf Efendi avea și el nevoie de cineva care să nu-l urmeze orbește, care să nu se raporteze la el ca la o ființă supranaturală; șeicul a descoperit astfel în tovărășia lui Ragıp Bey că tânjea după cineva cu care să stea la taclale, de la egal la egal, despre tot soiul de subiecte banale și care să-i fie prieten. Au prins să hoinărească, cufundați în taifasuri de taină, prin cimitirul năpădit de trandafiri care se afla pe țărmul Cornului de Aur, fără a-și da seama că se împrieteniseră. Ragıp Bey vorbea despre ceea ce văzuse pe felurite fronturi, prin Rumelia, prin Anatolia, iar Șeyh Efendi glăsuia despre viața Profetului, despre luptele pe care le purtase acesta, despre spiritul justițiar al Califului ’Umar, despre lumea de dincolo, despre străjerii iadului și duhuri necurate.

Omenia pe care o vedeai la adepții ordinelor sufite, care nu așteptau nicio răsplată în schimbul acesteia, îngăduința lor față de semeni, un soi de tandrețe care nu se sinchisea de binefacerile acestei lumi, zâmbetul acela tainic pe care li-l aducea pe buze meditația plină de sârg la lumea de dincolo și faptul că erau mai deprinși cu ea decât cu oamenii lumii acesteia, smerenia în fața sorții, obișnuința de a se mulțumi cu „o îmbucătură de hrană și o mantie“ îl impresionau pe Ragıp Bey. Cât despre Șeyh Efendi, acesta avea impresia, ascultându-l pe prietenul său, că primea vești de la lume, prin urmare și de la Mehpare Hanım; lumea din afară era cea care i-o răpise pe Mehpare Hanım. La început dușmănise universul acela, însă acum era curios să afle cum arăta, căci suferința lăsase loc aleanului și avea impresia că fiecare informație care răzbătea până la el reprezenta câte o veste primită de la Mehpare Hanım. Cei doi, care nu semănau defel unul cu altul, au sfârșit astfel prin a deveni prieteni; pe măsură ce se atașa de Șeyh Efendi, Ragıp Bey se apropia și de Dumnezeu.

În perioada petrecută la lăcașul dervișilor, nu l-a descoperit doar pe Dumnezeu, ci a mai descoperit și „revoluția“, grație discuțiilor purtate cu Șeyh Efendi și, pe de altă parte, cu fratele său mai mare. Aflase și de Dumnezeu, și de revoluție, auzise vorbindu-se mai dinainte despre ele, dar nu le percepuse niciodată atât de limpede existența, iar simțămintele acestea noi îi stârneau emoție. Atașamentul pe care-l încerca față de sultan, mai presus de orice îndoială, lăsa loc exaltării în fața dragostei divine și a revoluției, iar supunerea față de persoana suveranului se preschimba treptat în vrăjmășie; relatările fratelui său mai mare cu privire la cele pătimite în temnița în care fusese zvârlit cu ceva vreme în urmă nu făceau decât să-i sporească acest sentiment.

I-a dat de înțeles de vreo două-trei ori lui Șeyh Efendi că și-ar fi dorit să se numere printre discipolii acelui lăcaș; Yusuf Efendi schimba însă vorba de fiecare dată, căci nu-și dorea să dobândească un nou învățăcel în schimbul pierderii unui prieten — dacă Ragıp Efendi ar fi devenit discipolul său, prietenia care-i lega n-ar mai fi avut niciun viitor. Șeyh Efendi suferea de pe urma faptului că nu avea prieteni, ci doar ucenici și-și dorea să poată vorbi și el din când în când cu cineva, ca simplu om ce era. De când plecase Mehpare Hanım, nu mai părăsise lăcașul; acolo era însă singur cuc, căci nu-și putea împărtăși nimănui amărăciunea.

O dată, în vreme ce hoinărea prin cimitir cu Ragıp Bey, a rupt un trandafir și, după ce l-a mirosit, a murmurat ca pentru sine, cu vocea aceea caldă și pătrunzătoare care se brodea de minune cu chipul său, din ce în ce mai palid, mai străveziu:

— Lumea aceasta este un loc al încercărilor, Ragıp Bey, și, cu timpul, pe măsură ce treci dintr-o clasă în alta, probele la care ești supus devin și ele din ce în ce mai grele; suferințele de care ai parte, durerile care te încearcă sporesc și ele; câți dintre oamenii de pe lumea aceasta izbutesc să treacă toate examenele și să termine școala... Oare cum ai putea să-i tăinuiești lui Dumnezeu ceea ce le tăinuiești oamenilor, căci el vede tot, el ne este alături, sufletul nostru i se înfățișează în toată goliciunea sa, faptul acesta ne inspiră încredere, doar că...

S-a oprit și s-a uitat o vreme la trandafirul pe care-l ținea în mână.

— Uneori, ca om, îți dorești să te ascunzi până și de Dumnezeu, știind foarte bine că dorința aceasta reprezintă, în sine, un păcat... Acestea sunt, iată, momentele în care picăm examenul!

Dându-și seama din astfel de discuții că șeicul era frământat de o problemă anume, Ragıp Bey l-a întrebat pe Hasan Efendi despre ce era vorba. Hasan Efendi

i-a vorbit atunci, cu voce scăzută, despre Mehpare Hanım, spunându-i că era „o curvă care-l storsese de vlagă pe marele șeic“.

Pe măsură ce acesta din urmă se însingura, măcinat de suferință, pântecul lui Hasene Hanım, cea de-a doua soție a sa, se umfla tot mai mult, căci se pregătea s-o aducă pe lume pe cea de-a doua fiică a sa — stârpitura care urma să devină soția lui Hasan Efendi.

În lăcaș începuseră pregătirile legate de nașterea pruncului. Din motive greu de deslușit, sarcina soției sale îl făcuse pe șeic să devină și mai melancolic, și mai retras decât înainte. Atinsese limitele dorințelor trupești și ale rătăcirii în tovărășia trupului lui Mehpare Hanım; deși se apropiase atât de mult de păcat, nu fusese în stare să-l săvârșească, iar faptul că nu fusese capabil să cadă în greșeală folosindu-se de trupul acelei nelegiuite îl făcuse să se îndepărteze, din cine știe ce pricină, nu atât de fapta cea rea, cât de fapta cea bună și de trupul unei femei neprihănite. Până și faptul că trecuse pe lângă păcat îi fusese îndeajuns pentru a-l face să fie obsedat de el, numai că, pe de altă parte, îi era cu neputință să-l făptuiască; se închidea în sine, în jindul după păcat și se ruga fierbinte, noapte de noapte, lui Dumnezeu, stând în sala de ceremonii, să-l izbăvească de gândul acela stăruitor, de alean. Se mânia pe sine ori de câte ori tânjea după căderea în ispită, dar, la fel ca toată lumea, era neputincios în fața ei. După cum avea să-i spună mai târziu Hasan Efendi lui Osman, cu o înțelepciune mai mult decât surprinzătoare din partea sa, „omul n-ar fi trebuit să se confrunte niciodată cu păcatul, iar dacă ar fi fost să se întâmple acest lucru s-ar fi cuvenit să-l și săvârșească“; omul era însă „un păcătos inocent“, așa cum era și Șeyh Efendi, iar faptul acesta era cel mai rău dintre toate.

Ceremoniile religioase oficiate de Șeyh Efendi deveneau, de fiecare dată, din ce în ce mai mișcătoare, mai convingătoare, iar faima lăcașului său sporea treptat, odată cu impetuozitatea slujbelor care se împlineau acolo; cele mai multe dintre doamnele din Istanbul stăteau la coadă în fața acestuia pentru a putea participa la oficieri și apoi le părăseau cu un zâmbet vinovat, pe care nu-l pricepea aproape nimeni; femeile percepeau păcatul care stăruia în sufletul șeicului și pe care bărbații nu izbuteau să-l vadă, însă nu știau că ceea ce vedeau se confunda cu păcatul, ci credeau că era vorba despre frumusețea lucrării celei bune. Cât despre bărbați, aceștia erau fascinați de elocința ce răzbătea din ceremoniile oficiate de șeic; aceștia povesteau, jurând-se pe tot ce aveau mai sfânt, că șeicul își lua zborul, pe blana sa de oaie de culoare roșie, ori de câte ori celebra și dădea roată sălii în care se săvârșea slujba.

Pe măsură ce se apropia momentul nașterii, șeicul devenea din ce în ce mai tăcut, hoinărea uneori cu orele, fără să scoată o vorbă, prin cimitirul copleșit de trandafiri în tovărășia lui Ragıp Bey, contempla Cornul de Aur, dezmierda florile, apoi spunea, de parcă până atunci ar fi stat de vorbă îndelung, „ei, așa stau lucrurile!“, după care revenea la odaia, la mătăniile și rugăciunile sale. Dintre cei care aveau legătură cu lăcașul, doar șeicul și Hasan Efendi aveau știință de faptul că și Mehpare Hanım urma să nască în curând; nimeni nu știa însă pe ce cale le parveneau astfel de vești.

Într-o zi de pe la începutul verii, către amiază, bolta cerului s-a întunecat, pe ea s-au îngrămădit norii, a început să tune și să fulgere, pescarii au zărit, la intrarea în Cornul de Aur, tot soiul de creaturi monstruoase ale mării, pâraiele din Kâğıthane și-au schimbat cursul, iar apele golfului s-au umflat; în partea de lăcaș hărăzită haremului s-au înmulțit alergăturile și au prins a fi purtate ligheane cu apă caldă dintr-o parte în alta, învățăceii s-au ferecat în odăile lor și s-au cufundat în rugăciune, Șeyh Efendi a rătăcit mai departe printre trandafirii din grădină, i-au albit vreo două-trei fire de păr din coama altfel neagră ca pana corbului, pielea i-a devenit și mai străvezie, Hasan Efendi s-a posomorât și mai tare, iar Hasene Hanım a adus-o pe lume, fără să scoată o vorbă, pe fiica sa cea pirpirie, în vreme ce Mehpare Hanım își zămislea fiul cu un potop de urlete. Cei doi prunci au venit pe lume taman în aceeași clipă; peste lume s-a abătut o ploaie ca o pulbere gălbuie, pământul s-a umflat, cojindu-se în straturi, aidoma unei piei de balaur și, astfel, la lunga aventură care prindea viață în odaia prăfuită a lui Osman s-au mai alăturat două personaje.

Baie tradițională în stil turcesc.

Budincă preparată din amidon, lapte și apă; după ce este lăsată la rece pentru a se întări, este porționată și servită cu un sirop pe bază de apă de trandafiri sau fructe, de obicei de culoare roșie; de cele mai multe ori este asezonată cu fistic.

Instrument cu coarde la care se cântă, de obicei, cu ajutorul unei pene; poate să îmbrace mai multe forme, fiecare dintre ele asociată cu un anumit tip de sonoritate.

IX

În vreme ce trecea prin fața cerșetorului proțăpit în colț, cotind pe panta dinspre Palatul Yıldız[31], Hüseyin Hikmet Bey, care se afla într-o trăsură ce atrăgea privirile tuturor, i-a aruncat acestuia, ca de obicei, o căutătură în parte iritată, în parte zeflemitoare. Își dorea să se oprească în fața acelui individ, care era întotdeauna înveșmântat în zdrențe, și să-i spună „știu cine ești!“. În primele zile ale slujbei sale la Palat, ceruse în câteva rânduri să fie oprită trăsura și-i dăduse bietului pomanagiu care-și făcea veacul la colțul străzii niște sume considerabile, în speranța de a-i vedea ochii sclipind de bucurie, însă bărbatul îi acceptase de fiecare dată daniile cu un zâmbet care aducea mai degrabă a dispreț decât a recunoștință. Într-o zi, când a adus vorba, în vreme ce stătea la taclale cu colegii săi de la Palat, despre banii pe care i-i dădea „ciudatului“ cerșetor proțăpit în capul pantei, încăperea capitonată cu catifea roșie în care se aflau și care aducea aidoma cu celelalte încăperi ale Palatului a răsunat de hohote de râs:

— Zău așa, Hikmet Bey, chiar îi dai de pomană cerșetorului ăluia?!

Hikmet Bey s-a întunecat la față, stăpânit de soiul acela de stânjeneală care-i încearcă pe oamenii ce pică de proști din pricina ignoranței lor privitoare la câte un lucru cu care, altfel, este la curent toată lumea, și a spus:

— Cum adică, voi nu-i dați de pomană calicului?

Ali Kenan Bey, fiul lui Sabit Pașa, care arăta de treizeci și cinci de ani, deși nu avea decât douăzeci și doi, și aceasta din pricina *pince-nez*-ului pe care-l purta, a spus, cu zâmbetul acela batjocoritor care reprezenta o trăsătură la fel de definitorie pentru chipul său ca și monoclul:

— Vai de mine, *mon cher*! Păi individul ăla nu e cerșetor, ci un agent în civil de la secția de poliție din Hasanpașa... Toți cerșetorii, croitorii, băcanii pe care-i vezi prin împrejurimile dealului ăstuia sunt, de fapt, iscoade sub acoperire ale secției de poliție din Hasanpașa, care stau cu ochii pe cei ce se perindă pe aici.

Trăsura a trecut pe lângă pomanagiu și a prins să escaladeze panta; pe drum se vedeau mai mulți oameni care urcau ori coborau, călare sau pe jos, și mai multe trăsuri scumpe, înșirate una după alta, care se îndreptau în aceeași direcție. Pe ferestrele rădvanelor se zăreau siluetele unor pașale care, cu bărbile lor ferchezuite, cu fesurile roșii, cu puzderia de medalii care le garniseau piepturile, cu găitanele, cu fireturile ce le înzorzonau veșmintele aduceau cu niște chipuri numai bune puse în ramă; era ca și cum caleștile acelea ar fi purtat către Palat niște portrete

pline de culoare. Trăsura lui Hikmet Bey a ajuns, mergând pe urmele trăsurilor care le purtau pe pașale, la platoul din fața Palatului; Hikmet Bey s-a strecurat prin gloata de ofițeri care intrau ori ieșeau necontenit din Palat, a pătruns pe poarta principală și s-a oprit în fața birourilor care se aflau pe partea stângă. În vreme ce se îndrepta către biroul său, s-a întâlnit pe hol cu Celil Bey, unul dintre funcționarii locului, care era la fel de tânăr ca el; chipul acestuia, mereu palid din pricina ofticii care-l măcina, arăta și mai pământiu decât de obicei.

— Ce s-a întâmplat, Celil Bey, nu te simți bine?

Tânărul a clătinat din cap, arătându-i hârtia pe care o ținea în mână:

— Ofițerul pe care l-a denunțat Fehim Pașa este trimis în exil, ca să nu mai zic că în Yemen...

— Vai, Doamne...

Celil Bey a murmurat printre dinți:

— Câte vieți n-a distrus blestematul ăsta, lua-l-ar gaia!

Poate că singurul loc din ditamai imperiul în care puteai să întâlnești pe cineva care să încerce compasiune față de un ofițer exilat și care să-l numească pe Fehim Pașa, cel ce obținuse surghiunirea sa, „blestemat", era secretariatul Palatului; în zona hărăzită amploaiaților, care se alcătuia, în cea mai mare parte a sa, din vlăstarele unor pași fideli sultanului, care studiaseră la școala destinată funcționarilor superiori și care știau felurite limbi străine, domnea o libertate stranie; tinerii aceia îi criticau fără sfială pe denunțători și pe pași în chiar perimetrul Palatului, poate și pentru că se socoteau a fi foarte aproape de sultan, fără ca vreunul dintre ei să pățească ceva. Tinerii din compartimentul în care lucra Hikmet Bey erau foarte diferiți de cei care lucrau în alte servicii ale Palatului; din zona aceea nu prea răzbăteau denunțuri, iar dacă era să se întâmple acest lucru, ele erau sporadice; sultanul știa, de fapt, ce se vorbea prin birouri, dar nu se atingea de tinerii aceia care, în cea mai mare parte, se îndeletniceau cu literatura și erau cunoscători ai Europei. Garanția în privința fidelității lor era reprezentată de părinți; câtă vreme tații lor îi erau fideli, iar tinerii nu-și manifestau accentele critice în afara Palatului, cei din urmă puteau beneficia de o astfel de libertate — erau priviți, oarecum, ca niște „membri ai familiei". Sultanul îi cunoștea pe cei mai mulți dintre ei încă din fragedă pruncie, iar tinerii cu pricina își duceau viața în palatul acela în care se confruntau cu nenumărate intrigi, exiluri, nedreptăți fără a socoti deloc că se găseau într-o situație neobișnuită.

După ce a stat puțin de vorbă, pe fugă, cu Celil Bey, bombănindu-l pe Fehim Pașa, Hikmet Bey s-a dus la el în birou și a cerut să i se aducă cafeaua „de

dimineață“. În vreme ce-și sorbea cafeaua, în birou și-a făcut apariția un slujitor de culoare:

— Domnule Hikmet, Izzet Pașa vă poftește să vă duceți la Domnia Sa!

Hikmet Efendi s-a ridicat înainte de a-și sfârși cafeaua, a ieșit din clădire însoțit de slujitor și s-a îndreptat, însoțit de acesta, către mica vilă în care se găsea biroul lui Izzet Pașa, aflată peste drum de birourile funcționarilor mărunți ai Palatului. Pașa stătea în fotoliul de marochin din spatele biroului, cu picioarele încrucișate sub el, și citea din Coran; la vederea lui Hikmet Bey, a pus cartea pe masă.

— Poftește, dragul meu Hikmet Bey, ce mai faci?

— Mă rog pentru sănătatea domniei voastre, pașă!

— Cum o mai duce pruncul domniei voastre?

— Bine, domnule, mulțumesc de întrebare!

— Hikmet Bey, vă rog să vă duceți acum la ministrul de externe, căci Domnia Sa, suferind fiind, a rămas astăzi acasă, la conacul dumisale din Ayazpașa; transmiteți-i salutări din partea sultanului, stăpânul nostru! Se pare că, aseară, ambasadorii Rusiei, Germaniei, Angliei și Franței s-ar fi reunit la reședința ambasadorului Franței, prin urmare domnia voastră urmează să întrebe despre ce anume au discutat diplomații cu pricina; sultanul, stăpânul nostru, dorește să afle de îndată despre ce a fost vorba!

— Am înțeles, excelența voastră!

După ce a ieșit din biroul lui Izzet Pașa, Hikmet Bey a revenit în biroul său, a cerut să i se pregătească trăsura și a prins să coboare panta pe care abia o urcase cu puțin timp în urmă. Pe terenurile virane care se întindeau în dreapta sa se zăreau niște soldați care făceau instrucție, iar la poalele pantei se afla, postat la locul său dintotdeauna, cerșetorul. Hikmet Bey s-a lăsat pe spate, și-a aprins o țigară și a cugetat din nou la ceea ce îl preocupa ori de câte ori rămânea singur: soția sa, care era lăuză, îi urmărea, seară de seară, pe el și pe Mademoiselle Hélène făcând dragoste; Mehpare Hanım îi privea și dorea, totodată, ca Hikmet Bey să vorbească despre ceea ce făcea, căci faptul de a-l auzi pe soțul ei glăsuind despre asemenea lucruri o stârnea nespus.

— Spune-mi ce faci acum!

— O mângâi pe picioare și urc, puțin câte puțin, către partea de sus a trupului!

— Și-acum ce faci?

— Îi sărut coapsele.

— Dar acum ce faci?

— Mă apropiu încetișor...

Mademoiselle Hélène nu era decât un instrument fără însemnătate în partidele de amor dintre Hikmet Bey și soția sa — dacă nu era urmărit de aceasta din urmă, Hikmet Bey nici măcar nu făcea dragoste cu Hélène; ceea ce-l aținea și-l făcea să-și piardă mințile nu era trupul acesteia, ci ideea că era contemplat de soția sa, că primea instrucțiuni de la ea, că aceasta îi cerea să-i descrie ce anume săvârșea în acele clipe. Cel de-al treilea trup care se alătura împreunării lor nu făcea decât să pecetluiască dragostea care-i lega pe cei doi soți, și aceasta grație sentimentului de complicitate care sălășluia între ei; păcătuiau și gustau din plin plăcerea de a se împărtăși împreună din același păcat. Descopereau că împreunarea era cu atât mai plăcută cu cât te îndepărtai de candoare, că între păcat și inocență exista o relație de necrezut și că nimic nu era mai încântător decât păcatul; sentimentul de vinovăție îi separa de universul celor fără de prihană și-i apropia și mai mult unul de altul.

Hikmet Bey nu ajunsese încă să-și reprime sentimentul de sfială, așa încât noaptea se putea abandona emoției pe care i-o procura ceea ce săvârșeau, numai că dimineața, când se crăpa de ziuă, iar luminile păcatului erau înlocuite de lumina crudă a dimineții, încerca o jenă și o încordare nelămurite pentru ceea ce săvârșiseră cu toții la adăpostul întunericului. Prin urmare, când se vedea la micul dejun cu Mademoiselle Hélène și cu soția sa îi era imposibil să le privească în față preț de câteva minute. Cât despre Mehpare Hanım, aceasta îi adresa în fiecare dimineață aceeași întrebare banală, cu același zâmbet zeflemitor, făcându-l să tresalte din tot sufletul și tot trupul:

— Cum o mai duci în dimineața aceasta, Hikmet Bey?

Chipul lui Mademoiselle Hélène purta aceeași expresie ca și cel al lui Mehpare Hanım; nu semănau una cu cealaltă, dar zâmbetul care le răsărea pe buze dimineața semăna aidoma, în cazul fiecăreia dintre ele, cu al celeilalte. Mademoiselle Hélène îi vorbea și ea pe același ton ca Mehpare Hanım:

— *Bonjour*, Hikmet Bey... Cum o mai duceți astăzi?

Pe timpul nopții era însuflețit de convingerea că între el și soția sa exista o anumită complicitate, așa încât gusta plăcerea pe care i-o procura aceasta, dar când se crăpa de ziuă avea impresia că era dat la o parte și că între cele două femei se stabilise o anumită complicitate; atât noaptea, cât și dimineața păcatul se învârtea în jurul lui Mehpare Hanım — la ceas de noapte, aceasta era complice cu unul dintre ei, pentru ca în zori să devină complice cu celălalt. Ciudat era faptul că asemănarea și, totodată, solidaritatea stranie dintre cele două femei îi stârnea lui Hikmet Bey atât neliniște, cât și surescitare. Fiecare clipă petrecută la conac,

indiferent că era vorba de micul dejun, de cină, de momentele de după masă, de odăile de culcare, stătea sub semnul împreunării sau era umbrită de ea; când erau unul în tovărășia celuilalt, nu se mai gândeau la nimic altceva. Nu erau peste măsură de interesați nici măcar de pruncul abia venit pe lume; de el se arăta preocupată mai cu seamă copila lui Mehpare Hanım, care împlinise trei ani și care se purta cu băiețelul de parcă ar fi fost un om în toată firea.

A fost readus la realitate de vocea vizitiului, care tocmai îi spunea „am ajuns, domnule!“, după care a coborât din trăsură. Odată intrat în conac, a fost condus fără întârziere la ministrul de externe. Bătrânul era îmbrăcat cu o redingotă neagră, închisă până la gât; cu barba lui lungă, albă ca laptele, aducea mai degrabă cu un monah retras în sihăstrie decât cu un ministru. Demnitarul, care dorea să afle ce fel de vești i se aduceau de la Palat, a scurtat partea care implica saluturile inițiale:

— Oare sultanul, stăpânul nostru, îmi transmite vreo poruncă, Hikmet Bey?

Hikmet Bey a tușit ușor:

— Înălțimea Sa, sultanul, vă transmite salutări, pașă! Se pare că ambasadorii Franței, Angliei, Rusiei și Germaniei s-au întâlnit aseară la reședința ambasadorului Franței, așa încât se întreabă despre ce anume au discutat.

Ministrul a suspinat adânc, după care a bombănit, nemaiputându-se abține:

— De unde să știu eu, Hikmet Bey?! Doar n-o să-i convoc pe ambasadori ca să-i întreb despre ce au vorbit aseară…

Mai apoi și-a mângâiat barba și a zâmbit, de parcă ar fi făcut haz de sine; în surâsul său stăruia un soi de neputință care i-a provocat lui Hikmet Bey o strângere de inimă.

— Înălțimea Sa, sultanul, știe, de altfel, că n-am cum să fiu la curent cu acest fapt, așa că o face dinadins; mâine o să vă trimită din nou la mine ca să-mi dați de știre că au vorbit despre cutare, despre cutare… O să-mi arunce în față, cu alte cuvinte, că nu sunt bun de nimic…

Hikmet Bey a fost sincer uimit la auzul acestor vorbe:

— De unde să știe Înălțimea Sa, sultanul, pașă?

— Dacă ar fi fost să-i plătesc, lună de lună, câte o mie de galbeni tălmaciului ambasadorului Rusiei, aș fi fost la curent cu astfel de lucruri! Cum însă paralele sunt plătite de Înălțimea Sa, sultanul, cel care știe ce se petrece este chiar Domnia Sa, de la care aflăm mai apoi și noi.

Hikmet Bey a fost și mai uimit de această afirmație:

— Tălmaciul ambasadorului Rusiei este spionul sultanului?!

Ministrul a râs, de data aceasta de naivitatea lui Hikmet Bey:

— Dar ce credeați dumneavoastră, Hikmet Bey?! Socotiți că e vorba doar despre tălmaciul ambasadorului rus?! Până și ambasadorul Austriei își ia, lună de lună, simbria de la Palat în schimbul informațiilor pe care i le furnizează sultanului. Nebănuite sunt căile guvernării, ale treburilor statului, așa încât, după atâta amar de ani, până și eu mă mir uneori de cele ce se petrec... Sunteți tânăr, așa că o să vă minunați chiar de mai multe lucruri decât mine, o să mai vedeți și o să mai auziți multe, căci orașul acesta îi lasă pe toți cu gura căscată de o mie de ani; oamenii se schimbă, dar ciudățeniile care-l însoțesc nu se schimbă niciodată!

Hikmet Bey a băut în grabă cafeaua pe care i-o oferise ministrul, după care a părăsit conacul acestuia și s-a întors la Palat, i s-a înfățișat lui Izzet Pașa și l-a înștiințat că „domnul ministru nu știa despre ce anume vorbiseră ambasadorii, dar că avea să facă cercetări în această privință!". Izzet Pașa a ridicat din umeri și a spus:

— Hmmm! Ce anume să cerceteze? Mâine o să afle tot de la sultan ce anume s-a petrecut acolo. Uneori mă mâhnește grozav soarta sultanului, stăpânul nostru, văzând cu ce fel de oameni becisnici s-a înconjurat un om atât de inteligent! Dacă n-ar fi sultanul, imperiul ar sfârși prin a se destrăma în răstimpul unei singure zile!

Hikmet Bey și-a dat seama după felul în care vorbea Izzet Pașa că ministrul de externe avusese dreptate; nu-l trimiseseră la el ca să afle cine știe ce — sultanul, căruia-i făcea plăcere să le amintească adeseori miniștrilor săi că era mai deștept decât ei toți la un loc, îl expediase la ministru ca să-l ia în tărbacă, să-l umilească, ba chiar ca să-i spună de la obraz că nu era bun de nimic.

După ce a ieșit din biroul lui Izzet Pașa s-a dus la Ali Nail Bey, unul dintre cei mai vechi funcționari ai cancelariei, și i-a povestit despre cele întâmplate.

— Ali Nail Bey, dumneavoastră sunteți cu mult mai experimentat decât mine, de ce oare îi înjosește Înălțimea Sa, sultanul, pe miniștrii Domniei Sale?

— Hikmet Bey, după umila mea părere, Înălțimea Sa, sultanul, este mai ager la minte decât toți miniștrii săi și, la fel ca toți oamenii inteligenți, se vrea răsplătit pentru agerimea sa de minte; convingerea mea este, pe de altă parte, că sultanul, stăpânul nostru, își dorește să conducă imperiul de unul singur, la fel ca strămoșii săi, fie-le hărăzit Raiul!, sau, mai exact, socotește că suveranii trebuie să cârmuiască după legea lor. Nu poate să suporte, pe de altă parte, ideea că unchii Domniei Sale au fost înlăturați de la putere prin lovituri de stat și că au pus bazele regimului constituțional; la drept vorbind, în zilele noastre condițiile s-au schimbat mult, dar, din punctul meu de vedere, sultanului tot îi face plăcere să se

răzbune în taină pe toți funcționarii de stat, căci vede în fiecare dintre ei câte un potențial pucist, motiv pentru care îi ține pe toți sub presiune; îi ține cu capul plecat ba dându-le câte o decorație ori câte un dar, ba adresându-le câte o insultă de felul acesta.

— Ciudat lucru... Cum să apere un astfel de ministru de externe interesele teritoriilor otomane în fața ambasadorilor străini?!

Ali Nail Bey a râs:

— Păi, ce-ar putea să apere ministrul de externe, dragă Hikmet Bey, de vreme ce Înălțimea Sa, sultanul, rezolvă el însuși problemele cu ambasadorii?! Domnia Sa se ocupă personal de politica externă, de numirea pașalelor și a valiilor, nu lasă în seama nimănui aceste trei chestiuni. Și-apoi, nu uitați că stăpânul nostru, sultanul, n-a pierdut nicio palmă de pământ de când a preluat puterea și n-a pustiit țara antrenând-o în războaie, ceea ce reprezintă un adevăr; dacă este să mă întrebați pe mine, socot că a izbutit să depășească cu mare abilitate nenorocirea aceea cunoscută sub numele de „războiul din Balcani“[32], pe care a moștenit-o din perioada Constituției. Stăpânul, sultanul, cunoaște cel mai bine forța țării noastre și a știut să se folosească de ea în cel mai bun chip cu putință, în cursul unor negocieri purtate cu abilitate.

— Cu toate acestea, m-am simțit nespus de stânjenit, nespus de rușinat în fața ministrului...

— Ce vă pasă dumneavoastră, Hikmet Bey?! Și-apoi, de ce ar fi interesată Înălțimea Sa, sultanul, de stânjeneala robilor săi?! În chestiuni de stat, personalitatea robilor n-are nicio valoare dacă este să ne referim la poruncile Luminăției Sale! Nu vă faceți griji în privința unor astfel de lucruri, căci nici ministrul n-a făcut-o, ca s-o spunem pe aia dreaptă!

Hikmet Bey știa, de fapt, că „personalitatea robilor n-are nicio valoare“, dar nu-i făcea prea mare plăcere să i se spună verde în față acest lucru. Bineînțeles că nici măcar nu-i trecea prin minte să se revolte împotriva sultanului ori a demnității de sultan dar, cu toate acestea, și-ar fi dorit o ordine care să se arate în stare să protejeze și demnitatea acelor robi. Nu se gândea defel cum ar fi trebuit să arate ordinea aceea, căci împotrivirea sa nu se datora decât modului în care fusese tratat el însuși; nu-l interesa peste măsură ce li se întâmpla altora — de fapt, odată ajuns acasă ar fi urmat să dea uitării până și modul în care fusese tratat el.

În după-amiaza acelei zile s-a dus din nou, cu o altă treabă, în biroul lui Izzet Pașa și, tocmai când se pregătea să iasă din încăpere, l-a văzut ivindu-se pe unul

dintre oamenii lui Fehim Paşa. La vederea celui care tocmai intrase, Izzet Paşa s-a oprit din vorbă şi i-a spus lui Hikmet Bey:

— Poţi să pleci, vorbim mai târziu!

În timp ce ieşea din încăpere, lui Hikmet Bey i-a ajuns la ureche numele „Fuat Paşa“; nu ştia ce anume se petrecuse, dar a simţit că iarăşi i se urzea ceva Mareşalului. Într-adevăr, delaţiunile la adresa lui Fuat Paşa deveniseră tot mai dese; în cuprinsul acestora se stăruia mai cu seamă asupra petrecerilor însoţite de muzică ce aveau loc la reşedinţa sa, fiecare denunţ subliniind, o dată în plus, că petrecerile cu pricina nu reprezentau, de fapt, decât nişte reuniuni menite pregătirii unei răzmeriţe.

Denunţurile ajungeau şi la urechea lui Fuat Paşa. Fuat Paşa, care socotea că bănuielile privitoare la persoana sa decurgeau din faptul că-şi avea reşedinţa într-un loc oarecum ferit de ochii lumii, s-a decis să se mute mai aproape de centrul urbei, spre a curma astfel de zvonuri. Şi-a trimis oamenii să-i caute o vilă, iar aceştia i-au dibuit un conac impunător, demn de un paşă, înconjurat de o grădină spaţioasă, în Şehzadebaşı. Fuat Paşa i s-a adresat sultanului, rugându-l să-i îngăduie să se mute în Şehzadebaşı, iar suveranul, care obişnuia să cadă la bănuială de pe urma oricărui gest schiţat de vreunul dintre supuşii săi, a intrat la idei şi, dată fiind această solicitare, i-a îngăduit să se mute, dar a prins, totodată, să studieze mai cu luare-aminte denunţurile la adresa lui Fuat Paşa. Ca reacţie la mutarea Mareşalului în Şehzadebaşı, în denunţurile la adresa sa a început să se afirme că „pregătirile pentru revoltă ale lui Fuat Paşa erau pe cale să se încheie“ şi că acesta se mutase în centrul Istanbulului pentru a putea controla îndeaproape răzmeriţa care tocmai se cocea; Fuat Paşa era prins în chingi cu fiecare gest pe care îl săvârşea, se întâmpla ca vreo vorbă de clacă fără niciun temei să se transforme, repetată cum era la nesfârşit, în cine ştie ce bănuială serioasă, aşa încât ditamai Mareşalul, care se număra printre cei mai fideli paşi ai sultanului din capitală, ajungea să se transforme într-un suspect oarecare pus sub urmărire; cât despre Fuat Paşa, acesta era din ce în ce mai furios, din ce în ce mai nestăpânit pe măsură ce percepea mai abitir aceste lucruri. A pus capăt, pentru orice eventualitate, zaiafeturilor pe care obişnuia să le organizeze până atunci şi a încetat să mai iasă din casă. De data aceasta au pornit să circule alte bârfe, potrivit cărora „Fuat Paşa, care şi-a încheiat pregătirile în vederea declanşării revoltei, s-a retras din viaţa publică pentru a nu abate atenţia asupra sa şi pentru a putea ataca mai apoi pe nepusă masă“.

Fehim Paşa cerea, pe de o parte, să se scrie denunţuri de acest fel pentru a le trimite mai pe urmă sultanului, şi, pe altă parte, răspândea zvonuri de aceeaşi natură prin intermediul supuşilor săi; reacţia oamenilor Mareşalului, care, la auzul unor astfel de zvonuri, se luau la harţă cu cei care le răspândeau şi se apucau să se bată cu ei pentru a-şi apăra căpetenia, se întorsese şi ea împotriva Mareşalului. Zvonurile şi denunţurile fuseseră orânduite în aşa fel încât Fuat Paşa nu mai avea cale de scăpare — acesta se pomenise prins în capcană fără ca măcar să-şi dea seama cum ajunsese să fie târât în ea şi, cu cât se zbătea să scape, cu atât se afunda mai mult.

Inamicii săi se pregăteau să-i aplice ultima lovitură, iar Fuat Paşa nu mai putea fi izbăvit nici de faptele sale de vitejie de pe vremuri, nici de dragostea pe care i-o purta obştea — dimpotrivă, faptele de vitejie şi dragostea norodului se întorceau acum împotriva sa; înrâurit cum era de denunţurile pe care le citea zi de zi, sultanul socotea că afecţiunea pe care i-o purta gloata îl transforma într-un inamic şi mai primejdios decât îl socotise cândva.

Odată i s-a plâns şi lui Izzet Paşa de această chestiune:

— Vezi şi dumneata, Izzet, ce comploturi pun la cale până şi paşii pe care-i socoteam a fi cei mai apropiaţi de mine, cum îl trădează ei pe sultanul lor, pentru ca mai apoi să se spună că eu aş fi îngrijorat... Totul este mai mult decât limpede, cum să nu fiu îngrijorat, ce să fac, până şi cei mai apropiaţi supuşi ai mei mă trădează, cum să mă port, să-i las în voia sorţii, să las tronul acesta, moştenit din moşi-strămoşi, în voia sorţii, să-l las să încapă pe mâna aventurierilor?!

Faptul că sultanul se plângea pe faţă dădea de înţeles că lucrurile erau coapte; Izzet Paşa i-a trimis de îndată vorbă lui Fehim Paşa, cerându-i să-l strângă şi mai tare cu uşa pe Mareşal. Derbedeii lui Fehim Paşa au înconjurat conacul, s-au instalat cu scaunele pe esplanada Moscheii Şehzadebaşı, ţinându-l astfel sub observaţie fără să se mai ferească, şi au plasat la fiecare colţ unu-doi agenţi secreţi. Cât despre Fehim Paşa, acesta a trecut de două ori prin faţa conacului într-o trăsură deschisă şi l-a înfuriat binişor pe Mareşal prin această sfidare făţişă; Fuat Paşa se prefăcea că nu băga de seamă aceste provocări şi-i avertiza, totodată, pe ofiţerii aflaţi în subordinea sa ca nu care cumva să rătăcească prin preajma casei, spre a nu provoca vreun scandal — intuia că orice incident iscat în răstimpul acela s-ar fi putut întoarce împotriva sa.

Într-o zi, Avnullah Bey, secretarul Mareşalului, a trimis două slugi de la conac ca să-i aducă nişte volume ce-i fuseseră încredinţate lui Nasrullah Efendi, legătorul de cărţi din cartierul Babıâli. Slugile au cerut să le fie împachetate

volumele, după care le-au luat asupra lor. Ca să mai scurteze din drum, au trecut prin curtea moscheii, unde obișnuiau să-și facă veacul felurite tinere sosite din provincie, învești mântate în pelerine largi, femei în vârstă venite să se tocmească cu muezinul lăcașului ca să le citească câte un *mevlit*[33], cioflingari lățoși și nebărbieriți, moșnegi care așteptau să se facă vremea rugăciunii, feluriți pierde-vară care hrăneau păsările cu firimituri de pâine; în timp ce părăseau curtea din fața moscheii, au fost înconjurați de oamenii lui Fehim Pașa:

— Ce aveți în pachetele alea?

Slujitorii, care nu și-au dat seama că erau pe cale să pice într-o capcană, nu s-au sinchisit de indivizii cu pricina și le-au răspuns în doi peri, cu trufia pe care le-o insufla încrederea în propriul pașă:

— Ce vă pasă vouă?! Vedeți-vă de treaba voastră!

— Oare aveți în ele bombe? Le deschidem și vedem!

Oamenii lui Fehim Pașa, care primiseră ordin să facă scandal, au pus mâna pe pachete și s-au pornit să tragă de ele; slujitorii, la rândul lor, se luptau ca să nu le dea drumul. Agenții secreți postați în zonă, care observaseră că la poarta moscheii se iscase oarece agitație, au venit și ei, alergând cât îi țineau picioarele și făcându-și loc prin mulțime; cei doi slujitori erau înconjurați acum de mai bine de zece oameni. Slujitorii erau niște bărbați bine clădiți, anume aleși pentru slujba lor, numai că erau împresurați de un grup mult prea numeros; în cele din urmă, unul dintre agenții în civil a pus mâna pe unul dintre pachetele cu cărți și a început să alerge cu el către postul de poliție din Șehzadebași, unde-și aveau sediul iscoadele lui Fehim Pașa. Slujitorul căruia-i fusese smuls pachetul din mână s-a eliberat din strânsoarea gloatei, a luat-o la goană după agent și l-a apucat de pulpana hainei. Iscoada a aruncat pachetul pe jos și, răsucindu-se către el, și-a scos revolverul, după care a tras fără nicio ezitare și l-a nimerit în umăr; slujitorul atins de glonț și-a dat la iveală pumnalul, fără a lua seama la rana cu care se alesese, i-a retezat urechea dintr-o singură mișcare și a lăsat-o să cadă la pământ. La auzul focului de armă, ceilalți agenți în civil și-au scos și ei armele și s-au pornit să tragă cu ele la voia întâmplării, răcnind „ucideți-i pe trădătorii sultanului!“; în acel moment, slujitorii și-au abandonat pumnalele și și-au scos și ei revolverele. Zona Șehzadebași s-a transformat cât ai clipi din ochi într-un adevărat câmp de luptă: revolverele Parabellum ori Nagant bubuiau, tinerele din jur, cuprinse de spaimă, se străduiau să fugă de acolo, împiedicându-se în vălurile care le înfășurau și țipând din răsputeri, bătrânele răcneau de spaimă și se prăbușeau pe la poalele

zidurilor, de parcă ar fi fost atinse de plumbi în timpul încăierării, diverșii pierdevară încercau să se ascundă în dosul câte unei îngrădituri; zbieretele, sudălmile, rugămințile de felul „pentru Dumnezeu, opriți-vă!“ erau amplificate de zidurile de piatră ale moscheii și se revărsau în stradă, iar caii înhămați la trăsuri, speriați de focurile de armă, se ridicau pe picioarele dindărăt și-și izbeau poverile de tot ceea ce li se ivea în cale. Doi dintre bărbații angajați la conacul lui Fuat Pașa, auzind hărmălaia, și-au făcut și ei apariția în pas alergător, cu pistoalele în mâini.

Văzându-i pe cei doi, agenții secreți s-au temut ca nu cumva să-și facă apariția și alte persoane de la conac, așa încât au luat-o la picior, descărcându-și revolverele în aer și strigând:

— Fugiți că e revoluție!

— Oamenii fac revoluție!

Toată lumea a rupt-o la fugă cât ai clipi din ochi, țipetele celor care urlau „e revoluție!“ s-au răspândit în toate părțile, iar strada s-a golit pe loc. Oamenii lui Fuat Pașa i-au cules pe slujitorii răniți, precum și pachetele pe care le purtau cu ei, după care au intrat în conac.

La auzul celor petrecute, Fuat Pașa a cerut să fie chemați de îndată comisarul-șef de la secția de poliție din Șehzadebașı și un gerah; apoi, până să vină aceștia, a așternut pe hârtie o telegramă și a trimis-o, prin secretarul său, la oficiul telegrafic din Babıâli spre a fi expediată la Palat. Cât despre Fehim Pașa, care aflase și el de întâmplare, acesta a dat pe dată fuga la Palat, „ca să bată fierul cât era cald“, și i s-a înfățișat sultanului:

— Dumnezeu să-i hărăzească viață îndelungată Înălțimii Sale! Grație augustei voastre persoane am înăbușit revoluția, dar n-am izbutit să pun mâna pe Mareșalul ăla dement! Dacă ar fi fost să se întâmple așa, l-aș fi călcat în picioare!

La auzul cuvântului „revoluție“, sultanul a pălit brusc:

— Povestiți-mi în amănunt ce s-a întâmplat!

— Stăpâne, cum am căzut, de fapt, la bănuială de o bună bucată de vreme cu privire la purtarea lui Fuat Pașa, am cerut ca împrejurimile conacului său să fie ținute sub observație. Astăzi după-amiază, văzând că oamenii pașei se duceau într-acolo cu niște pachete cu bombe, slujbașii statului i-au poprit pe inșii cu pricina ca să pună mâna pe bombe, numai că Fuat Pașa, care urmărea cele ce se petreceau de la fereastră, le-a poruncit pe dată oamenilor săi, înarmați până în dinți, să intervină, iar aceștia au ieșit din conac și s-au năpustit asupra agenților, atâtându-i în acest răstimp și pe poporenii din jur. Ca urmare a luptei pline de devotament purtate de copoii mei, gloata a fost dispersată, iar oamenii lui Fuat

Pașa au fost respinși până la conac, numai că, din păcate, în timpul acestei altercații, au fost răniți trei polițiști.

Bastonul aflat în mâna sultanului izbea ușor, aproape imperceptibil, pardoseala.

— Foarte bine, dar cei care au avut îndrăzneala să facă așa ceva au fost prinși?

Fehim Pașa a șovăit:

— Desigur, Înălțimea Voastră, nu mi-a parvenit încă raportul definitiv, însă...

În vremea aceasta a intrat Izzet Pașa Arabul, care a pus o hârtie pe birou.

Sultanul a întrebat, pe un ton mustrător:

— Ce este aceasta?

Izzet Pașa, care se număra printre cei mai puternici oameni din imperiu, se lepăda de întreaga sa măreție când ajungea la ușa sultanului și se purta în prezența acestuia ca un soi de măscărici. Dobândise încrederea suveranului grație atașamentului său, mulțumită căruia îi erau îngăduite și bufoneriile. Când era mustrat se cufunda pe dată în tăcere, dar de îndată ce simțea că sultanul se înmuia continua să-i vorbească pe același ton de bufon. Satisfăcea astfel nevoia sultanului de a avea și el o paiață, așa cum aveau aproape toți suveranii din lume, iar faptul că paiața cu pricina era îndeajuns de puternică încât să distrugă viețile mai multor oameni nu făcea decât să gâdile și mai mult orgoliul suveranului.

— Dumnezeu să vă binecuvânteze cu belșug din plin, să alăture viața neputinciosului vostru rob vieții voastre, să-i stârpească pe vrăjmașii Înălțimii Voastre... Ce să facem, iată cum vă trădează ingrații aceștia pe care i-ați copleșit cu binefaceri... Cine știe câte nu s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi existat leul acesta falnic!

Sultanul a despăturit hârtia pe care i-o adusese Izzet Pașa și a citit-o: era telegrama trimisă de Fuat Pașa. Pe măsură ce o parcurgea, sultanul se posomora tot mai mult. S-a uitat la bărbații din fața sa:

— Fuat Pașa nu spune însă același lucru ca dumneavoastră!

În vocea sa stăruia un soi de înnegurare grea, acuzatoare, care arăta că nu avea încredere în oamenii din fața sa; ideea de revoluție îi stârnea îngrijorare, dar gravitatea ei îl determina, pe de altă parte, să se îndoiască de cei care se refereau la ea. Avea, la drept vorbind, o fire ciudată; la fel ca mulți oameni anxioși se îndoia de tot, chiar dacă la mijloc nu era nicio problemă serioasă, căuta belele cu lumânarea, vedea peste tot numai dușmani și necazuri, dar când era să se confrunte cu o chestiune gravă devenea deodată calm, perspicace, ba chiar curajos. Natura sa bizară îl făcea să se teamă atunci când nu avea motive s-o facă și să se arate cutezător în fața unor întâmplări care băgau spaima în tine. Mai târziu, Reșit Pașa avea să-i spună lui Osman: „Dacă în momentele în care n-avea de ce să-

i fie frică s-ar fi putut arăta la fel de curajos și de vizionar ca în momentele care-ți stârneau spaima, poate că întreaga noastră istorie ar fi luat o altă turnură".

Sultanul a izbit cu bastonul în pământ și a spus, pe un ton dojenitor:

— Puteți să ieșiți, am să cercetez chiar eu această chestiune!

Cei doi au ieșit din încăpere, plecându-se adânc de mijloc, după care sultanul l-a convocat la el pe Mehmet Pașa Barbă-lișteavă, cel de-al doilea în ierarhia agenților secreți ai Palatului după Fehim Pașa.

— Pe unde-mi umbli, pașă?! Habar n-ai avea dacă ar pune cineva mâna pe tron și-ar șterge-o cu el cu tot! Uite ce s-a petrecut în Șehzadebașı!

— Știu despre cele petrecute, Înălțimea Voastră, dar n-am vrut s-o deranjez pe augusta voastră persoană înainte de a fi obținut informații complete, urma să vi le prezint în curând...

— Mă rog, mă rog! Acum amestecați-vă în mulțime ca să vedem ce spune lumea despre povestea cu pricina; dumneata du-te în persoană în Șehzadebașı, stai de vorbă cu cei de acolo și ia-i la întrebări pe cei de la secția de poliție, căci vreau să aflu exact ce s-a întâmplat, și asta repede!

În vreme ce Mehmet Pașa Barbă-lișteavă se îndrepta în mare grabă către Șehzadebașı și se apuca să investigheze incidentul la fața locului, la Palat s-a pornit să plouă cu denunțuri, care soseau pe cele mai felurite căi. Toate „ciripelile" arătau că Fuat Pașa avea dreptate. Mehmet Pașa Barbă-lișteavă a revenit și el curând de pe teren: întâmplarea se petrecuse așa cum spunea Fuat Pașa, populația căzuse pradă unui val de emoție, iar oamenii erau de partea pașei, socotind că acesta avea dreptate.

Din câte se putea deduce, nu era vorba despre niciun incident care să aducă a revoluție. Sultanul presupusese, de fapt, și el acest lucru încă de la bun început, dar ceea ce-l indispunea nu era atât incidentul în sine, cât telegrama trimisă de Fuat Pașa la Palat.

În cuprinsul acesteia, Fuat Pașa îl învinovățea în mod direct pe suveran de cele întâmplate, afirmând, cu referire la Fehim Pașa: „N-ar fi avut cutezanța să săvârșească asemenea lucruri dacă nu l-ar fi încurajat Înălțimea Voastră!"; mai mult, telegrama includea o parte care, în ochii sultanului, era chiar mai rea decât ideea de a-i adresa acele rânduri, ba chiar decât ideea de a declanșa o revoluție. Fuat Pașa spunea: „Dacă acțiunile de genul acesta, puse la cale de individul ăla blestemat, vor continua să fie privite cu aceeași îngăduință ca și până acum, se impune să li se aducă oamenilor la cunoștință în mod public, oficial, că trebuie să procedeze în consecință, așa încât, cel puțin de aici înainte, să ia măsurile cuvenite

spre a-și apăra viața și bunurile de atacurile banditului cu pricina și spre a se proteja în caz de nevoie“.

Telegrama aceea dură, cu iz de răzvrătire, al cărei autor nu se ferea să spună că populația trebuia chiar să se înarmeze pentru a se apăra de răutățile lui Fehim Pașa, implica, în subtext, și o solicitare de azil, așa cum se întâmplase, de fapt, în cazul multor altor rebeliuni. În misiva aceea aspră, Fuat Pașa făcea referire, pe un ton adecvat, la dorința de a fi protejat de brutalitățile lui Fehim Pașa, la trecutul său eroic, la curajul său legendar, la faima de care se bucura. Sultanul nu era surd la limbajul „Mareșalului Bolând“, știind că, în vreme ce se ciorovăia, de mai mulți ani, cu toți și cu toate, sporindu-și astfel numărul dușmanilor, acesta se atașa din ce în ce mai mult, cu fiece încăierare, de persoana suveranului și se lăsa din ce în ce mai mult în seama sa; faptul că nu obiecta la extravagențele lui și că le privea cu simpatie se lega tocmai de conștiința acestui fapt, numai că, prin acea ultimă telegramă, Fuat Pașa săvârșise ceva necuvenit, adică trimisese un mesaj care ar fi trebuit să fie transmis printr-o scrisoare folosindu-se de oficiul telegrafic; toți cei care se ocupaseră de expediția telegramei, care o citiseră, care-i făcuseră cunoscut conținutul sfârșiseră prin a fi la curent cu vorbele necruțătoare ale lui Fuat Pașa. Pașa nu doar că dorea protecție, ci mai era și încântat să se fudulească cu eroismul său în fața întregii lumi; tocmai faptul acesta îl mâniase pe sultan. N-avea cum să ghicească exact cât de departe ar fi urmat să ajungă acea paradă de eroism, după cum n-avea de unde să știe sub ce formă avea să ia în ziua următoare acea atitudine ostentativă care-și găsise expresia într-o telegramă accesibilă tuturor. Îl îndrăgea pe Fuat Pașa, deși, pe de altă parte, se simțea stânjenit de nesocotința lui, îl încânta faptul că acesta dorea să se pună sub protecția sa, dar, pe de altă parte, îl stârnea ideea că i se vorbea pe un asemenea ton. Mareșalul cel Bolând îl vârâse în bucluc.

Suveranul l-a convocat din nou pe Mehmet Pașa Barbă-lișteavă:

— Mai pe seară, când se lasă întunericul, du-te la conacul lui Fuat Pașa, cere să ai o discuție cu el, transmite-i salutul și dragostea mea, cere-i să-ți relateze cu gura lui cele întâmplate, după care fă ce-oi face și convinge-l să vină la Palat ca să-mi povestească și mie cum s-au petrecut lucrurile!

Când Mehmet Pașa Barbă-lișteavă a ajuns la reședința lui Fuat Pașa, conacul încă mai era stăpânit de agitația provocată de incident: medicii îi oblojeau pe răniți, polițiștii dădeau târcoale locului, procurorii făceau investigații, iar caimacamii se străduiau să-l liniștească pe Mareșal. Mareșalul, care nu ieșise din casă de trei zile din pricina unei răceli, împărțea ordine în stânga și-n dreapta,

înfășurat într-o haină de blană pe care și-o trăsese peste cămașa de noapte, și se trudea să ia toate măsurile necesare pentru a scăpa basma curată dintr-o întâmplare care, după cum intuia el, ar fi putut să-i provoace necazuri, neîngăduind, totodată, nicio scurgere de informații.

Deși știa că dreptatea e de partea sa, își simțea sufletul greu și încerca un soi de apăsare, sporită și mai mult de boală: era obida încercată de un om care-și dorea să fie puternic, care se purta ca un om puternic, care ajunsese să se identifice cu puterea pe care și-o atribuia, repetându-și de suficient de multă vreme ca să ajungă să se convingă pe sine că forța sa reprezenta o realitate pentru ca mai apoi să-și dea brusc seama că, de fapt, nu era chiar atât de grozav pe cât crezuse și că era, totodată, neputincios.

De fiecare dată se abătea asupra sa și îl prindea la strâmtoare o altă forță, iar Mareșalului îi trecuse poate prin minte pentru prima oară atunci, în răstimpul acelei gâlcevi, să-l răstoarne de la putere pe sultan, numai că gândul cu pricina îl înspăimântase; spaima sa nu privea atât ceea ce ar fi urmat să se întâmple, pedeapsa pe care ar fi urmat să i-o aplice suveranul ori eventualitatea de a fi ucis, cât faptul că gândul acela ar fi urmat să arunce în aer ideea de fidelitate față de un suveran pe care-l socotea a fi, de o bună bucată de vreme, echitabil și căruia acceptase să i se supună. Fidelitatea reprezenta o trăsătură atât de însemnată a personalității sale, încât ideea de a se revolta împotriva sultanului echivala cu negarea propriei identități, a propriului eu. Voia să se elibereze cât mai grabnic de acel gând, numai că nu putea să-l împiedice să i se cuibărească în minte.

Mehmet Pașa Barbă-lișteavă l-a surprins tocmai în toiul acestor gânduri contradictorii; după ce și-a exprimat îndelung respectul față de persoana sa, i-a transmis salutul sultanului:

— Înălțimea Sa, sultanul, a aflat că sunteți bolnav și s-a întristat profund, așa încât a voit să fie ținut la curent cu starea voastră de sănătate.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate stăpânului nostru! Sănătatea persoanei mele nu are nicio însemnătate! Când javrele nenorocitului de Fehim au stârnit acel tărăboi, m-am văzut nevoit să mă ridic din pat și să vin în selamlâc în ținuta aceasta.

— Am auzit de cele petrecute, pașă, mi-a părut tare rău, după cum i-a părut și sultanului, care a poruncit ca cei care i-au atacat pe oamenii domniei voastre să fie prinși. Cu voia voastră, ce-ar fi să poftiți la Palat și să-i povestiți personal Înălțimii Sale, sultanul, cum au decurs lucrurile? Stăpânul nostru ar fi tare încântat să le afle

din gura dumneavoastră și, pe de altă parte, în felul acesta nu le-ați mai îngădui fățarnicilor să scornească minciuni pe seama lor.

Fuat Pașa a intrat la bănuieli și a încercat să-l tragă de limbă pe Mehmet Pașa Barbă-lișteavă:

— În cazul acesta, vă rog să mă așteptați, ca să mă pregătesc și să mergem împreună la Palat!

— Cum doriți, pașă, dar dacă voiți să aflați părerea umilului vostru rob, ar fi mai potrivit să mergeți singur, căci dacă ne vom duce împreună oamenii vor scorni o mie și una de minciuni pe seama acestui fapt, vor răstălmăci lucrurile...

Vorbele lui Mehmet Pașa Barbă-lișteavă i-au insuflat Mareșalului mai multă încredere, prin urmare acesta i-a spus oaspetelui său că avea să se arate curând la Palat și i-a dat papucii.

Când Barbă-lișteavă i-a dat de știre că Fuat Pașa urma vină în curând la Palat, sultanul i-a cerut să-i relateze în amănunt cum se purtase acesta și ce anume spusese; nu izbutea să se hotărască ce urma să facă. Știa că și el se lăsase târât de evenimente, că se abandonase curentului fără a i se împotrivi, ba chiar o făcuse de bunăvoie, și că se aștepta să ajungă brusc la o decizie, fără să fi chibzuit dinainte la o soluție. Nu-i îndrăgea decât pe foarte puțini dintre robii săi, pe care, în general, îi disprețuia, dar printre acești din urmă privilegiați se număra și Mareșalul cel Bolând; știa că Mareșalul nu era vinovat cu nimic de producerea incidentului, dar încerca, în sinea sa, un soi de teamă față de el. Teama aceasta era cea care avea să decidă soarta lui Fuat Pașa, căci, așa cum se întâmpla în cazul tuturor suveranilor, deciziile sultanului nu erau determinate de afecțiune, ci de spaimă, mai cu seamă că la mijloc se afla acea telegramă. S-a jucat o vreme cu bastonul, după care a mai întrebat o dată:

— Vine la Palat?

— Vine, Înălțimea Voastră!

— Să nu ne pomenim că nebunul ăsta o să provoace cine știe ce incident și aici, în casa mea!

Mehmet Pașa Barbă-lișteavă a întâmpinat replica sultanului, care se referea întotdeauna la Palat ca la „casa sa“, cu o tăcere nemiloasă — nu i-a răspuns și nici nu i-a adresat vreo vorbă liniștitoare.

— Cereți să se prezinte la mine de îndată ministrul ordinii publice, ministrul apărării, ministrul de interne și șeyhülislam-ul[34]! Să ia măsuri și cei de la pază, pentru orice eventualitate!

Când Fuat Pașa a ajuns la Palat, însoțit de intendentul său, membrii delegației convocate de sultan se reuniseră deja într-o sală a acestuia; Fuat Pașa a fost poftit în biroul lui Izzet Pașa Arabul. Intendentul lui Fuat Pașa stătea lungit în trăsură și se uita pe fereastră la cele ce se petreceau în grădina Palatului. La ora aceea târzie din noapte se tot vedeau sosind rădvane, unul după altul, neferii din garda Palatului umblau primprejurul acestuia, ofițerii de cavalerie patrulau și ei de zor, iar umbrele nenumăraților soldați albanezi înarmați cu muschete ba se adunau laolaltă, ba se împrăștiau, la lumina torțelor din grădină. Curând după aceea s-a arătat un ofițer, care a deschis portiera trăsurii și s-a uitat la intendent:

— Dumneavoastră întoarceți-vă la conac, căci excelența sa, Fuat Pașa, va fi oaspetele sultanului în această seară!

Intendentul l-a lăsat, așadar, pe pașă la Palat și s-a întors la conac.

Cât despre Fuat Pașa, acesta aștepta să fie convocat de sultan și măsura, pășind încolo și-ncoace, biroul lui Izzet Pașa, capitonat cu catifea roșie, chibzuind la cele ce urma să spună. La un moment dat s-a deschis ușa și a intrat Izzet Pașa Arabul; acesta i s-a adresat, având grijă să stea cât mai departe de el și vorbindu-i pe un ton care încerca să mascheze satisfacția pe care-o încerca, dar care nu era mai puțin trufaș:

— Înălțimea Sa, sultanul, vă roagă să ne relatați cele întâmplate, urmând ca eu să-i prezint informațiile în cauză!

Fuat Pașa, care decisese să-și păstreze calmul în seara aceea, la Palat, și care crezuse că urma să stea de vorbă cu sultanul, dar care se pomenise, în schimb, față în față cu Izzet Pașa Arabul, cel mai mare pungaș din tot imperiul, s-a pierdut cu firea la aflarea veștii că urma să-i dea socoteală acestuia; a explodat de furie și s-a năpustit asupra lui:

— Șterge-o de-aici, secătură! Nu-ți mai cunoști lungul nasului, nemernicule?! Te căsăpesc, lepădătură ce ești!

Izzet Pașa s-a repezit afară din odaie și a dat fuga la sultan:

— Fuat Pașa refuză să facă declarații, Înălțimea Voastră!

În acel moment, sultanul s-a decis:

— Fuat Pașa să depună mărturie în fața miniștrilor și a șeyhülislam-ului, iar gărzile să păzească ușa! Dacă refuză s-o facă, să fie arestat!

Soarta lui Fuat Pașa a fost decisă prin acele ultime cuvinte, căci, chiar dacă arestarea s-ar fi petrecut numai dacă pașa nu s-ar fi supus, atunci n-ar mai fi putut reveni la viața sa dinainte odată ce sultanul rostea vorbele „să fie arestat!“. Mareșalul, care stătea atunci singur într-un birou cu pereții îmbrăcați în catifea

roșie, aflat la cincizeci de metri de acea încăpere, nu știa că în clipa aceea viața sa luase deja un alt curs, că pentru el se sfârșise ceva, că o singură frază îți putea schimba întreaga viață; așa cum se întâmplă de obicei, omul căruia i se schimba ursita nu era în stare să perceapă clipa în care se petrecea acest lucru.

De-a lungul zilelor și nopților în care stătuse la taifas cu morții, Osman fusese mereu obsedat de un atare amănunt, de faptul că oamenii nu-și dau seama de momentul în care li se schimbă ursita. Viața îi dă omului o lovitură, cel care o încasează nu-și dă seama de ea decât la destul de mult timp după aceea, iar răstimpul care se scurge între clipa în care i se schimbă soarta și clipa în care ajunge la conștientizarea acestui fapt îi părea lui Osman cea mai tragică și mai înspăimântătoare latură a vieții. Viitorul devenea limpede, desprinzându-se din bezna nemărginită care se întindea înaintea sa și care nu-i îngăduia să deslușească ce anume ascundea, însă omul se aștepta la un alt viitor, croit din alte speranțe și iluzii, fără a-și da seama că, în ceea ce-l privea, viitorul dobândise deja contururi precise; ignoranța care însoțea acea așteptare era îngrozitoare și, potrivit lui Osman, reprezenta cea mai mare slăbiciune cu care a fost înzestrată ființa umană.

Clipele acelea nu se vădesc limpezi decât în cazul celor duși de pe lume, pe câtă vreme în cazul celor aflați încă în viață nu e clar câte astfel de spații întunecate se mai aflau în fața lor. Poate că cel mai însemnat motiv pentru care Osman îndrăgea moartea se lega de faptul că o viață trecută era înconjurată de un nimb de lumină, părea limpede, lipsită de mistere. Ori de câte ori compara tenebrele viitorului cu străvezimea trecutului, luminozitatea i se părea mai atrăgătoare, căci moartea punea capăt oricărei ambiguități și oricărei neputințe. „Cât de viguroasă este moartea în comparație cu viața!“, îi spusese el odată lui Hasan Efendi, iar Hasan Efendi nu pricepuse nimic; deși mort, poate că el era singurul dintre apropiații săi care continua să rămână obtuz, numai că, din cine știe ce motiv, pe el îl îndrăgea cel mai mult dintre toți răposații.

Cei din comisie au pătruns în încăperea în care aștepta Fuat Bey, a cărui soartă fusese deja pecetluită, stăpâniți de o oarecare neliniște, căci se temeau ca nu cumva să se iște vreo daraveră, numai că l-au aflat pe Mareșal mai mult decât calm; nu mai era omul care tuna și fulgera cu puțin timp în urmă, căci se îngrozise de ceea ce săvârșise, intuind că depășise măsura. A răspuns supus la întrebările pe care i le puneau cei ce alcătuiau comisia, a mai relatat o dată cum decursese incidentul, a spus că Înălțimea Sa, sultanul, îl sacrificase „în favoarea unor javre“, numai că vocea sa era lipsită de avântul și agresivitatea de odinioară și, pe de altă parte, era stăpânit de o stare de spirit mai senină și mai umilă decât înainte. Membrii

comisiei au întocmit un raport, așternând pe hârtie, într-un stil reverențios, vorbele rostite de pașă. Izzet Pașa, căruia i-a parvenit raportul redactat de aceștia, i s-a înfățișat sultanului și i-a spus, întinzându-i documentul:

— Poftiți, Înălțimea Voastră, Fuat Pașa și-a mărturisit vina!

Sultanul nici măcar n-a catadicsit să-l citească:

— Spuneți-i ministrului marinei să ceară să se pregătească vaporul Izzettin, apoi urcați-l pe pașă pe vas, fără a îngădui să se producă vreun incident, și expediați-l la Damasc!

Când Mehmet Pașa Cerchezul a pătruns în odaia în care se afla Mareșalul, acesta l-a întâmpinat plin de mânie:

— Mai aștept mult?! Când am să fiu primit de către Înălțimea Sa?

Mehmet Pașa Cerchezul și-a frecat mâinile:

— Aveți dreptate, excelență, însă, trudit fiind, stăpânul nostru s-a retras în odăile Haremului. Din păcate, este imposibil să fiți primit astăzi, așa încât poftiți, vă rog, cu mine, să plecăm împreună!

Fuat Pașa s-a strâmbat, dar, știind că nu avea încotro, a ieșit din încăpere, mușcându-și mustățile, și s-a îndreptat, în tovărășia lui Mehmet Pașa Cerchezul, către ieșirea din grădina Palatului. Nici măcar nu i-a observat pe neferii înarmați din gardă, care stăteau ascunși în dosul tufelor de laur de mărimea unui stat de om ce se înșirau de o parte și de alta a aleii, căci nu se gândea că ar fi putut fi arestat. La fel ca oricărui om care, pe parcursul vieții sale, avusese parte de felurite ranguri, nu-i trecuse niciodată prin minte că, într-o bună zi, ar fi putut interveni vreo schimbare în existența sa și nu nutrise nicio îndoială cu privire la viitor; nici măcar în acele momente nu cerceta cu ochii în jur, ba mai mult, chiar dacă ar fi fost să-i remarce pe cei din gardă, ar fi socotit improbabil să fie pus la popreală. În vreme ce se îndrepta către poarta grădinii, pe urmele sale au început să pășească doi tineri ofițeri; lângă poartă zăboveau un pluton de soldați și câteva pașale. Fuat Pașa n-a căzut la bănuieli nici măcar la vederea acestora; au ieșit cu toții în fața porții, unde aștepta o trăsură; pașa s-a simțit brusc descumpănit:

— Asta nu e trăsura mea! Unde e trăsura mea?

— Pașă, Înălțimea Sa, singurul și unicul nostru stăpân, se ocupă personal de investigarea incidentelor petrecute în timpul zilei, dar, pentru că în seara aceasta nu s-a mai putut ocupa de treaba cu pricina, a dorit să continue investigația mâine, așa încât, nevoind să vă rețină aici, a poruncit să vă petreceți noaptea pe vasul Izzettin.

Fuat Pașa a cercetat preț de câteva clipe chipul lui Mehmet Pașa, căci chiar nu pricepea ce anume i se spunea; abia după o vreme a izbutit să-și dea seama despre ce anume era vorba:

— Vai, ticăloșilor, vai, pe de o parte mă arestați, iar pe de alta încercați să mă duceți de nas!

Când s-a pornit să răcnească, pașii și neferii din gardă aflați la poartă s-au îndreptat către el și l-au împresurat; una dintre pașale, care îl îndrăgea cu adevărat, încerca să-l domolească, dar, pentru că nu mai putea să-și țină firea, care fusese greu încercată pe parcursul întregii zile, Fuat Pașa urla, fără să se mai poată controla:

— Offf, eu sunt de vină, n-ar fi trebuit să-mi las revolverul în trăsură, ar fi trebuit să-l împușc pe nemernicul ăla de Izzet chiar acolo, să-l fac să crape pe loc!

Văzând că lucrurile o luau razna, Hacı Hasan Pașa, care-l cunoștea pe Fuat Pașa de foarte multă vreme, l-a bătut pe acesta pe umăr prietenește, dar, totodată, autoritar:

— Pașă, pașă... Vino-ți în fire... Fii tare, nu-ți lăsa dușmanii să râdă de dumneata, Dumnezeu e mare, într-o bună zi totul se va limpezi, ai răbdare!

În vreme ce urca în trăsură, Mareșalul s-a întors și s-a mai uitat o dată, pentru ultima oară, către Palat; aleile din grădină străluceau de atâtea torțe, iar Palatul, cu ferestrele sale luminate, aducea de la depărtare cu un dovleac fermecat luminat din interior de mii de licurici.

— Din păcate, sultanul m-a sacrificat pentru două lichele!

Trăsura s-a pus în mișcare, flancată de lăncieri, a străbătut străzile pustii, cufundate în beznă, trezind ecouri înspăimântătoare, ca de piază-rea, în zidurile odăilor care-i adăposteau pe oamenii refugiați în propriile case, după care a ajuns la chei; pașa a fost dus la vapor într-o barcă mânată cu „patru perechi de vâsle“. Văzut de la bordul navei, orașul arăta ca un ditamai gândacul, negru ca smoala, înzestrat cu o sumedenie de minarete întunecate, care se ridicau din loc în loc, și cu niște ditamai antenele contorsionate; în bezna aceea, Palatul, care ieșea în evidență prin luminile sale, strălucea aidoma ochilor roșii, înfocați, de rău augur, ai acelui gândac misterios, care observa totul. A fost pentru ultima oară când Fuat Pașa a văzut Istanbulul, căci la răsăritul soarelui vasul l-a purtat într-o lungă călătorie, din care nu mai avea să revină vreodată. În răstimpul unei singure nopți, cel mai vajnic pașă din Istanbul se preschimbase într-o biată creatură care se îndrepta către moartea ce-l aștepta pe meleaguri îndepărtate; Reșit Pașa îl pierdea

pe cel mai apropiat dintre prietenii săi, iar Ragıp Pașa rămânea fără protectorul care-l adusese în tinerețe la Istanbul, schimbându-i, astfel, cursul întregii vieți.

Palat istanbulez construit în anul 1880, în timpul domniei sultanului Abdülhamid al II-lea, și folosit ca reședință de acesta.

Războaiele din 1912 și 1913, soldate cu o catastrofă pentru Imperiul Otoman, care a pierdut cu acest prilej majoritatea teritoriilor din Europa.

Poem închinat momentului nașterii profetului Muhammad și evenimentelor, respectiv miracolelor cu care s-ar fi asociat acest eveniment.

Conducătorul religios suprem al musulmanilor din Imperiul Otoman, numit și revocat de sultan; el era chemat, în principal, să se pronunțe asupra conformității deciziilor suveranului cu legislația canonică.

X

Odată cu numeroasele arestări care s-au produs în dimineața zilei următoare, foarte multe pașale și sute de ofițeri cu grade inferioare au prins să fie ridicați de prin casele lor și duși la cazarma din cartierul Balmumcu; în oraș umblau zvonuri precum că aceia care participaseră la răzmeriță ar fi fost săltați, unii dintre ei urmând să fie spânzurați, iar teama care sălășluia prin subteranele Istanbulului asemenea unui monstru subpământean care ieșea, din când în când, la lumina zilei, dădea din nou târcoale primprejur, aidoma unei molime. Aveau loc și arestări în rândurile civililor care făcuseră obiectul unor denunțuri; toți își turnau dușmanii, afirmând că aceștia s-ar fi numărat printre „fidelii lui Fuat Pașa". Ofițerii cu grade superioare care fuseseră arestați au fost deferiți Curții Marțiale; sute de ofițeri de rang inferior și de funcționari civili au fost trimiși la capătul pământului, în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului, prin sate cu case de chirpici ridicate în pustiu, pe culmi de munte pe unde nici măcar caravanele nu se abăteau decât o dată la șase luni, pe la margini de codri întunecați, ca să li se piardă urma. Unii dintre ei și-au pierdut mințile prin acele locuri, alții au sfârșit prin a-și face seama, împușcându-se în inima nopții, alții, în fine, au ajuns să fie măcinați și răpuși de boli cărora nu li se cunoștea nici măcar numele; foarte puțini dintre acești oameni, smulși din căminele lor, de lângă cei iubiți, de lângă femeile de care erau îndrăgostiți, de la rosturile lor au izbutit să supraviețuiască, după cum foarte puțini au izbutit să mai revină vreodată acasă. Cei care au revenit nu mai erau, pe de altă parte, aceiași ca la plecare; sălbăticia meleagurilor pe care fuseseră surghiuniți li se cuibărise tuturor în suflete, îi înstrăinase atât de ei înșiși, cât și de ceilalți, așa încât deveniseră niște oameni tăcuți, sfârșiți.

Faptul că fusese trimis în permisie pentru că îl tăiase pe Dilaver Arabul l-a ținut pe Ragıp Bey departe de ochii lumii și l-a ferit de arestare; un ofițer care lucra la Ministerul de Război, cunoscut de-al său, i-a spus să dispară o vreme, ba chiar, în măsura posibilului, să nu mai dea nici măcar pe acasă, așa încât acesta s-a instalat de-a binelea la lăcașul de dervișii.

Rătăcea adeseori prin grădina de trandafiri, prin cimitir, pe țărmul mării în tovărășia lui Șeyh Efendi, care mai în vremea din urmă își desprinsese două șuvițe din părul lung, negru și le împletise sub forma unor cozi subțiri, lăsându-le să atârne pe spate; din vreme în vreme vorbea ba unul, ba altul dintre ei, tulburând astfel lungile tăceri de care se înconjurau. Poate că Ragıp Bey era singurul din

lăcaș care simțea că șeicul trecea prin accese de suferință răscolitoare, că era frământat de neliniști dureroase, care ba se întețeau, ba se domoleau; bănuia care era sursa suferinței sale, numai că între ei nu se rostise niciodată vreun cuvânt pe această temă și nici nu avea să fie rostit vreodată.

Poate că singurul martor, singurul dintre cei implicați care vedea și înțelegea cum se lupta cu durerea ce-i acapara mintea și sufletul, bărbatul acela aflat în fruntea unui ordin religios ai cărui membri socoteau că omul trebuie să treacă prin cele mai amarnice chinuri pe calea Domnului, obișnuind să-și străpungă trupurile cu vergele de fier, să-și toarne în gură jăratic ori să se flageleze cu lanțuri, singurul care vedea și înțelegea cum se căznea să-i țină piept bărbatul acela care la fiecare ceremonie religioasă își trecea mâna, fără a clipi măcar din ochi, peste cărbuni încinși și care izbutise să-și înalțe trupul deasupra tuturor durerilor omenești, era Ragıp Bey. Nimeni în afară de el nu se gândea că șeicul ar fi putut încerca vreo suferință. Caznele care-i otrăveau sufletul erau aidoma unei roți a sorții; nici măcar el nu știa când anume urmau să se pornească și să se oprească. În câte o dimineață se deștepta voios, eliberat de orice urmă de durere și tristețe, își trăia ușurarea sufletească cu nespusă recunoștință, cu gratitudine și se gândea că, în cele din urmă, scăpase de necaz, numai că mai apoi, după-amiaza, se pomenea din nou, pe nepusă masă, fără vreun motiv anume, pradă aceleiași suferințe. Suferința și, mai cu seamă, suferința pricinuită de o femeie îl făcea să scadă în propriii ochi, cu atât mai mult cu cât la ea se adăuga și un sentiment de umilință, așa cum se întâmplă ori de câte ori este implicată suferința, iar sentimentul acesta de umilință devenea uneori o povară chiar mai greu de purtat decât durerea în sine.

Șeyh Efendi descoperea, totodată, cât de fecundă era tristețea; tristețea lua ființă singură, apoi sporea treptat și, pe măsură ce sporea, se desprindea, se îndepărta de obârșia ei și se cuibărea în sufletul lui Șeyh Efendi cu o asemenea forță încât îi lăsa sentimentul că n-avea să se mai lecuiască de ea niciodată. Suferința atingea o asemenea intensitate încât, chiar dacă ar fi fost să-și facă apariția Mehpare Hanım în persoană, tot nu s-ar mai fi putut tămădui de durerea aceea pricinuită tocmai de ea. Se retrăgea în sala aceea întunecoasă hărăzită *zikir*-ului și, cu mătăniile în mâini, își repeta mereu aceeași și aceeași întrebare — „de ce, Doamne, de ce pătimesc în felul acesta?“ —, iar în vreme ce căuta să afle un răspuns își dădea seama mereu, deconcertat, de același adevăr straniu: nu știa să răspundă la ea; la fel ca în cazul tuturor suferințelor îndurate vreme îndelungată, răspunsul se pierduse undeva pe drum.

Într-o zi, când și-a făcut apariția în camera lui Osman înveșmântat în giubeaua sa cea neagră și purtându-și pe cap chiulaful de formă conică, tot negru, Șeyh Efendi s-a arătat, poate pentru prima și ultima oară, sincer cu nepotul nepotului său, căruia i-a spus: „Îmi era foarte dor de Mehpare Hanım, dar, de fapt, n-o iubeam“. Credea poate că dragostea fusese strivită de suferință și dispăruse; dacă Mehpare Hanım și-ar fi făcut din nou apariția într-o bună zi, dacă durerea s-ar fi făcut nevăzută, poate că dragostea ar fi încolțit din nou, ieșind la lumină de sub tristețea aceea tenebroasă. Dacă ar fi existat o asemenea zi, poate că până și șeicul s-ar fi minunat de dragostea sa, numai că ziua aceea n-a mai venit niciodată, iar Șeyh Efendi n-a mai aflat nicicând dragostea; sentimentul iubirii a dăinuit discret undeva în străfundurile sufletului său, pricinuindu-i necontenit melancolie ori tristețe, la fel ca toate iubirile tainice.

Pe măsură ce suferința lui Șeyh Yusuf Efendi sporea, sporea și faima lăcașului diriguit de el, iar cei care se adunau la poarta lui spre a participa la ceremoniile religioase deveneau tot mai numeroși pe zi ce trecea; legendele privitoare la șeic s-au răspândit în întregul Istanbul, iar de acolo în Anatolia. Cei sosiți din toate colțurile imperiului spre a-l vedea și a-i săruta mâna au ajuns să-și facă veacul pe la ușa sa la toate ceasurile zilei; cu vremea, oamenii au prins să-i aducă și pe semenii lor betegi, cu gândul ca șeicul să-i înzdrăvenească, și fiecare dintre ei născocea câte o poveste pe potriva sa privitoare la acesta: habotnicii afirmau că Șeyh Yusuf Efendi s-ar fi dus până la Alep și s-ar fi întors într-o singură noapte, femeile în vârstă pretindeau că ar fi zburat noapte de noapte pe deasupra Istanbulului, veghind din văzduh asupra caselor celor nevoiași, luptătorii spuneau că forța brațelor sale ar fi fost aidoma cu cea a lui Rostam, fiul lui Zal[35], bătăușii ziceau că șeicul ar fi fost imun la loviturile de pumnal și la focurile de revolver, îndrăgostiții afirmau că ar fi izbutit să-i reunească pe cei care nu-și puteau afla rostul împreună, cei care nu aveau prunci pretindeau că femeile ar fi purces grele la o simplă rugăciune a sa, odraslele de pași spuneau că șeicul ar fi văzut viitorul în somn, bolnavii afirmau că s-ar fi tămăduit doar la o atingere de mână din partea sa, iscoadele susțineau că în lăcașul său s-ar fi uneltit pentru înlăturarea de la tron a sultanului, pașalele pretindeau că sultanul s-ar fi dus la el pe furiș, săptămână de săptămână, pentru a-i săruta mâna, imamii afirmau că șeicul ar fi fost vizitat, pentru a le oferi consultații, de către dascălii de la madrasa Al-Azhar[36].

Șeicul nu-i refuza pe cei care-i treceau pragul, căci puhoaiele de oameni și zbuciumul din jur îl făceau să-și dea uitării propria suferință; uneori îl apuca un

soi de sastiseală de toți, așa încât se închidea în odaia aceea întunecoasă menită *zikir*-ului. Ritualurile religioase săvârșite la ceas de noapte deveneau din ce în ce mai avântate, iar în răstimpul lor bărbații își implântau în pântece, în obraz ori în mușchii brațelor vergele de fier și mai lungi decât pe vremuri, iar femeile își pierdeau simțirile, cutremurate de spasme și mai grozave, mai greu de uitat. Numărul doamnelor bogate și al pașalelor care participau la ritualuri sporea și el treptat și părea că suferința îndurată de un singur om zdruncina aproape întregul imperiu.

Ragıp Bey viețuia neobservat în mijlocul acelei gloate, stătea la taifas cu învățăceii care-și duceau existența în lăcaș, afla de la Hasan Efendi, care se abătea adeseori pe acolo, ce se mai petrecea prin oraș și participa seara la ceremonialuri, numai că acum nu mai era impresionat nici de șeic, nici de ucenicii săi, nici de ritualuri, nici de cei care frecventau locul acela. În fiecare zi de vineri urca într-un faeton împreună cu fratele său mai mare, care venea cu regularitate să-l ia de la lăcaș, se ducea cu el la moșia unui învățat musulman din Kuyulu Bostan, participa la reuniuni insuflate de idei revoluționare alături de alți cinci-șase ofițeri, asculta tot soiul de discursuri despre libertate care se refereau la răsturnarea de la putere a sultanului tiranic și la înscăunarea unui suveran mai bun, numai că nu se simțea impresionat nici de ele. Mergea la acele reuniuni revoluționare ca un spectator care se duce să urmărească un concurs de lupte sau o luptă cu berbeci și se întorcea de acolo așa cum plecase. Niciun discurs, oricât ar fi fost de înflăcărat, nu-i stârnea vreo tresărire în suflet ori în gânduri; dacă oamenii aceia i-ar fi spus „haide că facem revoluție!“, s-ar fi luat după ei și s-ar fi dus, căci se avânta în orice pericol fără să stea prea mult pe gânduri, dar nici măcar implicarea într-o astfel de poveste care ar fi putut să-l coste viața nu-i stârnea vreo emoție. Entuziasmul pe care i-l trezise în suflet prima întâlnire cu Dumnezeu și cu revoluția se stinsese repede; când nu juca vreun rol menit să-i demonstreze curajul și forța, rămânea un simplu spectator; cum în ritualurile de la lăcaș și în pregătirile pentru revoluție nu-i revenea niciun rol care să-i îngăduie să-și arate forța pe loc, se mărginea să asiste la cele ce se petreceau.

Singura care-i stârnea curiozitatea în timp ce rămânea neclintit în mijlocul tumultului care-l înconjura era Mehpare Hanım, femeia care reprezenta sursa suferinței din care izvora puterea șeicului; îl iscodea adeseori pe Hasan Efendi despre „femeia aceea“, iar Hasan Efendi îi vorbea singurului om care aborda cu el acest subiect cu o voluptate de necrezut, suduind-o de zor pe „curva aia“ și povestindu-i tot ce făcea ea.

Cu timpul, Ragıp Bey a prins să-l aștepte pe Hasan Efendi ca un cititor de foiletoane; afla mereu de la el ce anume făceau copilul, soțul ori guvernanta lui Mehpare Hanım și încerca să-și imagineze cum arăta ea. Între Șeic, Hasan Efendi și Ragıp Bey se crease un triunghi ciudat; fiecare dintre ei era conștient de relația imaginară pe care-o aveau ceilalți cu Mehpare Hanım, iar faptul că femeia care le stârnea interesul viețuia alături de un alt bărbat le inspira oarecum o împăcare ciudată. Cât despre relațiile lor cu Mehpare Hanım, acestea erau cât se poate de stranii; șeicul fusese soțul acelei femei vreme de un an și jumătate fără a-i adresa o vorbă, Hasan Efendi o văzuse doar de câteva ori de departe, iar Ragıp Bey n-o întâlnise în viața sa, dar, cu toate acestea, Mehpare Hanım îi bântuia pe toți. Se adunau pentru a se încălzi în jurul aceleiași năluci, aidoma unor drumeți rebegiți care se încălzesc la același foc, iar atunci când acesta nu dogorea destul se vârau unii în alții, spre a-și ține mai lesne de cald.

Astfel au trecut luni de zile. Chestiunea legată de Fuat Pașa a fost dată uitării în scurtă vreme, așa cum se întâmpla cu toate subiectele aflate la ordinea zilei la otomani, iscoadele s-au lansat în urmărirea altor „trădători“, iar pașalele au revenit la luptele pe care le purtau între ele pentru împărțirea Istanbulului. Nimeni nu-și mai amintea că existase un erou pe nume Fuat Pașa, cu excepția sultanului și a câtorva luptători din Războaiele Balcanice, care acum picoteau prin cafenele; cât despre Reșit Pașa, acesta urma să simtă lipsa prietenului său pe parcursul întregii vieți, însă nu s-a mâniat pe suveran din pricina acestui fapt. „Nedreptatea reprezintă o latură inseparabilă a puterii“, i-a spus el odată lui Osman pentru a-i desluși de ce nu se supărase pe sultan, numai că Osman s-a gândit atunci că doctorul își îngropase suferința în adâncul sufletului apelând la un astfel de pretext pentru că nu-i dădea mâna să se mânie pe stăpânul său. Cât despre Ragıp Bey, acesta avea să se uite la Osman cu un aer zeflemitor și să-i spună „dacă n-ar fi existat Fuat Pașa, n-ai fi existat nici tu!“, după care, văzând uimirea din privirile nepotului său, avea să adauge: „Dacă nu m-ar fi adus el la Istanbul, totul ar fi luat o altă turnură“.

Prietenii de la Ministerul de Război i-au dat de știre lui Ragıp Bey, prin intermediul fratelui său mai mare, că furtuna se mai domolise și că putea să se arate în lume, așa încât acesta a decis să treacă mai întâi pe la Ministerul de Finanțe, ca să-și ridice lefurile adunate în ultima vreme. Într-o dimineață s-a îmbrăcat, pentru prima oară după luni de zile, cu uniforma, s-a încins cu sabia, și-a tras, bine dispus, fesul pe frunte, a urcat într-o trăsură tocmită chiar în fața lăcașului de derviși și a pornit către minister.

În fața clădirii ministerului se afla o ditamai gloata, alcătuită numai din femei: sute, poate chiar mii de femei înfășurate în văluri fără pretenții încercau să pătrundă pe poarta principală, tălăzuind aidoma unei mări cernite; câteva fesuri răzlețe, de culoare roșie, se străduiau să-și facă loc prin puhoiul acela de muieri, strigând „faceți loc, faceți loc!“, numai că nu izbuteau să înainteze prea mult. De fapt, vocile bărbaților care rosteau aceste cuvinte nici măcar nu răzbăteau dincolo de țipetele și de blestemele femeilor; acestea răcneau „îl vrem pe ministru, Dumnezeu să-i trăsnească pe escroci!“. Cei doi soldați care stăteau de strajă la poartă nu știau ce să facă și începuseră să le spună femeilor „nu faceți asta, suratelor, nu faceți asta, maicilor!“, implorându-le să se retragă, numai că acestea erau mult prea obidite ca să-i mai asculte, așa încât se îmbulzeau la intrare ca niște păsări hămesite.

Ragıp Bey și-a făcut loc cu mare trudă printre ele și a intrat pe poartă. Înăuntru, amploaiații își vedeau de treburi cât se poate de calmi și nimeni nu părea să se sinchisească de cele ce se petreceau afară. A prins să umble din ușă-n ușă, în căutarea slujbașului care ar fi urmat să se ocupe de daravera sa; funcționarii stăteau de vorbă unul cu altul, sorbindu-și cafelele, și nu se arătau prea preocupați de cei care se abăteau pe acolo; în fiecare încăpere se aflau câțiva băietani de treisprezece-paisprezece ani, instalați la mesele cele mai îndepărtate, din fund, care scriau ceva pe niște foi de hârtie aflate în fața lor; în afară de ei, nimeni nu mai părea să aibă vreo îndeletnicire.

Ragıp Bey a trecut printre femeile și bărbații care adăstau pe culoarele labirintice, murdare, gălbejite, ce păreau cufundate în semiîntuneric în ciuda luminii strălucitoare de afară, pe lângă oamenii de serviciu care stăteau ghemuiți pe vine de-a lungul pereților și fumau, rătăciți printre gălețile roșii de incendiu pline cu nisip înșirate pe lângă ziduri, printre funcționari în vârstă, cu mânecuțe, care umblau cu felurite dosare în mâini, dându-și aere, și, în cele din urmă, a descoperit biroul pe care îl căuta. În încăperea aceea se aflau un bărbat atât de gras, încât lăsa impresia că-și bătea joc de mizeria care domnea în jur și doi băieți; băieții scriau ce aveau de scris cu niște condeie de trestie, iar funcționarul își bea cafeaua și, în vremea aceasta, urmărea din ochi o muscă ce zbura pe deasupra mesei, cu atenția unei pantere care se pregătește să sară asupra prăzii. Ragıp Bey a spus „mă scuzați!“, la care omul s-a schimonosit, de parcă tocmai i-ar fi scăpat din mână vânatul, și s-a răsucit către el:

— Ce e?

Ragıp Bey i-a întins hârtiile pe care le ținea în mână:

— Am rămas cu niște lefuri neridicate și ar trebui să le încasez.

Funcționarul a râs, de parcă ar fi auzit ceva nespus de hazliu:

— Adică vreți bani?!

— Care-i treaba dumitale?! E chiar atât de amuzant că-mi solicit solda?! Nu-ți cer bani cu împrumut, cer indemnizațiile care mi s-au acumulat în ultima vreme!

— Nu te oțărî, domnule ofițer, căci nu râd de dumneata, ci de situația în care ne aflăm; toată suflarea țării cere bani, numai că în trezorerie nu se mai află nicio para chioară! Nu le-ai văzut pe muierile de la poartă? Și ele au venit să încaseze soldele bărbaților lor, aflați pe front; înspăimântat cum e de ele, domnul ministru intră și iese din minister pe poarta din spate. Sunt luni de zile de când nu și-a mai luat nimeni simbria... Ne numim Minister de Finanțe, numai că finanțele sunt foarte departe de noi, așa încât mă întreb, îndoit, dacă mai existăm cumva ca minister...

Ragıp Bey și-a pierdut cumpătul:

— N-o mai lungi așa, frățioare, când urmează să-mi încasez soldele?

— Nu pricepi, domnule ofițer, îți spun că nu mai sunt bani, nu avem bani...

— Adică ditamai Imperiul Otoman nu are bani ca să-și plătească ofițerii?!

— Nu doar ca să-și plătească ofițerii, ci și ca să-l plătească pe capul oștii...

— Păi, și ce-o să se întâmple acum?

— O să se întâmple că o să ai grijă singur de soarta dumitale!

Ragıp Bey a stat să cugete — în mod limpede, funcționarul vorbea serios; era lefter, prin urmare nu putea să lase lucrurile baltă și să plece, dar își dădea seama, totodată, că nu avea niciun rost să stăruie. S-a uitat din nou la funcționar; acesta se cufundase iarăși în urmărirea muștei, iar băieții continuau să mâzgălească ceva pe hârtie, scârțâind din condeie, cu o expresie ciudată de gravitate întipărită pe chip.

— Când să mai vin?

— Poftiți când voiți, căci noi suntem mereu aici, mai stăm de vorbă...

— Mă referem la încasarea banilor.

Funcționarul și-a luat dintr-odată o figură serioasă:

— Uite ce este, fiule, nu te mai osteni să vii pe aici amestecându-te cu gloata, căci îți pierzi vremea de pomană... Du-te și intră în slujba vreunui pașă, căci statul n-are parale, dar pașii au din plin, așa că decât să ajungi slugă la stat, mai bine fă-te slugă la un pașă oarecare!

Ragıp Bey a părăsit ministerul stăpânit de acea indispoziție și mânie tipice omului care a suferit un afront, fără însă a putea să-i răspundă; femeile din fața

clădirii continuau să urle. În ziua aceea a luat pentru prima oară în serios reuniunile revoluționare ale fratelui său și ale camarazilor lui; pe drumul de întoarcere și-a repetat mereu „statul a dat faliment, statul a dat faliment!“.

Protagoniști ai *Cărții șahilor*, operă celebră a poetului iranian Abu'l-Qasim Ferdowsi (940?-1020). Rostam, comparat nu de puține ori cu Heracle din mitologia greacă, era fiul lui Zal, un prinț din dinastia regală a Persiei, și al lui Rudabah, fiica regelui din Kabul, aceștia din urmă fiind protagoniștii unei celebre povești de dragoste.

Universitate fondată la Cairo către sfârșitul secolului al X-lea, în perioada califatului fatimid, care se bucură și astăzi de un deosebit prestigiu în lumea islamică.

XI

Imperiul Otoman a intrat în secolul XX cufundat în somn. Cum exista o diferență între calendare, la vremea când oamenii din felurite capitale ale Europei pătrundeau în noul veac înconjurați de o atmosferă de sărbătoare, Imperiul Otoman trăia o noapte banală, cufundată în tăcere; la câteva dintre ambasadele străine din Pera s-au organizat baluri și s-a dansat până în zori. A doua zi, iscoadele și-au trimis denunțurile la Palat: „La ceremoniile de celebrare a trecerii în anul următor, ghiaurii au dansat, femei cu bărbați laolaltă, și s-au distrat, intrând în noul secol potrivit credinței lor".

Printre „ghiaurii" care pătrundeau într-o nouă eră în pași de dans, la Ambasada Franței, se aflau și Hikmet Bey și Mehpare Hanım; dansul, desfășurat în salonul spațios al ambasadei, n-a contenit o clipă, iar ambasadorul Franței nu s-a desprins de lângă Mehpare Hanım pe parcursul întregii nopți. Ochii lui Mehpare Hanım îl făcuseră pe ambasador să dea uitării protocolul, așa cum se întâmplase și în cazul celorlalți oaspeți.

— *Madame*, îi spunea ambasadorul, ce aventură măreață! Gândiți-vă că pătrundem într-un nou secol! Un secol nou-nouț, în care se vor petrece câte și mai câte! Fiecare nou secol înseamnă pentru umanitate o nouă speranță și trebuie să vă mărturisesc, *madame*, că șansa de a pătrunde într-un astfel de secol în atmosfera unui salon care găzduiește o persoană atât de fermecătoare ca dumneavoastră nu face decât să-mi sporească și mai mult speranțele și bucuria legate de noua eră care se deschide în fața noastră.

În vreme ce-i răspundea în franceza sa cu modulații otomane care-i scotea din minți pe bărbații francezi, dar care progresase destul de mult, Mehpare Hanım părea să vorbească mai degrabă cu sine decât cu ambasadorul:

— Sunteți la fel de delicat ca de obicei, Excelență, numai că lucrurile noi mă sperie, oricât de multă speranță și emoție mi-ar insufla ele! Nu știu de ce, dar mă întreb mereu cum urmează să se sfârșească un lucru care abia începe și fiecare lucru la al cărui sfârșit mă gândesc ajunge să-mi inspire tristețe!

— *Madame*, dacă vă întristați în felul acesta de la bun început și dacă mai apoi, în final, vă necăjiți pentru că lucrurile s-au sfârșit, unde vă mai rostuiți bucuriile?!

Mehpare Hanım a surâs, cu aerul acela zeflemitor care-și punea amprenta asupra vocii și a gesturilor sale mai cu seamă când stătea de vorbă cu bărbați străini:

— Undeva la mijloc, Excelență!

— Prin urmare, *chère madame*, ar trebui să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru faptul că a mai strecurat câte ceva între fiecare sfârșit și fiecare început de pe lumea asta!

În vreme ce Mehpare Hanım își îndrepta ușor privirile într-o parte, pupilele sale strălucitoare s-au petrecut o clipă cu privirile ambasadorului.

— Lui Dumnezeu i se poate reproșa că a îngrămădit partea din mijloc între început și sfârșit... Ar fi putut și el să pună mijlocul mai la început!

Ambasadorul a lăsat să-i scape un hohot de râs:

— *Madame*, sigur că Dumnezeu ar fi putut face lucrul acesta, numai că doamnele ar fi readus totul la mijloc, așa că tot s-ar fi supărat pe cele două capete...

— Credeți că femeilor le place să fie triste?

— Nu, *madame*, cred că femeilor le place să fie femei. Dacă ar fi să mă întrebați pe mine, aș spune că femeile își poartă tristețea atârnată la rever ca pe o broșă frumoasă.

Ambasadorul a șovăit o clipă, după care a adăugat:

— Poate că acesta este și motivul pentru care, atunci când se despoaie, se despoaie mai întâi de tristețe.

Când bărbații cu care stătea de vorbă se lăsau uneori subjugați de frumusețea pe care o vedeau în fața lor și întreceau măsura, Mehpare Hanım se comporta întotdeauna de parcă n-ar fi băgat de seamă acest fapt și le răspundea pe același ton inexpresiv:

— Femeile de pe aici rămân întotdeauna îmbrăcate, Excelență!

Ringul de dans spațios din mijlocul sălii era invadat de femei gătite cu rochii lungi, înzestrate cu decolteuri generoase și gâturi albe, și de bărbați îmbrăcați în uniforme de toate culorile ori în smokinguri negre, care valsau pe ritmurile muzicii interpretate de orchestra instalată într-un colț; mâinile femeilor și ale bărbaților, strâns împletite, înfășurate în mănuși albe, se roteau prin mulțime aidoma unor fulgi de pasăre. Hikmet Bey, care se număra printre cei câțiva otomani dichisiți cu fesuri și redingote negre rătăciți printre dansatori, a condus-o la masă pe doamna cu care dansase, făcându-i o reverență elegantă, după care s-a îndreptat către masa la care stătea Mehpare Hanım.

Odată ajuns la masă, a fost întâmpinat de tăcerea aceea ciudată, generatoare de suspiciune, care se lasă în urma discuțiilor, mereu curmate în grabă, dintre un bărbat și o femeie ce nu s-ar fi cuvenit să stea de vorbă despre un lucru anume, însă

Hikmet Bey n-a socotit că avea de ce să se lase pradă îndoielii; se deprinsese puțin câte puțin, la fel ca atunci când te deprinzi cu o otravă pe care ți-o administrezi zilnic, în cantități infime, cu interesul pe care îl trezea soția sa altor bărbați și cu conversațiile provocatoare pe care le purta cu ei. Absența geloziei, care figura printre cele mai însemnate trăsături ale sufletului și ale personalității unui bărbat otoman, se înscria în șirul altor absențe care treceau neobservate sau, mai exact, cărora nu li se putea spune pe nume în relația dintre cei doi soți. Totul se petrecea, de fapt, la fel ca pe vremuri, cu excepția faptului că Mademoiselle Hélène, care fusese nevoită să-i părăsească din pricina bolii mamei sale, fusese înlocuită de Mademoiselle Chantal; lumina lămpilor continua să pălească la ceas de seară, în dormitor se așternea masa pentru trei persoane, se vorbea mai departe în limba franceză, dar parcă nu se mai simțeau la fel de osteniți ca pe vremuri, nu mai asudau la fel ca altădată când făceau dragoste, nu le mai tremurau mâinile când porneau a se libovi, iar privirile lui Mehpare Hanım prinseseră să se schimbe.

Hikmet Bey avea să-i spună mai apoi lui Osman: „Când m-am întors la masă în noaptea aceea de revelion, în ochii lui Mehpare stăruia un soi de vid luminos, dar eu n-am văzut decât lumina; s-ar spune însă că, în chip straniu, mi-a rămas întipărită în minte ideea că lumina aceea arăta altfel decât de obicei, deși nu mi-am dat seama atunci de acest fapt. Într-o zi, la destul de multă vreme după aceea, în timp ce mergeam pe stradă, singur, am văzut brusc în fața ochilor vidul acela luminos și am înțeles despre ce era vorba, numai că era deja prea târziu“.

Osman s-a gândit că la mijloc se afla vreo scorneală a lui Hikmet Bey, că acesta n-ar fi avut cum să rostească vorbele „vid luminos“ și că era mai probabil să le fi citit în vreo carte; din cine știe ce motiv, îl disprețuia oarecum pe mortul acela nevârstnic, în ciuda educației, a științei de carte, a culturii de care dădea dovadă, fără ca disprețul său să aibă vreo cauză precisă; sentimentul său se datora, poate, faptului că, deși trăise alături de Mehpare Hanım, nu izbutise să pătrundă în tainițele acelei femei și să pună stăpânire pe sufletul ei. Cât despre Hasan Efendi, acesta spunea: „Păi, cine a izbutit să pună stăpânire pe sufletul curvei ăleia, târfa nu și-a dăruit decât trupul și, de fiecare dată când a făcut-o, s-a ales cu mult mai mult decât dăduse, i-a sleit de puteri pe bărbați!“

Din perspectiva lui Osman, era imposibil să nu-i dai dreptate lui Hikmet Bey, având în vedere faptul că, spre deosebire de Mehpare Hanım, care devenea din ce în ce mai frumoasă și mai proaspătă, chipul arătos al lui Hikmet Bey ajunsese să fie stăpânit de o oboseală cu neputință de numit. Hikmet Bey rămânea tot tânăr, tot la fel de chipeș, dar cei care-l priveau aveau senzația că se uitau la un om în

vârstă; privirile păreau să-i fi îmbătrânit, iar în ochi îi stăruia expresia aceea de resemnare obosită specifică sclavilor. O avea în stăpânire pe femeia pe care dorea s-o stăpânească, dar i se părea mereu că îi lipsea ceva, încerca un sentiment de neîmplinire a cărui esență n-o înțelegea, pe care nu-l putea numi, dar care-i tulbura necontenit tihna, care-l ostenea, care-i măcina în taină încrederea în sine. Avea senzația că se petrecea ceva pe ascuns de el, numai că nu era vorba de vreo suspiciune, căci nu avea motive să fie suspicios. Mehpare Hanım îi era soție credincioasă, numai că fidelitatea ei avea ceva care îți zdruncina încrederea; Hikmet Bey nu izbutea să-și dea seama despre ce anume era vorba, însă avea stilul acela alunecos al femeilor frivole, care nu se vede, dar se simte, ambiguitatea aceea ciudată care-i lăsa impresia, chiar și în momentele în care credea că o poseda, că n-avea s-o posede, de fapt, niciodată, că într-o bună zi avea să-i scape printre degete și să plece: faptul că, atunci când o strângea în brațe, arzând de dorință, întorcea ușor capul într-o parte, că la câte o petrecere îi studia cu prea mare băgare de seamă pe cei din jur, că le zâmbea bărbaților cu aer distant, dar, totodată, promițător, că purtarea ei, care sugera „când vreau eu și cât vreau eu“, aducea cu niște fărâme de așchii ce se înfigeau în mintea și în sufletul celui care socotea că o domina, rănindu-l... Crâmpeiele acelea infime, despre care nu se vorbea, care nu puteau fi percepute, care nu puteau face obiectul vreunei nemulțumiri îl oboseau și-l îmbătrâneau pe Hikmet Bey, iar el nu era conștient de faptul că i se întâmpla acest lucru.

În vreme ce Mehpare Hanım devenea tot mai frumoasă, iar Hikmet Bey se ofilea tot mai mult fără însă a îmbătrâni, copiii creșteau și ei treptat, supuși diverselor metode educative pe care le aplicau Mademoiselle Chantal și roabele de obârșie arabă. Rukiye îl privea pe fratele ei ca pe un fiu, deși acesta nu era decât cu trei ani mai mic; când îl atingea altcineva, răcnea ca din gură de șarpe și stârnea un ditamai tămbălăul prin tot conacul. Ciudat era faptul că și băiețelul părea s-o considere pe Rukiye mama sa, așa încât nu accepta să-i dea nimeni altcineva să mănânce în afară de ea, iar când sora sa nu era de față nu îngăduia nimănui să se apropie de el. Hikmet Bey era nespus de stingherit de această situație, dar Mehpare Hanım ridica din umeri și râdea; oricum, copiii erau cuminți de față cu ea și se supuneau cerințelor ei; ea era singurul om din casă care avea autoritate asupra lor, care nu se sinchisea de bizareriile lor și care, de fapt, nu se arăta prea interesată de ei. Hikmet Bey i-a spus odată lui Osman în legătură cu soția sa „Mehpare avea capacitatea stranie de a-i înrâuri pe toți fără a se sinchisi, de fapt,

de cineva“, iar Osman i-a dat, poate, dreptate pentru prima oară. Copiii se numărau și ei printre cei care nu se puteau sustrage înrâuririi ei.

Rukiye avea, chiar de la vârsta aceea fragedă, o forță asemănătoare cu cea a mamei sale: îi privea pe cei din jur fără să scoată o vorbă, țintuindu-i cu ochii săi strălucitori, aidoma cu cei ai mamei, și-i determina să facă tot ce voia ea; cât despre Nizam, acesta arăta un soi de supușenie care amintea mai degrabă de felul de a fi al tatălui său, așa încât slujitorii de la conac se temeau de Rukiye, dar îl îndrăgeau nespus pe Nizam.

Fetița nu era interesată doar de fratele ei, ci și de pisici; adusese acasă un pisoi alb ca neaua, cu blană cu peri lungi, pe care nimeni nu pricepea unde-l găsise și pe care-l numise „Habeș“[37] — nume pe care, din nou, nimeni nu pricepea cum îl scornise. Nu prea vorbea cu restul celor din casă, în schimb tăifăsuia îndelung cu pisoiul; uneori i se adresa în șoaptă, așa încât să n-o audă nimeni, de parcă și-ar fi dezvăluit necazurile unui prieten de taină, alteori îl mustra, țipând la el, pentru ca alteori, în fine, să-l ia în brațe, să-l smotocească, de parcă l-ar fi pus la cazne, să-și arate tandrețea față de el trăgându-l de blană și mușcându-l de urechi. Mâțul, care nu răbda nici măcar să fie atins de altcineva, suporta toate acele bucșeli fără să crâcnească; când o vedea pe fetiță lăsa impresia că înceta să mai fie pisoi, dădea uitării toate însușirile seminției sale, nu se mai vădea în stare să apere legendara independență a pisicilor, se îndrepta ca vrăjit către Rukiye și făcea tot ce-i cerea aceasta; supușenia uimitoare de care dădea dovadă pisoiul când venea vorba de fetiță, deși altfel îi sărea mușțarul ori de câte ori avea de-a face cu cei din jur și nu șovăia să zgârie mâinile întinse către el, băga spaima în slujitorii de la conac, care vedeau în această legătură un semn de rău augur.

Rukiye avea încă de pe atunci doi robi, fratele și pisoiul, și, la fel ca mama sa, își iubea robii. Aceasta nu era singura asemănare dintre ea și cea care o zămislise: așa cum se întâmpla și cu cea din urmă, de ea ajungeau să se atașeze oameni care nu erau în stare să se lege de nimeni, ba mai mult, faptul acesta se întâmpla fără ca Rukiye să-și dorească să se întâmple acest lucru.

Felul de a fi, închis în sine, faptul că era scumpă la vorbă aduceau cu firea lui Șeyh Efendi, tatăl său. Din când în când, de pe chipul ei posac se desprindea câte un zâmbet luminos, la care nu te-ai fi așteptat deloc: surâdea brusc, ca o băbuță coaptă la minte, îngăduitoare, înțeleaptă, zeflemitoare. Zâmbetul ei îți evoca zâmbetul unui sfânt bătrân, care a văzut multe, și părea nespus de surprinzător pe

chipul unei fetițe. Potrivit lui Hikmet Bey, „cel mai rău era faptul că surâdea în felul acela ori de câte ori făcea câte o năzbâtie“.

După ce Mehpare Hanım a părăsit lăcașul, Șeyh Efendi n-a mai văzut-o niciodată pe fetiță; toate informațiile privitoare la copilă îi parveneau pe căi doar de el știute; când aceasta se îmbolnăvea, se posomora și el, iar când își venea în fire, i se lumina fața. Când Rukiye a prins să învețe, odată cu limba franceză, și limba arabă, în conac și-a făcut apariția un fascicul din Coran[38], cu scoarțe aurite, despre care nu se știa de unde provenea, iar fetița s-a folosit mai apoi mereu de el. Obiectele de îmbrăcăminte ale lui Rukiye, despre care nimeni nu-și amintea vreodată cine și când i le cumpărase, erau descoperite, în diverse momente, prin felurite unghere din conac, uneori în baia minusculă de sub scară, alteori la intrarea în pivniță, alteori în camera hărăzită oaspeților, iar slujitoarele care dădeau de ele le culegeau de pe unde le găseau și le așezau la loc în dulapul copilei, bombănind-o pentru felul ei dezordonat de a fi. În astfel de împrejurări nimeni nu-și mai aducea aminte că Rukiye nu era nici pe departe un copil neglijent, ci, dimpotrivă, se arăta a fi foarte meticuloasă, ba chiar pedantă.

Șeyh Efendi părea să fie mereu prin preajma lor și cu urechea la pândă; minunile săvârșite de el nu se vădeau doar când venea vorba despre misterioasele veșminte ale fetiței, la conac, ci aproape pretutindeni în imperiu. Cineva lăsase la ușa casei unui țăran musulman care tocmai fusese răpus de comitagiii bulgari din Macedonia, unde se iviseră primele frământări sângeroase, niște galbeni într-o pungă de atlaz, spre a ajunge în stăpânirea soției sale, acum văduvă, un student care participase, la Salonic, la niște întruniri secrete, cu caracter revoluționar, fusese tras de o mână misterioasă în curtea unei școli coranice în vreme ce dădea bir cu fugiții, urmărit de jandarmi, la ușa unui musulman pios din Damasc, care-și ducea viața departe de lume, bătuse, tocmai când acesta căzuse la pat, un doftor pe care omul nu-l cunoscuse niciodată, copilul, de-acum orfan, al unui tânăr ofițer care fusese ucis de triburile revoltate din împrejurimile Hedjazului fusese luat de acasă în faptul zilei de către un bătrânel cu chip zâmbitor și înscris la școală.

Cât despre Șeyh Efendi, acesta se cufunda tot mai mult în singurătate, pe măsură ce-i sporea numărul de discipoli și-i creștea puterea; părul său negru devenea din ce în ce mai lung, iar chipul, din ce în ce mai străveziu, preschimbându-se, puțin câte puțin, într-un soi de lumină albă. Șeicul fie își făcea veacul pe blana roșie care-i era hărăzită în odaia de ceremonii, cu mătăniile în mâini, fie rătăcea de unul singur prin grădina de trandafiri, printre morminte,

cufundat în gânduri; solitudinea sa, din ce în ce mai profundă, îi sporea înrâurirea asupra semenilor: prin singurătate se înălța, se desprindea de ceilalți, ducea, în izolare, un fel de viață pe care aceștia nu l-ar fi putut răbda, stârnindu-le admirație, și luneca din viața reală către o legendă învăluită în mister. Cum socoteau că nimeni n-ar fi putut îndura o astfel de tăcere și de singurătate, oamenii erau încredințați că se afla în legătură cu „alte" forțe, cu djinni, cu zâne, că se întovărășea cu ei, ba chiar umbla o vorbă de clacă, altfel larg răspândită, potrivit căreia șeicul s-ar fi iubit cândva cu o zână, iar pruncul acelei creaturi, care purcesese grea în acea împrejurare, fusese adus pe lume de soția sa; faptul că toate odraslele sale erau fete era privit, la rândul său, ca o răzbunare venită din partea unui djinn invidios.

Fetițele sale arătau, într-adevăr, ca și cum ar fi căzut pradă cruzimii vreunui djinn, îți lăsau oarecum impresia că asupra lor nu se abătea nicio lumină, nici măcar cea a soarelui, aveau chipurile veșnic umbrite, cufundate în semiîntuneric; și ele erau la fel de tăcute ca Rukiye, numai că le lipsea forța aceea ascunsă pe care o percepeai la ea dintr-o ochire. Părea că o forță din altă lume le așternuse în priviri sastiseala vieții care le aștepta pe viitor; se uitau la tot ce le înconjura cu aceeași indiferență, incapabile să ia parte la vreo bucurie ori tristețe. Își petreceau viața în lăcaș, în aripa hărăzită femeilor, aducând mai degrabă cu mama decât cu tatăl lor și cufundându-l astfel pe cel din urmă într-o amărăciune despre care nu aducea vorba niciodată.

Șeyh Efendi își ducea viața în tăcere, de parcă ar fi rămas surd la toate zvonurile vieții, de parcă n-ar fi perceput nimic din ele, înconjurat de toate aceste cleveteli, credințe și sentimente de admirație, și își împărțea până și poruncile din priviri. Singurul care se împărtășea din singurătatea sa și în tovărășia căruia obișnuia să rătăcească uneori prin grădina de trandafiri era Ragıp Efendi; în mod ciudat, Șeyh Efendi, în prezența căruia toți căutau să-și afle tihna, nu-și găsea liniștea decât în purtarea tăioasă, arțăgoasă a acelui ofițer banal, taciturn, posomorât, care nu părea dornic să admire pe nimeni.

Ragıp Bey, care ajunsese la Istanbul la ordinul lui Fuat Pașa, rămăsese cu desăvârșire singur după exilarea Mareșalului Bolând și, știut fiind faptul că se număra printre „oamenii" lui Fuat Pașa, nimeni nu-i întindea vreo mână de ajutor, însă, pe de altă parte, nimeni nu îndrăznea să se atingă de el din pricina prieteniei sale cu Șeyh Efendi; Ragıp Bey îți lăsa impresia că rămăsese blocat într-un anumit punct al vieții și nimeni nu dispunea de forța necesară pentru a-l trage îndărăt sau a-l împinge înainte.

După plecarea lui Fuat Pașa mai rămăsese și lefter, așa încât se văzuse nevoit să se mute cu mama sa din vechea locuință, aflată în Fatih, într-o zonă mai neumblată de pe dealurile din Çamlıca[39], căci acolo chiria era mai mică; Șeyh Efendi, care trimitea pungi cu galbeni la mii de kilometri distanță, nu era în stare să-l ajute pe cel care rămânea, probabil, singurul său prieten, cu toate că viețuia în imediata sa apropiere, și descoperea astfel că este mai ușor să-i ajuți pe cei aflați departe decât pe cei aflați aproape când vine vorba de lucrarea harului.

Ragıp Bey își petrecea zilele la școală, fără să-și dea seama că, în foarte scurtă vreme, viața sa urma să se schimbe din nou, cu desăvârșire; apoi, seara, pleca de la cursuri și o pornea spre casă. Nu se mai abătea deloc prin Beyoğlu și, din când în când, i se întâmpla să i se facă dor de târfele frivole de obârșie greacă, de petrecerile cu băutură, de zavere, de respectul care i s-ar fi arătat în astfel de împrejurări, așa cum i se arăta oricărui scandalagiu; când dorul acela devenea de neîndurat se ducea la lăcaș, se așeza lângă Șeyh Efendi, zăbovea, fără să scoată o vorbă, lângă cineva care tânjea și mai amarnic decât el și afla consolare în tristețea și în neputința care-l măcina pe acesta.

Într-o seară de iarnă, când întunericul se lăsase devreme, a ieșit de la școală și a trecut pe la lăcaș, dar, constatând că Șeyh Efendi avea niște oaspeți sosiți din Egipt, n-a mai intrat în încăperea în care se aflau aceștia, ci s-a mulțumit să stea de vorbă pe fugă cu novicii, după care a plecat; era deprimat, sătul de monotonia vieții, de lipsa banilor, de necuviințele odraslelor de bani gata de la școală; se gândea chiar să se alăture prietenilor fratelui său, Cevat Bey, și să participe la planurile lor legate de revoluție; voia să-și schimbe felul de viață, dar, pentru că nu-i stătea în putere așa ceva, începuse să i se pară ademenitoare ideea de a schimba întregul Imperiu Otoman.

Afară se întunecase de-a binelea și prinsese să fulguiască; odată ajuns în Unkapanı, a urcat într-o barcă; barcagiul era înfofolit într-o șubă groasă, de dimie, și-și trăsese gluga pe cap; ori de câte ori se opintea în vâsle, înaintând pe marea agitată, se auzea, pe lângă scârțâitul odgoanelor care se frecau de rame, câte un icnet care se împrăștia în întuneric învăluit într-un soi de abur. La ieșirea în Cornul de Aur, când barca a început să înainteze tot mai greu, împinsă de curenți și de vânt, Ragıp Bey s-a așezat și el lângă barcagiu și a apucat una dintre vâsle. Marea era neagră ca smoala, iar orașul, cu umbra sa uriașă, părea întunecat ca tăciunele; nu se vedeau decât luminile câtorva clădiri de ambasade, aflate pe dealurile din Pera, iar acestea nu făceau decât să sporească și mai mult singurătatea

nopții, amintindu-i lui Ragıp Bey de petrecerile care aveau loc în saloanele lor bine încălzite.

Când a coborât din barcă, în Üsküdar, a constatat că piața era pustie ca-n palmă; cele două-trei felinare aflate acolo răspândeau o lumină șovăielnică, luminându-se doar pe ele însele, iar moscheea de pe partea dreaptă și păduricea care se întindea pe dealurile din spatele acesteia, cufundate în beznă, alcătuiau un soi de masă întunecată, înspăimântătoare, ce aducea cu o cocoașă uriașă. Ninsoarea începuse să se întețească și, cum asudase trăgând la vâsle, simțea cum îi îngheța și măduva în oase, așa că dârdâia din toate mădularele. Alături de debarcader aștepta o birjă al cărei coviltir negru se albise din pricina zăpezii. Birjarul, care-și înfundase fesul pe cap până deasupra sprâncenelor și stătea zgribulit, cu umerii trași în jos, frecându-și mâinile una de cealaltă în încercarea de a se încălzi, a privit la el cu speranță, căci era singurul mușteriu cu care s-ar fi putut alege pe vremea aceea câinoasă, numai că Ragıp Bey era lefter, prin urmare n-ar fi avut cu ce să-l plătească. A pornit, vrând-nevrând, pe jos; a trecut printre case vechi, dărăpănate, din lemn, prin ale căror ferestre se strecura lumina palidă a opaițelor, însoțit doar de ecoul cizmelor sale care se izbeau de pavaj. Zăpada i se așternea pe umerii mantalei și pe căciula de blană, iar umezeala pătrundea, puțin câte puțin, prin țesătura hainei. După ce urcat anevoie panta aceea lungă, casele s-au făcut nevăzute; odată ajuns în zona deschisă de la capătul mahalalei, a simțit cum vântul tăios îl izbea drept în față; fulgii de zăpadă îi intrau în ochi, iar din depărtare răzbăteau urlete de câini. Sprâncenele, genele și mustățile i se nămețiseră și prinseseră să facă țurțuri.

După ce a mers o bună bucată de vreme, s-a așezat la poalele unui copac. Nu se auzea decât șuieratul vântului. Totul în jur era cufundat în beznă, nu se zărea nici măcar o geană de lumină și se simțea parcă împresurat de un întuneric fără fruntarii.

L-a podidit plânsul.

Era înfometat, singur, fără o lăscaie, umezeala zăpezii, care-i răzbătuse prin manta, se amestecase cu sudoarea, veșmintele pe care le purta pe dedesubt erau ude leoarcă, iar vântul aspru îi biciuia trupul, în ciuda hainei groase, de parcă ar fi fost despuiat; nu plângea însă din pricina acestor lucruri, ci de rușine. Încă nu împlinise treizeci de ani, absolvise școala militară în mod strălucit, fiind socotit un ofițer de viitor, săvârșise fapte de eroism în luptele la care participase, văzuse moartea cu ochii, cunoscuse viața de noapte din Pera, vârâse spaima în cei mai vestiți derbedei din Istanbul, dobândise prietenia celui mai faimos șeic din

imperiu și luase parte la felurite reuniuni revoluționare pentru ca mai apoi să se pomenească, la ceas de noapte, prin pustietățile din Çamlıca, ud până la piele, fără o para chioară, flămând, lipsit de orice speranță. Nu aceasta așteptase el de la viață, iar faptul că vedea pentru prima oară atât de limpede că nu izbutise să ajungă acolo unde își dorise îl făcea să se simtă înjosit, umilit în propriii ochi.

Când i-a vorbit mai apoi lui Osman despre noaptea cu pricina, privindu-l printre gene cu expresia sa posacă, i-a spus: „N-am uitat niciodată noaptea aceea, căci în vreme ce stăteam acolo, dârdâind de frig, mi-am dat seama că nu mai aveam nici o nădejde și nici o iluzie în privința viitorului și, pe de altă parte, am înțeles că nimic nu e mai rușinos decât să-ți pierzi idealurile... Când ți le pierzi, încerci un intens sentiment de trădare, iar când încerci să afli cine te-a trădat afli că tu ești acela, că te-ai trădat pe tine însuți".

În timp ce-l asculta pe bunicul său, Osman își dădea seama de ironia „Dumnezeului Preaînalt", creatorul universului sau al sorții, având în vedere faptul că Ragıp Bey, care urma să ajungă mai apoi pașă, se socotea a fi, cu doar câteva ore înainte de mijitul zilei care urma să-i schimbe întreaga viață, în punctul cel mai de jos al deznădejdii și al mizeriei; poate că îl amuza să stea la sfat cu morții tocmai pentru că astfel putea să observe îndeaproape ironiile de soiul acesta, însă încerca mereu sentimentul că mai exista și altcineva în afară de el care se amuza: indiferent cine-ar fi fost să fie cel care trasa destinele oamenilor, care scria povestea acelor vieți, urzitorul se amuza pe seama faptului că ceea ce așternea el în scris era trăit ca atare și că cei care trăiau întâmplările respective erau surprinși de ele. Viața era amuzantă, dar, potrivit lui Osman, singurii care se amuzau erau, de fapt, zeii, scriitorii și nebunii, adică cei care, de fapt, nu erau implicați în ea; cei care o trăiau n-aveau parte de cine știe ce distracție.

Ragıp Bey nu-și mai aducea aminte câtă vreme a stat sub copacul acela, după cum nu-și mai aducea aminte nici cum a ajuns acasă; odată aflat acasă, pe jumătate țeapăn de frig, i-a deschis ușa, la fel ca de obicei, mama sa, care i-a cercetat în tăcere chipul roșu de ger și de disperare, după care i-a scos rând pe rând, de parcă ar fi avut de-a face cu un țânc, mantaua, căciula, vestonul și cămașa, l-a așezat lângă sobă și, după ce l-a întrebat, tot la fel ca de obicei, dacă-i era foame, s-a dus în bucătărie, fără să mai aștepte răspunsul, i-a adus niște ciorbă cu trahana și niște pâine veche, a mărunțit pâinea în ciorba caldă, i-a întins-o fiului ei, după care s-a instalat în fața lui și a început să se uite la el.

La un moment dat, când a ridicat ochii și s-a uitat la mama sa, Ragıp Bey a băgat de seamă, cu o amărăciune care aproape că i-a pustiit sufletul, că în anii din

urmă ridurile de pe chipul acela aspru, care-și tăinuia cu încăpățânare gingășia, se adânciseră nespus și aproape că dobândiseră o tentă întunecată; pentru că fratele său mai mare, Cevat Bey, fusese trimis pentru scurt timp la Gebze, în misiune, locuiau de o vreme împreună; bătrâna rămânea singură în casa aceea de pe culme cât era ziua de lungă, după cum și Ragıp Bey petrecea în singurătate clipele acelea zbuciumate în care înnopta la lăcaș, numai că femeia nu se plângea deloc de cele ce i se întâmplau, nu se căina în fața nimănui și nici măcar nu dădea de înțeles că s-ar fi așteptat la ceva mai mult interes din partea fiilor săi. Ragıp Bey și-a dorit să se ridice de pe scaun și s-o îmbrățișeze, să-și găsească refugiul în ea, să-și arate, în seara aceea rece și fără de speranță, dragostea și recunoștința față de ea, dar n-a fost în stare s-o facă, temându-se că mamei sale n-avea să-i placă acest lucru, că avea să-l dea binișor la o parte ori să-l dojenească. I-a fost imposibil să-și dea seama ce anume ar fi făcut bătrâna dacă ar fi îmbrățișat-o; poate că, într-adevăr, și-ar fi dat băiatul la o parte, cu răceala ei obișnuită, sau poate că l-ar fi strâns la piept ca pe un prunc; nu s-au îmbrățișat însă, ci doar s-au cercetat din priviri. Mama a văzut neputința și tristețea răsfrânte pe chipul fiului său, după cum și fiul a văzut ridurile adânci întipărite pe chipul ei; dragostea „înspăimântătoare“ care-i lega, ca să folosim expresia lui Osman, n-a fost adusă în discuție nici în seara aceea, nici în alte seri; și-au ascuns-o până și lor înșile, ca pe o taină. Femeia aceea în vârstă, distantă, care urma să-l silească până și pe Șeyh Yusuf Efendi, cel ce zgâlțâise întregul imperiu prin legenda sa, să se plece dinaintea ei cu un respect plin de încordare, femeia aceea al cărei unic scop și a cărei unică misiune în viață păreau să fie hrănirea propriilor fii urma să-și petreacă zilele în singurătate și tăcere vreme de ani de zile, fără a îngădui vreo manifestare de dragoste din partea băieților săi și fără a le arăta, la rândul său, vreun semn de dragoste, ba chiar așteptând, ca un adevărat străjer al propriilor copii, să piară ei mai întâi pentru a se putea duce și ea de pe lume.

A doua zi dimineață, când Ragıp Bey a trecut din nou pe drumurile pe care le străbătuse cu o seară înainte spre a ajunge apoi la școala militară din Unkapanı unde era profesor, din dosul zidurilor care înconjurau curtea răzbătea un tărăboi de neimaginat într-o școală militară. Instituția aceea, frecventată de odrasle răsfățate de pașale, de bei, de funcționari ai Palatului, aducea mai degrabă cu o cloacă de pierde-vară ori cu un tripou decât cu o școală militară. Elevii umblau pe sub scaune înarmați cu pumnale, își răsuceau țigări din tutun amestecat cu opiu și le fumau apoi ca șerpii prin closetele în care nu putea pătrunde niciun profesor, îi potopeau pe dascăli cu înjurături, îi umileau și se pregăteau încă de pe atunci

pentru un viitor care părea să le fie deja asigurat, neînvățând nimic în afară de huliganism și determinându-i pe cei care le dădeau lecții să-și blesteme viața și, totodată, să blesteme armata. Dascălii nici măcar nu-i mustrau pe elevi, căci pe vremea aceea simplul fapt de a-l dojeni pe un fiu de pașă devenea pe loc subiect de denunț, iar acesta era suficient pentru ca împricinatul să fie exilat în vreunul dintre cele mai izolate colțuri din imperiu.

Ragıp Bey a pătruns în școală cu pași hotărâți și cu o expresie posomorâtă pe chip, căci se simțea aproape dezgustat de răzgâielile elevilor, de necuviințele lor, le privea ca pe o lipsă de considerație atât față de propria persoană, cât și față de profesia sa, pe care o îndrăgea, de fapt, foarte mult, precum și față de calitatea de militar, pe care o socotise întotdeauna sacră; își făcea, totodată, sânge rău pentru că nu putea să-i pună la punct. A păşit, fără a privi pe nimeni în ochi, pe holurile pe care tălăzuia, aidoma unei mări murdare, o șleahtă de başbuzuci cu bonetele într-o rână, cu felurite lozinci atârnate la gât, și cu vestoanele descheiate, apoi a început să urce scara scârțâitoare, cu trepte șubrede, spre a ajunge la biroul său de ofițer, aflat la etajul al doilea. În clipa în care pătrunsese în școală dăduse uitării osteneala, sastiseala, disperarea care-l măcinau, sub înrâurirea aproape magică a educației militare care-i pătrunsese în suflet încă de pe vremea copilăriei; singurul sentiment pe care-l încerca era mânia — îl înfuria faptul că armata era transformată într-un „circ cu maimuțe“.

Odată ajuns în capul scărilor, s-a izbit de un elev solid din ultimul an care alerga pe holul de la etajul al doilea; răsuflarea acestuia duhnea a tutun, boneta, de sub care se revărsau nişte bucle rebele, îi lunecase spre spate, iar vestonul îi era descheiat la gât. Zgâlțâit cum era de „ciocnirea“ aceea la care nu se aştepta nici pe departe, Ragıp Bey s-a prins cu mâna de balustradă și s-a uitat la elevul acela cu ținută ca de haimana; dacă tânărul acela voinic, de bani gata, i-ar fi spus „scuzați-mă, domnule!“ și și-ar fi văzut de drum, poate că existența lui Ragıp Bey ar fi luat un cu totul alt curs, iar acesta ar fi devenit erou într-o cu totul viață; când însă elevul cu pricina și-a împins chiulaful și mai spre spate și i-a spus, spre a-și da aere în fața celorlalți elevi care se uitau la ei, „ia seama pe unde mergi, frate!“, suflându-i în față duhoarea de mahoarcă, întregul viitor al tânărului ofițer s-a schimbat, și aceasta din pricina unei singure fraze.

Identitatea de profesor bleg pe care Ragıp Bey făcuse mari eforturi să și-o însușească a dispărut cât ai clipi din ochi, iar locul ei a fost luat pe dată de adevărata identitate a celui care, la vreme de luptă, dădea iama de unul singur printre soldații din tabăra inamică, care-i hărtănea pe mardeiașii din Beyoğlu,

căruia-i făcea plăcere să dea târcoale morții și aventurii; după cum aveau să povestească mai târziu cei care asistaseră la întâmplarea cu pricina, pe chipul său își făcuse apariția un zâmbet ciudat, dătător de fiori, după care îi arsese odraslei de pașă o scatoalcă atât de zdravănă, încât aceasta zburase de pe scară și aterizase grămadă la poalele acesteia, după care leșinase, sângerând din belșug.

Apoi, totul s-a petrecut foarte repede; pe holurile școlii s-a stârnit o oarecare agitație, feciorul de pașă căruia-i fusese spart nasul și fracturat maxilarul dintr-o lovitură a fost dus degrabă la spital cu o trăsură care tocmai trecea prin fața porții, iar Ragıp Bey a fost săltat de ceilalți ofițeri și dus în biroul examinatorului. Ragıp Bey urmărea ceea ce se petrecea cu detașare, de parcă n-ar fi fost vorba de el; trupul îi era stăpânit de o ciudată stare de relaxare, de o senzație de gol care-i aducea alinare, iar sufletul, pe care-l simțea de multă vreme prins ca într-o menghină, se desprinsese de trup și își luase zborul, trecuse dincolo de fruntariile școlii, ba chiar ale orașului și contempla de undeva de departe ceea ce i se întâmpla altuia. Nu mai era interesat nici de sancțiunea pe care ar fi urmat s-o primească, nici de eventualitatea exilului, nici de posibilitatea de a fi degradat, nici măcar de teama de a nu fi cumva îndepărtat din profesia la care ținea atât de mult. Era stăpânit de fericirea celui care-și regăsește fratele pe care-l credea pierdut în cine știe ce bătălie: îl regăsise pe cel care-i era chiar mai aproape decât propriul frate, se regăsise pe sine, pe cel de care-i fusese nespus de dor; în clipa aceea nu mai era deloc important prețul pe care urma să-l plătească pentru acea regăsire.

Cât despre ofițerii care alergau de colo până colo, agitați, aceștia se bucurau, în taină, atât de faptul că se împlinise ceea ce își doriseră de mult să se împlinească și că una dintre căpeteniile javrelor acelora fără obraz sfârșise prin a fi pedepsită, cât și de faptul că întâmplarea cu pricina nu li se datora lor, ci altuia, și, pe de altă parte, încercau să-l consoleze pe Ragıp Bey întinzându-i câte o țigară, cu un gest ostentativ de prietenie, căci percepeau în bucuria care-i stăpânea un soi de ipocrizie, de trădare la adresa prietenului lor. Chiar dacă erau străbătuți la răstimpuri de teama că afecțiunea pe care i-o arătau ar fi putut deveni subiect de denunț, izbuteau să-și înfrângă simțămintele, sub înrâurirea exaltării pe care le-o insufla satisfacția împărtășită.

În capitala imperiului, unde veștile, vorbele de clacă, denunțurile ori turnătoriile păreau să se răspândească, cu o iuțeală fabuloasă, mai degrabă prin mijlocirea norilor, a mărilor ori a vântului decât prin mijlocirea oamenilor, a hârtiilor, a paginilor așternute în scris, de pe urma evenimentului care avea să facă

să răsune încăperile cancelariei de la Palatul Yıldız[40], cu pereții săi îmbrăcați în catifea roșie, la doar cinci-zece minute după cele petrecute la școala militară din Unkapanı, au avut cu adevărat de suferit doi oameni: unul dintre aceștia era zurbagiul din neam de pașă care se alesese cu nasul și cu falca fărâmate și care, pe de altă parte, fusese făcut de ocară în fața colegilor săi, iar celălalt era directorul școlii, care se agăța de scaunul pe care îl ocupa ca o moluscă bătrână care nu se desprinde de priponul de care s-a lipit nici măcar după moarte, care se raporta la tot ceea ce se petrecea pe fața pământului din perspectiva propriei poziții și a propriului viitor și pe care nu-l interesa nimic din ceea ce n-ar fi putut avea vreo înrâurire oarecare asupra propriei vieți.

Directorul, cu chipul lui zbârcit care te trimitea cu gândul la o țestoasă bătrână, cu gâtul brăzdat de riduri și cu spinarea încovoiată, a dat buzna în odaia cu pereți scorojiți și geamuri aburite rezervată examinatorilor, care era înțesată de fumul gălbui degajat de țigările ofițerilor. A spus, cu vocea aceea marcată de neliniștea ca nu cumva să nu fie luați în serios care-i definește pe lingăii din naștere, ce nu contenesc să-i perie pe cei aflați deasupra lor:

— Ce-ai făcut, domnule ofițer? Se pare că l-ai rănit pe feciorul lui Rıfkı Pașa, ce-o să se întâmple acum?!

Și-a frânt mâinile ca o babă:

— Vai, Doamne, ce ne facem noi acum, cum o să mai refacem reputația școlii?!

Ragıp Bey nici măcar nu s-a ridicat când a intrat directorul în birou; l-a întrebat pe un ton superior, de parcă n-ar fi vorbit cu comandantul, ci cu un militar de rang inferior:

— Rıfkı Pașa, șeful intendenței?

— Da, da, excelența sa Rıfkı Pașa!

Ragıp Pașa a surâs, căci în clipa aceea chiar nu-i păsa de cele ce se petreceau.

— În loc să se ocupe de fișicurile lui de galbeni, mai bine ar avea grijă de băiat și l-ar disciplina!

Directorul cel mic de stat a sărit ca ars de spaimă:

— Mușcă-ți limba! Nu ești în firea dumitale, domnule ofițer, ești beat ori ce ai, ce fel de vorbe sunt astea?!

Ragıp Bey s-a ridicat:

— Sunt vorbe ce reflectă realitatea, vorbe cât se poate de adevărate, numai că dumitale îți par a fi strâmbe pentru că stai plecat de spate, domnule director!

S-a îndreptat către ușă, iar în vremea aceasta a spus, adresându-se celorlalți din încăpere, nicidecum directorului:

— Eu plec! Dacă mă caută cineva, sunt acasă. Cei care doresc să mă vadă trebuie să facă un efort și să vină în Çamlıca.

A ieșit din încăpere, a străbătut holurile, mergând țanțoș și stârnind înadins zgomot în vreme ce pășea apăsat cu cizmele pe dale, stăpânit de o dorință de a fluiera pe care cu greu și-o putea reprima; la vederea sa, elevii se făceau una cu pereții și se cufundau într-o tăcere respectuoasă, amestecată cu teamă, iar troncănitul pe care-l isca îi răsuna în urechi aidoma unui țipăt de luptă, stârnindu-i o adevărată euforie.

Apele Cornului de Aur, care curgeau prin fața școlii, deveniseră la fel de plumburii ca bolta cerului, fulguia, aerul mirosea a mare și a zăpadă și domnea un ger pătrunzător. Când l-a izbit vântul în față, s-a simțit brusc descumpănit, asemenea unui cal abia scos din grajd. A fost cuprins deodată de o spaimă vecină cu groaza, care aducea oarecum cu nepăsarea sa de mai devreme, care era la fel de reală ca ea, care-l pătrundea, la fel ca ea, până în măduva oaselor, care i se strecura în suflet, în celulele trupului, în carne, dar care nu aducea deloc cu libertatea lipsită de griji a apatiei pe care-o încercase mai devreme; întregul său trup era scuturat de un soi de spasme nervoase și îi era cu neputință să pună capăt acelui tremur. Se simțea cu desăvârșire singur, neputincios — era un nimeni dacă ar fi fost să se compare cu puterea de care dispunea Rıfkı Pașa; puteau să-l strivească ca pe o râmă și așa urmau să și facă, aveau să-l trimită unde a dus surdul roata și mutul iapa, să-l dea afară din armată, să-și bată joc de onoarea sa, iar el n-avea să se poată împotrivi; nimeni n-avea să-i apărarea, nimeni n-avea să-l protejeze, nimeni n-avea să-l apere. I-a trecut prin minte o clipă să se ducă la Rıfkı Pașa și să-l implore să-l ierte și, dacă ar fi fost convins că acesta din urmă ar fi urmat să-l primească, ar fi dat fuga să se roage de el; acum înțelegea cu mult mai bine de ce ceilalți ofițeri nu se atingeau de elevi, deși și-ar fi dorit nespus să facă acest lucru; aceștia trăiseră aceeași teamă pe care o trăise el după ce-i scăpase palma aceea, însă fără să fi pălmuit pe cineva, iar teama lor era mai pe potriva realităților vieții.

Pășea grăbit prin zăpadă, înfruntând vifornița, și n-a fost deloc uimit când s-a pomenit brusc în fața lăcașului de dervișii, care nu era foarte departe de școală; simțise, fără să conștientizeze acest lucru, că singurul loc în care și-ar fi putut afla refugiul era acel așezământ sufit și că singurul om care l-ar fi putut adăposti era Șeyh Efendi; se mai dusese acolo și înainte, când fusese să dea de vreo belea, numai că atunci o făcuse ca să se ascundă. Acum nu mai simțea nevoia să se

ascundă, ci să se retragă undeva; se găsea acolo pentru a afla un leac la neputința sa, pentru a afla puterea de a-și înfrânge slăbiciunea, pentru a afla un prieten care să-i aline singurătatea; în clipa aceea nu exista nicio diferență între el și sutele, poate chiar miile de oameni care se aciuaseră mai înainte vreme acolo. Înțelegea foarte bine în acele momente ce anume simțeau oamenii aceia pe care-i disprețuise mereu în forul său interior și intuia, copleșit de o rușine cu neputință de mărturisit, că atunci când îi desconsiderase, pradă unei trufii cu totul nejustificate, nu se purtase, de fapt, foarte diferit de odrasla aceea răzgâiată de pașă pe care o pălmuise în ziua aceea. Era cuprins de rușine pentru a doua oară pe parcursul unei singure zile.

În traducere, „tuciuriu, oacheș“ și, prin extensie, „etiopian“.

Coranul este împărțit în treizeci de fascicule, numite *cüz* — autorul face referire la primul dintre acestea, destinat proaspeților învățăcei.

Dealurile de la Çamlıca, invadate de vii și de crânguri, erau renumite mai ales în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea ca zonă de promenadă și de aventuri galante, atât pentru nonmusulmani, cât și pentru musulmanii cu aspirații occidentalizante.

Palatul Yıldız din Istanbul a fost reședința principală a sultanului Abdülhamid II (suveran în perioada 1876-1909), fiind reamenajat în secolul al XIX-lea pe amplasamentul unei mai vechi reședințe imperiale, ridicată de sultanul Selim III (1789-1808) pentru mama sa, Mihrișah Sultan. La fel ca alte palate otomane, este constituit din numeroase pavilioane, cu diverse destinații, înconjurate de vaste grădini și parcuri.

XII

Odată ajuns la lăcaș, Ragıp Bey a fost întâmpinat de Hasan Efendi.

Când urma să-i povestească lui Osman despre ziua cu pricina, Hasan Efendi avea să spună, pe un ton care sugera o vagă satisfacție pentru faptul de a-l fi văzut pe Ragıp Bey într-o asemenea stare, satisfacție pe care n-ar fi recunoscut-o niciodată: „Știi, nu l-am văzut niciodată pe Ragıp așa, a scăpat de atâtea și atâtea necazuri, ca să nu mai spun că atunci când l-a înjunghiat pe Dilaver Arabul avea un aer nepăsător, zeflemitor chiar și în timp ce era urmărit de iscoadele lui Fehim Pașa, numai că în ziua aceea — aici s-a oprit din vorbă și a clătinat din cogeamite căpățâna — ai fi zis că dăduse cu ochii de un balaur! Păi, eu am văzut la viața mea foarte mulți oameni speriați, dar spaima ăstuia avea ceva neobișnuit, n-am mai văzut niciodată așa ceva, nu semăna nici măcar cu spaima de moarte, era ca și cum ar fi murit și ar fi ajuns în iad, după care ar fi dat nas în nas cu demonii și ar fi murit cu adevărat, dându-și seama că n-avea să se mai poată întoarce niciodată. Îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri, uite, îți jur, Cornul de Aur avea o nuanță cenușie, iar chipul bunicului tău era la fel de cenușiu ca undele Cornului de Aur, ai fi zis că i se golea fața, că se scurgea ca apa; avea o mutră stranie, ciudată, care se tot schimba; cât despre ochi, se uita cu ei, dar nu vedea nimic“.

După ce avea să spună aceste lucruri, Hasan Efendi urma să râdă malițios pe seama stărilor încercate atunci de Ragıp Bey, pe care-l socotea a fi cel mai apropiat prieten al său, pentru ca mai apoi să afirme: „L-am luat și l-am dus la Șeyh Efendi“.

Când a intrat în sala aceea slab luminată în care Șeyh Efendi stătea de unul singur, citind din Coran, Ragıp Bey a făcut ceva ce nu mai făcuse niciodată până în ziua aceea: s-a dus și i-a sărutat mâna, după care a îngenuncheat în fața sa.

Șeyh Efendi i-a aruncat niște priviri de pustnic, fără să-l întrebe nimic, de parcă ar fi știut totul, dar ar fi dorit să audă, totodată, totul din gura sa; Ragıp Bey i-a spus, frământându-și poalele vestonului, ca un flăcău nevârstnic, și fără să-și ridice ochii din pământ „l-am bătut pe unul dintre elevi“.

Șeyh Efendi a continuat să tacă; învățase cu mulți ani în urmă că tăcerea îi tulbura pe oameni și-i determina în mai mare măsură să se destăinuie decât o făceau întrebările. Virtutea sa consta în a-i face pe alții să vorbească fără să scoată un sunet, în a-i face să depene istorii fără a le povesti, în ceea ce-l privea, nimic — miracolul sfântului sălășluia în tăcerea sa; Ragıp Bey băgase, de fapt, de seamă

acest lucru încă mai dinainte, urmărind relațiile dintre șeic și învățăceii săi pe vremea când era găzduit în lăcaș, numai că în ziua, în clipa aceea părea să fi dat uitării tot ceea ce știa mai înainte și, chiar de-ar fi fost să nu dea uitării acele lucruri, nu-și dorea decât să se numere printre ucenicii șeicului, să afle adăpost sub aripa sa protectoare, să se simtă în siguranță.

A continuat:

— Se pare că este vorba despre fiul lui Rıfkı Pașa, șeful de la intendență.

Șeyh Efendi a închis Coranul pe care-l ținea în mână și, după ce l-a sărutat și l-a dus la frunte, l-a așezat pe suportul de carte din fața sa, s-a rezemat într-un cot și l-a privit pe Ragıp Bey drept în față, neliniștit, mângâindu-și barba. Tânărul ofițer era, poate, singurul său prieten, singurul om apropiat cu care putea sta de vorbă, oricât de posac ar fi fost de felul său; se împrieteniseră pe nesimțite și, dacă ar fi fost să-i întrebe cineva dacă erau sau nu prieteni, amândoi ar fi răspuns „nuuu, nu suntem!“, numai că tocmai asta erau, căci fiecare dintre ei se simțea bine în tovărășia celuilalt. Șeicul își dădea seama că Ragıp Bey dăduse de un necaz serios și chibzuia cum anume ar fi putut să-l scape. Putea să facă multe lucruri, ba chiar să se înfățișeze sultanului, numai că nu avea cum să apeleze la acesta decât o singură dată, așa încât, chiar de-ar fi fost să-și arate înrâurirea și să obțină ceea ce dorea să obțină, câștigul acela urma să-l coste scump și n-avea să se mai poată folosi după aceea de trecerea de care se bucura în fața suveranului. Cumpănea dacă să apeleze sau nu la puterea de care dispunea în favoarea lui Ragıp Bey, dat fiind faptul că era vorba despre un incident care, în mod limpede, avea să-l mânie grozav pe sultan.

— Aveați dreptate? l-a întrebat el pe Ragıp Bey.

Ragıp Bey i-a răspuns la fel de laconic:

— Da.

Șeicul s-a ridicat.

— Să ieșim în grădină!

Ragıp Bey a luat haina de blană a șeicului, stăpânit de o afecțiune fraternă care l-a mirat până și pe el, și i-a întins-o:

— Puneți-vă haina, e frig!

Șeyh Efendi a surâs pentru prima oară cu adevărat după foarte multă vreme. A luat blana și și-a azvârlit-o pe umeri.

Au hoinărit o vreme împreună prin grădina prin care mai rătăciseră și înainte vreme, fără a se sinchisi de ninsoare; Ragıp Bey se eliberase de spaimă și se domolise; prezența șeicului, tăcerea aceea divină, forța aceea tainică care-i insufla

omului un soi de supunere liber consimțită fuseseră suficiente pentru a risipi sentimentul de neputință și singurătate care-l măcinase mai devreme, iar Ragıp Bey redevenise el însuși.

După ce a chibzuit îndelung, Șeyh Efendi s-a decis să-l ajute pe Ragıp Bey; urma să aștepte hotărârea sultanului, iar apoi, în funcție de natura acesteia, avea să intervină și să ceară îndurare pentru tânărul ofițer; n-avea să se implice însă sub nicio formă înainte ca suveranul să ia vreo decizie.

Nu i-a spus lui Ragıp Bey ce avea de gând să facă.

— Duceți-vă acasă! l-a îndemnat el. Nu vă faceți griji, căci Dumnezeu îi ajută pe cei drepți!

Ragıp Bey a priceput ce voia să spună Șeyh Efendi și a schițat un zâmbet, cugetând în sinea sa că în clipele acelea avea mai multă încredere în șeic decât în Dumnezeu; nu i-a împărtășit însă gândurile sale, ci s-a mulțumit să-i repete vorbele:

— Da, Dumnezeu îi ajută pe cei drepți!

Remarcând zeflemeaua din vocea lui Ragıp Bey, șeicul i-a aruncat o privire dezaprobatoare și mustrătoare, însă când acesta s-a întors cu spatele la el și când s-a convins că nu-l observa nimeni, șeicul a surâs la rândul său, după care, spre a ispăși păcatul care sălășluia în acel zâmbet, s-a întors în odaia sa și s-a așezat în fața Preasfântului Coran; înainte de a intra însă în cameră l-a chemat la el pe Hasan Efendi și i-a dat câteva ordine.

La vremea când Ragıp Bey se așternea la drum, îndreptându-se spre casă, Rıfkı Bey tocmai ajunsese la Palat spre a se plânge de „trădătorul care-l lovise pe feciorul său". Sultanul stătea de vorbă cu doctorul Reșit Pașa, așa încât, atunci când a fost înștiințat că venise Rıfkı Pașa, a spus „să aștepte!", după care și-a continuat vorba:

— Ce spuneam? Aaa, da! Într-o seară îmi citea cineva un roman polițist tradus din limba engleză căci, după cum știi, cer să mi se citească în fiecare seară fragmente din astfel de cărți înainte de culcare; în cazul majorității criminalilor din acea carte, buricul degetului mare era mai lung decât cea de-a doua articulație de la degetul arătător, iar mâinile respectivilor arătau ca niște labe. Știi că am o fire iscoditoare, așa că m-am săltat numaidecât în capul oaselor și am poruncit ca a doua zi să se facă fotografii cu mâinile tuturor criminalilor sângeroși aflați prin pușcării și apoi să-mi fie aduse. Fotografiile mi-au parvenit în câteva zile, le-am studiat și, într-adevăr, toți indivizii aceia aveau degetul mare mai lung decât ultima articulație a degetului arătător. Am băgat, totodată, de seamă că nu existau

două mâini identice. Am auzit că, în Europa, se apelează foarte mult la astfel de cunoștințe pentru a-i prinde pe criminali.

Sultanul s-a oprit din vorbă și a schimbat brusc subiectul, așa cum obișnuia să facă mereu:

— Ei, doctore, soției noastre, Müşfika Kadınefendi[41], i-a apărut o rană, un soi de furuncul pe spate, care o chinuie nespus pe biata de ea; am cerut să i se pună cataplasme, numai că n-au dat niciun rezultat. Dumneata ce ne recomanzi?

În modul în care-i pusese întrebarea stăruia un soi de ton de doctor care se consulta cu un confrate; cum era foarte ipohondru, se arăta, într-adevăr, interesat de medicină, urmărea îndeaproape leacurile și metodele de tratament apărute de curând, le făcea uneori recomandări celor din anturajul său, ba chiar trata persoane care sufereau de afecțiuni mai puțin însemnate și era foarte încântat de acest fapt; rezulta însă că nu izbutise s-o lecuiască și pe favorita sa din harem.

Reșit Pașa a spus, străduindu-se să nu-l mânie:

— Stăpâne, cu voia și porunca Luminăției Tale, aș putea s-o examinez și eu pe doamnă!

Sultanul și-a dus mâna la barbă și a cugetat o clipă, cântărind dacă se cădea sau nu ca o doamnă din harem să fie consultată de un bărbat, și a sfârșit prin a decide că ușurarea suferinței care se abătuse asupra femeii pe care o iubea era mai însemnată decât regulile și rânduielile.

— Bine, a spus el, aruncă și dumneata o privire!

Reșit Pașa a cerut îngăduința să se retragă, însă suveranul i-a spus:

— Stai, mai stai! Să-l ascultăm și pe Rıfkı Pașa, să vedem ce-l supără, după care ne ducem împreună în harem, iar dumneata o examinezi pe Müşfika Kadınefendi.

Reșit Pașa s-a retras într-un colț al încăperii, iar sultanul a poruncit ca Rıfkı Pașa să fie poftit înăuntru.

Pașa a intrat în încăpere afișând o expresie de bătrân neputincios care suferise o gravă nedreptate și s-a îndreptat către sultan, târșâindu-și picioarele de parcă ar fi purtat o povară amarnică, a îngenuncheat și i-a sărutat poala, apoi s-a tras înapoi cu vreo câțiva pași, și-a încrucișat mâinile în față, a plecat capul și a rămas în așteptare. Cineva care nu l-ar fi cunoscut ar fi crezut că pașa, care-i nenorocise pe cei din anturajul său, era cu adevărat un inocent, o victimă.

Sultanul și-a ascuns zâmbetul în barba vopsită cu henna.

— Ce este, pașă, ce s-a petrecut? a întrebat el.

— Ah, stăpâne, mă simt stingherit de faptul că mă înfățișez Înălțimii Voastre, că vă stric tihna, numai că la mijloc se află o chestiune vitală pentru patria, pentru țara noastră! După cum știe Înălțimea Sa, feciorul meu și robul vostru urmează școala militară; astăzi, un ofițer, un trădător de țară, un dușman al lui Dumnezeu și-al sultanului nostru l-a lovit, arătându-și dușmănia față de slujitorul Vostru și, prin urmare, față de Luminăția Voastră și răzbunându-se astfel pe un biet copil fără de păcat, după care i-a făcut vânt de pe scară și i-a rupt falca, pentru ca mai apoi să rostească vorbe potrivnice atât la adresa robului Vostru, cât și la adresa Voastră. Preamărite sultan, îmi caut dreptatea la Înălțimea Voastră! Nu este vorba despre persoana mea, Doamne păzește, cine sunt eu, un simplu rob, un biet rob al Maiestății Voastre, ce contează vorbele rostite la adresa mea, numai că mă tem de cele ce s-ar putea întâmpla într-o bună zi dacă oamenilor li se mai îngăduie astfel de lucruri!

Sultanul umbla de colo până colo prin salon cu mâinile la spate; umerii săi înguști erau aduși în față, iar nasul, deloc de lepădat, era plecat în pământ; auzea asemenea vorbe zi de zi și era cu mult mai deprins cu minciunile, cu fățărniciile pașilor decât și-a fi putut închipui aceștia; mai mult, avea o anumită idee cu privire la „copilul fără de păcat“ al pașei, știa că acesta era o matahală care teroriza școala și, în plus, abia primise un denunț cu privire la cele petrecute; de aceea, era preocupat de o chestiune la care pașa nu se gândea defel.

— Pașă, dacă îmi amintesc eu bine, feciorul dumitale este un tânăr bine făcut!

Rıfkı Pașa s-a fâstâcit și s-a uitat pe furiș la doctor, întrebându-l din priviri ce sens avea acea afirmație, însă acesta și-a ferit ochii într-o parte.

— Grație Luminăției Tale, s-a înălțat binișor!

— Ei bine, dar atunci cum se face că un ofițer oarecare, cum o fi fost el, i-a făcut vânt de pe scară unui tânăr atât de zdravăn?! Ciudat lucru!

Sultanul a bătut din palme, chemându-l astfel la el pe slujbașul care stătea de veghe la ușă:

— Feciorul lui Rıfkı Pașa a fost bătut astăzi de un ofițer, așa că cercetați să vedeți cine este și de unde se trage omul acesta, iar apoi comunicați informațiile la Ministerul de Război, pentru ca cei de acolo să-i facă o fotografie și să mi-o trimită, căci sunt curios să aflu ce fel de om este ofițerul cu pricina...

Apoi s-a întors către Rıfkı Pașa:

— Gata, pașă, fii fără grijă, căci am să mă ocup eu... A, da, și mai spune-i feciorului dumitale să nu se zbânțuie prea tare!

Sultanul era obsedat pe vremea aceea de invenția numită „fotografie“ și dorea ca totul să fie tras în poză, dorea să vadă aproape întreaga viață care se scurgea în afara palatului său reflectată în acele forme în alb și negru ale magiei numite „fotografie“; nu-i plăcea să se întâlnească față în față cu oamenii, să stea de vorbă cu ei, ba chiar se temea oarecum de ființele umane, însă fotografia le aducea pe toate acele creaturi în fața sa sub o formă care nu-i deștepta lehamite ori spaimă, adică sub forma hârtiei, iar lui îi plăcea grozav să-i preschimbe pe indivizi în niște simple imagini. Se uita la peticele acelea de hârtie pe care se aflau chipuri, avansa felurite ipoteze cu privire la persoanele respective, pe unele dintre ele se supăra, pe altele le îndrăgea, și aceasta în funcție de felul cum arătau ori de privirile lor, după care se plictisea de ele, le arunca și cerea să i se aducă alte fotografii, cu fețe, cu forme noi.

— Fotografia asta este o invenție importantă, doctore, iei chipul omului și-l imprimi pe hârtie, adică faci ceea ce face Dumnezeu, apeși, pac, pe butonul acelei mașinării, iar mutra individului cu pricina își face deodată apariția pe hârtie și chiar dacă omul se duce de pe lume, chipul lui rămâne mereu acolo, nu izbutesc deloc să pricep cum de se poate ca acesta să fie despărțit de forma sa... Cum de scornesc ghiaurii ăștia astfel de lucruri, alor noștri nici vorbă să le treacă vreodată prin minte ceva de felul acesta și, la drept vorbind, mai bine să nu le treacă... Ai noștri nu seamănă cu necredincioșii, dacă ar fi să născocească asemenea lucruri, s-ar folosi de minunea aceea pentru a face rău, Dumnezeu știe ce-ar face cu ea...

Sultanul s-a oprit din vorbă și s-a uitat îndoit la doctor, iar Reșit Pașa a plecat capul speriat, de parcă ar fi săvârșit ceva rău.

— Oare să fi greșit când am adus în țară invenția aceasta, doctore?

— Ce-ar putea să facă oamenii cu ea, Înălțimea Voastră...

Sultanul și-a trecut mâna prin barbă; era cu adevărat speriat, dar nu-și putea da seama foarte bine ce anume îl speriase.

Apoi, deodată, s-a dumirit despre ce era vorba:

— Dar dacă îmi trag și mie chipul în poză... Vai, Doamne, uite, nici măcar nu mi-a trecut prin minte așa ceva, căci nimeni nu-mi spune nimic, nimeni nu-mi dă un sfat, oare ce să facem, să interzicem...

S-a îndreptat către doctor și l-a apucat de braț:

— Cel mai bine ar fi să interzicem introducerea aparatului fotografic în spațiul Palatului, da, bine, am să cer să se interzică să-mi fie reprodus chipul, căci în felul acesta fața mea ar ajunge să umble din mână-n mână, chipul cu care m-a înzestrat Dumnezeu ar umbla de la un rob la altul, îți poți imagina, doctore, poți să-ți dai

seama pe lângă ce fel de nenorociri ne este dat să trecem?! În fine, haide să mergem, să trecem în harem ca s-o examinezi pe soața mea!

Când sultanul și doctorul au pătruns în harem, coridoarele acestuia au răsunat de vocile eunucilor care strigau „faceți loc!“, iar ibovnicele, roabele și soțiile sultanului au dat fuga să se zăvorască în odăile lor. Sultanul l-a convocat pe Marele-eunuc al haremului și i-a poruncit:

— Condu-l pe doctor în apartamentul lui Müșfika Kadınefendi, ca s-o examineze!

Apoi s-a întors către doctor:

— După ce o consulți, treci pe la mine ca să-mi spui despre ce este vorba!

Marele-eunuc al haremului, un om înalt și suplu, de obârșie etiopiană, înveșmântat în straie bogate, a spus pe un ton iritat, care-i trăda limpede dezaprobarea:

— Poftiți, domnule doctor!

Au străbătut împreună coridoarele așternute cu dale ale haremului, care se cufundase în tăcere și se pustiise cât ai clipi din ochi, după care au ajuns la apartamentul locuit de Kadınefendi, iar Marele-eunuc i-a dat de știre unei roabe, vorbindu-i prin crăpătura ușii, că doctorul venise s-o examineze pe stăpâna ei. Ușa a fost deschisă de o mână nevăzută, după care au urmat alte două uși deschise de mâini nevăzute, iar doctorul a trecut dincolo de ele fără a ridica ochii din pământ, pentru ca în cele din urmă să ajungă, alături de suveran, în încăperea care-i servea drept dormitor soției acestuia; favorita sultanului zăcea cu fața în jos și gemea abia auzit.

Doctorul a întrebat-o, cu glas scăzut, ca pentru sine, temându-se că în orice clipă s-ar fi putut abate o nenorocire asupra sa:

— Ce aveți, sultană, Înălțimea Voastră?

Femeia i-a răspuns, cu vocea sa alintată dintotdeauna, fără ca măcar să se răsucească cu fața la el:

— Am o obrinteală pe spate, sub omoplat; mă doare atât de tare, că parcă mă arde la suflet!

Doctorul s-a apropiat de pat:

— Îmi îngăduiți să arunc o privire asupra rănii, Mărită Doamnă?

Înainte ca soția sultanului să apuce să deschidă gura, Marele-eunuc s-a și repezit să spună:

— Nu, nu ți-e îngăduit să te uiți! Ce fel de doctor ești dumneata?! Păi, de vreme ce ești doctor, ar trebui să știi despre ce e vorba și fără să te uiți, cum să se

uite, adică, un rob la spinarea sultanei?! La ce ne mai putem aștepta după așa ceva?!

Doctorul și-a spus în sinea sa „Doamne, dă-mi răbdare!“, după care s-a străduit să-i vorbească pe un ton liniștitor:

— Venerabile eunuc, n-ai cum să-ți dai seama despre ce este vorba până când nu vezi, trebuie să-i văd rana ca să-mi dau seama care-i boala și să-i pot recomanda un tratament.

Marele-eunuc a clătinat din cap:

— Nu se poate... Trebuie să știi fără să te uiți!

— Venerabile eunuc, n-am cum să știu fără să mă uit, căci nu sunt ghicitor ca să ghicesc cu ochii închiși, sunt un amărât de doctor, nu-mi dau seama decât ce pot să văd...

Marele-eunuc a clătinat din nou din cap:

— Nu se poate... Nu poți să te uiți! Cine ești dumneata ca să te uiți la spinarea sultanei, unde s-a mai văzut, unde s-a mai auzit așa ceva?!

Doctorul a priceput că lucrurile începeau să se complice, dar nu-și dădea seama cum ar fi putut s-o scoată la capăt; spațiul în care se afla era zămislit în așa fel încât, oricât de îndreptățit ai fi fost, puteai lesne să ajungi la ananghie și un singur cuvânt nelalocul lui te-ar fi putut nenoroci pentru toată viața. În cele din urmă, a rostit cea mai de efect replică cu putință:

— Așa a poruncit Înălțimea Sa, sultanul, trebuie s-o consult!

Marele-eunuc a clătinat din nou din cap:

— Nu se poate... Sultanei, doamna noastră, nu-i este îngăduit să se dezbrace în fața niciunui alt bărbat în afara sultanului! Minți, așadar, căci sultanul, stăpânul nostru, n-ar fi putut da nicicând o astfel de poruncă!

În vreme ce doctorul și Marele-eunuc se ciondăneau la capul patului, dinspre răsfățata doamnă care zăcea în așternut s-a auzit o voce care spunea:

— Aduceți o foarfecă și tăiați bucata de pânză care se află în dreptul obrintelii, așa încât doctorul să nu se uite decât la ea!

Marele-eunuc a suspinat și a stat să chibzuiască; doctorul aștepta fără să scoată o vorbă. În cele din urmă, etiopianul a început să priceapă cum stăteau lucrurile.

— Bine!

A bătut din palme și a strigat, cu vocea sa subțire ca un firicel de ață:

— Fetelor, aduceți o foarfecă!

Prin deschizătura ușii s-a ivit o mână care i-a întins o foarfecă, iar Marele-eunuc a scuipat asupra ei ca să alunge piaza-rea, după care a tăiat, rând pe rând, jacheta

din mătase de Damasc, bluza de borangic și cămașa de corp cu care era înveșmântată sultana și, astfel, și-au făcut apariția o porțiune de piele mare cât palma, de un alb orbitor, și, în centrul ei, o umflătură roșie ca sângele, care prinsese puroi. Doctorul și-a încrucișat mâinile la spate, arătându-i în felul acesta Marelui-eunuc că n-avea să se atingă de sultană, după care s-a aplecat și a cercetat buba; probabil că era vorba despre o mușcătură de țânțar sau despre o zgrăbunță care se infectase din pricină că sultana se scărpinase și se preschimbase astfel în abces; nu era vorba însă despre ceva atât de grav pe cât dădea de înțeles sultana prin gemetele și fandoselile ei.

Doctorul și-a scos rețetarul, i-a prescris o soluție cu permanganat de potasiu și a spus:

— Îi aplicați sultanei, dimineața și seara, această soluție, după care o pansați!

I-a spus apoi soției sultanului, care nu-și răsucise deloc fața spre el:

— Dumnezeu să vă dea sănătate, Mărită Doamnă!

A ieșit din încăperea aceea cu mireasmă de tămâie, bucuros că scăpase ieftin dintr-un pericol care s-ar fi putut preschimba într-o belea serioasă; stăpânit cum era de acea stare de spirit, s-a și văzut ducându-se cât mai repede acasă, făcându-se comod și petrecând o noapte minunată în tovărășia noilor sale roabe — urma să-i spună sultanului că boala nu era gravă, iar apoi avea să plece.

A fost condus la sultan.

Acesta din urmă își pusese între timp o cămașă de noapte lungă, din mătase albă, fără guler, își potrivise pe cap o tichie și stătea așezat, cu un picior îndoit sub șezut, pe o canapea aflată sub una dintre ferestrele care dădeau spre mare.

— Ei, ia spune, doctore, cum este?

— Nimic grav, Înălțimea Voastră! O leziune banală, în jurul căreia s-a format puroi... S-a infectat, așa că i-am prescris niște permanganat de potasiu, cu care va fi badijonată dimineața și seara. Cu voia Domnului, se va lecui într-o săptămână, zece zile...

Sultanul l-a țintuit din priviri și l-a întrebat, pe un ton ostil, înspăimântător:

— Cum s-a infectat?

Doctorul s-a simțit descumpănit, căci nu se aștepta deloc la o astfel de întrebare:

— Nu știu, Înălțimea Voastră!

— Umblă mereu îmbrăcată, prin urmare când a rămas ea cu spinarea dezgolită ca să se infecteze?!

Doctorul a bâiguit:

— Poate că a mușcat-o vreun țânțar și s-a scărpinat, Înălțimea Voastră, de aici și rana...

Sultanul s-a încruntat și mai mult:

— Cum să te muște țânțarii prin atâtea rânduri de haine, doctore?!

Doctorul și-a dat seama că sultanul era furios, ba mai rău, că era suspicios și că, așa cum i se întâmpla de fiecare dată când cădea pradă vreunei bănuieli, pierduse orice măsură, socotindu-l pe el, pe doctor, care se afla în acele momente în fața sa, răspunzător de cele petrecute. Situația, în sine, era absurdă, numai că sultanul nici măcar nu dorea să-l audă pe doctor dându-i vreo explicație rațională care să sugereze că nimeni nu era vinovat de acea întâmplare. Doctorul se confrunta cu „mânia sultanului", iar acesta din urmă nu simțea deloc nevoia să invoce vreun motiv plauzibil pentru a o lăsa să se dezlănțuie din când în când, de parcă ar fi fost vânt turbat; după cum avea să-i spună mai târziu doctorul lui Osman, „rangul de padișah îți îngăduie să te bucuri de libertatea de a te mânia fără a pretexta vreo pricină anume", iar în momentele acelea sultanul chiar era mânios.

Reșit Pașa a încercat același sentiment de neputință și de teamă pe care-l încercase și Ragıp Bey în vreme ce pășea, în dimineața aceleiași zile, pe țărmul Cornului de Aur, căci viața, viitorul, poziția sa depindeau de răspunsul pe care urma să i-l dea suveranului și de convingerea acestuia că lucrurile stăteau exact așa cum îi spunea el.

— S-ar fi putut întâmpla la hamam, Înălțimea Voastră!

Sultanul și-a mijit un ochi și l-a privit pe doctor îndelung, drept în față, răsucindu-și mătăniile printre degete.

— Da, a spus el în cele din urmă, s-ar fi putut întâmpla la hamam!

A lăsat mătăniile jos.

— Acum, doctore, ai să te duci cu eunucii din harem la hamam, ca să vedem dacă există țânțari pe acolo!

Doctorul, care crezuse că scăpase pe moment de necaz, s-a simțit din nou descumpănit în fața unei porunci atât de ciudate.

— Acum, Înălțimea Voastră?

— Acum, domnule doctor, acum, îndată, imediat! Chiar am ajuns să nu mi se mai îndeplinească poruncile pe loc, trebuie să le repet de trei, de cinci ori?! De câte ori să-ți spun ca să asculți ce am de zis, crezi că e cazul să mai spun o dată, doctore?! Am spus „acum", am spus „îndată", am spus „imediat"!

Reșit Pașa s-a făcut galben la față ca ceara:

— Iertare, Înălțimea Voastră, scuzați tulburarea robului Vostru, n-am priceput pe loc, Luminăția Voastră, cum adică să-mi porunciți de două ori?! Mor numaidecât dacă îmi spuneți să mor, căci Vouă vă datorez viața! Ajunge să-mi porunciți să mă jertfesc și mă jertfesc de îndată!

— Nu doresc să te jertfești, doctore, nu doresc decât să te duci la hamam și să vezi despre ce este vorba! Du-te și cercetează dacă se află țânțari pe acolo!

— Cum porunciți, Înălțimea Voastră!

Doctorul a ieșit în grădina Palatului, întovărășit de patru eunuci din harem; pe drum li s-au mai alăturat patru baltagii, cu făclii în mâini, și s-au îndreptat cu toții către hamam; cum focul din cuptorul aflat sub hamam era deja stins, aerul din interior era, în noaptea aceea de iarnă copleșită de ninsoare, rece ca gheața, iar zgomotele de pași stârneau ecouri în întuneric. Doctorul nu prea știa ce avea de făcut; a rătăcit prin hamam, însoțit de baltagiii înarmați cu făclii și de eunucii din harem, cercetând împreună cu ei pereții; baltagiii s-au săltat pe vârfurile picioarelor și și-au înălțat făcliile către cupola clădirii, doctorul a ridicat și el capul, uitându-se în sus, a mai tras de timp zăbovind o vreme în locul acesta înspăimântător, după care a revenit la sultan.

— Cum este, doctore?

— Nu sunt țânțari, Înălțimea Voastră! Poate că nu i-am văzut noi pe întuneric sau poate că și-au luat zborul mai înainte.

Sultanul a clătinat din cap:

— Spuneți-le oamenilor să dărâme hamamul mâine dimineață!

Suveranul a făcut apoi un semn din mână, care-i arăta că putea să plece, iar doctorul a ieșit din încăpere fără să scoată o vorbă, pășind de-a-ndărătelea, s-a năpustit afară din Palat și a tras în piept cu nesaț mirosul de omăt; îl dureau toate oasele, de parcă s-ar fi prăvălit de undeva de la înălțime și se simțea sfârșit de spaima pe care o trăsese. A urcat anevoie în trăsură și i-a spus vizitiului, pe un ton sfâșietor, să-l ducă acasă. Apoi, în vreme ce trăsura cobora Panta Yıldız, pe unde nu se mai vedeau mișunând decât gărzile Palatului, s-a cuibărit într-un colț al acesteia, tremurând de groază.

Müşfika Kadın (1867/1872?-1961), al cărei nume real era Ayşe Ağırba, a fost cea de-a patra soție a sultanului Abdülhamid al II-lea, provenind dintr-o familie de bună condiție de origine caucaziană. I-a fost alături sultanului până în ultimele clipe, însoțindu-l, după detronarea survenită în 1909, în exilul la Salonic și apoi, după căderea acestuia în mâinile grecilor, în ultimii ani de viață petrecuți la Istanbul. A fost mama prințesei Hamide Ayşe Sultan (1887-1960), unicul său copil.

XIII

Când Ragıp Bey s-a așezat în dreptul siniei pe care mama sa o orânduise lângă soba de la parterul casei pentru a lua micul dejun ce se alcătuia din pâine veche, măsline și ceai, dinspre ușă a răzbătut sunetul acela de rău augur pe care și-l imaginase răsunând întreaga noapte în vreme ce dormea, chinuit de coșmaruri, și care-l făcuse să țâșnească din așternut de nu știu câte ori. A oprit-o din drum pe mama sa, care se ridicase de pe scaun zicând „să sperăm că de bine!“, i-a spus că avea să vadă el despre ce era vorba și s-a dus să deschidă; a tras adânc aer în piept, apoi a dat într-o parte zăvorul solid și a crăpat ușa: în fața acesteia se aflau doi soldați cu chipuri posomorâte și puști atârnate pe umăr, aidoma celor din visele sale rele.

— Avem ordin să-l conducem pe domnul căpitan la Ministerul de Război! i-au pus aceștia.

Le-a cerut să aștepte puțin, după care a revenit în cameră și i-a spus mamei sale că trebuia să plece imediat la Ministerul de Război.

Bătrâna nu i-a pus nicio întrebare, ci s-a mărginit să-i spună „nu ți-ai luat încă micul dejun!“.

— Dacă va fi să fie, am să mănânc la întoarcere!

S-a încins cu centura, și-a pus mantaua, și-a așezat fesul pe cap și, tocmai când se pregătea să iasă pe ușă, l-a ajuns din urmă mama sa; s-a uitat când la răcanii care așteptau la ușă, când la feciorul său, căci pricepuse despre ce era vorba, dar nici n-a plâns, nici nu s-a milogit, nici nu i-a blestemat pe cei care-l luau de acasă; s-a mai posomorât puțin, ridurile i s-au mai adâncit puțin, și asta a fost tot. A îngânat o rugăciune, cu buzele fremătânde, și apoi și-a lăsat mâna să alunece pe spinarea lui:

— Cei drepți nu se prăbușesc, băiatul meu, chiar de e să se clatine! Mergi și întoarce-te cu bine! Domnul fie cu tine!

Ragıp Bey a urcat în trăsura cu care veniseră soldații, iar când aceasta s-a pus în mișcare n-a mai putut răbda și s-a uitat pe ferestruica din spate, către casă. Mama sa nu se clintise din fața ușii și urma să rămână acolo până când trăsura avea să se facă nevăzută, coborând panta.

Zăpada căzută peste noapte se depusese și totul în jur arăta strălucitor de alb, iar pe ramurile înghețate ale copacilor desfrunziți se adunase un strat de nea. Unul dintre soldați, cel care părea cel mai inocent și mai simpatic dintre ei, n-a mai răbdat și a exclamat, cu ochii țintă la copaci, „arată ca niște mirese!“, după care,

văzând că Ragıp Bey se uita la el, n-a mai scos o vorbă, așa că au parcurs restul drumului până la Ministerul de Război în tăcere deplină.

A străbătut culoarele înțesate de lume și deprimante ale ministerului, pe care se perindau grăbiți sute de ofițeri cu hârtii în mâini, fără a da ochii cu vreun cunoscut, iar apoi a pătruns în biroul colonelului care îl convocase.

Colonelul, un individ scund și îndesat, cu sprâncenele încruntate, s-a uitat la el și l-a întrebat:

— Ce dorești?

— Mi-ați ordonat să mă prezint.

— Cine ți-a ordonat?

— Nu știu, cineva a trimis niște soldați ca să mă aducă de acasă.

La auzul cuvintelor „cineva a trimis niște soldați", colonelul s-a îndreptat în scaun:

— Cum te numești, căpitane? Păi, intri și nici măcar nu-mi spui cine ești, frate! Ce sunt eu, ghicitor în stele ca să știu cum te numești dumneata?!

Ragıp Bey și-a spus numele, străduindu-se să nu dea în vileag dezgustul pe care-l încerca pentru soiul acela de ofițeri. Colonelul a răsfoit hârtiile pe care le avea în față, după care a spus:

— Aaa, prin urmare dumneata ești acela! Uite ce este, te duci și te fotografiezi, după care îmi aduci fotografia mie... Ia și acești cinci *mecidiye*[42], să plătești pentru poză...

Ragıp Bey a luat banii și a ieșit dezorientat din birou; se așteptase să fie arestat încă de pe când îi văzuse pe soldații aceia postați la ușa casei sale, iar ideea că trebuia „să se tragă în poză" era cât se poate de neașteptată. Dacă ar fi fost să fie pus la popreală, judecat și trimis în exil nu s-ar fi simțit atât de derutat, de supărat cum se simțea în acele clipe; îl înfuria, fără să vrea, constatarea că ordinea cu care fusese el deprins nu mai exista, chiar dacă faptul acesta era în avantajul său.

Nu se „trăsese în chip" niciodată până în ziua aceea; s-a dus apă în Beyoğlu, a dat, tot întrebând în stânga și-n dreapta, de atelierul fotografic al lui Innadi Efendi, a pătruns, cu o vagă strângere de inimă, în dugheana sa cu iz de medicamente și i-a spus că voia să se fotografieze. „Pozarul", un grec zâmbitor și rotofei, a vrut să-l servească cu cafea și țigări, așa cum proceda întotdeauna cu mușteriii săi spre a-i liniști, căci se obișnuise să-i vadă pătrunzând în atelier plini de temeri, de parcă ar fi pătruns în peștera unui vrăjitor, numai că Ragıp Bey a

refuzat și una, și alta: voia să se fotografieze cât mai repede și să plece, ca să afle cum avea să se sfârșească ciudata aventură prin care trecea atunci.

Innadi Efendi a ridicat o draperie groasă și l-a condus într-o încăpere cufundată în semiîntuneric ai cărei pereți erau căptușiți cu pânză neagră, l-a așezat pe un taburet aflat în fața aparatului de fotografiat cu burduf, care aducea cu o fiară din alte vremuri, i-a arătat cum să stea, după care s-a dus și și-a cufundat capul în foalele acelea, transformându-se astfel el însuși într-un mădular al acelei bestii și, după ce a spus „nu mișcați, domnule ofițer!“, i-a făcut prima fotografie din viața sa, prinzându-l în lumina strălucitoare a blițului care răspândea în jur fuioare de fum cu miros de medicament.

Ragıp Bey s-a instalat apoi într-un fotoliu, acceptând, de această dată, cafeaua și țigara pe care i le oferea Innadi Efendi, și a așteptat ca imaginea cu pricina să fie developată; după o vreme, „pozarul“ a revenit și i-a înmânat fotografiile încă umede. Ragıp Bey s-a uitat la ele cu un aer aparent nepăsător: se ținea în mână „pe sine“, cel cu ochii pe jumătate închiși, cu pometii ieșiți în afară, cu fruntea lată, cu sprâncenele încruntate, cu mustățile stufoase, cu privirile străbătute de o teamă nelămurită. Innadi Efendi, care crezuse că privirile îndelungi cu care căpitanul cerceta fotografia reprezentau un semn de nemulțumire, s-a repezit să spună, spre a preveni o eventuală plângere din partea sa, „arătați foarte chipeș, pașă!“.

Pe drumul de întoarcere spre minister, Ragıp Bey a mai scos de câteva ori fotografia din buzunar ca să se uite la ea; îi plăcea cum arăta imaginea sa, care nu-i stârnise niciun interes până în ziua aceea: avea un aer impunător, întocmai așa cum își dorea, prin urmare a zâmbit în sinea sa; încă nu știa în ce mod avea să-i înrâurească soarta fotografia pe care tocmai o ținea atunci în mână.

Odată ajuns la Ministerul de Război, i-a înmânat fotografia colonelului.

— Du-te, acum, i-a spus acesta, căci o să te chemăm noi mai încolo!

Ragıp Bey s-a dus acasă și, vreme de taman trei luni, n-a mai primit nicio veste de la Ministerul de Război.

Și-a petrecut cele trei luni, altfel pline de încordare, stând aproape tot timpul în casă, contemplând ninsoarea de afară, dealurile îmbrăcate în alb, Bosforul, care se întrezărea în depărtare, hoinărind din când în când prin grădină și stând la taclale cu Cevat Bey, fratele său mai mare, care revenise din misiunea de la Gebze, precum și cu prietenii ofițeri ai lui Cevat Bey, care treceau pe la ei aproape seară de seară. Casa lor se preschimbase într-un adevărat cartier general al prietenilor revoluționari ai lui Cevat Bey, căci se găsea departe de oraș și era ferită, astfel, de ochii lumii. Cu toții se plângeau, la fel ca majoritatea ofițerilor cu grade inferioare

din cele patru colțuri ale imperiului, de cursul evenimentelor. Ragıp Bey avea să-i spună mai târziu lui Osman: „În mod ciudat, tulburarea care domnea printre ofițeri a coincis cu agitația, cu răzvrătirea diverselor minorități din imperiu; ofițerii se războiau, pe de o parte, cu comitagiii macedoneni ori bulgari, cu revoluționarii armeni și, pe de altă parte, deveneau la rândul lor niște «comitagii» care se întorceau împotriva sultanului; pe măsură ce se confruntau cu răzvrătiții, atașamentul lor față de patrie sporea, iar furia la adresa sultanului devenea tot mai aprigă".

Prietenii lui Cevat Bey erau cu toții de acord că trebuia făcut „ceva", însă niciunul dintre ei nu știa exact ce anume, așa încât reuniunile lor îmbrăcau, de obicei, forma unor întâlniri în cursul cărora fiecare dintre ei dădea frâu liber mâniei care-l stăpânea. Ragıp Bey devenise, în mod firesc, parte a acestui grup care clocotea de furie; nu le spusese celorlalți că era de acord cu ei, după cum niciunul dintre ei nu-i spusese să li se alăture, dar participarea la reuniunile lor, seară de seară, îl pregătea să devină membru al unei noi mișcări care urma să se amplifice în anii următori și să schimbe soarta imperiului. El era, de fapt, chiar mai înverșunat decât alții, căci degradarea profesiei de militar, promovarea peste noapte a unor odrasle de pașă care nu împliniseră nici douăzeci și cinci de ani la gradul de colonel, disoluția disciplinei, intensificarea presiunilor exercitate asupra ofițerilor, înmulțirea numărului de arestări în rândul acestora, teama de denunțuri, larg răspândită, precum și echivocul istovitor al propriei situații îl făceau, din când în când, să-și iasă din minți, numai că, dându-și seama în mai mare măsură decât interlocutorii săi că simpla supărare și lamentările nu duceau nicăieri, nu se putea simți solidar cu ceilalți.

Într-o seară, în timp ce stăteau din nou de vorbă la parterul casei, Ragıp Bey le-a pus brusc o întrebare care-l preocupa:

— Bine, dar ce s-ar cuveni să facem, ce datorie ne revine nouă?

Medicul militar Lütfullah Bey, un albanez roșu în obraji, s-a repezit pe dată să-i răspundă:

— Avem nevoie de libertate, frate, de libertate! Trebuie să dobândim libertatea!

Ragıp Bey a întrebat din nou, pe același ton calm dinainte:

— Cum?

S-a așternut tăcerea și s-au uitat cu toții unii la alții.

Cevat Bey l-a atins ușor pe fratele său pe brat:

— Păi, de-asta ne și întâlnim, măi, Ragıp, de-asta ne organizăm: ca să ne dăm seama ce avem de făcut, cum trebuie să procedăm...

Ragıp Bey a stăruit, deși simțea că îi scotea din fire pe cei aflați în încăpere:

— Ce poate să facă o organizație alcătuită din nouă-zece oameni într-un ditamai imperiul?

Cevat Bey a clătinat din cap:

— Organizații de felul acesta există pretutindeni.

— Atunci, s-ar impune să le unească cineva!

Cevat Bey a râs:

— Nicio grijă căci, puțin câte puțin, se va întâmpla și asta!

Ragıp Bey și-a dat seama atunci că ceilalți știau niște lucruri despre care el nu avea habar, iar faptul că nu i le împărtășiseră și lui nu i-a picat bine. Cu toate acestea, a continuat să participe la reuniunile lor, împărtășindu-le mânia; într-o seară, după plecarea oaspeților, i-a propus fratelui său să mai fumeze o țigară împreună și i-a pus o întrebare care-l rodea de mult:

— De ce-mi ascundeți unele lucruri, frățioare, n-aveți încredere în mine?

Dându-și seama că fratele său era abătut, Cevat Bey s-a așezat lângă el și i-a spus:

— Se poate așa ceva, Ragıp?! Ce fel de vorbă e asta?! Înainte de toate, cum aș putea îngădui eu așa ceva, cum aș mai putea avea încredere în cel care n-are încredere în fratele meu?! Nu asta e problema! Nu se știe însă ce soartă vei avea, este posibil să fii arestat de pe o zi pe alta, să fii trimis în exil, așa că, oricum ar fi, ai să te pomenești prizonier în mâinile lor și, dacă ar fi să faci parte dintr-o grupare, cu acte în regulă, și s-ar afla de faptul acesta n-ai mai avea cum să fugi, cum să scapi; dintre noi toți, tu te afli în situația cea mai periculoasă, așa că eu am fost cel care a cerut să rămâi în afara organizației; după ce se vor limpezi lucrurile, vom discuta aceste chestiuni mai îndeaproape, însă pentru moment este mai bine pentru tine să nu știi nimic.

Ragıp Bey nu l-a contrazis:

— Cum ți se pare ție mai bine, frățioare!

La trei luni după aceea, Hasan Efendi a venit la ei pe neașteptate și l-a înștiințat pe Ragıp Bey că Șeyh Efendi dorea să-l vadă. S-au îndreptat împreună către lăcaș, iar pe drum Hasan Efendi i-a vorbit despre Mehpare Hanım și despre soțul ei, despre ceea ce mai făcuseră aceștia, despre faptul că Hikmet Bey își pusese în cap să fabrice lumânări, ca și despre faptul că toată lumea se aștepta să primească în curând un post la Salonic.

— Șeyh Efendi este destul de abătut zilele acestea, cred că a aflat de numire...

— Ei, a zis Ragıp Bey, ce-i pasă lui, de ce ar fi abătut?!

Hasan Efendi s-a strâmbat:

— Îi pasă, frate, îi pasă, tu nu pricepi, despărțirea e una, iar mutarea prin alte locuri e cu totul alta!

Ragıp Bey a spus, nu atât din curiozitate, cât din dorința de a-i da satisfacție lui Hasan Efendi și de a se arăta interesat de cele spuse de el:

— Dar ce e cu povestea asta legată de lumânări? Hikmet Bey e fiul doctorului sultanului, nu-i așa? Doar n-o să ajungă lumânărar!

— Aaa, a zis Hasan Efendi, e un tip ciudat! Oricum, când ai să pleci de la lăcaș am să-ți dau niște informații mai amănunțite, căci nu este chiar așa cum crezi dumneata!

În vreme ce se apropiau de lăcaș, Ragıp Bey n-a mai putut răbda și i-a pus întrebarea pe care voise, de fapt, să i-o adreseze tot drumul:

— De ce vrea să mă vadă Șeyh Efendi?

— Zău că nu știu, dar din câte mi-am dat eu seama are să-ți dea o veste bună.

După ce a șovăit o clipă, Hasan Efendi a adăugat:

— Sau, dacă nu e bună, cel puțin nu e rea!

Ragıp Bey n-a izbutit să tragă nicio concluzie din aceste vorbe.

Când au ajuns ei la lăcaș, Șeyh Efendi tocmai ieșise să se preumble printre morminte. La vederea lui Ragıp Efendi, i-a făcut un semn cu mâna, poftindu-l să i se alăture; când s-a apropiat de el, Ragıp Efendi a băgat de seamă că chipul șeicului devenise și mai palid, și mai transparent decât înainte și că firele albe care-i răsăriseră în păr deveniseră și mai numeroase. „În mod ciudat, rezolvă problemele tuturor, mai puțin pe ale lui!“, și-a spus el, după care i s-a făcut rușine de mila pe care-o încerca față de șeic, căci compasiunea față de un asemenea om părea să aducă a trufie.

Au prins să pășească unul alături de altul, fără să-și fi adresat vreun salut; Ragıp Bey avea să cugete mai apoi că dacă el nu i-ar fi făcut semn cu mâna de departe, șeicul nici măcar n-ar fi băgat de seamă că venise.

Șeicul s-a pornit mai apoi să vorbească brusc, cu vocea sa molcomă:

— Veștile sunt oarecum ciudate...

— Nu înțeleg, preasfinte șeic!

— Spun că veștile sunt oarecum ciudate...

— Cum adică „ciudate“, preasfinte?

— Ai să pleci în Germania.

Ragıp Bey s-a oprit brusc în loc, căci nu izbutea să-şi dea seama unde se găsea Germania; la început a crezut că era vorba despre un spaţiu de exil de pe cuprinsul imperiului. Abia apoi a priceput că şeicul se referea la o altă ţară.

— Ce legătură pot avea eu cu Germania, Şeyh Efendi, ce să caut acolo?! Nu ştiu limba, nu ştiu nimic despre locul acela!

Şeyh Efendi i-a explicat în amănunt, de la cap la coadă, cum stăteau lucrurile.

Ministerul de Război trimisese neîntârziat fotografia lui Ragıp Bey la Palat, dar, în hărmălaia care domnea acolo, căci în fiecare zi, ba chiar în fiecare clipă se petrecea ceva nou, sultanul uitase că o ceruse, iar funcţionarii cancelariei nu socotiseră de cuviinţă să i-o mai înfăţişeze „excelenţei sale“, care avea atâtea alte probleme; imaginea aceea cu chipul arătos al lui Ragıp Bey începuse să circule apoi prin cancelarie de la un birou la altul.

În vremea aceea, ambasadorul Germaniei i se adresase sultanului, dându-i de ştire că ţara sa dorea să trimită trei ofiţeri germani spre a fi oaspeţii armatei otomane şi că, în schimbul lor, dorea ca trei ofiţeri otomani să fie găzduiţi de armata germană; cum nu voia să-l refuze pe Kaizer, sultanul îşi dăduse acordul. Odraslele de paşă care-şi făceau veacul pe la Palat nu năzuiau să se ducă însă pe „meleagurile necredincioşilor“, ale căror limbă şi obiceiuri le erau necunoscute, aşa încât funcţionarii se porniseră să caute, la porunca sultanului, „trei ofiţeri otomani chipeşi şi viteji“ care ar fi avut menirea să ducă la bun sfârşit acea misiune. Ofiţerii urmau să fie, pe de o parte, nişte oameni demni de încredere, aşa încât să-i poată reprezenta pe otomani, şi, pe de altă parte, nişte oameni îngrijiţi, cu trăsături frumoase, armonioase, însă suficient de neînsemnate pentru a putea fi trimise într-o misiune atât de stânjenitoare. Îi găsiseră pe doi dintre ofiţerii necesari, dar nu reuşiseră defel să-l dibuiască pe cel de-al treilea. Tocmai atunci, cineva dăduse cu ochii de fotografia lui Ragıp Bey, care circula prin birourile cancelariei, aşa încât se apucaseră să cerceteze cine era acela. Mai întâi nu izbutiseră să se lămurească despre cine era vorba, dar apoi, întrebând pe unul şi pe altul, sfârşiseră prin a afla; îi arătaseră, aşadar, fotografia sultanului şi îi desluşiseră situaţia, iar acesta spusese „bine, să meargă el!“.

Aşa a fost izvodit firmanul privitor la călătoria lui Ragıp Bey în Germania.

— Pregăteşte-te de drum, i-a spus Şeyh Efendi, căci mâine îţi va fi înmânat ordinul, iar peste o săptămână vei pleca. Te vei duce acolo cu trenul.

„Dumnezeu mi-e martor“, avea să-i spună mai apoi Ragıp Bey lui Osman, „că la început nu l-am crezut, ba chiar m-am gândit că a făcut cineva haz pe seama lui!“.

Ragıp Bey i-a spus acelaşi lucru şi lui Hasan Efendi, în timp ce pleca de la lăcaş:

— Ei, Hasan Efendi, probabil că l-a dus cineva de nas pe Șeyh Efendi, căci vorbele lui nu mi se par demne de crezare!

Hasan Efendi a clătinat încrezător din capul său mare:

— Șeyh Efendi al nostru nu se înșală niciodată, primește vești nu doar de pe lumea asta, ci și din lumea celor drepți! Ce tot spui acolo?! Pregătește-te de drum!

Apoi s-a apucat să-i depene cea mai proaspătă poveste legată de Mehpare Hanım și Hikmet Bey.

Monedă de argint otomană, lansată pe piață în anul 1840; valora circa 20 de *kuruș*-i, reprezentând cam a cincea parte dintr-o lira otomană; lira otomană urma să fie, de fapt, folosită începând din 1844, rămânând în circulație până la sfârșitul anului 1927, când avea să fie înlocuită definitiv de actuala liră turcească.

XIV

Osman le-a pus aceeași întrebare tuturor morților, dar niciunul dintre ei nu era în stare să-i ofere un răspuns mulțumitor, toți vorbeau de parcă presupunerile lor s-ar fi confundat cu realitatea; Hikmet Bey i-a răspuns de parcă l-ar fi privit de sus: „După mine, exagerezi puțin, dragul meu, de ce te-ar mira atât de mult faptul că cineva dorește să facă un anumit lucru?“ Odată ajuns cu replica în acest punct, a spus, cu o aroganță care nu se brodea deloc cu chipul său frumos, delicat: „Poate pentru că tu n-ai făcut nimic în viață, nu-i așa, nu mă înșel, n-ai făcut nimic în viață, așa încât, din punctul meu de vedere, stai și te miri de cei care fac; păi, ce mare scofală, am vrut și eu, pur și simplu, să fabric lumânări — în cogeamite imperiul nu era nimeni în stare de așa ceva, așa că mi-am zis să încerc eu, căci dacă ar fi fost să reușesc aș fi făcut o groază de bani!“

Deși afirmase că ar fi făcut o groază de bani, Hikmet Bey era departe de a avea, de fapt, nevoie de parale, căci atât mama, cât și tatăl său erau putred de bogați și nu-i refuzau nimic singurului lor copil; în plus, nu doar că nu făcuse bani, dar mai și cheltuise niște sume de necrezut pentru a pune pe picioare afacerea cu lumânări.

Cât despre Hasan Efendi, acesta i-a explicat situația în termeni simpli, așa cum făcea el de obicei: „Șteoalfa aia s-a săturat de el, iar el și-a căutat o consolare ca să-și mai îndulcească amarul, ce altceva putea să fie la mijloc, de ce să fi stat să se zbată nopți de-a rândul înconjurat de miasmele alea de ulei...“

Indiferent de motivul întreprinderii sale, Hikmet Bey s-a consacrat afacerii legate de producerea lumânărilor cu un entuziasm de necrezut, s-a învoit până și de la cancelarie, s-a încuiat în „acaretul“ aflat în grădina ce dădea roată conacului, unde și dormea, și nu s-a mai arătat o vreme nici măcar prin casă.

„Acaretul“ fusese ridicat, de fapt, de către proprietarul dinainte al conacului, având forma unei sere în stil englezesc; era pe de-a-ntregul din sticlă, iar deasupra pereților transparenți se înălța un acoperiș alb, din fier, bogat ornamentat, care se țuguia în partea de sus aidoma unui cort; când te uitai de afară, vedeai tot ce se afla în interior.

Hikmet Bey a amplasat în anexa aceea șiruri nesfârșite de rafturi, așezate pe verticală. Pe toate acele rafturi se aflau rânduri-rânduri de lumânări confecționate din felurite amestecuri pe care le realiza în vasele din seră; Hikmet Bey lua apoi din fluidul acela de culoare albă, a cărui materie primă era grăsimea, strecura în el

câte un fitil, îl rula, iar apoi aprindea lumânarea zămislită în felul acesta. Întreaga seră era scăldată în lumină, acaretul cu pereți de sticlă strălucea, la ceas de seară, aidoma unei procesiuni cu torțe care înainta în întuneric și mii de fărâme de lumină clipeau în noapte, întrețesându-se unele cu altele, aidoma unor limbi de șarpe.

Apariția, în grădina unui conac din inima cartierului Șișli, a unui balaur de foc care se învăpăia, la vreme de noapte, de parcă ar fi fost gata să înghită totul în jur, a atras deopotrivă atenția norodului și a Palatului. Locuitorii din împrejurimi veneau seara în număr mare și se uitau, proptiți în grilajul care înconjura grădina conacului, la sminteala „ciudatului de fecior de pașă"; vânzătorii de halviță, de *su muhallebi*[43], de fructe uscate ori de șerbeturi, care-și făceau apariția peste tot pe unde umbla prostimea, se înșirau și ei la poalele gardului care înconjura conacul, transformând astfel, în nopțile acelea reci de iarnă, cartierul Șișli într-un adevărat loc de promenadă; tuturor acestor oameni li se adăugau agenți de poliție, jandarmi și paznici de cartier, care se infiltrau peste tot pe unde se îmbulzea lumea. Nimeni nu știa exact ce anume se petrecea, dar fiecare însăila câte ceva, potrivit propriei firi; umblau tot soiul de zvonuri, de la ideea că respectivul fiu de pașă și-ar fi zămislit niște aripi de ceară, precum Hezarfen[44], până la aceea că, distrus fiind de boala care o măcina pe soția sa, s-ar fi străduit să-i afle leacul.

Cât despre denunțurile trimise la Palat, acestea se refereau, ca de obicei, la activitățile „îndreptate împotriva sultanului"; așa se făcea că acolo ajungeau o grămadă de mizerii, de la faptul că Hikmet Bey, feciorul lui Reșit Pașa, ar fi închipuit un tun spre a bombarda Palatul Yıldız din Șișli și până la faptul că s-ar fi îndeletnicit cu redescoperirea compoziției „focului grecesc", care ardea și pe mare, urmărind să dea foc Bosforului.

În ciuda naturii sale anxioase, sultanul a ajuns la concluzia că denunțurile cu pricina nu erau prea serioase, însă, în ciuda acestui fapt, tot l-a trimis pe unul dintre pași, care se număra printre iscoadele sale, la conacul lui Hikmet Bey, în calitate de însoțitor al doctorului, și astfel a sfârșit prin a afla despre ce era vorba.

— Chiar așa, de ce nu suntem noi în stare să facem nici măcar niște lumânări?! a exclamat el.

Apoi a adăugat grăbit:

— Cu toate acestea, jocul cu focul e primejdios, merge și fără lumânări!

Totuși, nu l-a împiedicat pe Hikmet Bey să-și vadă de treabă.

Cât despre Mehpare Hanım, aceasta avea să-i spună mai apoi lui Osman: „N-am reușit niciodată să pricep de ce-și dorea Hikmet Bey să facă așa ceva, dar priveliștea era foarte frumoasă la vreme de noapte, foarte gingașă, m-am distrat grozav!“

Lumânările ardeau foarte frumos, priveliștea era „foarte gingașă“, însă exista o problemă care nu-și găsea rezolvarea: făcliile acelea la care Hikmet Bey trudea zi și noapte și care aveau, fiecare în parte, o altă compoziție, se stingeau la câteva minute după ce erau aprinse, nu rezistau prea multă vreme. Hikmet Bey urma să-i spună mai apoi lui Osman, apelând la o analogie care i-a părut acestuia foarte amară, „la fel ca viața mea!“; pe Osman nu l-a mâhnit atât faptul că viața lui Hikmet Bey se irosise aidoma unei lumânări prost făcute, cât faptul că analogia la care recurgea acesta era atât de „ieftină“. După aceea a avut mereu senzația că, dacă Hikmet Bey ar fi recurs la o comparație mai inteligentă în povestea cu lumânările, viața sa ar fi fost mai plină de noimă sau, cel puțin, el, Osman, nu și-ar mai fi adus mereu aminte de Hikmet Bey prin prisma acelei alăturări.

Într-o noapte, Hikmet Bey a părăsit fără veste palatul acela de foc în care ardeau mii de lumânări, îmbrăcat în cămașa plină de pete de ulei pe care o purta când lucra, cu părul vâlvoi și ochii roșii de oboseală; purta cu el mirosul acela ciudat de lumânare care i se cuibărise-n trup. După plecarea sa, toate lumânările au prins a se stinge rând pe rând, la intervale de câteva minute una de cealaltă. Globul acela de lumină din buricul grădinii a pălit și s-a stins cu repeziciune, iar în locul lui n-a mai rămas decât o simplă angara de sticlă, înecată într-un fum negru-cenușiu.

Hikmet Bey i-a deșteptat din somn pe slujitori, punându-i să aprindă focul la hamam, s-a spălat îndelung, intonând șansonete franțuzești pline de vioiciune, a ieșit din baie, s-a șters, s-a îmbrăcat cu halatul de casă pe care i-l aduseseră roabele, iar apoi a mers în dormitor și a trezit-o pe Mehpare Hanım, văzând o mojicie care nu se brodea defel cu purtarea sa prevenitoare dintotdeauna; potrivit spuselor acesteia din urmă, a tăbărât asupra ei „ca un animal“: nici vorbă de sărutări, de mângâieri, de Mademoiselle Chantal ori de șoapte în limba franceză; a pus stăpânire pe trupul soției sale într-un fel cum nu mai făcuse niciodată până atunci, mânat de o patimă nesecată, de o dorință scăpată din frâu, a pătruns-o de nu știu câte ori, iar și iar, fără contenire, fără să scoată o vorbă, până când s-a auzit chemarea la rugăciunea de dimineață, a făcut gesturi vulgare și a scos niște sunete care aduceau mai curând a mormăit, strângând aproape cu furie trupul alb ca laptele al femeii, pe care nu l-a cruțat deloc, învinețindu-l, aidoma unui tâlhar care

necinstește o femeie ce i-a tăiat calea în creierii munților. Mehpare Hanım și-a dat ochii aceia minunați peste cap, pradă unei plăceri pe care n-o mai cunoscuse niciodată până atunci, și s-a abandonat fără urmă de împotrivire, fără a cere nimic, supunându-se tuturor dorințelor soțului său.

Noaptea aceea a reprezentat un moment de răscruce în existența lui Hikmet Bey.

Și-a pierdut toată voioșia, toată bucuria, toate așteptările, de parcă și-ar fi irosit întreaga putere și întreaga dorință pe parcursul acelei nopți și ar fi ieșit învins dintr-o bătălie pe care nimeni n-o știa, nimeni n-o văzuse, nimeni n-o înțelegea; s-a transformat într-un soi de paiață frumoasă, împătimită după propria soție, din al cărei cuvânt nu ieșea niciodată. Au mai făcut, de fapt, de câteva ori dragoste ca în seara aceea, numai că Mehpare Hanım s-a plictisit curând, așa încât au chemat-o din nou pe Mademoiselle Chantal.

Cât despre Osman, acesta a scris în notițele sale, cu majuscule, PARAFINĂ și a subliniat cuvântul de câteva ori, cu linii groase: „Parafina poate să salveze o dragoste și o întreagă viață. Dacă i-ar fi dat prin minte să apeleze la parafină, Hikmet Bey ar fi avut parte de o cu totul altă viață".

La vederea acestor rânduri, Mehpare Hanım a zâmbit cu afecțiune, ca o bunică adevărată: „Ah, băiete, i-a spus ea, n-ai reușit să pricepi niciodată cum stau lucrurile cu dragostea!"

Osman a râs la aceste vorbe, bucurându-se să constate, plin de răutate, că Mehpare Hanım îi oferea ocazia de a o lua în tărbacă; era supărat pe femeia aceea și, la fel ca toți bărbații, încerca acea furie stranie pe care i-o insuflau dorința de a o poseda și, concomitent, sentimentul că îi era imposibil s-o facă: ființa aceea le provoca bărbaților care nu aveau parte de ea un soi de furie alimentată de gelozie, iar celor care o posedau, suferință; ea numea plăcerea pe care-o încerca alături de bărbații cărora le provoca fie mânie, fie suferință ori fărâmele de desfătare pe care le trăia oscilând între cele două sentimente „dragoste". N-a fost însă în stare să-i spună lui Mehpare Hanım acest lucru, nu i-a putut spune „nu cunoști adevărata dragoste", căci nimeni nu i-ar fi putut spune lui Mehpare Hanım așa ceva; aceasta n-avea să audă niciodată de la bărbați, de-a lungul întregii sale vieți, ceva care s-o supere, căci, dincolo de toate acele sentimente amestecate, insufla și un soi de speranță vitală; prin stilul ei jucăuș, lunecos, evaziv, invizibil, dar palpabil, îi făcea pe bărbați să trăiască cu speranța că, cine știe, „poate, într-o bună zi...". Nici măcar Osman nu se putea sustrage farmecului său; nu se aștepta, desigur, la mare lucru,

i-ar fi fost de ajuns un zâmbet ori complicitatea la o taină neîmpărtășită altora, însă știa că avea de așteptat mult și bine pentru a se alege cu ceva.

În ciuda înțelepciunii cu care sunt înzestrați morții, Mehpare Hanım nu era în stare să-și dea seama că toate simțămintele și toate relațiile pe care ea le desemna prin cuvântul „dragoste“ nu reprezentau, de fapt, decât niște perioade de exacerbare a unei dorințe trupești, așa încât se apropia, arzând de dorință, de oricine-i făcea carnea să se-nfioare; mai mult, a încercat la un moment dat chiar un soi de atașament sentimental față de Mademoiselle Hélène, iar Hikmet Bey, tulburat oarecum de intuiția acestui fapt, a făcut în așa fel încât s-o aducă în locul ei pe Mademoiselle Chantal, fără să mai aștepte revenirea primeia, care se învoise să plece când i se îmbolnăvise mama. Dragostea pe care o nutrea față de Hikmet Bey debutase și ea cu dorința pe care o încerca cândva față de el, iar când ajunsese să nu mai simtă aceeași emoție de pe vremuri în relația cu el, „dragostea“ pălise, iar relația lor se degradase.

Mehpare Hanım și-a trăit toată viața însuflețită nu atât de sentimente ori gânduri, cât de chemările „trupului“; nutrea deopotrivă sentimente și gânduri, dar acestea erau mai mult decât neîndestulătoare în fața tăriei cu care se manifesta „carnea“. Crescuse cu sentimentul că dorința trupească, oricare ar fi fost să fie ea, reprezenta un „păcat“ și o „rușine“, se ferise chiar și de sine până în ziua în care se măritase cu șeicul, temătoare cum era de necinste, de ispită, iar acea primă noapte petrecută alături de el o eliberase în asemenea măsură de trecut, încât își pierduse simțirile încă de pe când se afla în sala de *zikir*, iar mai apoi își petrecuse întreaga existență pradă chemărilor trupului, care-o târa după el aidoma unui cal nărăvaș, determinându-i, totodată, pe bărbați să alerge după ea. Osman, care știa deja toate aceste lucruri, râdea de Mehpare Hanım, convinsă cum era că știe ce însemna dragostea, iar râsetele sale se amestecau cu bombănelile lui Hasan Efendi, care spunea „ce știe ea ce înseamnă dragostea, n-are decât să-l întrebe pe Șeyh Efendi cum stă povestea cu ea!“.

Hikmet Bey știa, în schimb, cum stătea povestea cu „dragostea“, despre care n-avea știință Mehpare Hanım; acesta, cu trăsura sa strălucitoare, celebră în tot Istanbulul, cu îmbrăcămintea sa veșnic la modă, cu conversațiile sale presărate cu vorbe franțuzești, cu complimentele care însoțeau, în chip de podoabă, curtenia obișnuită pe care o vădea în discuțiile cu doamnele, cu degajarea conferită de buna sa creștere părea, la prima vedere, cu mult mai frivol și mai ușuratic decât Mehpare Hanım, dar, în adâncul ființei sale, își alimenta sentimentele cu mult mai multă ardoare, păstrându-le într-un cocon pe care-l întreținea cu poezie

franțuzească și otomană. Își iubea soția și-i dedica cele mai puternice simțăminte pe care le-ar putea încerca un om față de alt om.

Stătea în fotoliu și o contempla ore întregi, la lumina candelabrelor, îi privea chipul — acel chip fără asemănare. Dragostea sa se confunda uneori cu tandrețea, alteori cu mânia, dar, în general, era vorba despre un soi de resentiment, despre amărăciunea aceea greu de îndurat, incurabilă, pe care ți-o induce sentimentul că nu mai ești la fel de dorit ca altădată; sentimentul acela, pe care nu izbutea cu niciun chip să și-l înfrângă și cu care încetase să mai lupte, îi invada puțin câte puțin personalitatea și-i îmbătrânea privirile, iar povara oboselii care-i măcina sufletul își punea amprenta asupra ținutei și a comportamentului său. Când simțise pentru prima oară acea amărăciune, crezuse că se înșela, pentru ca mai apoi să ajungă, grație unor semne mărunte, la convingerea că nu se înșelase și să încerce să reînvie pasiunea și dorința care-i însuflețeau pe amândoi pe vremuri. S-a străduit să-și aducă aminte ce anume făceau la începuturile căsniciei lor, repetând gesturile săvârșite în primele zile, a devenit mai vorbăreț, mai glumeț, mai interesat de ceea ce se petrecea în jur, a făcut mai des dragoste cu soția sa. Mehpare Hanım n-a fost deloc împotrivă să se alăture eforturilor sale, a făcut tot ceea ce-i cerea soțul ei, a fost părtașă la discuțiile, la glumele lui, a făcut dragoste cu el, numai că amândoi și-au dat seama că partea care le lipsea era cu neputință de înlocuit. Hikmet Bey a încercat, ca ultimă soluție, să se elibereze de dragostea care îl lega de ea; a participat la plimbările de seară ale colegilor săi de la cancelaria imperială, a pătruns în diverse cercuri literare, și-a petrecut serile prin Beyoğlu, s-a implicat în politică și, mai apoi, s-a consacrat afacerii cu lumânări, pentru ca, în cele din urmă, să accepte faptul că n-avea să se poată elibera de dragostea aceea dătătoare de suferință; n-a izbutit să scape de durere, de amărăciune, dar a cunoscut, în schimb, pacea pe care ți-o insuflă abandonul și conștiința faptului că nu mai trebuie să porți nicio luptă.

După ce a acceptat faptul că soția sa nu-i era iubită, ci „spectatoare“, obișnuia s-o urmărească cu și mai mult atașament, stăpânit de acea stare de gol pe care o încearcă cei cărora le-a fost rănit orgoliul și care și-au pierdut siguranța de sine, dar care n-au izbutit să uite ce li s-a întâmplat, iar uneori o întreba, pe un ton aproape rugător:

— Nu vrei să cântăm împreună la pian, Mehpare Hanım?

Mehpare Hanım îi răspundea „cum dorești“, după care se ridica, netezindu-și rochia, și se așeza la unul dintre piane, în vreme ce Hikmet Bey se instala la celălalt.

Începeau cu piese lente, se întâmpla uneori ca, la primele note, să rateze câteva măsuri sau să apară decalaje între ei, însă după aceea regăseau armonia cu care erau obișnuiți și atingeau clapele în același ritm, de parcă mâinile lor ar fi aparținut uneia și aceleiași persoane; treceau de la o bucată la alta fără a se fi înțeles măcar între ei cu privire la piesa pe care urmau s-o interpreteze, ci apelând doar la intuiție. Piesele pe care le alegeau deveneau din ce în ce mai săltărețe, urmau un tempo din ce în ce mai alert, așa încât Hikmet Bey avea să ajungă să spună, referindu-se la momentele respective, că ritmul acela din ce în ce mai vioi reprezenta un *allegro* al propriei sale vieți, și nu al muzicii; într-adevăr, singurul interval de timp în care se mai simțea tânăr, plin de viață, plin de fervoare coincidea cu răgazurile acelea în care cântau împreună la pian, în deplină înțelegere; în clipele, în piesele acelea pentru pian regăsea dragostea și comuniunea care-i legase cândva, simțea că redeveneau două ființe umane care se iubeau, că nu mai era spectatorul, ci amantul propriei soții. Și lui Mehpare Hanım îi sclipeau ochii în astfel de momente, după cum obrajii îi erau cuprinși de îmbujorare și, ori de câte ori se pleca peste clapele de culoarea fildeșului, smucindu-și capul într-o parte și-n alta, buclele i se unduiau, scăldate în lumina aurie care răzbătea dinspre lumânările așezate pe pian.

Când pe frunțile lor își făceau apariția, ca o peliculă străvezie, picături de sudoare care accentuau și mai mult lumina răsfrântă de chipurile lor, Mehpare Hanım ridica ochii aceia minunați, îl privea pe Hikmet Bey cu drag și-l întreba cu glas sfios, care-l surprindea de fiecare dată:

— Ți-e foame?

— Dacă ți-e foame și ție...

La aceste vorbe, chipul ei se frumos era luminat de un zâmbet ca de copil:

— Mi-e chiar foarte foame!

Se ridicau amândoi în picioare, iar Mehpare Hanım îi spunea din nou, pe același ton sfielnic:

— Dacă ești de acord, hai să mâncăm în dormitor!

— Dacă și tu ești de acord, eu n-am nimic împotrivă!

Mehpare Hanım li se adresa atunci slujitoarelor și le poruncea să aștearnă cina în odaia de culcare, pe o măsuță joasă, apoi înșira, rând pe rând, cu un soi de lăcomie deșănțată, felurile de mâncare pe care le dorea și ordinea în care urmau să fie aduse acestea, după care se uita la Hikmet Bey, căci lui îi revenea misiunea de a cere să se aducă vin la masă.

Se duceau apoi amândoi în dormitor — Mehpare Hanım mergea în față, urmată fiind de Hikmet Bey, care pășea cu urechea ciulită la fâșâitul voluptuos iscat de poalele veșmintelor ei; de fiecare dată, Hikmet Bey aștepta ca soția sa să-i pună aceeași întrebare, rugându-se în sinea sa să n-o facă, și, tot de fiecare dată, odată ajunsă la ușa camerei, Mehpare Hanım se răsucea spre el și-i spunea „ce-ar fi s-o invităm și pe Mademoiselle Chantal la masă?".

Ideea de a o invita la masă pe acea a treia persoană, pe Mademoiselle Chantal, care la început îl înnebunise de plăcere, ca semn al unui soi de complicitate provocatoare, i se părea acum aproape respingătoare, dat fiind faptul că, din perspectiva soției sale, aceasta rămânea singura lor sursă de excitație, sau cel puțin așa credea Hikmet Bey; vedea în această dorință o dovadă a faptului că dragostea pe care o încerca față de el pălise, dar nu o putea refuza niciodată. Știa din experiență că partidele acelea de amor semănau cu plonjatul într-o bulboană: odată ce te năpusteai în adâncurile ei, chiar dacă, la început, n-ai fi dorit s-o faci, chiar dacă te codeai ori te temeai, vâltoarea aceea te prindea în mrejele ei și te târa cu sine, așa încât Hikmet Bey se cufunda foarte repede într-o plăcere neagră ca noaptea și se desprindea de viață. De fapt, reticența manifestată față de prezența lui Mademoiselle Chantal nu era pricinuită de faptul că nu-i plăcea ca aceasta să li se alăture — era vorba despre străduania de a-i da la o parte pe toți cei care se strecurau între el și ființa iubită, de a înlătura toate stavilele care se ridicau între ei, văzând în ele tot atâtea piedici în calea manifestării unui astfel de semn, căci, la fel ca toți cei ce se socoteau neiubiți, era încredințat că persoana pe care-o îndrăgea și care se afla în așteptarea sa i-ar fi putut oferi oricând un indiciu.

În perioada în care ajunsese deja să-și dea seama că eforturile de acest fel erau zadarnice, a primit o telegramă de la Paris prin care i se dădea de veste că mama sa era în drum spre Istanbul. A fost, poate, pentru prima oară în viața sa când Hikmet Bey s-a bucurat atât de intens de faptul că urma să-și revadă mama: era vorba despre o femeie care îl iubea și, în plus, despre o femeie frumoasă. Frumusețea celei care-i dăduse viață îi insufla o energie și o siguranță greu de închipuit; gândul că mama sa era la fel de frumoasă, ba poate chiar mai frumoasă decât femeia pe care o iubea el, dar care, socotea, nu-l mai iubea și că ființa aceea minunată se pregătea să i se alăture din nou avea, parcă, însușirea de a risipi înrâurirea magică pe care-o exercita Mehpare Hanım asupra lui sau, măcar, de a o atenua. Își spunea în sinea sa, aidoma unui pușțan, „în viața mea mai există și o altă femeie, la fel de frumoasă ca tine, care mă iubește"; de fapt, nu gândea chiar așa — undeva, în străfundul ființei sale, exista ceva care chibzuia în felul acela fără

ca el să aibă habar de ceea ce se petrecea și care-l făcea să încerce plăcerea unui astfel de gând; de ieșit în evidență ieșea mai degrabă bucuria născută de gândul cu pricina decât gândul în sine.

S-au așternut cu toții pe pregătiri febrile pentru întâmpinarea lui Mihrișah Sultan: au închiriat cea mai frumoasă și mai spațioasă vilă de pe țărmul Bosforului, au înzestrat-o cu mobilă nouă, au tocmit cele mai fermecătoare, mai noi trăsuri; Hikmet Bey s-a ocupat, rând pe rând, de toate amănuntele, căci își dorea ca mama sa să fie mulțumită și să-l iubească.

În telegramă nu se specifica motivul acelei vizite neașteptate, numai că vorbele de clacă au ajuns la Istanbul înaintea lui Mihrișah Sultan: la obârșia acelei descinderi se afla un bărbat; după ce frumoasa femeie pusese pe urmele sale întregul Paris și după ce se pomenise că nu-i plăcea niciun domn, inima sa fusese „răpită“ de un actor englez; inima cu pricina, care nu fusese socotită pe potriva prinților, se prăbușise, așadar, la picioarele unui artist, iar Mihrișah Sultan fugea acum de „dragoste“. Se temea că, dacă ar fost să mai rămână câteva zile, ba chiar și numai câteva ceasuri la Paris, ar fi urmat să-și abandoneze trupul în așternutul unui simplu muritor, al unui artist de rând — trupul acela pe care-l socotea atât de frumos încât nici măcar zeilor nu le-ar fi fost îngăduit să-l atingă, pe care-l admira și căruia i se închina; se străduia să domolească răzvrătirea care-i cuprinsese sufletul și trupul luând-o, pur și simplu, la sănătoasa.

Până și simpla veste a sosirii lui Mihrișah Sultan, a cărei fugă de la Paris era la fel de spectaculoasă ca tot ceea ce se lega de ea, fusese suficientă pentru a stârni agitație prin conacele din Istanbul; toți lăsaseră la o parte orice altă îndeletnicire și se porniseră să pălăvrăgească despre Mihrișah, să se gândească ce fel de pretexte ar mai fi putut inventa pentru a face cunoștință cu ea și de cine anume s-ar fi putut folosi ca mijlocitor. O singură persoană era nemulțumită de vizita ei, și anume Reșit Pașa, fostul dumisale soț; acesta nu-și mai dorea să dea ochii cu doamna sa de odinioară, să se mai confrunte cu frumusețea ei, și, mai mult decât atât, se temea ca nu cumva purtarea fostei sale tovarășe de viață, care ducea un trai lipsit de constrângeri, să se răsfrângă asupra propriei situații și, astfel, să-l transforme în subiect de zeflemea.

La vremea când Mihrișah Sultan sosea la Istanbul, Ragıp Bey făcea ultimele pregătiri în vederea plecării în Germania. Așa cum se întâmpla mereu, activitatea de culegere de „informații“ a lui Șeyh Efendi se vădise a fi pe potriva adevărului, așa încât Ragıp Bey fusese convocat la minister și, după ce i se adusese la cunoștință că avea să plece în Germania, i se ceruse să se pregătească cât mai

repede și îi fusese înmânată o sumă considerabilă de bani pentru a-și duce la bun sfârșit preparativele. Confruntat cu un asemenea ordin, Ragıp Bey, care se așteptase la o condamnare aspră, s-a bucurat, pe de o parte, pentru faptul că scăpase de pedeapsă și, pe de altă parte, s-a înnegurat la gândul că urma să-și părăsească țara și să se îndrepte către meleaguri străine; bucuria îi era însă mai intensă decât tristețea.

Cu o zi înainte de plecare, s-a dus să-l vadă pe Șeyh Efendi pentru a-și lua rămas bun de la el și pentru a primi „rugăciunea de binecuvântare". Începuseră ploile de primăvară, grădina lăcașului prinsese să înverzească, iar pe ramurile trandafirilor răsăriseră primii muguri; a rătăcit din nou alături de Șeyh Efendi prin grădina cu iz de pământ reavăn.

— Mâine plec, Șeyh Efendi, am venit să-mi iau rămas-bun!

Șeyh Efendi și-a înfășurat mantia în jurul trupului, de parcă l-ar fi cuprins frigul:

— Ai nevoie de ceva, putem să facem ceva pentru dumneata?

— Mulțumesc, preasfinte, n-am nevoie de nimic.

— Am auzit că fratele dumitale s-ar fi întors.

— Da, într-adevăr.

— Altfel spus, mama dumitale nu va rămâne singură cât timp vei lipsi...

— Nu, cu voia Domnului nu va rămâne!

Șeyh Efendi a clătinat din cap, lăsând impresia că iarăși era pe cale să vorbească cu sine însuși.

— E bine... Vei petrece zile grele prin străini, Ragıp Bey, iar la vremuri grele trebuie să fii tare, așa că nu-ți pierde tăria de caracter, bineînțeles că n-ai să ți-o pierzi... Nu uita că lumea este un loc al încercărilor, noi nu suntem decât niște simpli oaspeți aici, în lumea aceasta, și nimeni altcineva în afară de Domnul, Stăpânul nostru, nu știe de ce ne-a fost scris tot ce ne-a fost scris; de aceea nu trebuie să ne întrebăm de ce, din ce pricină, nu se cuvine să scormonim prea adânc, singura noastră datorie este să săvârșim ceea ce ne-a fost hărăzit să săvârșim.

S-a oprit, după care a adăugat:

— Dacă ai nevoie de ceva, nu pregeta să-mi dai de știre!

— Mulțumesc, preasfinte, mi-e de ajuns binecuvântarea dumitale, nu mai am nevoie de nimic altceva... Dă-mi binecuvântarea dumitale!

— Te rog, eu n-am căderea să-ți dau vreo binecuvântare! Dumnezeu să te ajute, mergi în pace...

S-au despărțit stăpâniți, fiecare, de mâhnirea de a se desprinde de un prieten, dar fără a-și arăta în vreun fel amărăciunea; Șeyh Efendi se separa de singurul suflet-pereche pe care-l avea în orașul în care viețuia — din clipa aceea nu mai avea cine să-i împărtășească tristețea, chiar de-ar fi fost s-o facă în tăcere.

A strigat după Ragıp Bey, în chip de rămas-bun:

— Domnul fie cu tine, mergi în pace!

Ragıp Bey a clătinat din cap, căci avea să-i fie dor de vocea aceea melancolică, de bărbatul acela, singurul în prezența căruia se simțea în siguranță; urma să tânjească, în zilele reci și plumburii din Germania, după compania sa, care nu părea să fie din această lume, după chipul acela palid, străveziu, care privea viața cu înțelegere și tristețe.

În seara aceea, în vreme ce mama lor le pregătea mâncarea în bucătărie, cei doi frați au ieșit în fața casei, s-au așezat unul lângă altul pe treptele joase, așa cum făceau în copilărie, și și-au aprins câte o țigară. Nu se întunecase încă de tot, dar prinseseră să răsară stelele; era unul dintre cele mai plăcute momente, specifice serilor de primăvară; dealurile, copacii, florile se preschimbau, puțin câte puțin, în umbre și, în vreme ce poalele dealurilor se cufundau în întuneric, culmile acestora, care continuau să fie scăldate în soare, luceau aidoma unor chipuri fericite; mirosea a iarbă și a mușețel.

— Astăzi am fost să-mi iau rămas bun de la Șeyh Efendi, a spus Ragıp Bey. E un om bun.

Cevat Bey a stat să cântărească o clipă dacă Șeyh Efendi ar fi putut sau nu să fie de folos „organizației".

— Nu știu, a zis el, pare să fie, într-adevăr, un om bun, dar e greu să spui vreodată, n-ai cum să știi ce va face mâine dacă lucrurile vor lua o altă întorsătură, căci tagma asta a învățaților islamici e nițel cam ciudată.

— Nuuu, nu spune asta, căci mi-a deschis porțile lăcașului fără să clipească în cele mai negre zile ale mele, în cele mai primejdioase momente, nu s-a dat nicio clipă în lături să mă ajute, nu m-a respins niciodată. Adu-ți aminte că atunci când l-am înjunghiat pe Dilaver, pe vremea când era surghiunit Fuat Pașa, am aflat adăpost la el! Nu se menajează, iar eu n-am cum să uit ce a făcut pentru mine.

Apoi a adăugat, temându-se ca fratele său mai mare să nu-l ia cumva în tărbacă, dar și mâhnit, în străfundul sufletului, de neîncrederea pe care o manifesta acesta față de prietenul său:

— El pare să trăiască într-un univers care nouă ne este cu totul străin, contemplă ceva care nouă ne scapă, n-are temeri lumești! Șeyh Efendi nu aduce cu

alți oameni ai credinței, e unsul lui Dumnezeu!

Cevat Bey n-a lungit prea mult discuția privitoare la Șeyh Efendi; în calitatea sa de medic, dedicat „științelor pozitive", se raporta întotdeauna la religie și la persoanele credincioase cu oarecare scepticism, așa încât a schimbat vorba:

— Îți aduci aminte că am discutat acum câteva luni despre chestiunea aceea legată de organizație, iar tu m-ai întrebat dacă am sau nu încredere în tine...

— Da, îmi aduc aminte, de ce mă întrebi?

— Ei, din punctul meu de vedere, a venit vremea să discutăm despre povestea aceasta, Ragıp... Mâine pleci, așa că ar trebui să fii la curent cu anumite lucruri; ne organizăm pe tot cuprinsul imperiului, organizația este destul de firavă deocamdată, dar prinde puteri de la o zi la alta, se extinde; primim întăriri de pretutindeni, garnizoanele, îndeosebi cele din Macedonia și din Salonic, sunt în fierbere, iar ofițerii sunt foarte agitați.

— Ce anume ai de gând să faci?

Cevat Bey a aruncat țigara, care oricum se stinsese, și și-a aprins o alta.

— Am mai discutat și în seara aceea, dacă-ți aduci aminte — avem nevoie de libertate, trebuie să scăpăm de tiranul acesta! Țara se duce de râpă, cogeamite imperiul s-a preschimbat într-un morman de gunoi, iar în trezorerie n-au mai rămas parale pentru plata funcționarilor publici.

Ragıp Bey l-a întrebat, coborând vocea fără să vrea și vorbind în șoaptă:

— Vă gândiți să-l înlăturați pe sultan, să-l detronați?

Cevat Bey i-a răspuns plin de cutezanță:

— Dacă putem să-l detronăm, îl detronăm, iar dacă nu putem s-o facem îl forțăm să proclame regimul constituțional. Blestematul a ajuns, de fapt, pe tron tocmai pentru că a promis o asemenea reformă, pentru ca mai apoi să se răzgândească...

— Și cum o să procedați?

Cevat Bey a râs și și-a mângâiat revolverul atârnat de centiron:

— Punând mâna pe arme, Ragıp, punând mâna pe arme! Cum altfel și-ar putea părăsi tronul un sultan... Doar n-o să abdice pentru că-l rugăm noi...

S-a așternut tăcerea.

— Eu ce-aș putea să fac, frățioare?

— Avem să-ți cerem ceva, căci de acum consider că și tu faci parte din organizație... Ai cumva ceva împotrivă?

— Bineînțeles că nu!

— Atunci e bine! După ce te stabilești în Germania, vor veni la tine niște camarazi de-ai noștri și, de va fi nevoie, le vei oferi găzduire; ar mai fi și niște reviste care apar în străinătate și pe care urmează să ni le trimiți aici.

— Cum am să le trimit?

— Am să-ți dau eu de veste mai încolo — fie prin poștă, fie printr-un amic de-al nostru.

Ragıp Bey a clătinat din cap, pentru ca mai apoi să fie cuprins brusc de îngrijorare pentru fratele său mai mare.

— Frățioare, te rog să ai grijă de tine, căci nu e de glumă! Cu tot amestecul ăsta în politică, poți să fii trimis în surghiun la capătul pământului, dar mai poți și să fii spânzurat!

Cevat Bey l-a bătut pe fratele său pe umăr:

— Nu-ți face griji, avem oameni infiltrați în Palat, așa că, de va fi să se întâmple ceva, au să-mi dea de știre și am să mă fac nevăzut imediat — ai să te pomenești cu mine bătându-ți la ușă, în Germania, la ceas de noapte! Trag însă nădejde să nu fie nevoie de așa ceva! Lucrăm în grupuri foarte mici, toți cei implicați se cunosc între ei, așa că nu pot fi strecurate prea lesne iscoade printre noi; de fapt, dacă ar fi să se întâmple așa ceva și să-i prindem pe intruși, i-am pedepsi cu moartea. Doar n-o să fim noi mai miloși decât sultanul! N-avem cum să iertăm trădarea, toată lumea știe regula asta, așa că Înălțimea Sa, sultanul, o să aibă oarecari dificultăți în a găsi agenți secreți dispuși să-și pună pielea la saramură, căci denunțurile la adresa noastră nu seamănă nicidecum cu turnătoriile la adresa vecinilor!

Tocmai când ajunseseră cu discuția în acest punct, mama lor i-a chemat la masă, spunându-le, la fel ca în copilărie, „mâncarea e gata!“.

În timp ce se ridicau, Cevat Bey a spus, coborând vocea, ca să nu-l audă mama sa: „Așteaptă să-ți dau eu un semn!“ Apoi au intrat în casă, au îngenuncheat dinaintea siniei pe care mama lor așternuse masa și au mâncat în tăcere.

A doua zi dimineață, la plecarea în Germania, Cevat Bey s-a dus să-și conducă fratele.

La vremea la care se punea în mișcare Ragıp Bey, sosea la Istanbul și Mihrișah Sultan, spre a petrece acolo o vară care avea să se dovedească plină de învolburare.

Varietate de budincă preparată cu amidon, lapte, zahăr și asezonată, în mod tradițional, cu apă de trandafiri, zahăr pudră și semințe de rodie.

Hezarfen Ahmed Çelebi (cca. 1609-1640), celebru învățat și inventator otoman, despre care se afirmă că manifesta interes pentru o multitudine de domenii ale cunoașterii (de unde și supranumele de „Hezarfen“, cu sensul de „o mie de științe“) și că ar fi încercat la un moment dat să zboare din turnul genovez aflat în cartierul istanbulez Galata cu ajutorul unor „aripi de pasăre“ închipuite chiar de el.

XV

La doar câteva ceasuri de la popasul lui Mihrișah Sultan în capitala otomană, întregul oraș era la curent cu sosirea „curvei egiptene“; toată lumea vorbea despre ea prin odăile Palatului, prin vile, prin conace, prin casele de vară de pe țărmul Bosforului, pe maidanele dintre mahalale, prin lăcașurile de dervișI, prin moschei, prin cafenele, prin lupanare, prin hamamuri, ba chiar prin pușcării. Urbea era cuprinsă de furie și consternare căci, pentru prima oară de la căderea orașului în mâinile otomanilor, drumurile sale erau străbătute de o musulmană cu capul descoperit.

Nu-și lăsa la vedere doar chipul acela fără pereche, încadrat de plete bogate, arămii, pe care oricine-l vedea nu și-l mai putea scoate vreodată din minte, ci și partea de sus a sânilor semeți, pe care nu îngăduia nimănui să-i dezmierde, precum și brațele dezgolite, care se zăreau de sub un șal de tul azvârlit peste umeri; oamenii vedeau în purtarea aceasta un atac fățiș, o ofensă la adresa credinței, a califilor, a imperiului lor și, poate cel mai important dintre toate, la adresa onoarei lor.

Cei din tagma teologilor islamici erau gata să sloboadă pe dată o *fatwa*[45] potrivit căreia „târfa“ ar fi urmat să fie ucisă neîntârziat prin lapidare, după cum și norodul era pregătit să ducă la îndeplinire pe dată o asemenea sentință; Mihrișah Sultan era însă îndeajuns de avută ca să nu poată fi declarată „curvă“ și, totodată, îndeajuns de puternică pentru a nu se putea atinge nimeni de persoana sa; cea mai măruntă agresiune, cea mai modestă vorbă în răspăr rostită la adresa ei ar fi putut să tensioneze relațiile otomanilor cu kedivul Egiptului, vărul ei, prin urmare un chip frumos și un anumit decolteu s-ar fi putut afla la obârșia unei confruntări ce s-ar fi putut încheia cu moartea a mii de oameni.

Așa cum se întâmpla mereu în astfel de împrejurări dificile, sultanul și-a abandonat pe dată atitudinea prăpăstioasă și șovăitoare și, punându-i în mișcare, cu un ordin ferm, pe agenții săi secreți, care mișunau prin tot orașul, a răspândit pretutindeni ideea că „egipteana“ profesa, de fapt, o credință ascunsă, că fusese botezată în copilărie, pe vremea când se afla în Franța, de către niște preoți, devenind, astfel, creștină; acțiunile în care s-au angajat iscoadele, care obișnuiau întotdeauna să aţâțe spiritele, pentru a potoli, de data aceasta, populația, au fost utile, căci furia istanbulezilor s-a domolit la fel de repede pe cât se iscase; prin urbe s-a răspândit, așadar, o vorbă de taină, care mai întâi a umblat în șoaptă,

pentru ca mai târziu să circule, sub formă de zvon, printre vilele aflate pe țărmul Bosforului, de la un balcon la altul, de la un cartier la altul: „se zice că târfa ar fi ghiaură!“ Hüseyin Hikmet Bey avea să spună mai apoi, cu un zâmbet zeflemitor: „La otomani, mai întâi a fost cuvântul, așa cum se afirmă în cartea sfântă, așa încât cuvântul era suficient ca să-i ucidă, dar și să-i mântuie pe oameni, pe câtă vreme adevărul nu avea cine știe ce importanță“.

Mihrișah Sultan nu s-a prea sinchisit de furia, de clevetelile, de vorbele de clacă rostite la adresa sa, chiar dacă va fi fost să le audă; era genul de femeie care se simțea pretutindeni ca acasă; nu credea că s-ar fi putut atinge cineva de ea și, într-adevăr, nimeni n-ar fi putut s-o facă.

Din acest motiv, grija ca serviciile de porțelan pe care le adusese cu sine la Istanbul să nu se spargă era cu mult mai însemnată decât indignarea plebei; a vegheat, așadar, îndeaproape ca obiectele sale să-și găsească locul, fără să-i pese de propriul fiu, căruia îi pierise culoarea din obraji, căci cunoștea orașul mai bine decât ea, fără să-i pese de neliniștea fostului soț, care era muncit de gândul unui posibil dezastru, ca și de temerile slujitorilor din vilă, care nu mai știau ce să facă de atâta emoție; a dat instrucțiuni privitoare la masa de seară, iar apoi a ieșit să dea o raită prin grădină în tovărășia băiatului său.

Grădina aceea spațioasă cobora treptat spre mare, sub forma unor terase năpădite de tufe de iasomie, de leandri, de caprifoi, de trandafiri, de portocali; trecerea de la o terasă la alta se făcea pe sub niște bolte închipuite din ramuri de arbuști, iar apele Bosforului se strecurau până în hangarul pentru bărci, izbindu-se de ziduri cu clipoceli molcome, și se amestecau cu miresmele miilor de flori, cu mireasma de alge, de pește, de tutun de pipă, de trupuri omenești, precum și cu arome subtile de anason, care aproape că-i îmbătau pe cei ajunși acolo pentru prima oară. Grădina aceea îngrijită, dar nu mai puțin sălbatică, ce nu aducea nici cu grădinile ordonate ale francezilor, nici cu pajiștile disciplinate ale englezilor, dar și marea, de un albastru întunecat, care curgea chiar la poalele ei i-au stârnit uimire până și lui Mihrișah Sultan, care socotea că nimic pe lumea aceasta n-ar mai fi putut s-o uimească; a cuprins-o amețeala și l-a apucat de braț, instinctiv, pe fiul ei.

— Am uitat cum arată Istanbulul, a spus ea.

— Nu seamănă cu Parisul!

Mihrișah Sultan și-a îndreptat privirile către colinele de pe celălalt țărm, care dobândiseră o culoare roz-liliachie, către minaretele delicate care se înălțau către cer, aidoma unor degete ce cătau spre Dumnezeu, pe câte o latură a cupolelor care

se plecau în jos, pline de umilință, către vilele vopsite în galben, în verde, în roșu înșirate pe malul dimpotrivă, către bărcile lungi, colorate în negru, cu câte patru perechi de vâsle, care se perindau la răstimpuri pe dinaintea lor, către femeile din bărci, înfășurate în mantii largi, care-și răsuceau umbrelușele în mâini, cu gesturi pline de nerăbdare.

— Nu seamănă cu nimic!

Au hoinărit o vreme prin grădină, braț la braț; după ce s-a deprins cu miresmele, cu apa care șiroia din inima orașului, cu acoperișurile în formă de cupolă, cu minaretele, Mihrișah Sultan s-a uitat la fiul ei:

— Arăți cam lipsit de vlagă.

Hikmet Bey s-a repezit să-i răspundă:

— Nici vorbă!

Întrebarea care a urmat era foarte în firea femeilor și, la fel ca nenumărate alte lucruri femeiești, era insultătoare:

— Ce-ți mai face nevasta?

Nu atât întrebarea era, de fapt, insultătoare, cât felul și momentul în care fusese pusă aceasta; Hikmet Bey și-a dat seama la ce anume făcea aluzie mama sa, dar a părut că nu pricepea.

— Îți transmite respectele ei! Va veni să te vadă de îndată ce te vei instala!

Mihrișah Sultan a zâmbit, țuguindu-și buzele în semn de dispreț:

— Ei, o să veniți mâine... Cum o mai duce tatăl tău?

— Bine.

Chipul acela frumos a fost străbătut de un alt zâmbet disprețuitor:

— Tot se mai teme ca nu cumva să cadă pradă mâniei sultanului?

Hikmet Bey s-a strâmbat:

— Toată lumea se teme.

— Ție ți-e bine?

— Da, mi-e bine.

— Bine, atunci haide să ne întoarcem, ca să mă odihnesc puțin! Mâine să vii cu nevasta ta!

Cele două doamne s-au pregătit cu grijă pentru acea întâlnire, aidoma unor comandanți de oști care se gătesc de luptă; și-au irosit cea mai mare parte a timpului dând de înțeles că nu făceau vreun efort anume pentru a se dichisi și și-au schimbat veșmintele de nenumărate ori; în vreme ce făceau acest lucru, nu le-au îngăduit nici măcar slujitoarelor să pătrundă în propriile odăi, căci n-ar fi răbdat ca altcineva, oricât de neînsemnat ar fi fost acela, să vadă cât de multă

străduință depuneau pentru a se aranja. Fiecare dintre ele nutrea, în străfundul inimii sale, nu doar curiozitate, ci și speranță; își doreau să se revadă și să se mai privească o dată în față, se întrebau, fiecare în parte, dacă cealaltă era la fel de frumoasă pe cât și-o aminteau sau dacă nu cumva îi exageraseră frumusețea cu prilejul ultimei întâlniri și-și doreau să fi înflorit lucrurile în ceea ce o privea.

Când li s-au încrucișat pașii, s-au măsurat din priviri și au constatat, cu oroare, că nu se înșelaseră, s-au pomenit, fiecare în parte, că îndoiala, că neliniștea legată de frumusețea celeilalte, pe care încercau de multă vreme s-o dea uitării, le mistuia din nou sufletele; și-au tăinuit însă amândouă suferința cu demnitate. Mehpare Hanım a făcut câțiva pași înainte și a sărutat mâna lui Mihrișah Sultan; Hikmet Bey, încântat de privilegiul de a fi unicul martor al acelei întâlniri, a pus în balanță frumusețea mamei și, pe de altă parte, pe cea a soției sale, s-a uitat când la una, când la alta, fără a putea decide care dintre ele era mai fermecătoare; dacă Mihrișah Sultan n-ar fi fost însă mama sa și dacă i s-ar fi cerut s-o aleagă pe una dintre ele, ar fi ales-o pe ea. Dincolo de frumusețe, mama sa avea o ținută ca de zeiță, fapt care o făcea să arate mai seducătoare decât nora sa. Poate că Hikmet Bey avea acest sentiment pentru că-și dorea să vadă o femeie mai frumoasă și mai ispititoare decât propria soție, sau poate că Mihrișah Sultan părea mai inaccesibilă datorită calității sale de „soacră“ în vreme Mehpare Hanım arăta oarecum supusă și sfioasă în prezența ei, ca urmare a „rolului“ care-i revenea, deși în alte împrejurări obișnuia să privească întreaga lume de la înălțimea propriei frumuseți, neuitând să manifeste și un anumit dispreț față de ea.

S-au așezat la masă, care fusese așternută pe terasă, și, după ce au mâncat o vreme în tăcere, Mihrișah Sultan s-a răsucit spre Hikmet, lăsând să-i scape un surâs ironic:

— S-ar părea că furia „sanculoților“ care cereau să fiu lapidată pentru că umblu cu capul descoperit s-a domolit...

Cum nu mai auzise înainte acest cuvânt, Mehpare Hanım s-a uitat la soțul său, așteptând ca acesta să i-l explice.

— În timpul Revoluției Franceze, aristocrații îi numeau pe răzvrătiți *sans-culottes*, ca să-și bată joc de ei...

Hikmet Bey n-a putut să-i spună că vorba aceea însemna, de fapt, „fără chiloți“, căci educația pe care o primise nu-i îngăduia să pronunțe un astfel de cuvânt în public.

S-a uitat la mama sa cu reproș:

— Dar, mamă, doar știai că urma să-i mânii umblând cu capul descoperit! Doamne păzește, ți s-ar fi putut întâmpla ceva rău!

Mihrișah Sultan s-a strâmbat, de parcă i-ar fi fost silă de ceva:

— Lucrurile rele nu li se întâmplă decât proștilor și idioților! Mie nu mi se poate întâmpla așa ceva!

De data aceasta, Hikmet Bey s-a simțit în mod vădit zgândărit de răzgâiala mamei sale:

— Mamă, cum poți să spui așa ceva?!

— Ei, bine, dar s-a întâmplat ceva rău, mi s-a-ntâmplat ceva rău, așa cum spui tu?! Hikmet, haide să te duc puțin la Paris, căci tot stând aici ai început să semeni tot mai mult cu taică-tău! Când erai mic nu erai atât de fricos!

— Eu îmi fac griji pentru tine.

— Nu-mi purta mie de grijă, fă-ți griji pentru tine! Eu nu sunt de teapa celor care să-și schimbe veșmintele ori deprinderile pentru niște calici! Despre ce vorbim?! Femeile astea se vâră în niște saci negri ca muierile beduinilor de la țară! Le-am văzut când veneam încoace, pe drum, și m-a cuprins disperarea.

În vreme ce spunea aceste lucruri, i-a aruncat o privire piezișă, printre gene, lui Mehpare Hanım, care-și scosese vălul cu puțin timp în urmă. Mehpare Hanım și-a mușcat ușor buzele, dar n-a scos o vorbă.

Hikmet Bey a răspuns în locul soției sale:

— Peste tot există anumite obiceiuri, o anumită tradiție... Și-apoi, nu doar așa-numiții calici au fost deranjați de ceea ce ai făcut dumneata, ci și cei de la Palat.

— Să le fie de bine! Eu nu-i sunt roabă sultanului tău! N-are decât să le înfășoare în văluri pe nevestele, pe sclavele lui! Ramolitul ăla bătrân nici măcar nu iese din casă ca să aibă habar de ce se petrece pe lumea asta!

De data aceasta, Hikmet Bey s-a speriat cu adevărat.

— Mamă, te rog, aici până și zidurile au urechi...

Mihrișah Sultan a ridicat din umeri.

— Te rog să nu mai vorbești cu mine de parcă ai vorbi cu taică-tău! Nu mă mai plictisiți, căci am venit aici să mă odihnesc... A, da, și ce planuri de viitor ai, nu te bate gândul să te stabilești la Paris?

— Țara mea e aici, mamă.

Mihrișah Sultan și-a privit fiul cu milă.

— Ce fel de țară e asta, *mon cher*, ți-e frică și să vorbești, ai început să te temi până și de ziduri, ce să mai zicem de oameni... N-ar fi trebuit să te expediez în veci prin locurile astea, păcat de tine, uite ce-ai ajuns!

Hikmet Bey s-a făcut deodată roșu la față ca sfecla, s-a ridicat de la masă și a început să umble încoace și încolo pe terasă, în vreme ce cele două femei se uitau la el; și-a adus aminte de discuțiile pe care le avea cu prietenii încă de pe vremea liceului, de dezbaterile privitoare la Diderot, la Voltaire, la Rousseau, de ideile sale cu iz de revoltă și și-a dat seama pe dată, rănit cum se simțea de fraza aceea ironică, că situația sa din acel moment, care i se păruse a fi mai mult decât firească, reprezenta, de fapt, o formă de servitute.

S-a așezat din nou la masă, abătut.

— Ai dreptate, mamă, după cum bine spunea La Rochefoucauld, dacă stai printre proști ajungi să te prostești și tu. În ceea ce mă privește, se poate spune că am ajuns să mă tâmpesc, m-am molipsit și eu de frica oamenilor!

A apucat-o de mână pe mama sa, ca un puști:

— Bine că ai venit, aveam nevoie de tine!

Personalitatea viguroasă a mamei sale, siguranța sa de sine, înrâurirea pe care-o exercita asupra celorlalți, faptul că-i adusese aminte de zilele fără griji petrecute cândva la Paris au spart cochilia care-l înconjura pe Hikmet Bey, alcătuită din teamă și neliniște, iar dinlăuntrul ei și-a făcut din nou apariția tânărul chipeș și bătăios de odinioară.

— Știi ce-mi doresc? Îmi doresc ca libertatea care domnește la Paris să domnească și aici, îmi doresc ca frumusețea acestor meleaguri să se contopească cu libertatea de acolo; n-o să-ți vină să crezi, dar aici e interzis până și să vorbești despre Voltaire, despre Rousseau!

Hikmet Bey se răcorea, dând în vileag tot ceea ce adunase în el vreme de ani și ani de zile.

— Aici, nu doar femeile sunt zăvorâte! Vălul care le înfășoară lor trupurile a învăluit mințile tuturor, așa încât, cu timpul, ajungi să semeni și tu cu ele, lucru care mi s-a întâmplat și mie. Da, ai mare dreptate, stând mereu aici am devenit la fel de temător și de laș ca tata, mi-am pierdut încrederea în mine...

Mai apoi a adăugat mâhnit, uitând, preț de o clipă, că mama și soția sa auzeau ce spunea:

— Nu mi-am pierdut doar încrederea, am pierdut totul...

Apoi, Hikmet Bey s-a ridicat din nou brusc în picioare.

— *Allons, enfants de la Patrie, le jour de gloire est arrivé*...

Cânta cât îl ținea gura *La Marseillaise*.

Mama lui l-a apucat, râzând, de poala jachetei și l-a tras în jos:

— Zidurile au urechi și, dac-ai să mai răcnești așa, n-au să te audă doar ele, ci și cerul de deasupra lor!

— Lasă să mă audă, *maman*, căci m-am săturat să-mi tot fie teamă ca nu cumva să fiu auzit... Chiar așa, Mehpare Hanım, ce-ar fi să plecăm la Paris și să ne stabilim acolo?

— Cum socotești de cuviință, Hikmet Bey!

Hikmet Bey a redevenit în foarte scurtă vreme așa cum fusese înainte de căsătorie; Mehpare Hanım și-a dat seama că Mihrișah Sultan preluase frâiele cât ai clipi din ochi, că își pierduse înrâurirea pe care-o avea asupra soțului ei și a remarcat, totodată, relația nespus de ciudată care exista între dependența soțului ei față de propria ei persoană, pe de o parte, și teama și umilința pe care le încerca în raport cu ordinea existentă, pe de altă parte; în ciuda iubirii pe care i-o purta, odată ajuns la Paris n-ar mai fi acceptat să se lase înrobit de ea. Cum Mihrișah Sultan reprezenta la masa aceea neatârnarea și libertatea, Mehpare Hanım a simțit, aproape instinctiv, că ea se situa de partea sultanului și a tiraniei. În clipa aceea și-a dat seama că, deși îndrăgea nespus de mult Parisul, n-avea să consimtă să se ducă acolo; nu se temea de eventualitatea de a-l pierde pe Hikmet Bey, căci nu se temea de nicio pierdere, numai că n-ar fi răbdat să vadă un bărbat eliberându-se din mrejele ei și lăsând-o cu ochii în soare; așa ceva era inacceptabil — prin urmare, dacă ar fi fost ca un bărbat s-o părăsească, să-și ia lumea în cap, acela n-ar fi putut-o face decât umblând în patru labe, nicidecum intonând marșuri.

Și-a mustrat soțul, care continua să cânte *Marseilleza*, cu răceală în glas:

— Mai potolește-te odată, Hikmet Bey!

— De ce? Sunt potolit de ani de zile, ce mare scofală dacă renunț acum puțin la tăcere?

— Ai uitat, poate, că încă ne mai aflăm la Istanbul! Gândește-te și la situația în care se află tatăl tău, căci dacă te porți în felul acesta ai să-l pui și pe el într-o situație delicată.

Hikmet Bey n-a priceput de ce-o apucaseră năbădăile pe Mehpare Hanım așa, deodată, dar Mihrișah Sultan și-a dat seama imediat; știa că ea fusese cea care câștigase partida din ziua aceea, motiv pentru care i s-a alăturat nurorii sale, care tocmai îi admonestase fiul, cu inima ușoară:

— Mehpare are dreptate, Hikmet, haide să ne mâncăm desertul și să-ți povestesc puțin despre ce se discută prin cenaclurile de la Paris! A apărut un roman nou, o să-ți placă la nebunie să-l citești, probabil că încă n-ați auzit de el pe aici...

Hikmet Bey s-a așezat la masă, surescitat:

— Vorbește-ne puțin despre ce se discută și ce se scrie pe acolo, *maman*! Eu nu pot să mă informez despre nimic, căci este interzisă atât difuzarea gazetelor, cât și a cărților străine... Cine este scriitorul acela, scrie bine?

— N-o să-ți vină să crezi: se pare că, atunci când a citit-o, lui Gide nu i-a plăcut cartea tânărului scriitor și le-ar fi recomandat editurilor să n-o publice. Acum, când cartea a ieșit de sub tipar și s-a bucurat de mare succes, s-a făcut de băcănie, așa că n-a mai putut ieși din casă o lună de zile.

Cei doi, mama și fiul, s-au apucat să discute despre literatură, despre scriitori, despre bârfele care circulau prin lumea artiștilor; Hikmet Bey nu se mai afla la Istanbul, ci ajunsese deja la Paris; amândoi o dăduseră uitării pe Mehpare Hanım.

Era pentru prima oară după foarte multă vreme când Hikmet Bey se arăta interesat de altcineva într-un spațiu în care se afla și Mehpare Hanım, când găsea că un anumit subiect era mai atrăgător decât ea, când nu se arăta deranjat de faptul că între ei se interpunea o a treia persoană, ba chiar era satisfăcut de acest lucru. Mihrișah Sultan a băgat de seamă că Mehpare Hanım se ridicase de la masă și se dusese să hoinărească prin grădină, însă Hikmet Bey nici măcar n-a observat că soția sa se desprinsese de lângă ei; atmosfera de libertate pe care-o adusese cu sine mama sa îl înnebunise, făcuse din el un cu totul alt om, însă cele două doamne știau un fapt pe care el îl ignora, și anume că starea aceea era vremelnică: ar fi fost cu neputință să te eliberezi de o dragoste, de un atașament atât de necruțător printr-o simplă pălăvrăgeală la masă, printr-un sentiment de nostalgie după anii tinereții.

Hikmet Bey și-a dat seama că Mehpare Hanım nu se mai afla cu ei doar când au ajuns să-și bea cafelele și când umbrele serii au prins să se alungească.

— Unde e Mehpare Hanım?

— S-a dus să se plimbe, cred că o plictisesc conversațiile legate de literatură.

Hikmet Bey și-a contrazis mama:

— Nuuu, nici vorbă s-o plictisească, dimpotrivă, îi plac grozav, noi doi vorbeam mereu despre așa ceva!

— Așadar, azi s-a plictisit.

Hikmet Bey s-a mirat foarte tare de plictiseala pe care i-o provocaseră soției sale discuțiile acelea despre literatură, căci ei îi plăcea, în general, să asiste la asemenea taifasuri; chiar dacă nu participa la ele, le asculta cu mare luare-aminte, uneori i se întâmpla să ceară, cu un soi de stânjeneală simpatică, explicații

privitoare la câte o chestiune pe care n-o pricepea, iar întrebările pe care le punea deschideau mereu alte subiecte și suscitau noi discuții.

Pe drumul către casă, în trăsură, a întrebat-o:

— Te-ai plictisit cumva de conversația noastră despre literatură? Ție îți făcea întotdeauna plăcere să asiști la discuții legate de noii autori, de noii scriitori.

Mehpare Hanım i-a răspuns cu răceală:

— Nu, nu m-am plictisit.

— Atunci de ce te-ai ridicat și ai plecat fără să spui o vorbă?

— Nu era cazul să spun nimic, Hikmet Bey! M-am ridicat de lângă voi, dar nici măcar n-ați băgat de seamă că plecasem!

Hikmet Bey a încercat pentru prima oară în viața sa plăcerea aceea ciudată și înspăimântătoare care rămâne întotdeauna grozav de surprinzătoare pentru un bărbat — plăcerea de a deveni subiectul geloziei unei femei frumoase —, prin urmare, nu și-a putut ascunde zâmbetul care i-a înflorit pe chip, dar, la fel ca orice bărbat care avea parte de o astfel de satisfacție, s-a și speriat, întrebându-se care urma să fie prețul ei. Știa, mai degrabă la modul intuitiv decât din proprie experiență, că femeile frumoase nu puteau răbda cu ușurință gelozia și că, prin urmare, săvârșeau întotdeauna câte ceva în asemenea împrejurări. Discuția cu mama sa, faptul că trăsese în piept aerul de libertate al Parisului, că-și adusese aminte de zilele de odinioară îi trezise la viață mintea care, pradă unui soi de dorință subconștientă, își pierduse strălucirea de altădată, nemaiputând îndura tirania apăsătoare ce domnea în capitala otomană; își dădea seama de ciudățenia situației, i se întâmpla pentru prima oară ca soția sa să se arate geloasă pe el, însă femeia care făcea obiectul acelei gelozii îi era mamă; în clipa în care a priceput acest fapt, zâmbetul de satisfacție întipărit pe chipul său s-a preschimbat într-un soi de rictus de bărbat matur, care se dumirise despre ce era vorba: nu el făcea subiectul geloziei, ci mama sa, frumusețea ei; lui nu-i revenea niciun fel de rol în acea poveste, era vorba despre o afacere între două femei. Mai apoi avea să-i spună lui Osman: „S-au folosit de mine, eu nu eram decât o minge pe care o izbeau ele cu rachetele în cursul unei partide de tenis pe care-o jucau împreună, atât și nimic mai mult! Nu, nu spun că vreuna dintre ele nu m-ar fi iubit sau că n-ar fi ținut la mine, ci că le păsa mai mult uneia de alta decât de persoana mea“.

Dacă ar fi fost vorba de vreo altă împrejurare, nu i-ar fi pus sub nicio formă acea întrebare, numai că în ziua cu pricina nu s-a putut împotrivi frivolității de tânăr parizian care-l stăpânea în acele clipe:

— Se poate să fii invidioasă pe mama?

— Nici pomeneală! De unde și până unde așa ceva?!

N-o auzise niciodată până atunci pe Mehpare Hanım vorbindu-i pe un ton atât de aspru.

Hikmet Bey i-a răspuns cu un soi de supărare mocnită, care era înrâurită într-o oarecare măsură și de ceea ce îndurase mai devreme:

— Lucrul acesta se vede atât de clar, încât ar trebui să fii orb ca să nu observi nimic... Ține-ți puțin firea, căci ești ridicolă!

Mehpare Hanım a mijit ochii și i-a aruncat soțului său o privire atât de cruntă, încât Hikmet Bey s-a speriat de ea mai mult decât s-ar fi putut speria de sultan ori de iscoade: altfel spus, „i-a înghețat sângele în vine“, pricepând astfel și sensul acelei expresii populare. Avea să-și dea seama mai târziu cât de îndreptățit fusese să se teamă căci, într-unul dintre momentele în care suferea cel mai amarnic, soția sa avea să-i repete aceeași frază pe care i-o adresase el atunci: „ține-ți puțin firea, căci ești ridicol!“

Nu doar Hikmet Bey și Mehpare Hanım erau răvășiți de prezența lui Mihrișah Sultan; și sultanul era tulburat de apropierea acelei femei stranii.

Într-o zi i-a spus lui Reșit Pașa: „Ce-ar fi să stai de vorbă cu fosta dumitale soție, doctore, ca să-i aduci aminte că se află în capitala imperiului? S-ar cuveni să fie mai cu băgare de seamă față de datinile și obiceiurile obștei, căci nu e zi în care să nu plouă cu jalbe la Palat...“

Reșit Pașa a suspinat:

— Cum porunciți, Înălțimea Voastră, am să vorbesc cu ea, numai că nu pleacă urechea la robul Luminăției Voastre, este o femeie foarte independentă!

La auzul vorbelor lui Reșit Pașa, sultanul a râs în barba aceea a sa vopsită cu henna și și-a adus aminte cum, într-una dintre seri, Müșfika Kadınefendi nu-l îngăduise în odaia sa pe motiv că fusese înainte la alte femei și cum îl făcuse de ocară răcnind de mama focului prin harem.

— Of, femeile acestea nu-ți dau niciodată ascultare, doctore, nu ascultă de nimeni!

Apoi s-a apropiat încetișor de Reșit Pașa și l-a întrebat, ca o babă curioasă:

— Se zice că ar fi foarte frumoasă, doctore! E cu adevărat frumoasă sau frumusețea asta e doar vorbă-n vânt?

Sultanului nu i-a scăpat suspinul lui Reșit Pașa:

— N-am văzut nicicând femeie mai frumoasă, luminate! Fosta mea soție și, totodată, supusa voastră se numără printre acele roabe ale Domnului zămislite de

Creator într-o clipă de răgaz, cu nespusă migală... Dar ce folos de frumusețe, câtă vreme la fire nu este nici pe departe așa...

— Când putem spera să se întoarcă la Paris?

— Am auzit că o să plece prin octombrie, maiestate!

— Chiar și așa, trimite-i vorbă prin fiul dumitale ca măcar să nu se arate prea mult prin lume!

Reșit Pașa nu i-a spus nimic fiului său, căci se temea ca nu cumva Mihrișah Sultan să iasă și mai mult în lume înadins. Și, chiar dacă ar fi fost s-o facă, Hikmet Bey nu s-ar fi dus să-i spună nimic mamei sale, căci odată cu venirea acesteia devenise parcă alt om și avea oroare de orice formă de tiranie, însuflețit de un soi de ardoare care te ducea cu gândul la perioada pe care o petrecuse cândva la Paris.

Iscoadele, clevetitorii, muieraticii, scandalagiii, lingăii, pungașii o urmăreau cu toții pe Mihrișah Sultan, fiecare din alte pricini, voiau să fie la curent cu tot ceea ce săvârșea ea, însă în toată gloata aceea se mai afla cineva care-l urmărea pe sultan de departe și la care nu-i dădea nimănui prin minte să se gândească: era vorba de Șeyh Yusuf Efendi. Vorbele de clacă care circulau prin oraș erau, desigur, transmise la lăcașul de dervișii de către învățăcei de îndată ce prindeau să se răspândească, oamenii se mâniau, din vreme-n vreme, pe „ghiaura“ aceea, o luau, la răstimpuri, în răspăr, însă motivul interesului pe care-l încerca Șeyh Efendi, care asculta toate acele ponegreli ca și cum n-ar fi auzit nimic, față de „curva egipteană“ era cu totul diferit de al altora: acesta își dorea să afle dacă femeia cu pricina, a cărei frumusețe devenise legendară, era sau nu mai frumoasă decât Mehpare Hanım, voia să se convingă cu propriii ochi de acest fapt. Și el își dorea, la fel ca Hikmet Bey, să existe pe lume o femeie mai frumoasă ca Mehpare Hanım; faptul acesta i-ar mai fi alinat în oarecare măsură sufletul fără odihnă, l-ar fi ajutat să dobândească, cu ajutorul altei minunății, acea răzbunare pe care nu izbutise s-o afle și pe care n-avea s-o afle niciodată, i-ar mai fi domolit, parcă, disperarea.

Șeyh Efendi nu putea împărtăși nimănui dorința care-l stăpânea, nu-și putea mărturisi nimănui suferința, nu avea cum să se întâlnească cu acea femeie, căci nu putea nici să se ducă la ea în vizită, nici s-o invite la lăcaș. Prin urmare, a cerut, la fel ca de obicei, să fie chemat Hasan Efendi. Osman nu izbutea deloc să deslușească relația dintre cei doi bărbați: cum se făcea că acel Hasan Efendi, care se număra printre cei mai insensibili, mai neîngăduitori dintre morții săi, izbutea să priceapă dorințele lui Șeyh Efendi, despre care acesta nu vorbea niciodată, și găsea mijloacele cuvenite pentru a-și ferici șeicul? Hasan Efendi, care părea să nu priceapă niciodată nimic, pricepea de îndată dorințele lui Șeyh Efendi, înainte ca

acesta să le dea glas, mai cu seamă atunci când necazurile cu pricina se legau de Mehpare Hanım.

La fel s-a întâmplat și de această dată: Șeyh Efendi n-a spus nimic limpede, însă Hasan Efendi a priceput îndată ce anume se dorea de la el, ba mai mult, a găsit singur modalitatea de a înfăptui ceea ce i se cerea.

Numărul celor din cercul lui Mihrișah Sultan care vorbeau despre Șeyh Yusuf Efendi, despre minunile săvârșite de el, despre zvonurile legate de persoana sa, despre faima sa, ce ajunsese să se răspândească în toate cele patru zări ale imperiului, despre legenda care-l înconjura, despre aerul său chipeș, despre forța care sălășluia în privirea sa a sporit cât ai zice pește. Printre altele, se vorbea și de faptul că șeicul fusese cândva soțul lui Mehpare Hanım. La fel ca toate femeile, Mihrișah Sultan putea răbda multe suferințe, se putea arăta indiferentă în fața indignării gloatelor, ba chiar, la nevoie, putea să întoarcă spatele unei avuții impresionante, dar, tot la fel ca alte femei, nu se putea abține să își satisfacă curiozitatea odată ce aceasta se trezea în ea, iar mulțimea vorbelor de clacă nu făcea decât să-i deștepte curiozitatea, ba mai mult, faptul că persoana cu pricina era soțul de pe vremuri al nurorii sale, cea „mândră de frumusețea sa", făcea ca această curiozitate să fie și mai greu de domolit.

Mihrișah Sultan s-a gândit mai întâi, potrivit deprinderii ei dintotdeauna, să-l invite pe Șeyh Efendi la vila de pe țărm, numai că uluirea și zeflemeaua pe care le-a văzut ivindu-se pe chipurile celor cărora le-a împărtășit această idee au fost suficiente pentru a o determina să se răzgândească. A cercetat să vadă, prin urmare, dacă ar fi putut sau nu să se ducă la lăcaș și i s-a spus că putea s-o facă, numai că trebuia să-și acopere capul.

Mehpare Hanım a aflat că soacra sa se pregătea să se ducă în vizită la Șeyh Efendi înaintea lui Hikmet Bey care, după ce se văzuse și stătuse de vorbă cu mama sa, se lăsase purtat de politică, așa încât se întindea la taclale zi de zi, ore întregi, cu amicii săi de la cancelaria imperială și cu cei ce se dedau scrisului pe marginea unor astfel de subiecte, și i-a relatat situația lui Hikmet Bey, care tocmai se întreba de ce era atât de nervoasă și de abătută soția sa în seara aceea.

— Mama dumitale devine tot mai ciudată pe zi ce trece, Hikmet Bey, s-ar părea că acum se pregătește să se ducă-n vizită la Șeyh Efendi, ce-o să zică lumea, nu se gândește deloc la noi?!

Hikmet Bey n-a izbutit să-și dea seama pe loc la ce anume se referea soția sa:

— Care Șeyh Efendi?!

— Hikmet Bey, îți bați joc de mine?! Câți Șeyh Efendi care să aibă legătură cu noi există pe lumea asta, pentru Dumnezeu?! Drept să-ți spun, sunt deprimată, așa că te rog să nu te mai porți și dumneata așa!

Hikmet Bey a fost cu adevărat năucit; nu-i trecuse niciodată prin minte că mama sa s-ar fi putut duce la un lăcaș de derviș](i, ba chiar că i-ar fi putut face o vizită fostului soț al soției sale. Chiar dacă nu acorda la fel de multă însemnătate ca ea bârfelor care s-ar fi putut isca cu acest prilej, ideea mamei sale de a se duce la lăcaș nu-i prea venea la socoteală; nu-l stingherea doar gândul de a împărți cu Șeyh Efendi privilegiul de a le vedea de aproape pe cele două frumoase femei care-i aparțineau lui: în inima sa sălășluia un soi de sentiment de gelozie la adresa lui Șeyh Efendi — un sentiment pe care nu-l putuse accepta niciodată și pe care și-l tăinuia până și sieși.

— Am să stau puțin de vorbă cu mama.

A doua zi s-a dus să-și viziteze mama. Mihrișah Sultan tocmai își bea cafeaua pe veranda casei sale de pe țărm.

— Mamă, se aude că ar urma să te duci în vizită la șeic.

— Da.

— Probabil că știi de relația pe care au avut-o pe vremuri Șeyh Efendi și Mehpare.

Mihrișah Sultan și-a ieșit din fire.

— Știu!

— Și ce crezi, n-o să pară oarecum ciudat?

— Hikmet, nu știu dacă ești conștient de faptul că, de când am venit aici, tot încerci să mă dădăcești cu ce ar trebui să fac și ce nu... Pesemne că te-ai lăsat cam prea mult atras de ideea că bărbații le știu pe toate mai bine ca femeile; nu uita însă că bărbații care-ți dau sfaturi sunt întotdeauna plicticoși; nicio femeie nu poate să rabde prea mult un asemenea bărbat, ca să nu mai spun că eu nu pot suporta deloc asemenea oameni!

— Te rog să mă ierți, n-am spus-o ca să-ți sugerez ce să faci! N-am făcut decât să întreb dacă știi sau nu de legătura dintre ei.

Mihrișah Sultan i-a tăiat-o scurt:

— Știu, dar puțin îmi pasă! Stai jos, am să cer să ți se aducă ceva de băut!

Hikmet s-a așezat; în timp ce vorbea cu mama sa, nutrea convingerea că, într-adevăr, totul putea să se-mplinească, totul îi stătea în putință; ceea ce părea nespus de ciudat atunci când se afla în tovărășia altcuiva devenea, deodată, mai mult decât banal în prezența ei.

Cu toate acestea, nu s-a putut împiedica să nu-i pună o întrebare care-l preocupa:

— Bine, mamă, dar ce ți s-a năzărit? Te-a apucat așa, deodată, pasiunea pentru religie, ți s-a arătat în vis vreun moșneag cu barbă albă?

— Toată lumea spunea că, în timpul ceremoniei, șeicul se ridică de la pământ! Nu vezi prea des un șeic care umblă prin aer!

— Dar dacă nu zboară...

Mihrișah Sultan a izbucnit în râsul acela celebru care făcea să tresalte toată suflarea Parisului:

— Am să-l fac eu să zboare!

Atitudinea aceea zeflemitoare pe care-o afișase Mihrișah Sultan în prezența fiului său s-a făcut nevăzută de îndată ce aceasta a urcat în trăsură spre a se duce la lăcașul de derviși; purta o rochie cu mâneci lungi, închisă până la gât, își pusese pe cap o eșarfă din dantelă spaniolă, de culoare neagră, și-i lăsase capetele să-i atârne până mai jos de umeri. Rochia pe care și-o alesese era în așa fel croită încât îi scotea și mai mult în evidență frumusețea decât o rochie decoltată; se căznise ore în șir să se aranjeze, căci își dorea să deștepte admirația șeicului. Dorea cu adevărat acest lucru și era conștientă de dorința sa.

Mihrișah Sultan era mânată mai cu seamă de propriile dorințe; cum voia să stârnească admirația șeicului, emoția propriei năzuințe o luase în stăpânire chiar înainte de a se vedea cu acesta. De-a lungul drumului pe care l-a străbătut din Arnavutköy în Unkapanı a cumpănit cum avea să stea de vorbă cu el, ce anume urma să-i spună, cum avea să se poarte cu el și a băgat de seamă că i se întâmpla pentru prima oară după mulți ani să fie stăpânită de o dorință atât de aprigă de a stârni admirație.

Lumea aflase că „ghiaura“ urma să se ducă în vizită la Șeyh Efendi și se pornise să aștepte rezultatele vizitei, punând-o pe seama minunilor săvârșite de șeic. Vizita dobândise deodată un tâlc cu totul aparte, ajungând să fie percepută ca un test pentru puterea cu care era înzestrat șeicul; oamenii erau convinși că, după acea întrevedere, „curva“ avea să revină la „dreapta credință“. Dacă nu, zvonurile care circulau pe seama șeicului aveau să fie date uitării, iar legenda sa, care prinsese cheag de-a lungul multor ani, urma să fie făcută una cu pământul, aidoma unui copac căzut pradă cariilor; cei care-și răciseră gura pentru a închipui acea legendă, cei care o depănaseră, adăugând câte ceva de la ei de fiecare dată când le ajungea la ureche, urmau să încerce din nou emoția pe care-o trăiseră pe vremea când închipuiau legenda, însă de data aceasta ciugulind din ea și târând-o prin țărână.

Hasan Efendi avea să-i spună mai apoi lui Osman: „Doar Preasfântul Șeyh își păstra cumpătul. Dacă ai fi văzut lăcașul! Toată lumea era stăpânită de un soi de încordare, nimeni nu izbutea să ducă la bun sfârșit ceea ce avea de făcut, cei care se rugau încurcau rugăciunile, cei care udau grădina, de zăpăciți ce erau, se întorceau și mai udau o dată locul pe care tocmai îl udaseră înainte; era o ciudățenie nemaivăzută până atunci! Nici eu nu-mi dădeam seama ce aveam de făcut, ba mă duceam la poartă și mă uitam în stradă, ba coboram pe țărmul mării, ce să mă mai dau după deget, mă temeam pentru șeic; muream de frică la gândul că fusese zdruncinat de o curvă mândră de frumusețea ei, pentru ca mai apoi să vină o altă curvă frumoasă care avea să-l facă să se năruie cu totul pe omul acela deja zdruncinat; de temut, mă temeam, dar, totodată, mi-era peste putință să deslușesc căile Domnului. Soarta unui ditamai șeicul, a unui sfânt căruia i se dusese faima până și pe meleagurile necredincioșilor, se afla în mâinile a două târâturi, iar aceasta mă descumpănea. Dincolo de păcat, fapt e că suduiam pietrele de care mă poticneam și potăile care treceau pe drum, așa că, dacă ar fi fost să mă audă cineva atunci, m-ar fi dat afară din lăcaș!“

Când trăsura care o purta pe Mihrișah Sultan s-a arătat în capătul drumului, prin odăile, prin curțile, prin sălile lăcașului a pornit să se răspândească, aidoma unor limbi de foc, șoapta „vine!“; cu toate acestea, toți au rămas țintuiți locului, nimeni n-a ridicat ochii să se uite la ceea ce se petrecea, nimeni n-a uitat ce însemna buna creștere; cu toții au văzut-o însă pe minunata femeie care cobora din trăsură, cu toții i-au văzut frumusețea, cu toții au remarcat strălucirea coamei sale de păr arămiu, ascuns, cu chiu, cu vai, sub un șal de dantelă. Strălucirea acelei femei li s-a întipărit în inimi aidoma unui păcat și majoritatea celor aflați acolo n-au mai izbutit niciodată să se elibereze de el — s-au rostit multe rugăciuni de răscumpărare pentru ca acesta să fie dat uitării!

Când a pătruns în curtea lăcașului, Mihrișah Sultan n-a băgat de seamă emoția pe care-o stârnise așteptarea ei; zidurile de piatră erau învăluite în tăcere, iar curțile păreau pustii ca-n palmă; de departe răzbătea zvon de rugăciune, boarea cu iz de trandafiri care se ridica dinspre cimitir se întrepătrundea cu mirosul greu de olibanuri răspândit de cădelnițe, iar umbrele grave ale chiparoșilor care se înălțau dintre clădiri aidoma unor străjeri sacri le aminteau tuturor muritorilor de soartă și de moarte; Mihrișah Sultan s-a înfiorat.

A fost întâmpinată, cu brațele încrucișate cuviincios pe piept, de Hasan Efendi, care purta o giubea ce-i ajungea până la călcâie și, pe cap, un chiulaf lunguieț; acesta a luat-o înainte, fără a scoate o vorbă, și a condus-o în sala în care se afla

șeicul. Penumbra care domnea în încăperea aceea pe jumătate cufundată în întuneric în care erau aprinse doar câteva lumânări îi învăluia imediat pe cei ce pătrundeau acolo, desprinzându-i de lumea de afară, de tot ceea ce stăpâneau înainte de a păși dincolo de prag, de orgoliu, de trufie, de putere, de averi.

Șeyh Efendi stătea așezat la locul său dintotdeauna.

Nu s-a clintit din loc când a intrat Mihrișah Sultan; s-a uitat la ea tăcut, pe sub sprâncene, și a văzut pe dată ceea ce voia să vadă: da, era foarte frumoasă, la fel de frumoasă ca Mehpare Hanım!

Mihrișah Sultan s-a îndreptat către chipul acela alb, transparent care se străvedea prin semiîntuneric de parcă ar fi fost luminat pe dinăuntru de o lumină tainică, după care s-a plecat și a sărutat mâna șeicului.

Șeyh Efendi a poftit-o, cu un gest din mână, să se așeze lângă el.

— Vă rog, luați loc!

Mihrișah Sultan a îngenuncheat pe mindirul aflat lângă șeic, iar Hasan Efendi s-a retras în cel mai întunecat cotlon al sălii și s-a ghemuit pe vine.

— Preasfinte șeic, vă mulțumesc că ați avut bunătatea de a mă primi!

— Pentru puțin, poarta noastră rămâne deschisă pentru toți cei care doresc să ne viziteze, căci cei care vin la noi ne bucură inima.

S-a așternut un moment de tăcere; șeicul era un adevărat maestru al tăcerii, dar Mihrișah Sultan, care era nespus de măiastră când trebuia să vorbească, era mai degrabă neinițiată în arta acesteia; tăcerea i-a stârnit, prin urmare, neliniște, așa încât s-a pornit deodată să vorbească precipitat:

— Știți, aici, în locul acesta, se află și țara mea, numai că nici n-am venit bine că m-am și pomenit confruntată cu numeroase insinuări! Nu știu dacă ați auzit, dar sunt numită „ghiaură“ și socotită păcătoasă pe motiv că mă port cu capul descoperit. În ce mă privește, sunt cât se poate de credincioasă, numai că am trăit ani de zile pe alte meleaguri și nu sunt obișnuită să port văl; am venit, așadar, să vă cer un sfat…

Șeyh Efendi s-a jucat o vreme cu mătăniile pe care le avea în mână; apoi i-a spus, pe tonul acela domol care-i merge omului la suflet:

— Nu există niciun temei pentru ca cineva să se pronunțe cu privire la păcatele ori la binefacerile săvârșite de altcineva, căci aceasta ar însemna să-l socotim pe Dumnezeu deopotrivă cu noi; Dumnezeu Preaînaltul vede în inima și în credința fiecăruia dintre noi; de fapt, suntem cu toții goi dinaintea Sa, însă veșmintele pe care le purtăm nu fac decât să dea glas cinstirii noastre față de robii zămisliți de Domnul.

A continuat să-i deslușească mai departe:

— Nici Preasfântul Coran n-a acordat prea mare însemnătate chestiunii veșmintelor, a tratat acest subiect pe scurt. În ceea ce-l privește pe Profetul nostru, acesta a poruncit să ne acoperim locurile de fală; tăinuirea aceasta urmărește ca, prin frumusețea ori prin avuția noastră, să nu deșteptăm invidia celor care nu sunt la fel de arătoși ori de înstăriți ca noi, să nu le mâhnim sufletele.

Mihrișah Sultan se lăsase purtată de vocea șeicului; chipul acela palid, arătos și vocea aceea domoală străpungeau armura pe care și-o crease în raporturile cu bărbații, pătrunzând prin cel mai sensibil punct al acesteia, și-i copleșea sufletul; era obișnuită să se apere de tot soiul de bărbați, dar nu știa cum să se apere de un om al credinței.

— Din punctul dumneavoastră de vedere, o femeie care nu-și acoperă capul este o femeie care și-a pierdut credința? Oare săvârșesc un păcat?

Șeyh Efendi a clătinat din cap.

— Nu stă în puterea noastră să cumpănim păcatul; rugăciunea inimii este întotdeauna mai însemnată decât rugăciunea formală, căci totul purcede din inima omului; atâta vreme cât aveți credință, rugăciunea rămâne o problemă între dumneavoastră și Dumnezeu, prin urmare purtați-vă așa cum vă îndeamnă inima! După cum spuneam, acoperirea capului nu face decât să arate prețuirea pe care-o arătați creaturilor Domnului; de dumneavoastră depinde să vă arătați sau nu respectul față de ele!

Mihrișah Sultan a stat să cugete:

— După dumneavoastră, este suficient dacă-mi acopăr capul?

Șeyh Efendi a zâmbit într-un fel de nedeslușit pentru Mihrișah Sultan:

— Profetul nostru a poruncit să facem tot ce voim atâta vreme cât nu ne este rușine de ceea ce facem, a socotit, așadar, că ceea ce vor oamenii este important; dacă doriți să vă acoperiți capul, faceți-o, bineînțeles că e de ajuns!

Mihrișah Sultan s-a străduit să-și ascundă nuanța de cochetărie din voce:

— Aveți, oare, să-mi dați o bucată de pânză? Aș putea să mi-o pun pe cap în timp ce stau aici, în fața dumneavoastră.

Încă de pe când sfârșea ce avea de spus, Hasan Efendi s-a ivit din întuneric purtând în mână un șal amplu, pe care i l-a înmânat lui Mihrișah Sultan. Mihrișah Sultan și l-a potrivit pe cap, stăpânită de o emoție cât se poate de sinceră, și și-a pus astfel la popreală părul îmbelșugat; odată cu acest gest, farmecul chipului ei a devenit și mai vădit. Șeyh Efendi a mai contemplat o dată acea frumusețe, cu aceeași teamă de păcat ca mai înainte.

Mihrișah Sultan urma să plece de la lăcaș cu capul acoperit și, în felul acesta, întregul Istanbul avea să socoată că „târfa egipteană“ revenise la „dreapta credință“ după ce îl întâlnise pe șeic și să mai creadă o dată în minunile sale; după ce avea să descopere că-i stătea bine cu capul acoperit, Mihrișah Sultan urma să umble mereu așa, demonstrând în felul acesta înrâurirea durabilă exercitată de către șeic asupra sa.

Înainte de a se ridica să plece, Mihrișah Sultan s-a mai uitat o dată la Șeyh; și-a ațintit, pierdută, privirile în privirile lui, așa cum nu o mai făcuse cu niciun bărbat, fără să simtă nevoia să se stăpânească și să-și înfrâneze simțămintele.

— Îmi îngăduiți să mai vin, aș putea să revin la dumneavoastră?

Șeyh Efendi a zâmbit:

— Poftiți când doriți, poarta este mereu deschisă, ne va face plăcere să vă revedem!

La auzul acestor vorbe, Hasan Efendi și-a zis în sinea sa: „Aoleu, a plecat o curvă frumoasă și-a venit alta, vai, Doamne, oare ce-oi vrea dumneata de la Șeyh Efendi?!“

În perioada premodernă în care sistemul juridic otoman era guvernat de Șari'a, „legea canonică“, termenul *fatwa* desemna, la fel ca și în alte zone islamice cu trăsături similare, o „sentință“, o decizie pronunțată de o entitate religioasă autorizată (*șeyhülislâm* sau muftiu), chemată să se pronunțe cu privire la conformitatea, respectiv la neconformitatea unui demers, a unei acțiuni cu legislația islamică.

XVI

Privit din afară, imperiul părea la fel de tăcut, de calm, de posac, de imobil ca și oamenii care-și duceau viața între granițele sale generoase. Răspunsurile la consultațiile juridice oferite de *șeyhülislâm*, care afirma că-și trăgea puterea de la Dumnezeu, și împilarea, care dobândise o dimensiune aproape divină în virtutea statutului de calif asumat de sultan, la fel ca tirania fără margini, făcuseră ca imperiul să se cufunde în tăcere și apatie, însă societatea aceea alcătuită din indivizi de cele mai felurite etnii, rase, credințe ori secte purta în străfundul său o neliniște la fel de profundă ca aceea care-i frământa pe membrii săi, o anumită sete de libertate, precum și germenii răzvrătirii care urma să izbucnească în curând. Reșit Pașa, care pretindea că observase acea realitate încă de pe atunci, fără a izbuti însă să-l convingă vreodată pe Osman de adevărul afirmațiilor sale, avea să spună: „Sultanul era veșnic stăpânit de teama ca nu cumva să fie înlăturat de la putere, așa încât, pentru a-și înăbuși neliniștea găsise o cale să-i promoveze și să-i ungă cu bani pe comandanți, pe pașale, pe celelalte căpetenii din armată. Politica aceasta a lui a avut rezultatele scontate: generalii nu s-au revoltat niciodată; sultanul n-a acordat nicio însemnătate eșaloanelor inferioare, căci nici măcar nu-i trecea prin minte că ar fi putut fi mazilit de ofițerii cu ranguri mărunte. Nu generalii aveau însă să-l detroneze, ci căpitanii, ofițerimea aceea de rând pe care-o subestima atât de mult“.

Organizațiile întemeiate, în felurite zone ale imperiului, de către ofițerii de rang inferior au prins să fuzioneze, lățindu-se aidoma unor picături de cerneală împrăștiate ici și colo pe suprafața unei sugative, spre a da naștere apoi unei organizații numeroase. Începea astfel să prindă cheag Societatea pentru Uniune și Progres[46]; Cevat Bey și tovarășii săi, care alcătuiau ramura istanbuleză a acelei vaste structuri, au decis ca în vara aceea să-și facă auzită vocea.

Și-au pus toți banii laolaltă și au cumpărat dintr-o prăvălioară aflată în zona Yüksekkaldırım un aparat de litografiat la mâna a doua, au dus mașinăria în casa unuia dintre amicii lor, aflată în Çarşamba, și au multiplicat, folosindu-se de aparatul acela proaspăt achiziționat și asudând din greu, o proclamație pe care o concepuseră împreună.

Proclamația începea cu vorbele „O, voi, musulmani și turci!“ și chema populația la acțiune, acuzând „opresiunea, tirania și proasta administrare a țării“: „Să atacăm Înalta Poartă[47], centrul opresiunii și al tiraniei, precum și sediul

șeyhülislam-ului și Palatul Yıldız, să facem ca aceste stabilimente să se năruiască în capetele autocraților, să ne dăm mâna, să ne unim, să devenim tot mai numeroși! Să arătăm lumii civilizate că și noi iubim independența, libertatea, că suntem demni de ele!“

Documentul era asumat de „Societatea Otomană pentru Uniune și Progres“.

Cei trei prieteni și-au împărțit apoi proclamațiile: unul dintre ei urma să le distribuie studenților de la Facultatea de Medicină Militară, celor de la Școala de Război și ofițerilor, cel de-al doilea avea să le împrăștie pe străzile din Aksaray și Fatih, iar Cevat Bey urma să le planteze prin Ortaköy, în zone aflate cât mai aproape de palatul sultanului.

Către seară, acesta din urmă și-a vârât exemplarele din proclamație în sân, a urcat într-o trăsură de piață cu canapele ponosite și a pornit către Ortaköy; foile de hârtie lipite de piele parcă-i ardeau carnea și asuda din greu, nu atât din pricina zădufului, cât a documentelor pe care le purta sub cămașă. Dacă ar fi fost să fie prins cu ele asupra sa, ar fi ajuns direct în fața plutonului de execuție; se temea, dar, în același timp, era entuziasmat de ideea de a sfida o putere care se pretindea a fi umbra lui Dumnezeu pe pământ și se simțea stăpânit de o plăcere care-l făcea să se detașeze de tot ceea ce se afla în jur, de parcă ar fi fost stăpânit de un soi de vrajă. Cutezanța îi era înrâurită de teamă și, cu cât își dădea seama mai bine de faptul că săvârșea o faptă de care s-ar fi cuvenit să se teamă teribil, cu atât îi sporea dorința de a o săvârși. Poate că Cevat Bey nu ar fi stârnit la cafteală cine știe ce mardeiaș vestit, așa cum făcuse fratele său, Ragıp Bey, poate că nu se încumeta să se încaiere, cu șișul în mână, cu Vrangel în bordelul acestuia, căci îi lipsea cutezanța de a făptui așa ceva; pentru ca îndrăzneala sa să iasă la iveală era nevoie ca pericolul și adversarul pe care îl înfrunta să fie de mare anvergură.

A coborât din trăsură în Ortaköy, la vremea când se rostea chemarea la rugăciunea de seară; nu era prea multă lume pe străzi; nu i s-au încrucișat pașii decât cu vreo doi-trei bătrâni care se duceau la rugăciune și cu un preot armean care pășea grăbit, cu poalele sutanei sale negre fluturând în vânt. Nu era deloc sigur să rătăcești la orele acelea prin preajma Palatului, însă Cevat Bey se bizuia pe uniforma sa.

A cotit pe o ulicioară aflată în imediata vecinătate a zidului înalt ce împrejmuia Palatul; pe partea dreaptă a străzii se aflau cazărmile care-i adăposteau pe militarii din regimentele albanezilor purtători de fes și pe cei din batalioanele arabilor purtători de turbane. După ce a cercetat strada și s-a convins că nu se afla nimeni prin preajmă, Cevat Bey s-a apucat să lipească pe zidul exterior al palatului

hârtiile pe care le scotea, rând pe rând, din sân; apoi, după ce a lipit vreo cincisprezece-douăzeci dintre ele, le-a împrăștiat pe celelalte prin preajma porții care ducea spre cazărmi.

Odată sfârșită treaba, a grăbit pasul și a pătruns în cazarma hărăzită regimentelor albaneze, căci căpitanul Kâzım Hilmi Bey, unul dintre funcționarii care lucrau acolo, se număra printre foștii săi colegi de clasă de la liceul militar; instrucția se terminase, iar soldații se duseseră în sălile de mese pentru a-și lua tainul. Kâzım Bey, care se plictisise tot stând așa, în biroul său, de unul singur, l-a întâmpinat cu mare bucurie și, după ce s-au îmbrățișat și sărutat, i-a spus:

— Ai venit la țanc! Am să cer să ni se aștearnă masa în cinstea ta, o să tragem puțin la măsea, o să ne veselim și-o să ne aducem aminte de vremurile de altădată!

Le-a dat niște ordine unor soldați și, la puțin timp după aceea, în biroul ofițerului de serviciu a fost așternută o masă frugală cu pâine, brânză, roșii, ceapă roșie, pepene galben și roșu și o ditamai sticla cu rachiu; Kâzım Bey a mai poftit la masă și un maior care era de gardă în seara aceea. Tocmai sorbiseră primele înghițituri din pahare când și-a făcut apariția, zorit, un soldat, care le-a dat de știre că cel din urmă era convocat la Palat. Maiorul și-a aranjat repede ținuta, și-a clătit gura, și-a pus fesul pe cap, le-a spus „simțiți-vă bine, căci am să mă întorc în curând și am să vă țin hangul!“, apoi dus a fost.

S-a întors, într-adevăr, după o jumătate de oră, roșu la față ca sfecla; și-a turnat o porție de rachiu într-un păhărel, fără să scoată o vorbă, l-a dat iute peste cap, după care și-a șters mustățile cu dosul palmei.

— M-a convocat Tahir Pașa, a zis el.

Și-a mai turnat un pahar, așteptând ca prietenii săi să-și arate curiozitatea față de ceea ce avea de spus, și a continuat:

— Se pare că cineva, un trădător, ar fi lipit niște proclamații împotriva tiraniei pe zidurile palatului; se pare că sultanul a făcut spume la gură și, din câte înțeleg, l-a mai făcut și pe Tahir Pașa cu ou și cu oțet. Acesta, la rândul său, m-a chemat la el și m-a făcut pe mine cu ou și cu oțet, m-a frecat de nu m-am văzut! N-a rămas bucățică nefrecată din mine la ceasul ăsta binecuvântat al serii!

De mânios ce era, a dat peste cap și al doilea pahar cu rachiu, apoi și-a șters din nou mustățile, de data aceasta cu gesturi ceva mai greoaie, s-a uitat la ceilalți doi ofițeri și, după ce a stat să cugete dacă să le spună sau nu ce avea de zis, a decis s-o facă:

— Măi frate, noi îi numim pe oamenii ăștia „trădători“, dar adevărul este că am avea nevoie de cineva care să pună capăt acestor povești!

Cei trei ofițeri au stat apoi de vorbă despre necesitatea de a se întreprinde ceva, despre despotism, despre libertate, așa cum procedau toți ofițerii de pe la statele majore aflate în cele patru zări ale imperiului, fără a se sinchisi deloc de furtuna care tocmai se iscase în palatul aflat la o aruncătură de băț de ei. Către miezul nopții, Cevat Bey a părăsit cazarma beat criță și vesel nevoie mare, după ce își îndeplinise misiunea și se asigurase de recrutarea unor potențiali membri pentru organizația din care făcea parte.

Urmările proclamației s-au văzut a doua zi, când au început din nou arestările și au fost reținuți mai mulți ofițeri, chit că aceia nu aveau nicio legătură cu cele petrecute. O parte dintre ei au fost surghiuniți, iar o altă parte au înfundat pușcăriile militare, însă odată cu măsurile represive și cu arestările se îngroșau și rândurile organizației, căci furia nemiloasă a sultanului avea efectul unei adevărate lovituri de bici asupra ofițerilor.

Aceștia intraseră în legătură și cu otomanii aflați în Europa și, astfel, își procurau, pe sub mână, tot soiul de gazete și reviste care apăreau acolo. La o lună după ce a ajuns în Germania, Ragıp Bey și-a făcut o îndatorire din a trimite cu regularitate în capitala imperiului felurite publicații care circulau pe ascuns.

Ragıp Bey, care fusese repartizat la o unitate de artilerie, privea cu admirație disciplina ce domnea în rândurile armatei prusace și ajunsese să facă o adevărată pasiune pentru tunuri; pe de o parte se străduia să învețe limba germană, iar pe de altă parte citea cu un nesaț fără margini tot ceea ce izbutea să găsească despre ultimele modele de tunuri.

Când era liber, se urca în spinarea vreunuia dintre caii aflați în grajdurile unității și își dezmorțea mușchii care cam înțepeniseră în anii petrecuți la Istanbul, cultivându-și astfel abilitățile moștenite de la strămoși. Oricum, era un foarte bun călăreț; participase la mai multe concursuri hipice pe vremea când se afla la Damasc și le câștigase pe toate; își mâna calul în galop pe vastele câmpii din Germania, îl alerga și, în vreme ce gonea, iute ca vântul, se lipea de grumazul bidiviului, trecea pe sub pântecul acestuia, se ridica din nou în șa, proptindu-se cu picioarele în scări, și făcea tot soiul de giumbușlucuri, delectându-se aidoma unui fecior de tătar crescut prin stepe.

Chiar dacă singurătatea și sentimentul că era străin în acel loc i se păreau greu de îndurat, își petrecea zilele fără a se plictisi peste măsură, pasionat cum era de tunuri, de cai și de studiul noii limbi cu care intrase în contact, gusta plăcerea de a putea duce o viață cazonă, marcată de disciplina militară pe care o îndrăgea atât de mult și visa ca, într-o bună zi, să poată transpune acea disciplină și în rândurile

armatei otomane. După două luni în care nu s-a plâns de nimic, dobândind simpatia camarazilor și aprecierea comandanților săi germani, a început brusc să tânjească după o femeie; dorința trupească s-a cuibărit în el aidoma unei mâncărimi care nu-i dădea pace. Nu putea să mărturisească nimic nimănui, dar ofițerilor germani din batalionul său nu le-a trebuit mult până să priceapă ce-l frământa pe tânărul lor camarad otoman.

Într-o zi, când era de gardă, Ragıp Bey a fost abordat de un căpitan mătăhălos care se număra printre zurbagiii batalionului, implicându-se în mai multe dueluri și în nenumărate scandaluri iscate prin cârciumi; acesta a venit la el însoțit de doi prieteni și i-au vorbit cu toții despre o „cafenea“ din oraș, frecventată de tinere „Fräulein“. Acestea dansau cu bărbații cu care făceau cunoștință și îi luau la ele acasă pe cei care le plăceau, iar acolo distracția devenea și mai strașnică. „Bărbații care se duc acolo trebuie să-și prindă însă o garoafă roșie la rever, ca să dea de înțeles că sunt singuri și că doresc să facă cunoștință cu tinere doamne“, i-a mai spus căpitanul cel voinic.

La sfârșitul acelei săptămâni, Ragıp Bey și-a dat uniforma la călcat, a cerut să i se lustruiască lună cizmele acelea cu foale care-i ajungeau până la genunchi, s-a pieptănat frumos, și-a răsucit mustățile binișor și a pornit către cafeneaua care-i fusese descrisă de către camarazii săi; în drum către ea, s-a oprit la o florărie, a cumpărat o garoafă roșie și și-a prins-o la gulerul vestonului.

A intrat în cafenea fără să se poată uita în jur de emoționat și rușinat ce era, a comandat o cafea, s-a așezat picior peste picior, a deschis gazeta în limba germană pe care o adusese cu el și și-a afundat capul în ea; încerca, pe de o parte, să-și perfecționeze limba germană citind ziarul și, pe de altă parte, să-și astâmpere în acest fel încordarea. Când i-a fost adusă cafeaua, a pus gazeta, din care oricum nu pricepuse prea mare lucru, pe masă și a luat în mână ceașca cu cafea; în timp ce ducea ceașca la gură, dând capul pe spate, a cercetat discret cu ochii în jur; aproape toți cei aflați la mesele din vecinătate se uitau la el. Nu-și dădea seama ce noimă aveau acele priviri, dar s-a simțit deranjat de faptul că toată lumea se holba la el. Apoi, în timp ce sorbea pentru a doua oară din cafea, a constatat că în cafenea nu se afla nicio femeie: toți cei care-l înconjurau erau bărbați și-i zâmbeau mustăciosului ofițer otoman care stătea acolo, printre ei, gătit în uniformă și cu niște cizme ce luceau de-ți luau ochii. Bărbații aveau părul lung, ondulat, niște chipuri plăcute și purtau cu toții garoafe roșii la rever.

În mijlocul acelei mulțimi de bărbați chipeși, care purtau veșminte de mătase și in și răspândeau în jur un soi de iz de pudră și parfum, Ragıp Efendi, cu uniforma

sa călcată fără cusur, cu gulerul țeapăn, cu cizmele, cu banduliera, cu revolverul, cu mustățile și cu garoafa sa roșie prinsă la guler aducea cu o plantă exotică; bărbații din cafenea vedeau pentru prima oară așa ceva, iar în mințile celor mai mulți dintre cei aflați acolo prindeau contur fantezii inedite. Ragıp Bey și-a dat seama unde nimerise și ce anume semnifica garoafa pe care-o avea prinsă la gulerul vestonului abia când un tânăr chipeș, cu păr șaten și ochi albaștri, i-a adresat un zâmbet frivol. Prin urmare, după ce a aruncat pe masă, fără a-i număra, banii, cu mâinile tremurând din pricina confuziei, s-a năpustit afară din local, stăpânit de o și mai mare jenă decât la venire, dar și de mânie. Hohotele de râs care izbucniseră în urma sa continuau să-i stăruie în urechi chiar și după ce străbătuse o porțiune de drum apreciabilă.

În seara aceea s-a dus direct la clubul ofițerilor și, după ce le-a aruncat o privire celor aflați acolo, a văzut la ce masă se afla așezat căpitanul acela vânjos și s-a îndreptat cu pași hotărâți într-acolo; toată lumea era la curent cu festa care i se jucase lui „Von Ragıp“, după cum îl numeau camarazii săi nemți, așa încât cei din jur îl urmăreau cu interes. Ragıp Bey s-a oprit chiar în fața căpitanului german, l-a apucat de guler, l-a săltat în picioare și i-a spus, în germana lui stricată, „vino afară!“; apoi, pentru că uitase cum se numea în limba germană obiectul cu pricina, a spus, lovindu-se cu palma peste tocul pistolului care-i atârna la șold, „să ți-l iei și pe ăsta!“. Ceilalți ofițeri au avut nevoie de câteva clipe ca să priceapă că Ragıp Bey îl invita pe căpitan la duel; de îndată ce le-a picat fisa însă, au sărit în picioare, s-au strecurat între ei și au încercat să-l domolească pe tânărul ofițer; nici vorbă însă să-l îmblânzească pe Ragıp Bey — acesta nu făcea decât să răcnească, din mijlocul celor care se îngrămădeau în jurul său, „să vină afară!“.

Ofițerii germani nu se temeau de duel, însă își dădeau seama că greșiseră, că săriseră oarecum calul; prin urmare, căpitanul cel mătăhălos s-a dus la Ragıp Bey și i-a întins mâna:

— Îmi cer iertare, Von Ragıp, n-am fost rău intenționat! Am vrut să facem și noi un banc, dar am dat-o-n bară! Dacă dorești, ies să mă lupt cu dumneata, dar dacă în loc de asta primești să bei ceva cu mine, am să-ți rămân prieten pe viață!

Ragıp Bey n-a priceput pe de-a-ntregul vorbele maiorului, dar a intuit că acesta voia să facă pace cu el, că-și cerea scuze și, mai cu seamă, că se simțea rușinat, că-și regreta gestul; ceilalți ofițeri i-au tras, la rândul lor, niște bobârnace în spate și i-au propus să închine câte un pahar în cinstea sa.

Un locotenent-colonel al cărui chip era brăzdat de o cicatrice adâncă, care șchiopăta de-un picior și care era împovărat de decorații, și-a croit drum printre

ceilalți și s-a apropiat de Ragıp Bey:

— Suntem cu toții stânjeniți de festa aceasta neplăcută, jucată unui oaspete plin de curaj și vrednic de stimă, i-a spus el. Căpitanul și-a cerut scuze pentru ceea ce a făcut; îmi cer scuze și eu! Vă asigur și jur pe onoarea mea de militar că n-a fost vorba de o ocară menită să vă ofenseze ori de vreo rea intenție! Nu este nevoie să vă duelați!

Ragıp Bey și-a dat seama că ar fi fost o copilărie din partea sa să mai lungească povestea.

— Bine, a spus el.

I-au adus imediat un pahar cu băutură, iar ofițerii aflați în club s-au ridicat cu toții în picioare și, răsucindu-se către el, au pocnit la unison din călcâie, iscând un sunet care a răsunat în întreaga încăpere, după care și-au ridicat paharele în aer:

— Pentru Von Ragıp!

Unul dintre cei de față a strigat:

— Dintr-un foc!

Și-au sorbit, fiecare, băutura dintr-o singură suflare, după care au azvârlit paharele pe jos și le-au făcut zob.

Adevărata prietenie dintre Ragıp Bey și camarazii săi germani a început în acea seară; acestora din urmă le plăcuse atât faptul că-l provocase la duel pe căpitan, vestit pentru scandalurile și duelurile sale, cât și faptul că, odată ce acesta își ceruse scuze, se împăcase cu el, fără a mai întinde povestea, și ajunseseră astfel la concluzia că Ragıp Bey era demn de tot respectul cuvenit unui ofițer.

Căpitanul cel vânjos și prietenii săi l-au invitat pe Ragıp Bey la masa lor.

După ce și-a mai cerut o dată iertare, căpitanul i-a spus:

— Acum am să-ți fac dovada prieteniei mele! Peste două săptămâni va avea loc un concurs hipic la care vor participa ofițeri din toate regimentele, ce se vor lua la întrecere în fața împăratului. Această competiție, care are loc an de an, este considerată importantă pentru armata germană. Anul acesta ar fi urmat să particip eu la ea, dar îți cedez ție onoarea! Du-te tu în locul meu!

Deși inițial părea gata să-i respingă propunerea, Ragıp Bey nu li s-a mai putut împotrivi, în cele din urmă, ofițerilor care, pe cât de disciplinați erau în timpul zilei, pe atât de entuziaști și copilăroși deveneau seara, când se aghesmuiau puțin, și care răcneau acum cu toții într-un glas „du-te tu, du-te tu!“; a sfârșit prin a accepta. Îi revenea, așadar, cinstea de a fi primul ofițer otoman care urma să participe la un concurs desfășurat în fața împăratului.

Chiar dacă n-avea s-o recunoască mai apoi pe față, Ragıp Bey urma să se simtă întotdeauna mândru de faptul că participase la un concurs în fața împăratului Germaniei. În timp ce-i povestea lui Osman despre chestiunea cu duelul, i-a spus: „De mirare era faptul că, ori de câte ori intram în câte un bucluc, lucrurile sfârșeau prin a se aranja în favoarea mea".

Vreme de două săptămâni s-a antrenat după un program pe care-l concepuse împreună cu amicii săi germani și și-a petrecut zilele și nopțile în tovărășia celui mai bun armăsar al regimentului, menit să participe la întrecere, ba chiar a ajuns să doarmă aproape în grajd. Bidiviul pe care urma să încalece era, de fapt, o falnică iapă englezească ce prețuia o mie de galbeni, plină de o anumită „noblețe" chiar și când nu făcea decât să meargă la pas, de culoarea cafelei cu lapte, cu peri scurți ce luceau de mama focului în bătaia soarelui, cu coama și coada negre, cu o pată albă pe piciorul drept din față. Când galopa se încorda aidoma unui arc, lăsa impresia că pântecul său avea să mănture pământul, iar urechile mici, delicate îi stăteau ciulite spre spate.

Lui Ragıp Bey i s-au alăturat alți trei camarazi germani din unitatea sa, care nu răbdau să-l știe singur, stingher la Berlin; aceștia încă se mai simțeau datori față de el și se străduiau să se achite de datorie. În tren au vorbit, cât a durat drumul, despre ostășie, despre armate, despre tunuri, despre femei. Ragıp Bey era uimit mai cu seamă de faptul că ofițerii aceia nutreau o sinceră admirație față de împăratul lor și îl evocau cu neprefăcută prețuire; în țara sa nu s-ar fi găsit nimeni care să vorbească despre sultan cu o asemenea dragoste în răstimpul unei călătorii cu trenul, cu excepția câtorva pașale fățarnice și a câtorva agenți secreți, dar, totodată, nu se punea problema să-l critice cineva deschis; sultanul nu era iubit, ci temut.

Dragostea și respectul pe care le nutreau germanii față de împăratul lor i se păreau la fel de uimitoare ca petrecerile dansante la care participa alături de camarazii săi germani, ca doamnele care umblau cu capul descoperit și care le țineau tovărășie acestora atunci când beau și cântau, ca marile orchestre simfonice, ca admirația pe care o nutreau oamenii față de compozitori, în frunte cu Beethoven, ori ca faptul că aproape toată lumea știa pe de rost versuri semnate de marii autori ai Germaniei și le recita ori de câte ori se ivea prilejul. Viața pe care o dusese cândva la Istanbul i se părea acum nespus de searbădă, ba chiar mai rău, superficială; în materie de femei nu cunoscuse decât niște prostituate grecoaice ori evreice, în materie de muzică, doar muzica interpretată de ansambluri rafinate de *saz*, pe care nu le puteai auzi decât prin cârciumi, iar de literatură nu prea avea

habar; și la capitolul „arme“ era foarte în urmă față de ceilalți ofițeri; se pricepea bine la cuțite și revolvere, le mânuia cu îndemânare, dar, pe de altă parte, era mai mult decât ignorant când venea vorba de săbii și tunuri; nu se putea întrece cu nimeni la scrimă și era un ageamiu absolut când venea vorba de manipularea tunurilor. Otomanii nu dispuneau de niciuna dintre armele aflate la dispoziția germanilor; văzuse, mai cu seamă, o invenție de dată recentă numită „armă automată“ și rămăsese cu gura căscată de cum dăduse cu ochii de ea. La fel ca toți ofițerii, și el și-ar fi dorit să se poată făli cu poporul și cu patria sa, doar că făcea mari eforturi în această privință!

În ziua concursului s-a prezentat la marele hipodrom din Berlin întovărășit de prietenii săi; hipodromul gemea de lume, iar kaizerul era instalat în loja de onoare alături de persoanele din suită. Ofițerii care urmau să participe la concurs, echipați cu uniforme de cele mai felurite culori — negre, brumării, cenușii, roșii —, cu piepturile acoperite de medalii multicolore, purtând pantaloni de călărie căptușiți cu piele între picioare, niște cizme ce luceau de-ți luau ochii și, pe cap, niște coifuri de oțel ce se sfârșeau, în creștet, cu câte un țugui aidoma unui vârf de suliță, își inspectau caii pentru ultima oară. În mulțimea aceea, Ragıp Bey, cu uniforma sa de culoare gri și cu fesul purpuriu, din creștetul căruia atârna un canaf, arăta mai mult decât ciudat și se simțea stânjenit de înfățișarea sa stranie.

Când participanților la concurs li s-a ordonat să se prezinte la linia de start, și-a încălecat calul, care se numea Simfonie; camarazii care-l însoțiseră până în acel punct i-au strâns mâna și i-au urat succes. Căpitanul cel voinic i-a tras o palmă amicală peste cizme, spunându-i:

— Hai, Von Ragıp, arată-le ăstora de ce e în stare regimentul nostru! Să vadă și ei cum călăresc turcii!

Ragıp Bey a fost uimit și, totodată, bucuros să constate că tovarășii săi de arme țineau cu el, nu cu ceilalți ofițeri germani.

Concursul urma să constea din patru tururi de pistă. Cabalinele s-au aliniat umăr la umăr, apoi a răsunat un foc de revolver, iar caii, nerăbdători să se lanseze în alergare, au țâșnit înainte. Nici nu începuse bine întrecerea când un ofițer în uniformă neagră, călare pe un armăsar la fel de întunecat ca uniforma sa, le-a luat-o tuturor înainte. După prima rundă, Ragıp Bey, care nu izbutise să-și înfrângă emoția, a terminat pe locul al patrulea, însă iapa pe care o călărea era cu adevărat desăvârșită, așa încât în cea de-a doua tură Ragıp Bey și-a dat uitării angoasa și, lăsându-se în seama teribilului elan pe care i-l insuflau galopul și ambiția de a câștiga, a trecut pe locul al treilea; la intrarea în cea de-a treia rundă, diferența

dintre ofițerul în negru aflat în fața sa și el era doar de o jumătate de lungime de cal. Când a venit rândul ultimei ture, se aflau la egalitate; amândoi erau buni călăreți și, pe de altă parte, caii amândurora erau desăvârșiți. Întregul hipodrom era în picioare și-l aplauda pe ofițerul german; în timp ce se apropiau de linia de sosire, Ragıp Bey s-a săltat ușor în scări și, lipindu-se de grumazul iepei, i-a ușurat acesteia povara; apoi a îmboldit-o cu pintenii, iar iapa a făcut, cu ultimele puteri, un nou salt, l-a întrecut cu un cap pe bidiviul negru și a încheiat întrecerea în fruntea tuturor celorlalți. Mai întâi s-a așternut o tăcere profundă, nu s-au auzit, pe ditamai hipodromul, decât trei ropote de aplauze, pentru ca mai apoi să li se alăture, fără voie, și aplauzele celorlalți; faptul că ofițerul acela turc, cu fes purpuriu, se situase pe primul loc le picase însă puțin cam greu tuturor.

Ragıp Bey a fost condus la kaizer. Odată ajuns în fața împăratului, a pocnit din călcâie, ca un prusac get-beget, a luat poziție de drepți și i-a dat onorul.

Împăratul a spus „vă felicit!“, după care i-a întins, într-o pungă, trei mii de galbeni; aceștia aveau să-i îngăduie mai apoi lui Ragıp Bey să-și cumpere un conac pe cinste. Kaizerul l-a elogiat fără tragere de inimă:

— Te pricepi la călărit, turcule!

După aceea n-a mai suportat și a adăugat, cu acea expresie de răsfăț proprie împăraților:

— Dar stai pe cal ca un motan!

În turcă, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, mișcare și, mai apoi, organizație politică secretă întemeiată în anul 1889, care urma să guverneze Turcia, cu mici întreruperi, în perioada 1909-1918. Această mișcare era succesoarea directă a unei alte organizații, Tinerii Otomani (în turcă, *Genç Osmanlılar*), întemeiată în anul 1865, care se ghida după ideile Revoluției Franceze de la 1789 și al cărei principal obiectiv era modernizarea societății otomane în spiritul revoluțiilor burgheze din Europa secolului al XIX-lea.

În turcă, *Babıâli*, numele sub care era cunoscută oficial reședința marelui-vizir.

XVII

Potrivit spuselor lui Hasan Efendi, cea de-a doua vizită a lui Mihrișah Sultan la lăcaș ar fi coincis cu ziua în care primarul Istanbulului a fost împușcat de către kurzii aflați în serviciul fratelui lui Ali Șamil Pașa, numai că Osman n-avea prea mare încredere în informațiile furnizate de bărbatul acela voinic, cu înfățișare de pehlivan, pe jumătate învățăcel la lăcașul de derviș](i, pe jumătate ofițer de marină, căci acesta obișnuia să amestece momentele ca pe un pachet de cărți de joc, pentru ca mai apoi să etaleze cărțile pe care le extrăgea dintre ele după bunul său plac.

Cât despre Hasan Efendi, acesta se arăta căpos și stăruitor, așa cum se vădea mereu, în orice privință: „Tot orașul fierbea, îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri; kurzii, care voiau să răzbune moartea fiului lui Abdürrezzak Bey, i-au împușcat și ucis, chiar la ieșirea din gară, pe primar și pe fiul său, care tocmai coborâseră din tren la halta din Göztepe".

Doi dintre asasini izbutiseră să dea bir cu fugiții, însă cel de-al treilea fusese prins la locul faptei, în parte și cu ajutorul oamenilor care coborau atunci din tren, și în felul acesta fusese dată în vileag și identitatea ucigașilor; în oraș se răspândise, așadar, cât ai clipi din ochi zvonul că asasinarea primarului fusese dispusă de Ali Șamil Pașa.

Sultanul era turbat de mânie; pașii care se numărau printre adversarii lui Ali Șamil Pașa, precum Fehim Pașa, Șapte-Opt Hasan Pașa, Mehmet Pașa Barbă-lișteavă, au dat năvală la palat și i-au confirmat suveranului rapoartele trimise de iscoade, făcând din țânțar armăsar și convingându-l astfel că în spatele „blestemăției" s-ar fi aflat chiar Ali Șamil Pașa. Exista și posibilitatea ca acesta să nu fie la curent cu atentatul: fratele și nepoții săi trecuseră, poate, la fapte din proprie inițiativă, ca să se răzbune pentru încăierarea pe care o avuseseră mai înainte vreme cu primarul și ca să-l răzbune pe feciorul lui Ali Șamil, ucis cu acel prilej. Sultanul, care-și ieșise cu totul din fire, nu se afla însă în dispoziția potrivită pentru a sta să cumpănească prea mult lucrurile.

— În capitala mea, țipa el, tocmai în capitala mea...

Străbătea întreg salonul, umblând de colo-colo cu mâinile la spate, după care se pornea din nou să răcnească:

— Îmi împușcă primarul tocmai în capitala mea, puțin le pasă! În ochii lor nu contez nici măcar cât un paznic de cartier! Ditamai sultanul imperiului, califul islamului, nu e în stare să-și apere primarul de neobrăzarea a doi kurzi!

Dumnezeu îmi va cere socoteală, în Ziua Judecății de Apoi, pentru această crimă, numai că eu n-am s-o las să rămână pentru atunci...

S-a întors către Mehmet Pașa Barbă-lișteavă:

— Îi aduni imediat pe cei din neamul lui Bedirhan și-l arestezi personal pe Ali Șamil! Ia-i cu dumneata pe Tahir Pașa și pe pușcași! Dacă încearcă să se ia la harță cu voi, ai îngăduința să le vii de hac fără să clipești din ochi!

Apoi s-a răsucit către Fehim Pașa și către Șapte-Opt Hasan Pașa:

— Voi o să-i adunați imediat pe toți bărbații și pe toate femeile din tribul Bedirhan, cu prunci cu tot! Până mâine seară să nu mai rămână picior de Bedirhani în capitală! Și încă ceva: împrăștiați-i, azvârliți-i prin cele mai îndepărtate cotloane ale imperiului, așa încât să nu le mai aud în viața mea glasul ori numele! Cât despre cei trei netrebnici care l-au împușcat pe primar, pe aceștia o să-i spânzurați în Piața Beyazıt pentru a le servi drept pildă altora. Trupurile au să le rămână atârnate în streang vreme de o săptămână!

Sultanul s-a întors apoi către Reșit Pașa, medicul său:

— Povestea aceasta este de neiertat, doctore! i-a spus el. Dacă încearcă să se revolte, îi ard, le pârjolesc pământurile și îi fărâm până ce nu va mai rămâne urmă de kurd pe fața pământului! Nu pot să le îngădui să se atingă de primarul meu, căci cel care-l împușcă azi pe primar va îndrepta mâine arma către sultan! Nu poți să închizi ochii la asemenea lucruri!

Prin urmare, taman două mii de oameni din stirpea vestitului bei kurd Mir Bedirhan au fost săltați de prin casele lor fără ca cineva să se gândească dacă avuseseră ori nu vreo legătură cu crima, au fost îngrămădiți pe corăbii și trimiși în bejenie. Cei mai mulți dintre ei au ajuns de plâns, familiile s-au destrămat, femeile au sfârșit prin a fi despărțite de bărbați, copiii de tații lor, și mulți dintre ei n-au mai ajuns să se vadă niciodată; și-au sfârșit viețile tânjind prin pustiuri ori prin corturi de beduini, iar cei care au izbutit să scape cu fuga s-au dus de pe lume fără să aibă parte de vreun prieten care să le dea o înghițitură de apă prin odăile întunecoase din pensiunile Europei, fără să aibă parte de vreo ființă apropiată de la care să-și ia rămas bun, de vreun iubit ori vreo iubită care să-i țină de mână și să le îndulcească, astfel, spaima de pe urmă, cea a trecerii dincolo.

La vremea când mii de oameni porneau, odată cu gloanțele slobozite de armele celor trei ucigași, pe calea pierzaniei, Mihrișah Sultan își potrivea pe cap un șal de mătase de culoarea vișinei putrede, care o prindea foarte bine, și se ducea din nou să-l viziteze pe șeic. Curțile răcoroase, umbroase, cufundate-n tăcere ale lăcașului de dervișІ îi stârneau tulburare acestei femei care, altfel, nu se sinchisea decât de

sine; atmosfera aceea solemnă care domnea în toate templele, moscheile, catedralele, bisericile, pe care ea le numea „saloanele de primire ale lui Dumnezeu“ și care-i aduceau aminte omului de nevolnicia sa în fața unei forțe superioare lui, se revela aici în liniile modeste ale edificiului, iar modestia aceasta o impresiona și mai mult pe Mihrișah Sultan. Era deprinsă cu fala, cu grandoarea, cu puterea; modestia și supunerea care puteau fi percepute în această simplitate ce se ferea, în toate privințele, de ostentație, i se înfățișau acestei ființe aidoma unei forțe pe care n-o mai cunoscuse niciodată, făcând-o să se cutremure în adâncul sufletului. Nu se afla în căutarea lui Dumnezeu, dar, dacă ar fi fost să-l caute, l-ar fi căutat în acel loc, în acel lăcaș; până și simțământul acela era suficient pentru a o forța să se plece cu smerenie, pentru a o determina să accepte că existau lucruri mai importante decât persoana ei.

Șeyh Efendi se afla în aceeași sală în care se afla și când se văzuseră prima oară; Mihrișah Sultan s-a apropiat de el, percepând, sub tălpile goale, atingerea aspră a bătrânelor scoarțe iraniene și încercând, ca urmare a acestui fapt, o plăcere stranie, ale cărei resorturi rămâneau de neînțeles; a sărutat mâna care s-a ivit din căușul mantiei cernite; ideea de a săruta mâna unui bărbat și de a se duce în locul acela pentru a-l „scoate din minți“ pe un om al credinței, de neclintit în convingerile sale, de a-l seduce pe un bărbat căruia-i săruta mâna, de a purta în străfundul sufletului un păcat cât se poate de limpede câtă vreme se afla în Casa Domnului îi insufla un teribil sentiment de emoție, care se amesteca cu o teamă nedefinită. Ideea de a-l sili pe omul acela să-i ceară ceva, pe omul acela care n-avea să-i ceară niciodată ceea ce-i cereau alți bărbați și care-și mumificase în asemenea măsură sufletul și simțămintele, laolaltă cu trecutul, cu credința, cu prezența, cu legenda sa, încât n-avea să și le mai dezvăluie niciodată, aducea cu un soi de despuiere înaintea unui bărbat legat fedeleș. Putea să-și imagineze la ce cazne ar fi urmat să-l supună și se delecta cu acest gând. Ea trecuse ani de zile prin aceleași chinuri și, așa cum șeicul se lăsase acaparat de propriile credințe, tot astfel se lăsase și ea acaparată de admirația față de propria-i frumusețe, mulțumindu-se să-i contemple, fără a le cere nimic și fără a le dărui nimic, pe nenumărații bărbați chipeși, atrăgători care se perindau pe dinaintea sa. Plăcerea față de chinul pe care socotea că urma să-l încerce șeicul se datora nu atât răutății, cât posibilității de a face schimb de roluri cu el, ceea ce i se întâmpla pentru prima oară după foarte mulți ani.

În jocul acesta în care era implicat, fără voie, și șeicul, sau la care, mai exact, n-avea tăria de a refuza să participe, un rol important îi revenea și lui Mehpare

Hanım. Mihrișah Sultan știa că un șeic tânăr și arătos care-și ducea viața într-un lăcaș de derviși, la lumina lumânărilor, n-ar fi avut cum să se elibereze, după un an petrecut în tovărășia unei femei atât de frumoase, de farmecul răspândit de ea și-și dorea să-i dezlege sufletul de sufletul norei sale, legându-l de al ei. În războiul secret care se purta între cele două femei, faptul acesta ar fi reprezentat o mare izbândă pentru Mihrișah Sultan și, chiar de-ar fi fost să nu afle nimeni, Mehpare Hanım i-ar fi perceput impactul din plin; în plus, n-ar fi putut vorbi cu nimeni, nu s-ar fi putut căina și nu s-ar fi putut destăinui nimănui; avea să se vadă nevoită să-și poarte mereu înfrângerea în străfundul sufletului, iar dauna pe care ar fi provocat-o ar fi fost, tocmai din această pricină, mai însemnată și mai trainică.

A îngenuncheat lângă Șeyh; Hasan Efendi se retrăsese din nou în cotlonul său cufundat în întuneric.

— Vă mulțumesc, Preasfinte Șeyh, că mi-ați îngăduit să vin!

— Nu aveți de ce să-mi mulțumiți, căci poarta lăcașului este deschisă pentru toată lumea, nu obișnuim să-i refuzăm pe cei care voiesc să ni se alăture!

Cu ocazia primei sale vizite, invocase ca pretext incidentele generate de faptul că umbla cu capul descoperit și ignoranța ei în această privință, însă acum nu mai avea niciunul. A ridicat capul și l-a privit pe șeic drept în față, iar ochii ei s-au petrecut cu ochii aceia negri ca tăciunele, care ardeau mocnit, luminându-i chipul alb. Șeyh Efendi și-a plecat privirea; ocheada aceea fugară fusese însă de ajuns pentru a-i îngădui să întrezărească păcatul, căci sufletul acelui om al credinței reprezenta un teren mănos care strângea la piept, ca pe o sămânță, orice ispită, hrănind-o și ajutând-o să crească; în felul acesta, lângă păcatul lăsat în urmă de Mehpare Hanım a mai fost sădit un păcat.

— Cu îngăduința voastră, Preasfinte Șeyh, v-aș pune o întrebare care mă tot frământă... Dacă veți lua seama la faptul că locuiesc la Paris, adică într-un cuib al păcatului, o să mă iertați că v-o adresez! De ce oare Dumnezeu le mai trimite robilor închipuiți de El pe diavol, de ce există păcatul pe lume, de ce îngăduie Domnul să ne lăsăm ispitiți de păcat?

Șeyh Efendi a stat să cugete puțin; și el își punea adeseori aceeași întrebare.

— Desigur că Stăpânul nostru, Atotputernicul, ar fi putut să nu plăsmuiască decât fapta cea bună și dragostea, păzindu-ne de păcat; dacă n-ar fi existat însă binele și răul, dacă n-ar fi existat fapta cea bună și păcatul, n-am fi fost decât niște biete marionete lipsite de voință proprie și n-am fi făcut decât singurul lucru pe care îl știam. Dumnezeu Preaînaltul l-a zămislit pe om mai presus de tot ceea ce a zămislit, a pus în țărâna din care l-a întrupat o parte din propria-i voință și ne-a

trimis în acest univers numit viață, pe acest tărâm al încercărilor, înzestrați cu liber arbitru. Câtă vreme ne aflăm în această lume suntem puși la încercare, căci în locul acesta ni se cere să arătăm dacă binemeritățm sau nu dragostea Domnului nostru.

Mihrișah Sultan a suspinat căci, deși pusese întrebarea aceea ca să se afle în treabă, începuse să ia lucrurile în serios.

— Dar de ce ne este pusă la încercare dragostea, Preasfinte Șeyh, oare se cuvine ca aceasta să fie supusă la probe?

Șeyh Efendi i-a răspuns printr-o altă întrebare:

— Oare dragostea care nu face față încercărilor mai poate fi numită dragoste? Dacă este cu neputință să nu iubești, ce preț mai are dragostea? Dumnezeu ne-a trimis păcatul și pe diavol, a înzestrat păcatul cu elocință și farmec, așa încât dragostea supusă ispitei pe calea păcatului să fie și mai de preț.

Mihrișah Sultan s-a uitat din nou la Șeyh și a băgat de seamă că acesta se îmbujorase ușor.

— Oare să-i stea în putință vreunui rob să nu se lase copleșit de păcatul atins de mâna Domnului, zămislit de El, înzestrat cu tăria Sa, Preasfinte Șeyh? Căci, dacă stăm să ne gândim că cel ce a zămislit fapta cea bună este totuna cu cel ce a zămislit păcatul, o să ne dăm seama și cât de mare îi este forța de atracție. Așa este, ori poate mă înșel eu?

Auzind întrebările acestea, Hasan Efendi și-a zis în sinea sa „vai, nurlia de ea!“ și s-a gândit o clipă că Mihrișah Sultan ar fi putut deveni o diavoliță în toată regula: „Diavolul împelițat să fi fost și tot n-ar fi putut slăvi mai dihai păcatul!“.

— Mihrișah Hanım, a spus Șeyh Efendi...

Lui Mihrișah Sultan i se adresa cineva pentru prima oară cu formula *hanım*[48] și, deși luată prin surprindere, aceasta a cugetat că titlul său de „sultană“ nu valora prea mult în ochii unui șeic.

— La drept vorbind, de aceea este Domnul nostru iertător, căci atunci când încerci o căință sinceră Dumnezeu are căderea să-ți ierte toate păcatele. De aceea, nimeni nu știe cine este păcătos și cine nu, dar dacă cineva voiește să se căiască pentru propriile-i păcate, acela trebuie să știe că are vreme s-o facă în tot răstimpul vieții sale.

— Oare căința este suficientă sau mai este nevoie să-ți alungi din minte și plăcerea prilejuită de păcatele pe care le săvârșești?

Șeyh Efendi a suspinat din toți rărunchii:

— Trebuie să ți-o alungi din minte.

— Bine, dar e posibil așa ceva, Preasfinte Șeyh?! Oare e cu putință să dai uitării gustul păcatului?

Șeyh Efendi a închis ochii:

— E greu, fără îndoială! Dacă ar fi fost posibil să-l dăm uitării cu atâta ușurință, n-ar mai fi fost vorba de păcat... Ai să te lupți însă cu el, ai să te lupți cu el până în zilele de pe urmă ale vieții tale, ai să te lupți cu el cunoscând suferința de a renunța la propriul păcat, de a-l da uitării. Ai să te lupți cu el chiar de vei ști că nu vei fi în stare s-o faci, aidoma furnicii oloage care a luat drumul Ka'bei[49], căci nu există altă cale!

Mihrișah Sultan a cerut încuviințarea să mai revină și cu alt prilej, după care a plecat, lăsând în urma sa un iz de păcat care-l făcea pe Șeyh Efendi să se înăbușe. Mehpare Hanım adusese cu sine păcatul doar în virtutea frumuseții sale, pe câtă vreme Mihrișah Sultan, femeia aceea deșteaptă, spirituală care frecventa saloanele Parisului, mai adăuga la frumusețe și inteligența, sporind în felul acesta înrâurirea datorată farmecului său. Venea să-i ofere lui Șeyh Efendi propria-i dorință, răspunzând în felul acesta indiferenței pe care i-o arătase Mehpare Hanım, iar faptul acesta făcea ca și respingerea, și uitarea păcatului să se arate mai trudnice. Hasan Efendi avea să-i spună mai apoi lui Osman: „Preasfântul Șeyh se uita la curva aia frâncă ca Adam la mărul din copac". Cât despre Șeyh Efendi, acesta avea să se mărginească să spună, cu o expresie care lăsa de înțeles că nu-i făcea plăcere nici măcar abordarea unor astfel de subiecte, „lui Hasan Efendi îi place să exagereze".

Mehpare Hanım era la curent cu vizitele pe care le făcea la lăcaș soacra sa grație acelei stranii și tainice rețele de informații a cărei funcționare o cunosc doar femeile și, așa cum presupunea și Mihrișah Sultan, era furioasă, numai că nu se putea plânge nimănui; era conștientă însă de faptul că femeia aceea frumoasă sosită de la Paris încerca să i-i răpească pe cei doi bărbați însemnați din viața sa.

Mihrișah Sultan îl eliberase pe Hikmet Bey din mrejele lui Mehpare Hanım prin discursurile despre libertate, însă Hikmet Bey nu reprezenta un trofeu îndeajuns de mare în ochii celor două femei. Amândouă știau că acesta era influențat noaptea de Mehpare Hanım, iar ziua de Mihrișah Sultan; adevărata pradă era însă Șeyh Efendi, care părea greu de urnit, dar a cărui cucerire părea chiar mai anevoie de demonstrat decât cucerirea însăși. Deși nu mărturisea acest fapt nimănui, Mehpare Hanım știa, mulțumită acelei intuiții proprii femeilor, că

Șeyh Efendi n-o uitase după ce se despărțiseră și se simțise întotdeauna mândră să știe că șeicul nu încetase să se gândească la ea. Acum însă se confrunta cu amenințarea acestui pericol și nu izbutea să afle niciun remediu.

Mai întâi a încercat să-l asmută pe Hikmet Bey:

— Ne facem de râs în fața oamenilor, toată lumea vorbește de noi! Unde s-a mai văzut femeie care să se ducă așa în vizită la fostul soț al nurorii ei?!

Apoi a adăugat, cu o viclenie care o urâțea și care l-a uimit pe Hikmet Bey:

— Oare o să facă din fostul meu soț tatăl tău vitreg? Să încerce, oare, să-l scoată din minți pe un bărbat care e și cap de familie?!

Hikmet Bey, care nu știa că orice femeie, indiferent de familia din care provenea, de educația, de instruirea de care avusese parte, le privea pe celelalte femei ca pe niște flușturatice care voiau să-i înnebunească pe bărbați, și-a ieșit din fire:

— Ce tot spui acolo, Mehpare Hanım?! Ia te rog, mă uimești, cum poți să vorbești așa de mama?!

— Ce naiv ești, Hikmet Bey! Doamne, de ce i-oi zămisli pe bărbați atât de slabi de minte?! Păi, Hikmet Bey, mama dumitale a pornit pe dreapta cale? De ce s-ar abate așa, nitam-nisam, pe la lăcașul de derviși o femeie care se poartă de felul ei cu capul descoperit, care nu dă niciodată pe la moschee, care nu poate adormi, seara, fără să tragă la măsea?! Hai să zicem că s-a transformat așa, deodată, într-o femeie pioasă — de ce se duce însă taman la Yusuf Efendi?! N-a mai găsit în ditamai Istanbulul un alt lăcaș, un alt șeic pe care să-l viziteze?!

Hikmet Bey a înălțat din umeri:

— Exagerezi, Mehpare Hanım! Șeicului i s-a dus buhul și de aceea se duce la el.

Mehpare Hanım a râs, iritată:

— Ca să vezi, ce coincidență ciudată! Hogele al cărui nume i-a ajuns la ureche este chiar fostul meu soț!

— Și unde-i neajunsul, Mehpare Hanım? De ce te-ai sinchisi de asta, ce legătura are cu persoana ta?

Mehpare Hanım, care n-a mai știut ce replică să-i dea, a ieșit din încăpere urlând „ești orb, ești orb!“, iar în seara aceea s-a zăvorât la ea în odaie și a refuzat să i se mai alăture la masă.

Mehpare Hanım, care vedea că Mihrișah Sultan o încolțise, o prinsese la ananghie și încerca o vie satisfacție de pe urma acestui fapt, clocotea de furie, atât din pricina sentimentului de neputință care-o măcina, cât și a bucuriei pe care socotea că o încerca soacra sa; la un moment dat s-a gândit chiar să-și ia inima-n

dinți și să se ducă la lăcaș. Își spunea că era suficient ca el s-o vadă o dată pentru a putea înlătura influența exercitată asupra sa de Mihrișah Sultan, dar și-a dat seama repede că îi era imposibil să o facă.

I-a mai trecut prin gând să-i vorbească lui Reșit Pașa despre acest lucru și să-l determine s-o țină în frâu pe fosta sa soție, numai că Reșit Pașa nu avea nicio putere asupra lui Mihrișah Sultan. Se codea până și să stea de vorbă ori să se vadă cu ea, iar dacă ar fi fost s-o întâlnească i-ar fi căzut din nou cu tronc, luându-i-o astfel înainte lui Șeyh Efendi.

Mehpare Hanım se învârtea furioasă prin casă, stăpânită de soiul acela de mânie pe care ți-l insuflă neputința și bruftuluindu-i pe toți cei din jur; îi dojenea pe slujitori, pe copii, le mustra pe roabe și nu vorbea deloc cu Hikmet Bey. Problema aceea care se abătuse ca din senin asupra vieții ei monotone părea s-o fi acaparat cu totul, ajunsese să nu se mai poată gândi la nimic altceva, iar motivul mâniei sale era imposibil de destăinuit altora. Nu-i era gândul decât la asta și căuta o cale de a pune stavilă relației dintre șeic și Mihrișah Sultan.

Hikmet Bey intuia motivul indispoziției soției sale, dar nu-i acorda prea mare însemnătate, căci, din câte își dădea el seama, gelozia aceea nu privea persoana sa ori pe cea a șeicului, ci relația dintre cele două femei. În plus, după ce vorbise cu maică-sa și își dăduse seama încă o dată cât de îngrădită era viața pe care o ducea la Istanbul, se arăta din nou interesat de politică. Voia să scape de tiranie, de împilare, de opreliști și socotea că necazurile legate de soția sa nu erau decât consecința acelei sumbre servituți. Avea senzația că dacă n-ar fi existat o asemenea samavolnicie n-ar fi ajuns niciodată să nutrească o pasiune atât de bolnăvicioasă pentru Mehpare Hanım și n-ar fi îngăduit ca echilibrul acelei relații să se degradeze atât de repede. Cum nu-i stătea în putere că verifice valabilitatea unui astfel de gând, a ajuns curând să creadă că avea dreptate, așa încât ideea de a-și apăra libertatea a ajuns să se confunde cu ideea de a-și salva dragostea.

A încercat să stea de vorbă cu tatăl său, evocând posibilitatea de a reveni la Paris, dar Reșit Pașa i-a mărturisit deschis că nu agrea o astfel de idee:

— Ce să faci tu la Paris, Hikmet? Acolo nu ești decât un om de rând, pe câtă vreme aici ești fiul medicului sultanului și, totodată, te numeri printre înalții funcționari ai cancelariei Palatului. Oare ai mai putea suporta să revii acolo și să trăiești ca un fitecine?

— Aș putea, tată, căci aici am ajuns să mă înăbuș. E imposibil să mai citești ceva, să mai schimbi două vorbe cu cineva...

Constatând că nu-l putea determina să-și schimbe gândul, Reșit Pașa a pus piciorul în prag:

— Nu poți să pleci acum la Paris, Hikmet, căci adversarii sultanului fug și se organizează în Europa, ca să nu mai spun că aici se precipită lucrurile! Sultanul este îngrijorat, așa că, dacă ai să încerci să pleci la Paris, o să ajungem amândoi, tu și eu deopotrivă, să trecem drept suspecți. Ai să nărui dintr-un foc tot ce-am agonisit împreună o viață întreagă; poate că tu, care ești tânăr, ai să faci față, numai că eu, la vârsta mea, n-aș avea cum să rezist la povestea cu pustiurile de la Fezzan, m-aș sfârși pe drum... Tu știi mai bine, du-te dacă vei putea să înduri povara unui asemenea păcat!

Hikmet Bey s-a gândit mai întâi că tatăl său exagera, că sultanul nu și-ar fi trimis doctorul personal în exil, dar după aceea și-a dat seama, din discuțiile pe care le purta cu restul colegilor din cancelaria imperială, că situația era mai mult decât serioasă și că încordarea care domnea la Palat sporea treptat; cum n-ar fi putut să-și asume vreodată vinovăția pentru moartea părintelui său, a renunțat la ideea de a mai pleca din țară. În loc de aceasta, și-a îndesit vizitele pe la sediile gazetelor care-și aveau sediul pe urcușul de la Babıâli, a stat la taifas cu scriitorii, cu autorii de articole de prin gazete și s-a străduit să se mai răcorească, să „respire“ discutând cu ei despre „libertate“; pe măsură ce vorbea însă despre aceste lucruri percepea în și mai mare măsură gravitatea chestiunii și-și întărea convingerea că era cazul să se ajungă la un deznodământ. „Ce e de făcut?“, îi întreba el pe prietenii săi.

Într-o zi, Ismet Hulusi Bey, unul dintre prietenii săi scriitori care era, la fel ca el, „odraslă de pașă“, l-a tras într-un ungher al edificiului de lemn care se zgâlțâia la fiece pală de vânt și i-a înmânat un ziar în limba franceză; „Vără-ți-l repede în buzunar!“, i-a zis el, iar Hikmet Bey și-a îndesat gazeta în buzunar fără ca măcar să fi apucat să arunce o privire asupra ei.

— Am însemnat un articol din ziar, i-a spus Ismet Hulusi Bey. Dacă vei avea bunătatea de a-l traduce, se va chema că ai săvârșit un lucru util pentru țară!

— Sigur că da, am să-l traduc în această seară!

Pe când se despărțeau, Ismet Hulusi s-a aplecat și i-a șoptit la ureche:

— Să nu arăți ziarul nimănui, căci se numără printre publicațiile interzise!

Hikmet Bey auzise că unii dintre scriitorii stabiliți în Europa editau diverse gazete și le strecurau mai apoi în imperiu, că cei care erau prinși cu asemenea publicații asupra lor se alegeau cu pedepse grele, că oficiul poștal din Galatasaray

era supravegheat în permanență de agenți secreți și că persoanele care erau surprinse cu ziare străine la plecarea de la poștă erau arestate.

În vreme ce urca în cea mai înzorzonată și mai vestită trăsură din Istanbul, cu „publicația interzisă“ la subsuoară, a aruncat o privire în jur, așa cum nu mai făcuse niciodată până atunci. După aceea avea să-i spună lui Osman: „În seara aceea îmi era frică, dar totul mi se părea a fi un soi de glumă, nu-mi dădeam încă seama că tocmai începusem să aflu ce înseamnă teama cu adevărat“.

În seara aceea a tradus un articol care „elogia libertatea și îndemna norodul să doboare tirania“. Acel prim articol a fost urmat de altele și, în felul acesta, fiul medicului sultanului otoman a devenit, pe nesimțite, traducătorul unei organizații care se pregătea, de fapt, să-l răstoarne de la putere pe suveran; după cum avea să-i spună mai târziu lui Osman, Hikmet Bey începuse să iubească din nou viața și reîncepuse să se iubească pe sine.

Cu sensul comun de „doamnă“, dar și, uneori, de „femeie“, fără vreo conotație specială.

Ka'ba este piatra neagră aflată în templul de la Mecca, care constituie ținta pelerinajului anual al musulmanilor de pretutindeni. Autorul face aluzie mai sus la o poveste tradițională, potrivit căreia o furnică șchioapă, auzind de această practică devoțională, pornește și ea către Mecca, din dorința de a deveni „hagiu“, deși nimeni din seminția sa nu mai trecuse printr-o astfel de experiență; pe drum își dă seama că încep s-o lase puterile, dar nu vrea să facă cale întoarsă. Văzând în ce stare se află, un șoarece de deșert se miră de îndârjirea ei; furnica îi răspunde că, în mod foarte probabil, nu va ajunge la Mecca, dar măcar se va socoti că a murit pe drumul pelerinajului, moartea în astfel de împrejurări reprezentând o formă de martiraj.

XVIII

Lui Reșit Pașa îi era urât; auzise adeseori expresia „mi-e urât“ la bătrânele mame ale pașalelor, prietenii săi de odinioară, pe care se ducea să le viziteze în numele prieteniei care-l lega cândva de ei, sau chiar la propriile surori care, rămase văduve de tinere, umblau neliniștite de colo până colo prin saloanele conacelor lor cu tavane înalte, plângându-se de tot și de toate, numai că acum simțea pentru prima dată în viața sa cum era să încerci un astfel de sentiment, așa încât se gândea, rușinat, la femeile acelea pe care le zeflemisise cândva în adâncul sufletului, deoarece își dădea seama că nu exista sentiment mai copleșitor, mai searbăd decât plictisul acela fără motiv. Își făcea „anamneza“ așa cum proceda cu pacienții săi, mânat de un soi de deprindere profesională, își punea tot soiul de întrebări, încerca să scoată la iveală cauza acelei indispoziții, dar nu izbutea să-i găsească vreo rațiune anume.

„Probabil că îmbătrânesc, iar neliniștile acestea fără un motiv determinat sunt tot atâtea semne de bătrânețe“, se gândea el, numai că împlinise o jumătate de veac cu doar câțiva ani în urmă; comparat cu pașalele acelea cu bărbi albe care țeseau intrigi peste intrigi pentru a pune mâna pe jilțul de mare-vizir, mânați de o ambiție nemărginită, el era încă un „copilandru“.

Dezolarea i-a sporit și mai mult când i-a ajuns la ureche, chiar în acele zile, că Fuat Pașa, pe care-l îndrăgea nespus și căruia-i apreciase întotdeauna onestitatea și sinceritatea, murise în exil, când a aflat de urmarea dureroasă a unei nedreptăți care se săvârșise chiar sub ochii săi; a început, așadar, să vadă pretutindeni semne de rău augur. „Devenisem un om măcinat de temeri“, i-a spus el mai apoi lui Osman. „Oare să mă fi căptușit cu năravul ăsta de la sultan?“

De atâta sastiseală s-a apucat să facă lucruri pe care nu le mai făcuse niciodată înainte; s-a dus de câteva ori la petrecerile pe care le oferea Mihran, patronul gazetei *Sabah*[50], în vila sa de pe țărmul Bosforului, aflată în Suadiye, s-a alăturat orgiilor care aveau loc în hamamul de la subsolul vilei acestuia, pentru ca mai apoi, când a văzut că niște pașale care participau la acele petreceri și se hârjoneau cu femeiuști pe jumătate despuiate promovau interesele lui Mihran la nivelul instituțiilor statului, asigurându-i astfel felurite foloase, să i se facă silă deopotrivă de ei și de sine.

„Sentimentul rușinii aproape că dispăruse cu totul“, a spus el descriind acele zile. „Pașalele dobândiseră o neobrăzare și o cutezanță care le împingea să

săvârșească pe față tot soiul de lucruri de care altădată s-ar fi sfiit."

Izzet Pașa Arabul îi ceruse mită, de față cu doctorul, reprezentantului unei companii franceze care voia să vândă turele blindate armatei otomane și nici măcar nu simțise nevoia să ascundă acest fapt, căci vedea în acel „comision" o recompensă firească pentru atașamentul său față de sultan; Reșit Pașa se gândise să-l înștiințeze pe suveran despre acest fapt, dar mai apoi se răzgândise, gândindu-se că acesta nu scosese o vorbă în ciuda faptului că era la curent cu astfel de afaceri. Sultanul era, deopotrivă, stăpânul și prizonierul acelor pașale și nu era în stare să se împotrivească mitei pe care o încasau ori fărădelegilor pe care le săvârșeau; aproape toți demnitarii statului, cu excepția câtorva dintre ei, ajunseseră să fie amestecați în astfel de afaceri murdare. Nici măcar sultanul nu mai avea puterea să-i înlăture din funcțiile pe care le ocupau; el fusese cel care le pavase calea către astfel de fărădelegi, închizând ochii la tot ceea ce săvârșeau și, în cele din urmă, se pomenise el însuși prins în mijlocul unei mocirle de ticăloșii din care nu părea să mai iasă.

Reșit Pașa era scos din fire de hoțiile și ticăloșiile săvârșite de pașale și aproape că îi era milă de sultan; pe măsură ce sporeau nelegiuirile din jurul său, acesta i se părea și mai demn de milă. Înălțimea sa, califul musulmanilor de pretutindeni, sabia islamului, umbra lui Allah pe pământ, mărețul padișah al Imperiului Otoman își petrecea viața printre oameni lipsiți de rușine și hoți, fără a se putea încrede în ei și fără a avea puterea să pună stavilă nelegiuirilor pe care le săvârșeau. Când avea să afle că aceia dintre ei care-și trădaseră propriile valori morale n-ar mai fi avut cum să-i rămână credincioși sultanului urma să fie deja prea târziu.

Vedea acum limpede că regulile care înconjurau persoana suveranului deveneau din ce în ce mai laxe, că cei aflați în anturajul imediat al acelei mari „forțe" reprezentate de el începeau să se poarte cu o anumită indiferență față de persoana sa.

Într-o seară când stătea la taifas cu sultanul într-un salon cu vedere spre Bosfor, după ultima rugăciune de seară, a venit vorba despre cele mai noi descoperiri în domeniul medicinei, iar sultanul l-a invitat la cină și a poruncit să le fie așternută masa în selamlâc.

Tocmai când se pregăteau să se apuce de mâncat, în Palat s-a stârnit oarece tulburare; zarva răzbătea către ei în valuri. A văzut cum chipul sultanului devenea brusc pământiu; acesta s-a ridicat în pripă și a scos din sertarul biroului un mic revolver, după care, punându-l la îndemână, a spus „să sperăm că nu e nimic serios, doctore!"; era limpede că, după socoteala sa, se confrunta cu o răzmeriță de soiul

celor de care se temuse pe parcursul întregii sale vieți, gândind că unul dintre cei care se declaraseră fideli „fratelui“ său se revolta pentru a-l înlătura de la putere.

Reșit Pașa, care tocmai spusese „să sperăm că nu e nimic grav, Maiestate!“, a adăugat, îndreptându-se spre ușă:

— O să ne dăm seama pe dată!

Când a deschis ușa l-a văzut pe unul dintre secretarii Palatului îndreptându-se grăbit către încăperea în care se aflau:

— Ce s-a întâmplat, domnule secretar?

— A izbucnit un incendiu în atelierul de tâmplărie, pașă!

Reșit Pașa i-a dat de veste sultanului, care aștepta, neliniștit, să vadă despre ce era vorba:

— A izbucnit un incendiu în atelierul de tâmplărie, Înălțimea Voastră!

Atelierul de tâmplărie fusese amenajat în imediata vecinătate a haremului, deoarece sultanul se ducea din când în când pe acolo ca să sculpteze în lemn, așadar exista posibilitatea ca pârjolul să se extindă și la harem; sultanul a ajuns la concluzia că focul fusese iscat de „oamenii“ fratelui său.

Incendiul, care pornise de la talaș, a fost stins curând și îndată după aceea au început investigațiile.

„Întâmplarea era, de fapt, ridicolă, dar mie mi s-a părut nespus de tragică“, avea să-i spună mai apoi Reșit Pașa lui Osman, „căci a fost ca și cum aș fi văzut într-o întâmplare măruntă o mare prăbușire, sau mie mi s-a părut că o vedeam, așa cum se întâmplă atunci când vezi un microb într-o picătură de sânge. Știi că și noi, doctorii, ne înșelăm adeseori, dar, oricum, nimeni altcineva în afară de noi nu-și dă seama că ni se întâmplă acest lucru; când haremul se aglomera peste poate, unele dintre femeile de acolo primeau învoirea de a pleca, erau slobozite de sultan și măritate cu câte cineva din Palat. Prin urmare, s-a întâmplat că o mână de cadâne au apelat la eunucii haremului cu solicitarea de a fi dezlegate; hadâmbii l-au înștiințat pe sultan, iar acesta s-a învoit. La scurtă vreme după aceea, alte câteva femei au dorit să fie puse în libertate, dar, pentru că de-abia mai plecaseră unele dintre ele, eunucii s-au codit să-l înștiințeze pe sultan de acest fapt, ca să nu lase impresia că toate femeile din harem își doreau să o șteargă de acolo. Una dintre roabele acelea de neam grec ținea însă musai să se mărite, căci există, dacă-ți amintești, un celebru proverb de-al lor care zice «vreau un bărbat, și-l vreau chiar acum!»; copila aceea a ținut-o așa una și bună, dar, pentru că nimeni n-o asculta, s-a strecurat în atelierul de tâmplărie, furioasă nevoie mare, și i-a dat foc.“

Sultanul, care obișnuia să-i surghiunească, să-i azvârle în temniță ori chiar să le ia viața tinerilor ofițeri, studenți, intelectuali, scriitori care-i stârneau cea mai mică suspiciune de trădare, a adoptat o atitudine care l-a uimit nespus pe Reșit Pașa: nu s-a supărat deloc pe tânăra care pusese foc, ba dimpotrivă, socotind că aceasta avusese dreptate, i-a exilat din Istanbul pe eunucii care nu-l înștiințaseră cu privire la dorința ei și a dispus ca aceasta să fie măritată.

Reșit Pașa a fost grozav de zdruncinat de acel incident, văzând în el obârșia unui dezastru care se apropia puțin câte puțin de ei: „Faptul că o roabă din harem nesocotise în asemenea măsură legile stricte ale Palatului arăta, chiar dacă nimeni nu-și dădea seama atunci de acest fapt, că puterea celor care impuseseră acele reguli se afla în declin și că declinul acela putea fi perceput într-o anumită măsură, căci altfel roabei cu pricina nu i-ar fi trecut prin minte să săvârșească așa ceva. Semnul prăbușirii nu se afla atât în gestul ei, cât în faptul că fusese în stare să se gândească la așa ceva".

Reșit Pașa a avut parte de un somn agitat, poate și sub înrâurirea acelei întâmplări, și s-a deșteptat din visul pe care tocmai îl avusese scăldat în sudoare, zicându-și „să sperăm că nu e ceva prea grav!".

În vis, o femeie goală se apropia de patul sultanului și, după ce dădea la o parte plasa pentru țânțari, îl înjunghia cu un cuțit care se ivea brusc în mâna sa, îl hărtănea, iar sultanul își dădea sufletul, înecat în propriu-i sânge; când femeia aceea despuiată se răsucea către el, Reșit Pașa constata că era vorba de Mihrișah Sultan, cu sânii ei plini, cu pântecul rotund, cu frumusețea ei fără asemănare.

Dorul acela de pe vremuri pe care se tot străduise să-l înăbușe de când revenise Mihrișah Sultan la Istanbul ieșise acum la iveală însoțit de o suferință teribilă, spre a se răzbuna, parcă, pentru faptul că fusese ținut sub obroc atâția ani de zile. Reșit Pașa a încercat sentimentul că sufletul avea să i se facă fărâme, și aceasta nu în sens metaforic; a cugetat o clipă, înrâurit cum era și de vis, că măruntaiele sale n-aveau să mai facă față suferinței și aveau să se descompună, „era o durere pătrunzătoare, ca atunci când ai o criză de bilă", ar fi dat orice pe lume ca s-o vadă atunci pe Mihrișah Sultan. Iubise cu adevărat o singură dată în viață, gustase fericirea pentru scurtă vreme, deprinsese atât sensul dragostei, cât și pe cel al fericirii, iar urmarea fusese o suferință pe care ajunsese să și-o trateze mai apoi necontenit, ca pe o boală. Cât despre marele gol care rămânea în urmă după ce se ostoia durerea, acesta fusese suplinit de profesia sa, de plăcerea de a fi medicul și, mai cu seamă, prietenul sultanului, de înlesnirile avuției pe care i-o dăruise acea prietenie, de conacele sale impunătoare, de tinerele roabe; izbutise să disimuleze urmele

suferinței sale trecute printr-o atitudine matură și plină de îngăduință, care nu se lăsa tulburată nici de sine, nici de semenii săi, și printr-un stil de viață frivol, care nu ajungea prea mult în profunzimea lucrurilor. Aceasta, până la întoarcerea lui Mihrișah Sultan la Istanbul... În mod ciudat, faptul că văzuse semnele dintâi ale prăbușirii imperiului, că simțise, cu acel prilej, pentru prima oară un soi de strângere de inimă încărcată de neliniște, cu iz de bătrânețe, coincisese cu revenirea lui Mihrișah Sultan acasă. Poate că dacă fosta sa soție nu s-ar mai fi întors la vatră, n-ar fi asistat atât de curând la prăbușirea imperiului!

Către dimineață a rătăcit prin conac, înveșmântat în cămeșoiul de noapte, a ieșit în grădină ca să se mai răcorească puțin și a descoperit că suferința avea și ea felurite moduri de manifestare; dorul și sentimentul de a fi abandonat dădeau naștere, fiecare în parte, altor și altor suferințe. Suferința pricinuită de pierdere și cea pricinuită de neputința de a te contopi cu ființa iubită nu erau deopotrivă; când îl părăsise soția sa, tristețea de a nu o mai putea vedea vreodată se împletise cu sentimentul de umilință generat de orgoliul său rănit și de privirile ei zeflemitoare. Acum, când îl chinuia dorul de ea, suferința pe care-o încerca era cât se poate de pură și neamestecată, motiv pentru care era și mai cumplită; singura sa consolare era conștiința faptului că n-avea să dureze la fel de mult ca prima încercare.

„Dacă iubești, simți!“, i-a spus el după aceea lui Osman, și i-a spus-o în așa fel încât acesta a priceput ce voia să spună; Osman a aflat din această frază ciudată, fără noimă, că adevărata dragoste nu se sfârșește, nu moare și nu este stârpită niciodată, chiar dacă se mai împuținează în oarecare măsură. Cât despre Hikmet Bey, care moștenise aceeași suferință de la propriul părinte, acesta se referea în memoriile sale, înainte de a muri, la sentimentul pe care-l încercase în această privință apelând la o formă mai artistică, sub înrâurirea prietenilor literați: „Adevărata dragoste este ca o rană de sabie, căci cicatricea rămâne, chiar dacă rana se închide“.

Reșit Pașa a rătăcit îndelung printre adierile serii și arborii de fistic, cu cămașa sa lungă, albă care flutura în vânt, aidoma unei stafii copleșite de tristețe care se stingea de bătrânețe, purtând în minte chipul pe care-l zărise în vis, nu și chipul real al soției sale. Pesemne că, sub înrâurirea dorului care-l măcina, s-a gândit, în vreme ce zăbovea acolo, că nu mai aștepta nimic de la viitor, că nu mai nutrea nicio iluzie și că, la fel cum se întâmpla cu multe alte lucruri care-l înconjurau, era și el pe ducă; la vremea când răsărea soarele, n-a mai putut îndura suferința și disperarea care-l bântuiau, așa că s-a dus s-o deștepte din somn pe Dilrüba,

frumoasa circaziană pentru care prăpădise nenumărate pungi cu galbeni. Mai apoi avea să-i spună lui Osman, de parcă și-ar fi cerut scuze de la el sau de la cine știe cine altcineva, cu identitate incertă, „n-aveam la cine altcineva să mă duc!".

Cam pe la aceleași ceasuri, într-o casă de pe colina de la Çamlıca aflată la doar doi kilometri de grădina aceea mare scăldată în miresme de caprifoi în care Reșit Pașa renunțase la speranțele, la iluziile, la viitorul său, dar a cărei grădină și ale cărei încăperi erau mult mai înghesuite decât cele ale casei sale aveau loc niște discuții pline de însuflețire privitoare la un viitor de care se legau nenumărate nădejdi și vise; și oamenii aceștia băgaseră de seamă surparea pe care-o observase medicul sultanului, însă, spre deosebire de ceea ce i se întâmpla lui Reșit Pașa, faptul acesta îi înveselea. Își scoseseră centiroanele și își așezaseră pistoalele lângă ei; alături de pistoale se aflau ceștile de cafea goale rămase după masă; încăperea se preschimbase într-o adevărată speluncă din pricina fumului răspândit de țigările lor.

Căpitanul Ismail Hurșit își dorea să se ajungă, în cele din urmă, la o decizie:

— Ofițerii din Armata a Doua, staționată la Edirne, și cei din Armata a Treia, de la Manastır[51], au creat o organizație foarte vastă și au inclus în ea și civili; în Europa există o altă organizație, alcătuită din Ahmet Rıza Bey și camarazii săi; și noi ne avem aici organizația noastră. Prieteni, a sosit vremea ca organizațiile acestea să se alăture cât mai degrabă, așa că ce-ar fi să trecem imediat la acțiune, să luăm legătura cu ei, să ne unim?!

Căpitanul Fazıl Hüsnü Bey s-a amestecat și el în vorbă:

— Bine, frate, dar cine o să inițieze treaba asta, chiar crezi că e treabă ușoară să ne unim așa, deodată, la o simplă vorbă?

La auzul acestei replici, Cevat Bey și-a mascat supărarea printr-o glumă:

— Bre, Fazıl Bey, te-ai făcut politician încă de pe acum! Păi, ce însemnătate are cine, cui se alătură? Nu e cazul să confundăm ce e important și ce nu! O organizație mai mică se integrează într-una mai mare, și cu asta basta! Chestiunea cu adevărat fundamentală este ca organizația să se mărească, iar tirania să se prăbușească cât mai degrabă, căci altfel o să rămânem fără țară.

— Cevat Bey are dreptate, se pare că sârbii și bulgarii sunt în fierbere, bate răzmerița la ușă, iar Înalta Poartă doarme! Nu mai e timp de vorbe, țara așteaptă să ne facem datoria! În caz contrar, nu suntem demni nici măcar de pâinea pe care-o mâncăm, atât vă spun!

S-au ciondănit așa multă vreme; de fapt, se deciseseră, însă nu puteau s-o scurteze pentru că nu se puteau elibera de plăcerea pe care le-o insuflau planificarea unei acțiuni atât de vaste și discuțiile legate de ea; în cele din urmă s-au decis să-l trimită pe Cevat Bey în chip de solie.

— Mâine o să vorbim cu prietenii de la Ministerul de Război și o să facem în așa fel încât să fii repartizat la Armata a Treia din Manastır; mai apoi să aranjăm lucrurile în așa fel încât să-l trimitem pe Ramiz Bey la Edirne — să rezolvăm și chestiunea asta! Mișcarea trebuie să fie condusă de-acum încolo de un singur om, ca să se termine odată cu haosul!

Ismail Hüsnü Bey a întrebat:

— Dar Anatolia?

— Ce e cu Anatolia?

— Anatolia e la fel de tăcută ca întotdeauna. Și acolo există, cu siguranță, camarazi cu simț patriotic, poate că și ei se organizează, numai că din Anatolia nu răzbate prea mult zgomot. Balcanii sunt foarte însuflețiți, prietenii noștri de acolo se organizează în oarecare măsură și datorită bulgarilor și sârbilor, căci văd mai bine că țara se află în primejdie. Cei din Anatolia n-au ce să vadă; chiar dacă e să pună mâna pe vreo doi-trei tâlhari dintre cei mai crunți, lucrul acesta n-are prea mare importanță. Cheile imperiului se află astăzi în Balcani, așa că, odată statornicită organizația acolo, o să-i pavăm calea către Istanbul!

Fazıl Bey a întrebat:

— Bine, dar o să putem rezolva atât de repede povestea cu numirile?

— Maiorul Cemil Bey din Üsküdar lucrează la biroul de personal, așa că o să aranjeze el.

— Ei, în cazul acesta pe Cevat Bey și pe Ramiz Bey îi pasc niște drumuri! Aveți noroc, nouă ne ruginesc oasele pe-aici! Voi, pe-acolo, o să vă organizați și, pe de altă parte, o să vă încăierați cu comitagiii bulgari; băgați însă de seamă, se spune că indivizii n-au mamă, n-au tată!

În vreme ce trăgeau din ultimele țigări, înainte de a se despărți, au vorbit, printre hohote de râs, despre război, despre eventualitatea de a împușca pe cineva ori de a fi împușcați; le făcea plăcere să vorbească până și despre luptele duse în numele patriei și-și doreau să se confrunte cât mai curând cu inamicul; starea de pasivitate în care se aflau le rănea onoarea. La mijitul zorilor s-au împrăștiat care încotro, intonând în surdină cântece de alean.

Ordinul de dislocare a lui Cevat Bey la Manastır a fost emis la două săptămâni după aceea: era repartizat, ca medic, la batalionul o sută cincizeci și trei infanterie.

Se mirau și ei de iuțeala cu care decurseseră lucrurile, căci nu erau încă deprinși cu puterea, iar forța de care dispuneau îi descumpănea într-o anumită măsură; pe măsură ce deveneau tot mai conștienți de puterea cu care erau înzestrați, își dădeau seama și mai bine de seriozitatea poveștii în care se angajaseră; încercau o mândrie ciudată, amestecată cu un sentiment de teamă la fel de straniu. După cum spunea Fazıl Bey, „pe harta vieții lor era însemnată deopotrivă eventualitatea de a muri și de a ucide"; Cevat Bey și-a dat seama pentru prima oară că apucaseră pe o cale fără întoarcere la vremea când își citea ordinul de numire la Manastır.

Fazıl Bey i-a spus:

— Nu se cade să te lăsăm să pleci ca de la casă pustie, așa că în seara asta o să tragem un chef!

Cevat Bey nu prea se dădea în vânt după asemenea lucruri și, pe câtă vreme Ragıp Bey rămăsese mereu încrâncenat și nestăpânit, el se desprinsese de copilăria dificilă de care avuseseră parte, devenind un om sobru și matur. Spre deosebire de fratele său, nu se avântase aproape deloc în viața de noapte, căci locurile acelea aglomerate prin care petreceau alții îl plictiseau; nu reușea să se decidă asupra modului în care s-ar fi cuvenit să vorbească cu femeile acelea aţâţătoare care se purtau cu câte un bărbat pe care îl vedeau pentru prima oară de parcă l-ar fi cunoscut de un car de ani, așa că se uita la ele posomorât, numai că în ziua aceea nu l-a lăsat inima să-și mâhnească prietenii; își dădea seama că ceilalți camarazi se simțeau îndatorați față de cei doi ofițeri aflați pe picior de plecare.

Programul a fost făcut, pentru toată lumea, de Fazıl Bey, despre care se putea deduce că se pricepea bine la asemenea lucruri.

— Mai întâi ne ducem în Langa, la localul lui Maksud, ca să ne punem burta la cale, după care mergem în Beyoğlu și petrecem o noapte ca-n poveşti!

S-au așezat la una dintre mesele acelea de marmură albă aflate în localul lui Maksud, în salonul lung năpădit de conțopiștii și meșteșugarii din zonă, s-au desfătat cu mizilicuri proaspete, după care au luat o cină pe cinste și s-au omenit cu rachiu. Către miezul nopții au ieșit din locantă, urmându-l pe Fazıl Bey care îi îndemnase „haideți, să plecăm!", s-au înghesuit în două trăsuri și au pornit către Beyoğlu.

De o parte și de alta a bulevardului — cel mai faimos din capitala otomană — erau aprinse felinare alimentate cu gaz aerian și înzestrate cu abajururi din sticlă jivrată; trăsurile își depuneau călătorii în fața teatrelor, a restaurantelor, a cafenelelor, a berăriilor din zonă; pe trotuare mișunau, aidoma unei omide uriașe cu zece mii de membre, puhoaie de oameni înveșmântați cu nădragi, cu șalvari, cu

uniforme bine călcate, cu smokinguri, cu redingote, care proveneau din toate colțurile imperiului; de dincolo de ușile berăriilor, care se deschideau și se-nchideau din vreme în vreme, răzbăteau, odată cu damful de băutură, râsete de femei.

— Să ne ducem la Odeon! le-a spus Fazıl Bey.

Cu excepția lui Fazıl Bey, nimeni dintre ei nu era familiarizat cu genul acela de viață, cu bulevardul, cu nopțile petrecute astfel, dar cu toții se străduiau să nu lase să se vadă acest lucru. Au intrat în Odeon străduindu-se să-și ascundă stânjeneala și, după ce au străbătut un culoar, au pătruns într-o sală spațioasă, înconjurată de jur împrejur de loje, la capătul căreia se găsea un ring de dans destul de generos. Pe scena amplasată în fundul ringului se afla o orchestră care interpreta valsuri, iar pe ring se vedeau niște perechi care dansau; oamenii aflați în loje vorbeau unii cu alții, își transmiteau salutări, printre mese rătăceau femei îmbrăcate în rochii lungi, care își lăsau brațele goale la vedere, dopurile sticlelor de șampanie pocneau aidoma unor revolvere, iar vinul spumos era turnat în pahare de la înălțime. Cei opt ofițeri s-au așezat la aceeași masă; se simțeau oarecum stingheri și-ți dădeai seama după uniformele, după purtarea lor că nu aparțineau acelei lumi. Nu știau să danseze, nu puseseră niciodată în gură șampanie, iar muzica pe care o interpreta orchestra le era străină; îi urmăreau cu mare seriozitate pe cei care valsau pe ringul de dans, de parcă ar fi urmărit o manevră militară, și li se tulburau privirile când încercau să numere pașii celor care dansau; stăteau așezați pe scaune drepți ca niște lumânări.

Intuind că prietenii săi erau stânjeniți, Fazıl Bey le-a spus „haideți să ne ducem în foaier!“; aceștia n-au înțeles unde aveau să se ducă, dar s-au ridicat ca niște automate și s-au îndreptat, cu pași apăsați, către zona aflată în spatele lojilor. Au străbătut un culoar presărat cu trepte de metal și au pătruns într-o sală ceva mai modestă decât cea dinainte. Aceasta era mai puțin aglomerată, iar într-unul dintre colțurile sale se afla o formație de muzică tradițională.

— Muzicienii aceștia sunt grozav de faimoși, cel care cântă la alăută este Lambo, cel care cântă la *kemençe*[52] este Akribaz, iar cel care mânuiește tamburina este vestitul Ibrahim Arabul, le-a spus Fazıl Bey.

Au comandat câte o bere și s-au instalat apoi cu toții la o masă; în spațiul acela se simțeau mai în largul lor. Fazıl Bey a scos din buzunar un aspru și l-a azvârlit înspre muzicieni, zicându-le celorlalți „ia să vedeți acum!“. În vreme ce moneda descria o boltă prin aer, abătându-se apoi asupra instrumentiștilor, mânuitorul

tamburinei a ridicat o mână în aer, cu un gest ager, și a deschis pumnul; banul i s-a oprit în podul palmei, iar bărbatul a coborât din nou mâna, cu aceeași mișcare fulgerătoare, după care a continuat să bată în tamburină; mai apoi, în jur a prins să plouă cu parale, fie pentru că safteaua pe care le-o făcuse Fazıl Bey fusese de bun augur, fie pentru că iuțeala de mână a instrumentistului le plăcuse celor de față. Cântărețul la tamburină le prindea pe toate, cu aceeași îndemânare, în căușul palmei, le făcea să dispară cât ai clipi din ochi și-și vedea mai departe de cântat. Dintr-un ungher ceva mai întunecat aflat în fundul încăperii s-a auzit o voce vioaie, cristalină de femeie, care a prins să îngâne un gazel:

Of, ochi năzuroși, ce să însemne oare astă bună vestire și aste sprâncene arcuite...

În vreme ce femeia rostea gazelul, în sală și-au făcut apariția șase indivizi, cu fesurile înfundate pe sprânceana stângă și vestoanele aruncate neglijent pe umeri. Apariția lor a fost remarcată fără întârziere în locul acela prin care se perinda multă lume, căci aveau un fel de a fi care nu se potrivea deloc cu al celorlalți: priveau în jur cu fudulie și cu un aer provocator, dând de înțeles că-i disprețuiau pe toți cei aflați acolo. După ce le-au aruncat o privire fugară ofițerilor, s-au așezat la o masă aflată ceva mai încolo de aceștia, iar locul din jurul lor s-a golit imediat.

Fazıl Bey a spus „astea sunt javrele lui Fehim Pașa!".

Hulusi Bey a suduit printre dinți:

— Curve turnătoare!

Pușlamalele care făceau parte dintre cei aleși de Fehim Bey spre a încasa taxa de protecție în Beyoğlu umblau în grupuri de câte cinci-șase persoane, nu se supuneau nimănui, flatate fiind și de privilegiul de a fi sprijinite de autoritățile statului, făceau moarte de om, sporeau, pe zi ce trecea, oroarea resimțită de oameni la adresa lor, numai că nimeni nu crâcnea, căci celor care crâcneau li se făcea pe dată felul; mai mult, se îndepărtau de cei pe care îi vătămau fără să le pese de ei în vreun fel, ba chiar își vedeau de drum oțărându-se la polițiștii care le ațineau calea; nimeni nu le putea sta în cale, nici măcar militarii.

Simțind că ofițerii vorbeau despre ei, au început să-i privească chiorâș. Cemil Bey le-a sugerat camarazilor săi să plece de acolo, intuind că urmau să dea de belea, doar că nimeni nu s-a clintit din loc: ofițerii se uitau și ei la scandalagii cu o mânie arzătoare, de netăgăduit. Ramiz Bey a spus „javrele astea au secătuit un ditamai imperiul, i-au supt sângele cât au putut!".

Una dintre secăturile acelea, care nu auzise ce spunea Ramiz Bey, dar care presupusese că spunea ceva de rău, l-a bătut pe acesta pe umărul drept și s-a răsucit către ceilalți ofițeri:

— De ce vă zgâiți așa, domnilor ofițeri, mă confundați cu cineva?!

Înainte ca individul să apuce să-și termine vorba, Fazıl Bey a țâșnit de la locul său, a apucat sticla de pe masă și l-a izbit cu atâta tărie peste mutră, încât acesta a zburat de pe scaunul pe care stătea, cu sângele șiroindu-i din nas și din buzele crăpate; în aceeași clipă, ofițerii s-au năpustit cu toții asupra golanilor. Derbedeii lui Fehim Pașa erau mai aprigi în scandalurile care izbucneau prin cârciumi decât ofițerii și, cum crescuseră de mici copii înconjurați de astfel de tărăboaie, Cevat Bey și camarazii săi ar fi plătit cât de poate de scump o astfel de bătaie în altă împrejurare, iar unu-doi dintre aceștia din urmă și-ar fi putut pierde chiar viața. Derbedeii fuseseră însă prinși pe picior greșit, căci nici măcar nu le trecuse prin minte că ar fi putut fi atacați de cineva, iar mânia sporise forța ofițerilor. Pușlamalele n-au apucat nici să pună mâna pe cuțitoaiele pe care le purtau la subțioară, nici să-și înșface revolverele Nagant pe care le aveau înfipte la brâu și, ca urmare a scatoalcelor și a izbiturilor de sticlă pe care le-au încasat, s-au pomenit dându-se de-a dura prin mijlocul încăperii; salonul localului era invadat de țipete, de răcnete, de schimburi de replici, de zbierete; la scurtă vreme după aceea, în timp ce ofițerii îi bumbăceau, cu o ură neîmpăcată, pe mardeiașii asupra cărora tăbărâseră, s-au auzit niște sunete de fluier. Cevat Bey a țipat „poliția!“; se amestecase în gâlceavă fără prea mare tragere de inimă și se enervase nespus pe camarazii săi, socotind că era vorba despre o „copilărie“; ar fi putut să fie arestați pentru scandalul acela nesăbuit, s-ar fi putut pomeni cu soldele tăiate și, în general, toate socotelile legate de propriul viitor ar fi putut să fie compromise.

La auzul cuvântului „poliție“, prietenii săi au țâșnit în picioare, lăsându-i pe derbedei leșinați la pământ, și au rămas pironiți în centrul sălii, care între timp se golise, neștiind ce să facă ori încotro s-o apuce. Văzând acestea, un chelner mai în vârstă, cu păr cărunt și cărare pe mijloc, a strigat din fundul încăperii „veniți încoace, veniți încoace!“; au dat fuga înspre partea din care răzbătea vocea chelnerului, iar acesta le-a deschis o ușă care nu se vedea la prima ochire; în timp ce polițiștii pătrundeau în local, ei trăgeau ușa în urma lor și coborau o scară cu trepte de piatră; odată ajunși jos, au străbătut un beci lung și rece, cu rafturi pe care se aflau înșirați saci cu merinde și sticle cu băutură, după care s-au pomenit pe o uliță dosnică din Beyoğlu.

Chelnerul a închis ușa după ei și le-a șoptit: „Mult noroc, domnilor ofițeri!“

Odată ajunși în stradă, Cevat Bey nu s-a mai putut abține:

— Ce Dumnezeu, Fazıl Bey, ai făcut-o de oaie atât de tare încât era cât pe ce să ne dejoci toate planurile pentru două lepre...

Fazıl Bey știuse încă de pe când făcea ce făcea că nu proceda bine:

— Iartă-mă, dar când i-am văzut pe indivizii ăia nu m-am mai putut abține!

A chicotit apoi brusc, ca un copil:

— Le-am tras-o însă pe cinste nenorociților ălora, n-au să-și mai vină în fire o lună! Când au să mai vadă uniforme de acum încolo, au să se arate respectuoși de mama focului!

— Haideți să ne despărțim! le-a zis Cevat Bey.

Fazıl Bey i-a oprit pe toți în loc, cu un gest din mână:

— Nuuu, nici vorbă să ne despărțim! Uite ce este, Cevat Bey, am fost de acord cu tot ceea ce ai spus privitor la organizație, dar în seara asta eu sunt la comandă, nu se poate sfârși așa, există o modalitate foarte bună de a duce lucrurile la bun sfârșit, o să facem totul așa cum scrie la carte... Trupă, după mine!

Cevat Bey n-a mai putut scoate o vorbă, ca să nu-i indispună pe camarazii săi; i-a fost imposibil să-și dea seama, în bezna aceea oarbă, pe unde treceau și încotro se îndreptau, însă Fazıl Bey i-a condus la un vechi conac, cu zidurile împrejmuitoare culcate la pământ, din care nu răzbătea nicio geană de lumină. Grădina era năpădită de buruieni, iar havuzul din inima acesteia, cu bazinele și fântâna arteziană știrbite, era plin de noroi; au străbătut aleea din grădină, așternută cu pietriș, și au bătut de câteva ori la rând în ușa de lemn, servindu-se de inelul masiv de fier aflat în partea de sus a acesteia; ușa s-a deschis și și-a făcut apariția, la lumina palidă a unei lămpi cu gaz, chipul greoi al unei arăboaice voinice, cu ochi injectați.

— Ce este, ce doriți?

Fazıl Bey a luat-o înaintea celorlalți:

— Cum adică, Habeș Teyze, nu ne dai voie să intrăm?! O să tragem un chef pe cinste, dă-i de veste lui Hüsniye Hanım că au venit Fazıl Bey și camarazii săi!

Ușa s-a închis la loc și, la puțină vreme după aceea, și-a făcut apariția o femeie destul de trecută, înveșmântată în straie fastuoase, care le-a spus, pe un ton de reproș, „ne-ați uitat, pe unde ați umblat?!“, după care a deschis ușa și i-a poftit înăuntru. A străbătut apoi un hol de piatră și a deschis o ușă de fier, aflată sub scară; încăperea din dosul acesteia era scăldată în lumină și populată de femei pe jumătate despuiate; a mai fost așternută o masă, s-au adus felurite băuturi, femeile s-au adunat ciopor, iar bărbații și-au scos vestoanele.

Cevat Bey, care băgase de seamă că amicii săi se făceau nevăzuți unul câte unul, își tot turna rachiu în pahar de plictisit ce era și se uita sastisit la o femeie aproape goală care căuta să-i vâre în gură felurite mezelicuri. Nu-și mai amintea prea bine

ce făcuseră acolo, dar își aducea aminte ca prin vis că, la un moment dat, se dusese cu tânăra aceea într-o altă încăpere și că aceasta îl dezbrăcase. Au plecat din locul acela la vremea când mijeau zorii și s-au risipit care încotro, făgăduindu-și să se revadă a doua zi.

Către prânz s-a trezit copleșit de dureri de cap și de rușine și, în vreme ce se echipa, și-a jurat să nu mai aibă niciodată parte de o asemenea noapte. S-au reîntâlnit într-o cafenea din zona Beyazıt; camarazii săi, care tocmai rememoraseră, înainte de apariția sa, noaptea de dinainte, au schimbat vorba când l-au văzut, căci, din câte își dădeau ei seama, Cevat Bey era sincer scârbit de cele petrecute; au avut o ultimă întrevedere, au stabilit cum anume urmau să comunice, și-au întipărit în minte numele celor de care aveau nevoie, după care și-au luat rămas-bun unii de la alții și și-au văzut fiecare de drum.

Cevat Bey s-a îndreptat dinspre Beyazıt către Aksaray, de acolo a cotit către Unkapanı și apoi a ajuns, pășind agale, la lăcașul de derviși; chiar dacă nu-i plăceau „oamenii religiei", chiar dacă-i privea cu neîncredere, era conștient de puterea pe care o poseda Șeyh Yusuf Efendi, a cărui faimă se răspândise în întregul imperiu, și se întreba dacă nu cumva ar fi putut să se folosească de ea în beneficiul organizației; Osman vorbea însă despre acea vizită, zâmbind în colțul buzelor, ca despre o vizită ce anticipa „o călătorie în necunoscut". În ciuda faptului că Cevat Bey nega cu încăpățânare, Osman socotea că acesta avea, de fapt, nevoie atunci, fără să-și dea seama, de un reazem sufletesc înainte de a porni într-o călătorie care urma să-i pună viața în primejdie. Cevat Bey n-a recunoscut niciodată acest fapt, căci își pierduse credința încă din primii ani de medicină militară, dar Osman se confruntase adeseori în răstimpul peripețiilor pe care le trăise în tovărășia morților cu un soi de nevoie ascunsă de a crede, care zăcea prizărită până și în inima trainicei lor necredințe. Mai mult, potrivit convingerii sale, cu cât le era necredința mai adâncă, mai greu de clintit, cu atât le sporea și nevoia de a crede.

Șeyh Efendi a băgat de seamă pe dată că, spre deosebire de restul vizitatorilor săi, Cevat Bey nu-i sărutase mâna, dar s-a prefăcut că nu observă acel amănunt. Știa că ofițerii puseseră pe picioare tot soiul de organizații prin felurite zone ale imperiului și presupunea că Cevat Bey făcea parte dintr-una dintre ele, așa încât a așteptat ca acesta să i se adreseze fără a scoate o vorbă.

— Am fost repartizat la Manastır, Șeyh Efendi, plec mâine, așa că am venit să-mi iau rămas-bun, să vă rog să mă iertați dacă v-am greșit cu ceva și să mă binecuvântați!

Șeyh Efendi a repetat întocmai vorbele pe care i le adresase cândva lui Ragıp Bey:

— Te rog, eu n-am căderea să-ți dau vreo binecuvântare! Dumnezeu să te ajute, mergi în pace...

Apoi l-a întrebat de soarta lui Ragıp Bey:

— Ați primit vreo veste de la fratele dumneavoastră?

— Vă trimite respectele sale! Se pare că e bine, e fericit, se ocupă de artilerie... În plus, învață limba germană.

— Dacă va fi să-i scrieți, v-aș ruga să-i transmiteți salutări din partea mea.

— Cum doriți dumneavoastră!

A urmat o clipă de tăcere, după care Cevat Bey s-a decis să intre de-a dreptul în subiect.

— Șeyh Efendi, probabil că sunteți la curent cu situația în care se află imperiul... Statul se prăbușește, corupția a ajuns la cote incredibile, pașalele cele mai apropiate de sultan sunt niște borfași, statul nu-și mai poate plăti slujbașii, Balcanii sunt în fierbere...

— Îmi ajung la ureche unele lucruri, aud și eu de ele...

Cevat Bey l-a privit pe Șeyh Efendi drept în față:

— Și ce gândiți în privința lor?

Șeyh Efendi a zâmbit ușor când a constatat că întrebarea cu pricina îi era pusă atât de deschis și de stângaci.

— Noi n-avem treabă cu politica, Cevat Bey, există oameni care o fac mai bine decât noi, căci ne știm lungul nasului!

— Trăim vremuri grele, preasfinte șeic, iar în asemenea vremuri toată lumea are de-a face cu politica... Ceea ce numești dumneata politică reprezintă însăși viața oamenilor...

S-a oprit din vorbă și a surâs ironic:

— Chiar dacă dumneavoastră sunteți mai interesat de moarte, sunteți la fel de răspunzător și de viețile oamenilor care-și duc traiul pe lumea asta, mai cu seamă dacă este să vă gândiți la forța, la puterea domniei voastre, care a ajuns faimoasă în întregul imperiu.

Șeyh Efendi i-a răspuns, răsucindu-și mătăniile printre degete:

— Ce contează forța ori puterea unui muritor, Cevat Bey? Tot ce știm noi este slujirea întru Domnul... Din țărână ne-am născut și în țărână ne vom întoarce, așa că dacă este să căutăm forța ori puterea în scurtul nostru popas pe această lume înseamnă că ne amăgim singuri.

Cevat Bey și-a dat seama că n-avea să ajungă nicăieri cu astfel de discuții.

— Preasfinte șeic, oare nu este de datoria noastră, a tuturor, să-i ajutăm pe robii Domnului?

— Ba da, dacă ne stă în putință!

— Aceasta era și întrebarea mea: faceți sau nu faceți tot ceea ce vă stă în putință pentru a le ușura povara robilor voștri aflați în suferință?

Genul acela de conversație reprezenta o formă de mojicie rareori întâlnită printre reprezentanții elitelor otomane, pentru care buna creștere și politețea în materie de adresare erau mai presus de toate. Șeyh Efendi știa însă că purtarea aceea ireverențioasă, pe care o găsea ciudată, era, în general, însoțită de onestitate; deși nu-i plăcea felul de a vorbi al Cevat Bey, îi admira integritatea și faptul că își punea în pericol viitorul vorbindu-i fără ocol despre convingerile sale. Mai mult, sinceritatea și lipsa sa de delicatețe lăsau să se întrevadă și încrederea pe care o nutrea în Șeyh Efendi; într-o țară în care nimeni nu era demn de încredere, „încrederea" în cineva reprezenta un semn de prețuire suficient de mare pentru a te determina să-i ierți necuviința.

— Desigur că n-o să ne dăm în lături de la nimic dacă va fi să se poată face ceva!

Cevat Bey a zâmbit satisfăcut:

— Ceea ce voiam eu să spun, preasfinte șeic, este aceasta: oare n-ați obloji un rănit, nu i-ați oferi adăpost unui om care n-are niciun acoperiș deasupra capului? N-ați transmite de colo până colo o știre de natură să salveze viața unui om?

Era o întrebare deschisă, dar îi fusese adresată șeicului cu bună cuviință.

Șeyh Efendi a cugetat îndelung, căci răspunsul pe care urma să-l dea ar fi putut schimba foarte multe lucruri.

— Potrivit credinței noastre, ajutorul acordat celor aflați în nevoie reprezintă forma supremă de rugăciune. Nu ne interesează politica, dar poarta noastră rămâne mereu deschisă pentru cei aflați la ananghie.

— Vă mulțumesc, Șeyh Efendi, fiți încredințat că cei aflați la ananghie vor fi înștiințați de vorbele domniei voastre... Acum, cu voia dumneavoastră, am să plec, n-am să vă mai irosesc timpul...

Cevat Bey s-a ridicat în picioare și, după un moment de ezitare, s-a aplecat și i-a sărutat mâna lui Șeyh Efendi.

— Vă mulțumesc... Am să-i transmit lui Ragıp salutări din partea dumneavoastră.

În vreme ce ieșea pe ușă, Șeyh Efendi i s-a adresat din urmă:

— Am să mă rog pentru dumneata!

La auzul acestor cuvinte, care stârniseră ecouri în încăperea cufundată în penumbră, pe chipul lui Cevat Bey, luminat de flăcările tremurătoare ale lumânărilor, a trecut o umbră melancolică, așa cum i se întâmplă unui copil care tânjește după tatăl său, sau poate că așa i s-a părut lui Șeyh Efendi, din pricina vreunei licăriri amăgitoare.

În seara aceea, Cevat Bey și-a pregătit valijoara și i-a încredințat mamei sale suma de bani pe care izbutise s-o economisească. A doua zi dimineață a sărutat mâna acesteia și, după ce mama sa a rostit o rugăciune de binecuvântare pentru el, a plecat; bătrâna a vărsat un tas cu apă în urma lui și a mai rostit o scurtă rugăciune: „Ca apa să te duci, ca apa să te întorci!“

A urcat în tren și s-a așezat pe bancheta tare a compartimentului de clasa a doua, stăpânit de emoția pregătirii pentru rolul pe care i-l hărăzise soarta în aventura care urma să schimbe viitorul întregului imperiu, de amărăciunea de a-și fi lăsat mama singură-singurică și de apăsarea pe care-o încearcă toți cei care se îndreaptă către țări străine. În vreme ce citea gazeta pe care tocmai o scosese din buzunar, și-a plimbat privirile, fără să stăruie, peste un anunț pe care tocmai îi picaseră ochii atunci. Potrivit lui Osman, anunțul acela minuscul, căruia Cevat Bey nu i-a acordat atunci nicio însemnătate, reprezenta un semn important al schimbării ce avea să vină: „Vând landou cu șase locuri, tras de doi ponei și patru armăsari ungurești. Îi rog pe cei interesați să se adreseze redacției gazetei. Hüseyin Hikmet“.

În traducere, „Dimineața“.

În română, Bitola (sau Bitolia), oraș în Macedonia de Nord cu o populație de origine aromână semnificativă. Numele otoman și, mai apoi, turc al orașului însemnând „mănăstire“, a fost preluat din limba greacă, unde toponimul calchia, de fapt, toponimul inițial, de origine slavă.

Mic instrument popular cu trei coarde, asemănător unei viori; spre deosebire însă de vioară, se ține pe genunchi.

XIX

Mehpare Hanım a fost cât pe ce să-și iasă din minți când a aflat că trăsura urma să fie vândută; primul ei gând a fost că Hikmet Bey era lefter și că avea nevoie de banii pe care i-ar fi putut obține din vânzarea acesteia, ceea ce reprezenta o mare nenorocire pentru ea; la vremea când tremura, cuprinsă de groază la acest gând, nu izbutea să priceapă cât de lipsită de sens era ideea că Hikmet Bey, unicul moștenitor al lui Reșit Pașa și al lui Mihrișah Sultan, care erau oameni cu stare, ar fi putut avea necazuri cu banii. Se deprinsese foarte repede și peste măsură de mult cu averea și cu confortul pe care-l implica aceasta; se născuse însă într-o familie care abia-și ducea zilele. Din acest motiv, gândul de a reveni de la bunăstarea în care se scălda acum la existența sa de altădată i se părea mai înspăimântător decât i s-ar fi părut cuiva născut în puf; primul gând care i-a venit în minte a fost să dea bir cu fugiții — să-și lase baltă bărbatul și copiii și să-și ia lumea-n cap.

Înainte de a se căsători cu Hikmet Bey, nu era prea lacomă după bani — de fapt, nu era deloc; cel care îi deschisese porțile înlesnirilor materiale și ale plăcerilor trupești fusese chiar Hikmet Bey, iar Mehpare Hanım pătrunsese dincolo de ele cu o iuțeală care o uimise chiar și pe ea, ba chiar o făcuse cu degajare, de parcă ar fi așteptat dintotdeauna acel moment. După ce prinsese să conviețuiască cu Hikmet Bey, viața ei se transformase într-o aventură care presupunea să-și descopere dorințele „carnale“ și să urmărească satisfacerea lor. Încerca aceeași pasiune dezlănțuită pentru tot ceea ce întâlnea în noua ei viață, pentru stridii, pentru șampanie, pentru partidele de amor, iar acestea reprezentau tot atâtea păcate capitale care te sorteau iadului; în Imperiul Otoman, ale cărui măruntaie adăposteau rămășițele pământești a mii de sfinți, pedeapsa pentru astfel de nelegiuiri nu era însă lăsată în seama Judecății din Urmă — femeile care săvârșeau asemenea fărădelegi își aflau pedeapsa chiar în lumea aceasta, erau biciuite, lovite cu pietre, bătute prin piețe, în văzul lumii.

Pentru a te putea sustrage caznelor de soiul acesta trebuia să-ți duci viața prin conace, prin pavilioane pitorești, prin reședințe de vară care se înălțau prin grădini suficient de „întinse“, despărțite de restul orașului prin ziduri suficient de groase și de înalte pentru a putea tăinui asemenea rătăciri; de-a lungul întregii sale vieți avusese prilejul să constate că atât păcatul, cât și pedeapsa care decurgea din el le erau rezervate celor care-și duceau viața prin case modeste, înconjurate de grădini

„micuțe“, iar când aflase că trăsura urma să fie vândută realizase în mod limpede, pradă unei spaime teribile, că ar fi fost în stare de orice pentru a-și vedea mai departe de viciile ei.

Își aducea aminte foarte bine cum, într-o noapte, pe vremea când era mică și locuia cu familia sa în Yeșiltulumba, oamenii din cartier, conduși de un imam cu barba lungă și albă, spărseseră ușa unei case din vecini, apoi îi târâseră prin ploaie, lovindu-i fără oprire și răcnind din răsputeri „uite cum preacurvesc, necredincioșii!“ pe o femeie pe jumătate despuiată și pe un bărbat, își amintea cum țipau ibovnicii aceia în mijlocul străzii pline de noroi, copleșiți de spaimă și durere, cum nu le sărea nimeni în ajutor, ba dimpotrivă, cum o scuipau de pe la ferestre pe femeia aceea niște vecini vechi de patruzeci de ani, strigându-i „boarfă nenorocită, curvo, n-ai să faci tu pe cocota într-un cartier musulman!“. Învățase, așadar, încă din copilărie că săracii se purtau cu săracii ca niște sălbatici și n-avea nicio intenție să revină în inima acelei barbarii.

Aflând de sosirea lui Hikmet Bey, a dat îndată fuga la el, pradă emoției, de parcă acesta ar fi urmat s-o trimită imediat în vechea sa casă din Yeșiltulumba:

— De ce vinzi trăsura, Hikmet Bey, ai necazuri cu banii?

Hikmet Bey a râs, incapabil să priceapă îngrijorarea soției sale.

— De unde-ai scos una ca asta, Mehpare Hanım?! Banii nu sunt un neajuns, slavă Domnului, cum de ți-a trecut prin minte așa ceva?!

Mehpare Hanım n-a mai izbutit să-și ascundă iritarea:

— Dacă-i pe-așa, atunci de ce vinzi trăsura? Știi prea bine că țin grozav de mult la ea!

— Cu voia dumitale, o să ne ducem sus, la etaj, ca să-mi trag și eu nițel sufletul! Ai să continui să mă tragi de limbă cu privire la trăsură acolo!

Au urcat, iar Hikmet Bey și-a scos haina și s-a instalat în fotoliul său preferat.

Mehpare Hanım n-a mai îndurat așteptarea:

— Atunci de ce o vinzi, Hikmet Bey? Mă scoți din minți, de ce nu-mi spui?!

Hikmet Bey și-a privit, poate, pentru prima oară soția încruntând din sprâncene:

— Mehpare Hanım, de ce exagerezi așa în povestea asta cu trăsura?! E chiar atât de importantă pentru tine?

Mehpare Hanım a bătut cu piciorul în pământ:

— Da, domnul meu, e foarte importantă, țin grozav la trăsura aceea! Ce-o să creadă acum lumea?! Ce-o să zică văzând că vindem cea mai frumoasă trăsură din Istanbul?! Și-apoi, Dumnezeu știe cine o să umble de-acum încolo cu ea, cine o să

stea pe bancheta pe care stau eu acum, ce-o să gândească despre noi în timp ce o să se plimbe cu trăsura — poate că o să ne compătimească, poate că o să ne ia în tărbacă...

— Liniștește-te, Mehpare Hanım, căci la nevoie am să-ți cumpăr una mai frumoasă ca asta!

— Eu nu vreau una mai frumoasă, eu o vreau pe asta!!!

Hikmet Bey s-a apucat să-i explice cu de-amănuntul, de parcă ar fi vorbit cu un copil:

— Uite ce este, Mehpare Hanım, poate că nu-ți dai seama, dar imperiul se confruntă cu probleme foarte serioase, oamenii sunt extrem de săraci, pe străzi întâlnești cerșetori la tot pasul, lumea trăiește în mizerie și suferă de foame; nu se cuvine să mai umblăm printre ei în trăsuri atât de luxoase.

— N-are cine să se gândească la soarta oamenilor? Noi suntem de vină că Dumnezeu i-a făcut săraci? Ai să stai acum să-ți frământi mintea pentru cei uitați de Dumnezeu?!

Hikmet Bey a tras adânc aer în piept:

— Nu este doar păcat, ci și rușine să trezești invidia oamenilor, să te dai în stampă cu propria-ți avuție!

— Pfui, acum ți-a venit să te gândești la rușine și păcat?! Ce te-a apucat așa, deodată, după ce ai umblat ani de zile cu veșminte arătoase și trăsuri ce-ți luau ochii? Doar n-oi fi luat-o pe dreapta cale a credinței, ca maică-ta?! Te-ai pornit și dumneata să faci vizite la lăcașul de derviși?!

Hikmet Bey și-a ieșit din fire:

— Te rog, nu vorbi prăpăstii! Da, acum mi-a venit să mă gândesc la asta, ar fi fost mai bine să nu mă gândesc deloc?!

— Bine, dar ce-ai să faci, pentru numele lui Dumnezeu?! Ai să umbli, dumneata, feciorul lui Reșit Pașa, care e ditamai doctorul, cu trăsuri de închiriat, făcându-te de râs în fața oamenilor? Crezi că ai să fii respectat de sărăntoci pentru simplul motiv că ți-ai vândut trăsura?

Hikmet Bey i-a aruncat tovarășei sale de viață privirea aceea tristă și neputincioasă specifică bărbaților care observă la propria soție o latură ce le displace; furia îi trecuse, fusese înlocuită de amărăciune. Nu o iubea mai puțin, dar își pierduse admirația care s-ar fi cuvenit să însoțească dragostea față de ea; cu fiecare nouă întâmplare, dragostea aceea pe care fusese cândva fericit să i-o poarte, pe care fusese fericit să o nutrească în adâncul sufletului său se preschimba într-o povară tot mai trudnică, mai greu de îndurat. La fel ca toți cei bogați, se uita cu

dispreț la slăbiciunea pe care o manifestau cei sărmani ori cei proveniți din mediile nevoiașe față de avuție, socotind-o rușinoasă, iar prezența acelei înclinații la soția sa i se părea și mai ofensatoare. I-a vorbit, așadar, pe un ton jignit:

— Pe vremuri nu acordai atâta importanță averilor, iar faptul că ai fost căsătorită cu preasfântul șeic arăta, de fapt, că nu te arătai interesată de bunurile acestei lumi... Ce ți s-a întâmplat între timp de-ai ajuns să te porți așa?!

Mehpare Hanım a părut să se piardă deodată cu firea; vocea sa răsuna în întreg conacul, așa că toți cei din casă au amuțit și au ciulit urechea la ce spunea.

— Preasfântul șeic, preasfântul șeic?! De când a ajuns Yusuf Efendi pentru dumneata „preasfântul șeic", de când a ajuns fostul meu bărbat să se ridice în ochii augustei dumitale persoane la rangul de sfânt, ce vrea să zică respectul acesta?!

Vocea lui Hikmet Bey a devenit glacială, aidoma vocii unui pașă care se adresează intendentului său — era o voce pe care Mehpare Hanım n-o mai auzise niciodată.

— Oare faptul că a fost bărbatul tău să însemne că nu merită niciun dram de respect?!

Mehpare Hanım și-a dat seama, în ciuda enervării care o stăpânea, că discuția lor o apucase pe o pantă periculoasă:

— Nu spun asta, te rog să nu denaturezi lucrurile, numai că pe vremuri nu te arătai atât de reverențios față de Yusuf Efendi! Oare să fie înrâurirea mamei tale? Te-ai schimbat mult, Hikmet Bey, te-ai schimbat mult, uneori nu te mai recunosc!

Hikmet Bey a clătinat din cap:

— Și mie îmi vine greu să te mai recunosc, prin urmare amândoi ne-am schimbat!

Hikmet Bey s-a ridicat de la locul său, de parcă ar fi vrut să dea de înțeles că discuția se încheiase, că nu mai voia să continue cearta, și s-a îndreptat către odaia sa de lucru. În clipa aceea s-a petrecut însă ceva care l-a uimit nespus: Mehpare Hanım s-a apropiat repede de el și l-a apucat de mână:

— Unde te duci, am poruncit să se aștearnă masa la noi în cameră!

Probabil că lui Mehpare Hanım i-a mijit pentru prima oară în minte ideea de a începe o viață nouă, adică de a-și găsi un alt bărbat, tocmai în clipele acelea în care își prindea soțul de mână, numai că ea nu era genul de femeie care să rămână fără bărbatul legiuit înainte a-și fi găsit un altul.

Oricât de tare s-ar fi înfuriat pe Mehpare Hanım, Hikmet Bey n-a fost în stare să refuze o astfel de propunere, căci nu-i putea sări țandăra în asemenea măsură

încât să respingă o invitație atât de intimă venind din partea femeii pe care încă o mai iubea.

A zâmbit, așadar, la rândul său, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Sigur, cum vrei tu!

S-au îndreptat amândoi către dormitor, ținându-se de mână.

În vreme ce se apropiau de el, Hikmet Bey a șoptit încetișor, spre uimirea soției sale:

— Poruncește să ni se alăture și Mademoiselle Chantal!

Mehpare Hanım i-a răspuns, încercând să-și mascheze deruta:

— Sigur, cum vrei tu!

Au făcut dragoste până către dimineață, după ce au chemat-o și pe Mademoiselle Chantal, sub lumina cu totul aparte pe care o răspândeau în încăpere lămpile cu globuri bleumarin și decorațiuni aurii. Mehpare Hanım n-a mai condus partida de amor de la distanță, ci a participat la ea chiar din capul locului și a dezmierdat-o pe Mademoiselle Chantal la fel de intens ca soțul ei; Hikmet Bey a încurajat-o s-o atingă și mai insistent pe tânăra franțuzoaică. Simțeau că se cuvenea să deschidă un nou capitol în desfătările lor trupești și au făcut-o chiar în acea noapte. Mehpare Hanım a gustat din răsputeri atracția aceea stranie și nefirească pe care ți-o trezește atingerea unui alt trup de femeie, iar Hikmet Bey a cunoscut plăcerea de a fi părtaș la ceva ce nu se afla în firea lucrurilor; i-au dat uitării pe cei aflați dincolo de ușile odăii cufundate în lumină bleumarin și și-au făcut pofta. Mehpare Hanım s-a „îndrăgostit“ din nou de soțul ei pentru o vreme, și aceasta pentru că el îi făcuse cunoștință cu o formă de plăcere inedită, sau cel puțin o încurajase în acest sens și fusese părtaș la ea; acesta a fost însă ultimul capitol din povestea lor de dragoste.

Mehpare Hanım nu l-a iertat niciodată pentru înstrăinarea trăsurii, însă n-a mai deschis niciodată acest subiect; cât despre Hikmet Bey, acesta s-a străduit să dea uitării chipul schimonosit, sluțit de ambiție al soției sale; niciunul dintre ei n-a izbutit însă să treacă cu vederea cele petrecute.

Hikmet Bey n-a mai încercat să-i explice soției sale că discuțiile care aveau loc prin redacțiile gazetelor pe care le frecventa în căutarea „libertății“, reuniunile la care participa, broșurile pe care le tălmăcea din alte limbi și explicațiile pe care i le ofereau noii săi prieteni pe la asemenea reuniuni îl conduseseră la descoperirea unei noțiuni noi, numite „popor“, cu toate că nu izbutea să-și dea seama pe deplin ce însemna ea, că îndrăgea acel „popor“ pentru simplul fapt că el reprezenta o alternativă la tiranie și că orice manifestare de „snobism“ în public îl făcea să se

rușineze. Și-a vândut însă trăsura și și-a cumpărat, în loc, un landou negru, lipsit de ostentație, tras de patru cai.

Aflând că fiul ei își vânduse trăsura, Mihrișah Sultan l-a întrebat mai întâi cum reacționase Mehpare Hanım la acel gest:

— Nevasta ta nu s-a necăjit că ai vândut trăsura?

Hikmet Bey a mințit-o fără să clipească din ochi:

— Nu.

Cum însă nu-și putea înfrânge curiozitatea, nu s-a putut abține să o întrebe:

— De ce crezi că ar fi trebuit să se necăjească, mamă?

Mihrișah Sultan a zâmbit disprețuitor:

— Știu și eu... Oricum, mi s-a părut că extravaganța trăsurii aceleia îi făcea plăcere... Hikmet Bey a fost indispus să constate că mama sa ghicise adevărul:

— Mehpare Hanım n-are nicidecum nevoie de trăsuri simandicoase ca să atragă atenția oamenilor asupra ei...

— Vrei să spui că e suficient de frumoasă... Și eu cred tot la fel, dar am avut impresia că asta nu pare să-i fie de ajuns... Așadar, m-am înșelat!

Hikmet Bey era jenat să constate că mama sa observase cum stăteau lucrurile, însă a încercat să ascundă acest fapt vorbindu-i pe un ton iritat:

— Pesemne că te-ai înșelat!

Mihrișah Sultan s-a mulțumit să zâmbească, spunând „pesemne", dar vocea sa dădea limpede de înțeles că nu-l credea; într-o noapte, când s-a arătat pe neașteptate în odaia lui Osman, cu înfățișarea ei magnifică, i-a spus acestuia, referindu-se la nora ei: „Era o femeie necizelată și ambițioasă. Lumea a crezut că eram invidioasă pe ea, dar eu mi-am dat seama imediat ce fel de om era! Nu era genul de femeie care să-i facă bine unui bărbat și, după cum s-a vădit, nici nu i-a făcut!"

În vreme ce Hikmet Bey, constatând că mama sa nu-l credea, se lăsa cuprins de furie pe soția sa pentru că-l pusese într-o astfel de situație, Mihrișah Sultan a schimbat vorba:

— Ce face tatăl tău?

— Pare puțin cam obosit... Din punctul meu de vedere, nu e prea mulțumit nici de faptul că te-ai dus la lăcaș ca să-l vizitezi pe Șeyh Efendi.

— Doamne, Doamne, și ce-i pasă lui?! De ce l-ar interesa pe el unde mă duc eu?

— Nu știu, probabil că se teme de cleveteli.

De fapt, nu era deloc cazul ca Reșit Pașa să se teamă de cleveteli, căci vizita lui Mihrișah Sultan la lăcaș sporise respectul de care se bucura în ochii oamenilor, iar în conversațiile care se purtau la o cafea avansase de multă vreme de la calitatea de „curvă egipteană“ la cea de „doamnă“; aversiunea față de ea se preschimbase în admirație. Vizitele la lăcaș dădeau naștere la noi și noi legende în jurul lui Mihrișah Sultan: se vehiculau tot soiul de povești, potrivit cărora ar fi fost, de fapt, o femeie evlavioasă, numai că se arătase la Istanbul cu capul descoperit pentru a pune la încercare credința oamenilor, sau ar fi fost trimisă la Paris de către calif doar pentru a-i aduce pe ghiauri la dreapta credință, iar Șeyh Efendi s-ar fi minunat de cunoștințele ei într-ale credinței.

După discuțiile acelea despre păcat, Mihrișah Sultan se mai dusese la lăcaș de trei ori; cu fiecare dintre vizite se simțise și mai copleșită de dorința de a-l seduce pe acel om pios și, în vreme ce se trudea să facă acest lucru, băga de seamă că și ea era cuprinsă de patimă. Farmecul fizic al lui Yusuf Efendi, ținuta sa elegantă îi stârneau un interes din ce în ce mai mare; faptul că, pe de o parte, știa că Șeyh Efendi nu s-ar fi atins niciodată de ea, laolaltă cu încrederea pe care i-o insufla gândul că acestuia îi era oprit până și să se gândească la așa ceva, și, pe de altă parte, faptul că acesta era primul bărbat din viața sa care o privea ca pe o ființă egală cu el o determinaseră să-și lase simțămintele să zburde în voie, așa încât, cu fiecare zi care trecea, se simțea tot mai atașată de persoana lui.

În timpul taifasurilor lor, întrerupte de lungi tăceri, vorbeau despre credință, despre păcat, despre diavol, despre slăbiciunile omenești, despre abandonul în voia Domnului, numai că în tot ceea ce spuneau se refereau, în taină, la dragoste și patimă. Era ca și cum ar fi născocit un limbaj aparte, care le aparținea doar lor, și, în felul acesta, se înțelegeau unul pe altul și își prețuiau punctele de vedere; din vreme în vreme, amândoi erau năpădiți de o sudoare subtilă, iar chipurile le erau invadate de o roșeață trecătoare. Mihrișah Sultan îi arunca șeicului niște priviri aproape galeșe, și, uneori, grele de aluzii, numai că nu-și spuneau și nu săvârșeau niciodată nimic fățiș.

Hasan Efendi avea să spună mai târziu: „Preasfântul Șeyh începuse s-o aștepte pe curva aia egipteană; nu izbutise să și-o scoată de la suflet pe Mehpare, numai că, din câte se pare, sufletul său sfânt era nespus de încăpător, așa că a poftit-o și pe Mihrișah Sultan să pășească în el!“ A chicotit mai apoi a zeflemea, într-un fel la care nu te-ai fi așteptat deloc din partea unui om care-l venerase și-l respectase pe șeic de-a lungul întregii sale vieți: „Așa a ajuns să se albească și mai tare la chip!“

Relația dintre ei devenea, treptat, tot mai ciudată și începea să ia o turnură stranie când, într-o bună zi, la Palat a sosit un denunț care urma să-i stârnească un interes deosebit sultanului. În cuprinsul acestuia se afirma că Mihrișah Sultan spiona de partea francezilor și că se ducea adeseori pe la lăcaș pentru a-l convinge pe Șeyh Yusuf Efendi, apelând la propriul farmec, să participe la un atentat care urma să-l înlăture de la putere pe sultan și să-l aducă la tron pe fratele acestuia.

Sultanul n-a crezut în aceste cleveteli, numai că ajunsese, mai cu seamă în ultima vreme, într-o asemenea stare de neliniște încât nu mai putea pune bază nici măcar pe sine, pe propriile-și intuiții, pe propria-și rațiune, pe propriile-și judecăți; fiecare denunț îi stârnea îngrijorare. A decis, prin urmare, că venise vremea ca Mihrișah Sultan să se întoarcă la Paris. L-a chemat imediat pe doctor la el:

— Reșit Pașa, știu că nu vorbești cu fosta dumitale soție, însă spune-i feciorului dumitale să-i ceară mamei sale să plece acasă. Cele mai plăcute vizite sunt cele scurte!

Reșit Pașa și-a dat seama că decizia sultanului, căruia-i cunoștea fiecare grimasă, fiecare gest, fiecare nuanță a vocii, era nestrămutată și că orice tărăgănare din partea lui Mihrișah Sultan s-ar fi putut sfârși cu necazuri serioase.

— Cum poruncești, Maiestatea Voastră! Am să vorbesc neîntârziat, în seara aceasta, cu Hikmet și am să-i comunic poruncile Voastre!

Reșit Pașa știa că urma să se bucure de plecarea lui Mihrișah Sultan, că atâta vreme cât se afla în același oraș cu ea n-avea să se poată lecui de „boală“, că n-avea să și-o poată scoate cu niciun chip din minte pe femeia aceea cu care n-avea cum să se mai întâlnească. Voia ca aceasta să plece, să se facă nevăzută din viața și gândurile sale, dorea să-și redobândească tihna pe care i-o insuflase cândva uitarea și care-l învăluise aidoma unei mantii pufoase, pline de moliciune. Nu mai avea nici măcar energia de a se căzni s-o uite; ajunsese parcă să cerșească ajutor de la viață și de la cursul evenimentelor; în plus, cu cât se străduia mai mult s-o dea uitării, cu atât își dădea seama mai limpede că n-avea s-o poată face. „Omul e foarte ciudat“, i-a spus el mai apoi lui Osman, „uneori, vremurile sunt de așa natură încât ajungi să-ți dorești ca persoana în tovărășia căreia ai dori cel mai mult să te afli să se îndepărteze cât mai repede, să se desprindă de tine... Să știi că se află pe undeva prin preajmă, că ai putea s-o vezi și să n-o poți vedea... E ceva de o mare cruzime!“

În seara aceea i-a cerut lui Hikmet să vină neîntârziat la el și i-a comunicat porunca sultanului:

— Spune-i mamei tale că de data aceasta nu mai este vorba despre o chestiune care să poată fi rezolvată prin purtări răsfățate, ca să nu mai spun că vara s-a dus! Spunea că o să plece la sfârșitul ei, așa că să se ducă sănătoasă! Altminteri o să deștepte mânia sultanului și niciunul dintre noi nu poate ști cum și pe cine va fi să nimerească ea! Explică-i mamei tale aceste lucruri în așa fel încât să priceapă despre ce este vorba!

Hikmet Bey s-a dus la mama sa pregătit s-o audă țipând la el din răsputeri, numai că lucrurile nu s-au petrecut pe măsura așteptărilor sale; Mihrișah Sultan și-a dat seama cât de gravă era situația și s-a mulțumit să surâdă:

— Au ajuns să se teamă până și de-o femeie!

— Cei care-i sperie pe unii se tem și mai mult de alții, numai că țara aceasta nu va mai îndura prea mult tirania!

Mihrișah Sultan a cercetat chipul fiului său:

— Ai încetat să te mai temi, Hikmet?

Hikmet Bey și-a aprins o țigară și s-a întrebat dacă încetase sau nu să se mai teamă.

— Nu știu, mamă, dar am obosit să mă mai tem, am obosit și eu așa cum a obosit toată lumea! Spaima nu mai are măsură în această țară! Sincer vorbind, îți sunt recunoscător, căci m-ai ajutat să-mi dau seama de acest fapt; dacă n-ai fi fost tu, aș fi fost în continuare paralizat de frică!

Mihrișah Sultan s-a întins către fiul său și i-a mângâiat mâna. Hikmet Bey a profitat de acel moment de tandrețe al mamei sale pentru a-i adresa o întrebare pe care își dorise mereu să i-o pună:

— Ce fel de om este Șeyh Efendi, ce crezi despre el?

— Aș putea să spun că n-am întâlnit de când mă știu un om ca el. E tânăr, nu te lăsa amăgit de faptul că este șeic — e mai tânăr decât mine, dar grăiește de parcă ar avea o sută de ani. Când vorbești cu el e ca și cum ai vorbi cu cineva de dincolo de veacuri, de dincolo de timp, ai parcă sentimentul că pipăi istoria…

Hikmet Bey s-a simțit, fără să vrea, tulburat de faptul că Șeyh Efendi era lăudat în asemenea măsură.

— Pari să fi fost grozav de impresionată de el!

Dându-și seama că Hikmet Bey se referea la el ca la un „adversar“, Mihrișah Sultan i-a răspuns, nedorind să-l rănească:

— Nuuu! De fapt, toți cei care se îndeletnicesc cu religia sunt așa. Cum acordă mai multă însemnătate celeilalte lumi decât lumii acesteia, vorbesc de parcă ar grăi de pe lumea cealaltă…

Când se aflau pe punctul de a se despărți, Mihrișah Sultan a întrebat pe neașteptate:

— Cine a scris denunțul, Hikmet?

Hikmet Bey s-a fâstâcit:

— Ce denunț?

— Sultanul nu mi-a poruncit așa, din senin, să plec, probabil că l-a băgat cineva la idei. Te întreb, așadar, cine a făcut-o!

Hikmet Bey și-a dat seama abia atunci, copleșit de o teribilă rușine, pe cine s-ar fi cuvenit să bănuiască, dar a respins pe loc această idee:

— Nu există niciun denunț, mamă, căci, dacă ar fi fost să fie așa, tata mi-ar fi spus.

Mihrișah Sultan n-a mai stăruit, căci noblețea își are regulile ei, iar ea ținea la ele și îi plăcea să le respecte; pe când fiul ei era copil, îl învățase dictonul *noblesse oblige*, iar în acele momente nu dorea să se poarte altfel decât îl învățase.

Și-a făcut bagajele în răstimp de o săptămână și apoi a părăsit capitala otomană, în care își făcuse apariția cu capul descoperit, fără ca măcar să-și fi luat rămas-bun de la Șeyh Efendi. De data aceasta avea capul acoperit de văl. Deși subiectele abordate în cursul convorbirilor de taină cu șeicul fuseseră aproape întotdeauna de natură religioasă, ea deprinsese din ele un cu totul alt adevăr: simțea că pe lumea aceasta puteau exista și bărbați demni de ea, că asprimea care-i stăpânea sufletul se mai domolise, că vocea potolită a lui Șeyh Efendi făcuse ca zidurile pe care le ridicase în jurul ei vreme de ani și ani de zile să devină mai maleabile; i se trezise pofta de viață. Avea să-i fie întotdeauna dor de șeic și, grație bărbatului după care tânjea, avea să se poată însoți cu alți bărbați.

În vreme ce făcea semne cu mâna înspre vasul pe care se îmbarcase Mihrișah Sultan, Hikmet Bey nu știa că urma să se îmbarce și el pe același vapor la doar cincisprezece zile după aceea — nici măcar nu-i trecea prin minte o asemenea eventualitate. Cei de la Palat erau obișnuiți cu răzgâielile, cu capriciile feciorilor de pașă, cu discuțiile despre „libertate“ care aveau loc între ei; faptul că Hikmet Bey se arăta adeseori în ultima vreme prin redacțiile unor gazete, că întreținea relații de prietenie tot mai strânse cu feluriți scriitori aflați deja pe lista neagră, că se lamenta pe un ton tot mai răsunător în afara cancelariei imperiale atrăsese, desigur, atenția Palatului. Chiar dacă nimeni nu credea în eventualitatea ca fiul medicului sultanului să fie implicat în asemenea lucruri, s-a decis ca Hikmet Bey să fie trimis la Salonic, spre a nu fi un prost exemplu pentru alții, și, de data aceasta, porunca nu i-a mai fost înmânată lui Reșit Pașa, ci direct lui Hikmet Bey,

fapt petrecut în biroul șefului cancelariei: urma să plece, ca inspector-șef, în vilaietul Salonic.

Deși ordinul de numire al fiului său l-a indispus pe Reșit Pașa, Hikmet Bey și Mehpare Hanım s-au bucurat la gândul că urmau să scape de presiunea sufocantă a Istanbulului, deoarece știau că, raportat la capitală, Salonicul beneficia de o atmosferă cu mult mai liberală: Mehpare Hanım era bucuroasă la gândul că avea să ducă o viață cu mult mai liberă, iar Hikmet Bey se bucura că avea să fie mai slobod în gândire și în dezbaterea de idei. Cât despre sultan, acesta l-a răsplătit pe Reșit Pașa, pentru a-i da satisfacție, cu noi decorații și cu un teren generos în zona Sarıyer.

Cei doi soți au urcat cu inima ușoară pe vaporul care urma să-i ducă la Salonic; ba mai mult, odată ajunși pe pasarela care ducea sus, pe punte, Hikmet Bey, Mehpare Hanım, Rukiye, Nizam, Mademoiselle Chantal și Habeș, motanul lui Rukiye, și-au făcut o poză de grup; surâdeau cu toții, cu acea bucurie a omului care nu știe ce anume îi rezervă viitorul.

Cât despre denunțul referitor la Mihrișah Sultan, nu s-a aflat niciodată cine îl scrisese; Hikmet Bey nu i-a pomenit niciodată soției sale despre această poveste.

În ceea ce o privește pe Mehpare Hanım, care și-a făcut o dată apariția pe neașteptate în odaia lui Osman, la ceas de noapte și îmbrăcată în cămașă de noapte, aceasta i-a spus, pocnind din călcâi, exact așa cum făcea când se înfuria pe Hikmet Bey: „N-am scris eu denunțul ăla! De ce să-l fi scris?! Ce-mi păsa mie de relația dintre ei?!“

Toți morții s-au holbat atunci la ea; n-a învinuit-o nimeni, dar nici n-a crezut-o nimeni.

XX

Primele luni petrecute la Salonic, pe ale cărui bulevarde erau plantați palmieri și ale cărui străzi purtau mireasmă de mare și de magnolii, au fost aidoma unei perioade de convalescență care urmează după o boală chinuitoare; viața lor era stăpânită de un soi de tihnă, de pace ostenită; pentru că nu-și făcuseră încă un cerc de prieteni în oraș, își petreceau cea mai mare a timpului acasă, unii în tovărășia altora. De îndată ce și-a făcut apariția în Salonic, Hikmet Bey a fost înconjurat de un grup de lingăi, care aflaseră încă înainte de sosirea sa în urbe că era fiul medicului sultanului, însă cei cu care și-ar fi dorit el să se împrietenească au făcut un pas înapoi, suspicioși, căci nu doreau să se afle în relații prea strânse cu cineva care avea legături cu Palatul.

Cât despre Hikmet Bey, acesta nu se grăbea să-și facă prieteni noi și, totodată, se ferea să atragă atenția asupra sa, așa încât pleca de la serviciu devreme și se ducea direct acasă. În zilele acelea de devotament domestic, amândoi soții au descoperit, cu un inexplicabil sentiment de trădare, că cei doi copii crescuseră: Rukiye mergea spre treisprezece ani, Nizam spre zece și atât unul, cât și celălalt frecventau o școală franceză din oraș.

În iarna aceea petrecută la Salonic, Mehpare Hanım și Hikmet Bey au cunoscut pentru prima și ultima oară în viața lor responsabilitatea și plăcerea de a fi părinți; Hikmet Bey nu se despărțea niciodată de copii și se purta cu Rukiye ca un adevărat tată. După ce se întorcea de la serviciu, stătea cu ei ore în șir și le preda limba franceză, iar Mehpare Hanım li se alătura uneori în calitate de învățăcel, alteori în calitate de profesoară. Uneori, în vreme ce soțul său le dădea explicații copiilor, învăța și ea câte un cuvânt ori o conjugare nouă, pe câtă vreme alteori găsea, la rândul ei, exemple memorabile pentru a le explica sensul vreunui cuvânt ori al vreunei sintagme pe care o cunoștea deja.

În fiecare noapte făceau dragoste, invitând-o și pe Mademoiselle Chantal, care venise cu ei la Salonic, să li se alăture; modul în care o făceau devenise de-acum foarte liber, așa încât Mademoiselle Chantal se obișnuise să le răspundă cu aceeași frenezie și lui Mehpare Hanm, și lui Hikmet Bey; în unele nopți, Hikmet Bey stătea să le privească pe Mehpare Hanım și pe Chantal; în alte nopți, Mehpare Hanım îi contempla pe soțul său și pe Chantal; în altele, în fine, se vârau toți trei în așternut în același timp și trăiau niște senzații grozave de pe urma învălmășelii în care se lăsau atrase trupurile lor. Partidele lor de amor nu cunoșteau niciun

zăgaz; exista o singură regulă tainică, pe care nimeni n-o enunțase cu voce tare, dar căreia i se supuneau toți trei fără să crâcnească: Mehpare Hanım și Mademoiselle Chantal nu se întâlneau niciodată în absența lui Hikmet Bey; căzuseră împreună de acord, fără a apela la vorbe, că faptul acesta era inacceptabil.

Se purtau cu mare băgare de seamă, așa încât copiii să nu remarce relația care exista între ei; când aceștia erau de față, fiecare își juca propriul rol, devenind mama, tata și guvernanta. Nizam era un băiat care, potrivit slujitorilor casei, „avea pe vino-ncoace", așa încât toți cei care îl vedeau îl îndrăgeau pe dată, îi ciufuleau părul șaten cu scăpărări bălaie și-l mângâiau pe obraz; el, la rându-i, se împrietenea cu toată lumea, asculta poveștile deochiate pe care le depănau slujitoarele grecoaice, fâșnețe nevoie mare, basmele presărate cu aventuri pe care le istoriseau roabele de obârșie arabă ori legendele eroice care le făceau o nespusă plăcere grădinarilor albanezi, după care le istorisea și el roabelor poveștile auzite de pe la slujitoare, grădinarilor basmele auzite de pe la roabe, iar slujitoarelor basnele auzite de pe la grădinari, îi imita, rând pe rând, pe toți, îi făcea să râdă, izbutea încă de la acea vârstă să se facă ascultat de către ceilalți și să le stârnească hazul, numai că nu le sufla o vorbă părinților săi despre acest fapt. Era înzestrat cu toate calitățile pe care s-ar cuveni să le aibă un fustangiu: farmec fizic, o natură plăcută, limbuție, talentul de a relata istorii amuzante, un anumit instinct care-l făcea să intuiască cui și ce anume ar fi fost potrivit să-i povestească, discreție și o anumită degajare care nu-ți îngăduia niciodată să-i percepi discreția.

Cât despre Rukiye, aceasta renunțase la năbădăile sale din copilărie și se transformase într-o fată nespus de serioasă; privise cu o anumită maturitate până și faptul că fratele său, care-i aparținuse doar ei câtă vreme se aflau la Istanbul, devenise brusc, odată ajunși la Salonic, al tuturor; convingerea că Nizam o iubea cel mai mult pe ea rămăsese de nezdruncinat și avea dreptate să gândească astfel. Spre deosebire de Nizam, se purta distant cu întregul personal al casei, dar era extrem de politicoasă cu toată lumea. Ochii săi aduceau cu cei ai mamei la frumusețe, însă fizionomia i se schimba pe măsură ce creștea; pe chipul său delicat, cu sprâncene destul de groase, stăruia expresia aceea tulburătoare afișată de oamenii care știu ceva ce nimeni altcineva nu știe. Slujitorii, care se deprinseseră să-l dezmierde pe Nizam, nu se puteau apropia de ea; n-o puteau mângâia, n-o puteau atinge, nu-i puteau adresa vorbe hâtre; îi îndeplineau poruncile cu aceeași nespusă naturalețe cu care li le dădea ea, de parcă n-ar fi fost vorba de o fetiță, ci de o femeie matură. Așa cum Nizam era fustangiu din față, ea era o doamnă din naștere; nici măcar ținuta ei nu aducea cu cea a fetelor de-o

seamă cu ea. Spre deosebire de Nizam, căruia-i plăceau hainele viu colorate, ea se îmbrăca întotdeauna foarte simplu, dar cu foarte mult bun gust și nu îngăduia niciodată ca veșmintele să-i fie comandate de altcineva: îi explica întotdeauna chiar ea croitoresei, care venea acasă, ce anume dorea.

Începuse să citească cărțile pe care i le împrumutau colegele de origine franceză de la școală, se cufundase plângând în povestea lui Romeo și a Julietei, în scrisorile lui Héloïse și ale lui Abélard, în romanul despre Paul și Virginia și începuse să-i facă plăcere să discute în recreații cu celelalte fete despre astfel de istorii și despre dragoste; sub înrâurirea cărților pe care le citea, ajunsese la convingerea că iubirea era un sentiment „sacru".

Într-un fapt de seară, când întreaga familie își făcea veacul în camera de zi, le-a pus tuturor o întrebare, cu francheța ei dintotdeauna:

— Ce este dragostea, după părerea voastră?

Când voia să spună sau să întrebe ceva, nu se sfia niciodată să spună ce avea de spus ori să întrebe ce avea de întrebat, indiferent despre ce ar fi fost vorba vorbea despre orice fără înconjur. Francheța de care dădea dovadă avea să-i uimească pe bărbați de-a lungul întregii sale vieți: bărbații, care-și pierdeau cumpătul când se vedeau confruntați cu expresia fără egal a chipului fetei, aveau să se simtă întotdeauna răscoliți de directeța ei.

La auzul acestei întrebări, Mehpare Hanım a tăcut, încruntând din sprâncene, iar Hikmet Bey i-a răspuns râzând:

— Este un sentiment, copila mea!

— Știu că este un sentiment, tată, eu vă întreb însă ce fel de sentiment este! Ce simți când te îndrăgostești?

Hikmet Bey a clătinat din cap:

— Lucrul acesta este cu neputință de explicat, Rukiye, toată lumea ajunge să-l înțeleagă judecând după propria experiență.

— Dar în cărți se vorbește despre el!

Hikmet Bey s-a uitat la Mehpare Hanım de parcă i-ar fi cerut ajutorul, numai că aceasta a întors capul în altă parte.

— În cărți nu se vorbește despre dragoste, Rukiye, ci despre oameni îndrăgostiți.

Rukiye n-a fost satisfăcută de acest răspuns, însă a preferat să le adreseze o altă întrebare care-i frământa mintea:

— Voi sunteți îndrăgostiți unul de altul?

Mehpare Hanım n-a mai putut răbda:

— Te rog, Rukiye, ce vorbă mai e și asta?! Cine te învață să vorbești așa, prietenele acelea ale tale franțuzoaice?

Hikmet Bey a intervenit:

— Nu te enerva, Mehpare Hanım! De vreme ce o preocupă asemenea lucruri, las-o să întrebe, ce, e preferabil să rămână nelămurită? Las-o să se deprindă cu libertatea și să vorbească fără ocolișuri!

S-a răsucit apoi către Rukiye:

— Da, copila mea.

Rukiye s-a bucurat nespus de răspunsul pe care i-l dăduse tatăl ei, așa încât i-a zâmbit, mijind ochii; când zâmbea, pe chipul său se așternea o expresie drăgălașă, aidoma celei de pe chipul lui Nizam, numai că ea zâmbea arareori.

— Atunci e minunat!

Hikmet Bey voia să-i formeze pe cei doi copii potrivit normelor educației europene, urmărea ca și ei să crească într-un mediu dezinhibat, așa cum crescuse el, să fie feriți de interdicții, de silnicii. Cât despre Mehpare Hanım, aceasta era adepta educației otomane, de modă veche, și o deranja să-și audă copiii vorbind astfel. Dacă ar fi rămas la Istanbul, Hikmet Bey n-ar fi avut cum să-i crească pe copii așa cum își dorea, însă atmosfera relativ liberă și cosmopolită a Salonicului îi dădea posibilitatea să le asigure o educație de tip european.

În ciuda disputelor mărunte privitoare la educația copiilor, au dus cu toții o viață fericită de familie până către mijlocul lunii aprilie; în casă domneau dragostea, atașamentul, tandrețea și fiecare dintre ei beneficia de ceea ce i se cuvenea fără opreliști. Atât Rukiye, cât și Nizam aveau să-și amintească mai târziu de acele zile ca de cea mai minunată perioadă din viața lor. Rukiye urma să-i spună mai apoi lui Osman, cu vocea aceea la fel de simplă și de frapantă ca și veșmintele ei, „în copilărie am aflat ce înseamnă fericirea, deși pentru scurtă vreme, numai că, văzând cele ce s-au petrecut mai apoi, am ajuns să mă îndoiesc mereu de ea".

S-au bucurat, așadar, din plin de acest ultim dar al sorții, ducându-și viața în vila lor spațioasă situată pe o stradă din spatele Băncii Otomane, în tovărășia copiilor, a păcatelor tainice pe care le săvârșeau la ceas de noapte, a dragostei reînnoite pe care o încerca Mehpare Hanım față de soțul ei ca urmare a diversificării faptelor lor vinovate, a dragostei nesfârșite pe care o încerca Hikmet Bey față de soția sa, dragoste care se revigorase la Salonic, taman la vremea când părea să se fi vlăguit. Hikmet Bey își făcuse obiceiul ca seara, în drum spre casă, să cumpere smântână și cremă de iaurt de la un lăptar posac, de origine bulgară, a cărui prăvălie se afla în fața băncii; cât despre Mehpare Hanım, aceasta a pregătit

de câteva ori, uimindu-și soțul și copiii, diverse feluri de mâncare din insula Creta deprinse de la mama ei, și astfel au constatat cu toții că era și o bună bucătăreasă.

După o iarnă blândă, luna aprilie s-a arătat însoțită de ploi și de zvonuri terifiante. Bulgarii erau gata să se revolte, deveneau din ce în ce mai frecvente atacurile asupra trenurilor, incendiile care pustiau satele ori tâlhăriile la drumul mare; Salonicul era neliniștit, toți simțeau că viața n-avea să mai poată continua în chip pașnic, ca mai înainte, tinerii ofițeri și funcționarii de stat se plângeau de felul în care era condusă țara, iar autoritățile de la Istanbul se purtau de parcă n-ar fi băgat de seamă ce se petrecea.

În noaptea de 15 aprilie, Salonicul a fost zguduit de o explozie teribilă, iar felinarele alimentate cu gaz de pe străzi s-au stins brusc; întregul oraș s-a cufundat într-o beznă cu nuanțe roșiatice din care țâșneau trâmbe de foc. Oamenii s-au năpustit pe străzi, îmbrăcați în cămăși albe de noapte, ca niște fantome aflate în căutarea propriilor vieți pierdute; se spunea că bandele de comitagii bulgari ar fi năvălit în gara din Salonic și ar fi aruncat în aer cisternele cu benzină. Exploziile se țineau lanț, în șir neîntrerupt, drumurile se năruiau, din bulevarde țâșneau limbi de foc, prin oraș rătăceau înnebuniți câini cu blana în flăcări, pisici învăpăiate care răspândeau scântei ori armăsari ce rupseseră ușile grajdurilor în care sălășluiau; întregul oraș duhnea a benzină și a fum. Teatrul municipal, cafeneaua Yeni Konak, pulberăria săreau în aer rând pe rând, atacate cu grenade de către comitagii. Rukiye avea să spună mai apoi: „N-am uitat niciodată acea noapte, căci tocmai atunci a părut să ni se schimbe soarta“.

În vreme ce afară se dezlănțuia iadul pe pământ, Hikmet Bey i-a adunat pe copii și pe femeile din casă în aceeași încăpere; a cerut să fie ferecate ușile și obloanele de la ferestre și i-a postat pe slujitori și pe grădinarii albanezi la catul de jos, spre a face de pază. Și-a scos revolverul pe care i-l dăruise tatăl său și pe care nu-l folosise niciodată și și l-a vârât la brâu, ferindu-se de copii; în noaptea aceea n-au pus geană pe geană, iar Mademoiselle Chantal a plâns necontenit, de speriată ce era. Cât despre Mehpare Hanım, deși palidă de spaimă, aceasta s-a străduit să-i liniștească atât pe Mademoiselle Chantal, cât și pe slujitori, adoptând o atitudine maternă pe care a remarcat-o, în toiul acelui haos, până și Hikmet Bey, care s-a și mirat de ea. Parcă n-ar fi fost ea aceea care cădea odinioară, pe vremea când asista la încăierările armate din Șișli, pradă unor crize de nervi!

A doua zi dimineață, Hikmet Bey a cerut, autoritar, ca ușile și obloanele de la ferestre să rămână ferecate și, pe de altă parte, ca nimeni să nu iasă din casă, după care i-a luat cu el, spre a-l însoți, pe cel mai voinic dintre grădinarii albanezi și pe

vizitiul său, și-a vârât arma în buzunar și s-a dus la biroul său de la prefectură. În timp ce ieșea pe ușă, i-a spus lui Mehpare Hanım:

— Am să mă întorc acasă devreme. Până atunci, las casa în seama ta!

Mehpare Hanım și-a îmbrățișat soțul:

— Te rog să fii cu băgare de seamă!

— Nu-ți face griji, am să mă abat doar puțin pe la prefectură, după care am să mă duc să le trimit câte o telegramă mamei și tatei, ca să le dau de veste că suntem bine, și am să mă întorc acasă!

Străzile erau pustii ca-n palmă, căci oamenii se închiseseră în case; jandarmii patrulau printre ruine, iar dinspre gară se înălța către cer, aidoma unei trâmbe negre ca tăciunele, fumul unsuros degajat de incendiul de la uzina de gaz, care continua să ardă. Cafeneaua Yeni Konak arăta aidoma unui schelet smolit, cu creștetul încă fumegând. Orașul tocmai aflase ce înseamnă groaza.

Clădirea oficială a prefecturii era înconjurată de un cordon de jandarmi; în ea domnea un haos desăvârșit — toți alergau care încotro, numai că nimeni nu știa prea bine ce avea de făcut; valiul era preocupat să-i copleșească pe cei din jur cu felurite ordine, cerea ca „vinovații să fie prinși imediat!“, aștepta rapoartele privitoare la pagubele produse de explozii și îi cerea șefului poliției să-i explice cum de se putuse infiltra în oraș un grup atât de numeros de comitagii.

Valiul era furios, știind că cei de la Istanbul urmau să-l considere răspunzător pe el:

— Deși sunt nu știu câte iscoade pe aici, comitagiii intră în oraș cu mâinile în buzunare și nimănui nu-i ajunge nimic la ureche!

Hikmet Bey a izbutit să afle, printre țipetele și urletele guvernatorului, că acei comitagii se infiltraseră în oraș cu câteva zile înainte, în grupuri, că mai mulți dintre ei fuseseră uciși în timpul atacurilor cu explozibili, că restul izbutiseră să fugă și că pe urmele lor fuseseră trimiși jandarmii. Dincolo de aceste amănunte, una dintre frazele rostite de valiu a fost suficientă pentru a-l face să se-nfioare de spaimă:

— Înseamnă că o parte dintre oamenii ăștia încă mai umblă prin oraș și, dacă nu vor fi prinși imediat, vor continua să-și vadă de blestemățiile lor!

În după-amiaza aceleiași zile s-a dus la oficiul telegrafic pentru a le expedia câte o telegramă părinților săi; și clădirea aceea era înconjurată de jandarmi; în sala spațioasă, pardosită cu marmură, de al cărei tavan atârna un ventilator încremenit și care părea cufundată-n tăcere, se aflau câțiva străini ce încercau, la rândul lor, să trimită niște telegrame. A conceput o telegramă scurtă: „Suntem bine, nu vă

faceți griji, toată lumea e teafără. Sărutări de mâini, Hikmet“. Urma să le trimită același mesaj și lui Mihrișah Sultan, și lui Reșit Pașa.

Când a ajuns în fața funcționarului de la telegraf, a auzit o voce cu un accent puternic care răcnea:

— Nu mișcă nimeni!

Au întors cu toții capul și au privit în direcția dinspre care venea vocea; au văzut un tânăr cu mustață subțire, care se postase lângă ușă, purtând într-o mână o grenadă, iar în cealaltă, un revolver; avea părul vâlvoi și ochii roșii de nesomn. Hikmet Bey s-a mirat mai cu seamă de tinerețea bărbatului, căci atunci când se vorbea despre comitagii îi răsăreau mereu în fața ochilor imaginile unor bărbați vânjoși, cu mustăți groase, care arătau ca niște zdrahoni; abia mai apoi avea să afle că cei mai tineri dintre ei erau și cei mai neînduplecați.

— La pământ cu voi!

Ceea ce s-a petrecut mai apoi n-a durat decât câteva minute.

Jandarmii aflați afară, dându-și seama că în oficiu se afla un bandit, au deschis focul. Gloanțele șuierau pe deasupra capetelor celor culcați la pământ, se izbeau de pereți, cu sunete surde, iar apoi se rostogoleau pe jos, iscând niște clinchete. Hikmet Bey auzea toate acele sunete cu deplină claritate; comitagiul s-a tras din ușă și a aruncat afară grenada pe care o ținea în mână, după care s-a auzit un zgomot de explozie și o voce care țipa „aoleu, mamă!“; mai apoi, pușt iul a aruncat prin ușa deschisă, una după alta, mai multe grenade pe care le scotea din sân. Zidurile se cutremurau la fiecare explozie și se auzeau tot soiul de răcnete; răpăitul armelor contenise, iar jandarmii au dat fuga să se adăpostească de o parte și de alta a ușii de la intrare. Comitagiul a terminat proiectilele, după care s-a îndreptat către mijlocul sălii, a strigat „trăiască Bulgaria liberă!“, și-a dus revolverul la tâmplă și a apăsat pe trăgaci. Glonțul i-a pătruns în țeastă printr-una dintre tâmple și i-a ieșit prin cealaltă; o clipă a rămas în picioare, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, după care mâna i-a alunecat în jos, pe lângă corp; revolverul a căzut pe pardoseală, scoțând un zgomot grozav, dată fiind tăcerea care domnea în jur; din rana aceea mică de la tâmplă, care arăta la început ca un orificiu minuscul, de culoare roșie, a țâșnit brusc sângele, amestecat cu fărâme de creier, iar tânărul comitagiu s-a prăbușit fără viață la pământ.

Toată lumea a rămas o vreme încremenită locului; în cele din urmă, cineva și-a venit în fire și le-a strigat jandarmilor „omul acela s-a sinucis!“. Jandarmii au pătruns în clădire în pas alergător, cu armele în mâini, iar Hikmet Bey s-a ridicat în picioare, scuturându-și hainele, îngrozit de ceea ce văzuse. A ieșit din oficiul

telegrafic păşind drept, fără să spună nimic nimănui; pe caldarâm se zbăteau, plini de sânge, doi jandarmi de aceeaşi vârstă cu tânărul comitagiu care zăcea mort înăuntru; aveau chipurile contractate de durere şi erau galbeni ca ceara, de parcă li s-ar fi scurs tot sângele din ei.

Hikmet Bey văzuse pentru oară în viaţa lui cum se stinge un om şi, în ciuda caracterului terifiant al dramaticei întâmplări pe care tocmai o trăise, era preocupat de un cu totul alt aspect: iuţeala cu care se produce moartea; după cum avea să-i spună mai târziu lui Osman, „n-a durat decât o clipă, un om viu a devenit un om mort într-o clipă, nu mă gândisem niciodată până atunci că moartea ar putea surveni atât de rapid şi atât de fără durere! Şi-a rezemat pistolul de tâmplă şi a murit în clipa în care a apăsat pe trăgaci. Ştii, greu nu e atât să mori, cât să te decizi să mori; asta am înţeles eu în ziua aceea!“.

La întoarcere, în vreme ce se apropia de casă după acele peripeţii înspăimântătoare, a jinduit după smântână, însă prăvălia vânzătorului de lapte de la care cumpăra întotdeauna era închisă, iar până să ajungă acasă şi-a dat uitării pofta. Nu le-a povestit nimic alor săi, le-a spus doar că „situaţia era calmă“; n-a făcut decât să le atragă atenţia să stea cu ochii în patru o vreme, să nu iasă din casă şi să ţină uşile şi ferestrele închise. Nu i-au mai trimis pe copii la şcoală; Hikmet Bey se ducea la serviciu în faptul zilei, însă se întorcea acasă devreme.

Într-o dimineaţă, la o săptămână după aceea, când tocmai începuseră să se gândească că totul rămăsese în urmă, au sărit cu toţii din aşternuturi ca arşi, treziţi de cel mai înspăimântător zgomot pe care-l auziseră vreodată. Întreaga casă se cutremura, aidoma unui armăsar care se scarpină, se auzeau explozii, una după alta, iar geamurile de la odăile casei se spărgeau, zăngănind; Hikmet Bey s-a dus la fereastră desculţ, încercând să nu calce pe cioburile care se răspândiseră pe podea: sărise în aer Banca Otomană, iar în locul ei nu se mai zărea decât un morman de ruine, care ardeau cu flăcări vii.

Slujitorii plângeau, iar Mademoiselle Chantal ţipa, pradă unei crize de nervi, şi spunea că voia să plece imediat de acolo; Hikmet Bey şi Mehpare Hanım au încercat s-o domolească, dar tânăra nu părea dispusă să se calmeze: „Vreau să plec, vreau să scap de ţara asta barbară, o să murim cu toţii, nu vreau să mor!“ A leşinat de câteva ori; îi masau încheieturile şi tâmplele cu oţet, o loveau cu palmele peste faţă, iar ea nici nu-şi venea bine în fire că iar începea să plângă şi să ţipe „nu vreau să mor!“.

În cele din urmă, Hikmet Bey i-a promis s-o trimită în Franţa cu primul vapor: „Vaporul care pleacă de la Istanbul o să se abată pe la Salonic peste două zile, iar de

aici o să se ducă la Marsilia; îți promit că am să-ți rezerv chiar astăzi o cabină!“

Mademoiselle Chantal s-a mai liniștit puțin la auzul acestor vorbe, dar, cu toate acestea, a continuat să plângă toată ziua, ținând-o strâns în brațe pe Mehpare Hanım.

Hikmet Bey s-a îmbrăcat și s-a dus la sediul valiului ca să afle ce anume se petrecuse și astfel și-a dat seama, o dată în plus, că sorții îi plăcea să-și bată joc de el. Citind rapoartele poliției, a aflat, cu un sentiment de rușine pe care nu l-a mărturisit nimănui, că în prăvălia lăptarului de la care obișnuia să cumpere mereu iaurt și smântână se găsea, de fapt, cartierul general al comitagiilor; aceștia închiriaseră spațiul respectiv pentru a putea săpa un tunel pe sub pământ și a ajunge astfel la bancă, apoi răzbătuseră, prin tunelul acela subteran, până sub sediul băncii, burdușiseră clădirea cu dinamită, aprinseseră fitilul și apoi dăduseră bir cu fugiții. Polițiștii încercau să stabilească semnalmentele bulgarilor care lucrau ca angajați ai lăptarului, dar Hikmet Bey n-a scos o vorbă în această privință, deoarece nu dorea să se afle că obișnuia să cumpere lactate de la comitagii și, astfel, să devină subiect de zeflemea prin Salonic.

A trimis pe cineva să rezerve o cabină pentru Mademoiselle Chantal pe vasul Guadalquivir, care urma să treacă pe la Salonic la două zile după aceea și să se îndrepte apoi către Marsilia; și-au petrecut ultimele două nopți încercând s-o potolească pe tânără, iar apoi, când aceasta se liniștea, la ore târzii, făcând dragoste cu ea.

În ziua în care urma să plece vasul, lucrurile lui Mademoiselle Chantal au fost urcate într-o trăsură; Hikmet Bey și Mehpare Hanım și-au luat copiii cu ei și s-au dus s-o petreacă. În port se afla o mare de lume; cei mai mulți dintre străinii aflați în oraș îl abandonau în grabă după ultimele incidente. Când stăteai să te uiți de departe, aveai impresia că pălăriile negre ale bărbaților și pălăriile voluminoase, cu voaletă, ale femeilor se vălureau de parcă ar fi fost atinse de o boare de vânt; printre ele se zăreau, ici, colo, și niște fesuri roșii, numai că acestea nu le aparțineau călătorilor, ci iscoadelor otomane. Acestea rătăceau fără istov prin porturi, spre a-i prinde pe „intelectualii“ turci care se înțoleau ca străinii și încercau să fugă în Europa, dar în ziua aceea primiseră ordin să fie cu băgare de seamă nu doar la „intelectuali“, ci și la comitagii; portul era împresurat, pe de altă parte, de soldați.

Mademoiselle Chantal era nespus de fericită la gândul că urma să scape de ceea ce ea numea *l'enfer de la vie*, „infernul vieții“, așa încât chipul ei palid își redobândise culoarea, îi tachina pe Mehpare Hanım și pe Hikmet Bey cu glume

pline de subînțeles, așa cum nu făcuse niciodată până în ziua aceea, îi îmbrățișa pe copii și le promitea că, după ce avea să se mai odihnească puțin, avea să revină la ei; înainte de a urca pe vas, a cuprins-o cu adevărat tristețea, iar din ochi i-au curs câteva lacrimi.

— Am petrecut zile minunate alături de voi!

După ce a urcat pe vapor, s-a oprit pe punte și, înainte de a coborî în cabina care-i era rezervată, le-a făcut îndelung semne cu mâna; cei rămași pe chei i-au făcut și ei semne cu mâna, alături de restul oamenilor care se aflau în port. Începuseră încă de pe atunci să simtă lipsa lui Mademoiselle Chantal și intuiau, pe de altă parte, că sentimentul acela de absență avea să sporească și mai mult pe măsura trecerii timpului.

Vasul s-a îndepărtat, puțin câte puțin, de port, îndreptându-se spre larg, iar Hikmet Bey a spus „haideți să bem câte o limonadă la cafeneaua de aici".

S-au instalat într-una dintre cafenelele aflate pe faleză, au comandat câte o limonadă și au început să urmărească vaporul care se răsucea, făcând manevre lente, cu prora către largul mării, rotindu-se prin radă aidoma unei balene uriașe; vasul s-a întors, în cele din urmă, și a ajuns în inima golfului; știau că, peste puțin timp, urma să părăsească rada și să se facă nevăzut.

Tocmai atunci, printr-unul dintre hublourile aflate în partea dinspre pupa vaporului a țâșnit o flacără de culoarea ciclamei ce a cuprins întregul vas cu o iuțeală de nebănuit, urmată fiind apoi de o explozie care a răsunat în tot golful, iscând un zgomot asurzitor; focul s-a pornit să ardă cu trosnete, așa cum se întâmplă când arde o pădure, în mijlocul apelor încremenite, albastre ca cerul. Toată lumea din port rămăsese înlemnită, căci asista la una dintre cele mai mari catastrofe maritime din istoria otomană; au observat că la pupa vasului cuprins de pojar se zărea o despicătură și că partea din spate a navei, a cărei proră se săltase în aer, zăcea cufundată în apă.

Vasul s-a scufundat în apele golfului, odată cu sutele de pasageri aflați la bord, înconjurat de țipetele, de urletele ori de răcnetele ce izbucniseră după primele clipe de descumpănire. Bărcile de salvare lansate de pe faleză s-au îndreptat către locul în care se scufundase vasul spre a-i putea salva pe călătorii care izbutiseră să plonjeze în mare și s-au apucat să-i culeagă pe oameni din apă; cei aflați pe mal așteptau să vadă, copleșiți de emoție, dacă printre cei salvați se numărau și persoanele apropiate lor.

Bărcile au salvat destul de mulți pasageri, iar printre aceștia se afla și comitagiul bulgar Pavel Șatev, care aruncase în aer vasul, pe care se îmbarcase ca pasager,

folosind dinamită; Mademoiselle Chantal a dispărut în apă și nu i-a mai fost găsit trupul: fusese surprinsă de moarte tocmai când credea că urma să scape din „iad".

Scufundarea vasului Guadalquivir[53] a lipsit familia lui Hikmet Bey de foarte multe lucruri, nu doar de prezența lui Mademoiselle Chantal; „vraja" s-a rupt și n-au mai cunoscut niciodată „fericirea" de care avuseseră parte până atunci.

Ismet Bey, prieten apropiat cu Hikmet Bey, care a venit de la Istanbul la trei zile după marele raid îndreptat împotriva Salonicului, avea multe cunoștințe în oraș; le-a vorbit acestora despre traducerile, despre ideile, despre dragostea de libertate a „feciorului de pașă" și, în felul acesta, a distrus zidul de suspiciune care-l înconjura pe Hikmet Bey. Hikmet Bey s-a împrietenit, prin urmare, cu intelectualii din Salonic și și-a reluat activitatea de traducător grație lui Ismet Bey. După moartea lui Mademoiselle Chantal, dorința sa de „libertate" s-a contopit cu mânia tot mai intensă pe care-o încerca la adresa tiraniei autorităților, pe care le socotea răspunzătoare de moartea tinerei. Nu era supărat atât pe comitagii, cât pe sultan, care închidea ochii la starea în care ajunsese țara.

Își petrecea acum cea mai mare parte a timpului cu noii săi prieteni, iar seara venea acasă târziu; oricum, după ce murise Mademoiselle Chantal, Mehpare Hanım începuse să doarmă în altă odaie; își trata soțul aproape cu ostilitate, de parcă el ar fi fost vinovat de moartea lui Chantal. Se întâlneau arareori în spațiul casei și vorbeau foarte puțin unul cu celălalt; nu mai cântau la pian și nici nu mai făceau dragoste. Nu se mai îngrijeau nici de copii; părea că educația lui Nizam rămăsese cu totul în grija lui Rukiye, iar aceasta se ocupa de fratele ei ca un om mare.

După întâmplarea cu pricina, Mehpare Hanım și-a găsit prietene printre membrele coloniei franceze din Salonic; pe cele mai multe dintre ele le cunoscuse la școala copiilor, însă înainte vreme nu făcuse niciun efort ca relația cu ele să înainteze; acum le însoțea în fiecare zi la câte o petrecere. Colonia franceză din Salonic părea fascinată de frumusețea celei care i se alăturase de curând, de expresia misterioasă care-i stăruia în ochi; toată lumea stătea la rând pentru a o invita la reședința sa pe „prințesa otomană", după cum i se spunea.

Hikmet Bey, care înțelesese că a pierdut din nou dragostea soției sale, intuia că n-avea s-o mai poată redobândi niciodată; știa din experiențele de care avusese parte pe parcursul vieții lor maritale că singura cale de a-i dobândi dragostea trecea prin dormitor, numai că nu mai avea ce să-i ofere, nu mai dispunea de nicio

noutate capabilă să-i reînsufleţească iubirea; făcuse tot ceea ce ştia în această privinţă, iar cunoştinţele de care dispunea se epuizaseră.

Viaţa care nu-i îngăduia lui Hikmet Bey să-şi dezvăluie tristeţea îi recunoştea doar dreptul de a-şi mărturisi deschis mânia, aşa încât, ori de câte ori se întâlnea cu prietenii săi, le spunea acestora, cu şi mai multă îndârjire, cu şi mai multă înflăcărare de fiecare dată, că venise vremea să se „schimbe“ ceva. În ciuda faptului că se vedeau aproape zi de zi, noii prieteni nu-i vorbeau încă lui Hikmet Bey despre „organizaţie“, însă din cele ce auzise în stânga şi-n dreapta acesta era de multă vreme la curent, la fel ca toată lumea, cu existenţa unei societăţi secrete. Presupunea, totodată, că majoritatea prietenilor cu care poposea, în fapt de seară, prin cafenelele de pe faleză pentru a vorbi despre „starea ţării“ făceau parte din gruparea cu pricina şi îl rănea faptul că aceştia nu-i spuneau nimic.

Într-o zi, când Ismet Bey i-a înmânat un nou articol în limba franceză, l-a întrebat:

— Ismet Bey, ce faci cu articolele pe care le traduc eu?

Ismet Bey a şovăit o clipă, apoi i-a spus:

— Noi le tipărim şi le distribuim în secret.

— La cine te referi când spui „noi“?

Ismet Bey aştepta, de fapt, de un an de zile ca Hikmet Bey să-l abordeze cu o astfel de întrebare şi punea absenţa ei pe seama faptului că acesta nu era încă „pregătit“, se gândea că Hikmet Bey nu-l iscodea pentru că „nu voia să afle răspunsul“; acum însă, că acesta îl întrebase, a ajuns la concluzia că lucrurile erau coapte.

— Din punctul meu de vedere, a sosit vremea să discutăm mai în detaliu cu tine!

— Şi din punctul meu de vedere, Ismet Bey!

Ismet Bey a vrut să-l mai pună o dată la încercare, pentru ultima oară:

— Eşti pregătit să auzi ce urmează să auzi? După ce vei auzi aceste lucruri, s-ar putea ca viaţa ta să se schimbe! Dacă spui cuiva că le-ai auzit de la mine, îţi pui viaţa în pericol!

Hikmet Bey n-a şovăit nicio clipă:

— Te rog să-mi spui!

Ismet Bey i-a vorbit pe larg despre organizaţie şi, în felul acesta, Hikmet Bey a ajuns să afle pentru prima oară oficial ce înseamnă o organizaţie care vrea „libertate“.

— Dacă dorești, de-acum încolo poți să nu mai faci traduceri și, de asemenea, poți să nu te mai vezi cu mine. Singurul lucru pe care ți-l cer este să nu mai vorbești nimănui despre cele discutate de noi aici. Sunt sigur, de altfel, că un om atât de preocupat de onoare cum ești tu nu va face așa ceva. Sau, dacă dorești, am să-ți fac cunoștință cu alți camarazi din organizație și cu Talat Bey. De fapt, îi cunoști pe cei mai mulți dintre ei, chiar dacă nu știi că fac parte din ea.

Hikmet Bey auzise adeseori vorbindu-se despre Talat Bey, directorul poștei, ba chiar se întâlnise de câteva ori cu el, așa încât atunci când a aflat că acesta se afla în fruntea organizației nu s-a mirat deloc.

— Te rog să mă prezinți prietenilor tăi!

— Vrei să te alături organizației, Hikmet Bey?

Hikmet Bey a răspuns, mușcându-și mustățile:

— Da.

— Aș putea să te întreb de ce?

Hikmet Bey a cugetat îndelung la această întrebare, dar a răspuns cu mult mai multă fermitate decât s-ar fi crezut:

— Pentru că am ajuns să nu mai suport viața pe care o duc, Ismet Bey!

Ismet Bey i-a spus că urma să discute cu prietenii săi din organizație pentru a le spune că Hikmet Bey voia și el să li se alăture și că, pe de altă parte, se punea chezaș pentru el; apoi, într-o zi, a venit la Hikmet Bey și i-a spus „vineri seara să fii pe față, căci am să vin să te iau de acasă".

În vinerea aceea, seara, a venit să-l ia pe Hikmet Bey cu o trăsură; nu i-a adresat nicio vorbă vizitiului, dar era limpede că și acesta se număra prin oamenii de încredere ai organizației și că știa încotro se îndreptau; în timp ce se apropiau de mahalalele de la marginea orașului, Ismet a scos din buzunar o fâșie de pânză neagră.

— Îmi dai voie?

— Să-ți dau voie să ce?!

— Să te leg la ochi.

— De ce ți se pare că e nevoie de așa ceva?

— Chestiunea asta n-are nicio legătură cu tine, Hikmet Bey! Aceasta este regula organizației noastre, noii membri sunt duși la sediu cu ochii legați.

Hikmet Bey n-a avut încotro și a acceptat să fie legat la ochi, însă a încercat pentru prima oară un sentiment de teamă, și-a dat seama cât de serioasă și de primejdioasă era povestea în care se angajase; a închis ochii strâns, sub fâșia de pânză; auzea sunetele iscate de potcoavele cailor pe caldarâm, scârțâitul roților,

pufăitul lui Ismet Bey, care tocmai își aprinsese o țigară. La un moment dat s-au oprit; Ismet Bey l-a apucat de cot și l-a ajutat să coboare din trăsură. A bătut la o poartă folosindu-se de un anumit cod, iar în vremea aceasta trăsura a și plecat. Hikmet Bey s-a gândit o clipă să întrebe „dar cum o să ne întoarcem?“, numai că s-a răzgândit imediat. Cineva a întrebat, de dincolo de poartă, „cine e acolo?“, iar Ismet Bey i-a răspuns „Hilal“[54]; apoi, poarta s-a deschis. Au străbătut o curte pavată cu dale de piatră și au pătruns într-o încăpere despre care îți dădeai seama că era ticsită după căldura degajată de trupurile celor aflați înăuntru. Ismet Bey l-a condus prin odaie și i-a spus „stai aici!“.

Hikmet Bey s-a oprit, sprijinindu-se de o masă aflată în fața sa.

Ismet Bey l-a apucat de una dintre mâini, i-a așezat-o pe o carte și i-a spus „acesta este Preasfântul Coran“, după care i-a apucat cealaltă mână și i-a pus-o pe un revolver, fără să mai scoată o vorbă. Hikmet Bey a auzit o voce groasă, care aducea cu cea a lui Talat Bey:

— Repetați după mine!

Hikmet Bey a repetat întocmai, fără a pricepe nimic din pricina emoției, jurământul pe care-l rostea, rostind cuvintele răspicat, vocea aceea groasă; nu avea să-i rămână în minte decât o singură propoziție, pe care urma s-o audă la sfârșit de tot:

— Trădarea organizației se pedepsește cu moartea.

În felul acesta, Hüseyin Hikmet Bey, fiul lui Reșit Pașa, s-a alăturat în mod oficial Societății pentru Uniune și Progres, devenind cel de-al trei sute treilea membru al acesteia și jurându-i credință pe Coran și pe revolver; de-acum încolo avea să se implice activ în lupta pentru înlăturarea sultanului de la putere.

Evenimentul evocat de Ahmet Altan a avut loc la data de 28 aprilie 1903, fiind, de fapt, primul dintre atentatele puse la cale de Comitetul Revoluționar din Macedonia, care urmărea să provoace reacția sângeroasă a autorităților otomane și să oblige, astfel, marile puteri europene să intervină în favoarea cauzei acestuia. Vasul Guadalquivir aparținea Companiei Transporturilor Maritime (Compagnie des Messageries Maritimes).

În traducere, „semiluna“; aceasta este, printre altele, unul dintre cele mai cunoscute simboluri ale islamului.

XXI

„Pe mine m-au uitat“, i-a spus Ragıp Bey lui Osman, cu mâinile desfăcute în lături, „m-au uitat!“.

Se tunsese chilug, își răsucise mustățile în sus, asemenea kaizerului Wilhelm, renunțase la fes și-l înlocuise cu un coif ascuțit, din oțel strălucitor, ajungând să arate întocmai ca un ofițer prusac. Armata prusacă se potrivea de minune cu sufletul său plin de contradicții, care îndrăgea în aceeași măsură cutezanța agresivă și disciplina riguroasă. Rândurile ei erau dominate de o disciplină foarte strictă, aproape ucigașă, însă în afara cazărmii, ofițerii, care proveneau în marea lor majoritate din familii aristocratice, se dădeau în vânt după scandaluri, bătăi, dueluri, băutură și femei; majoritatea cicatricelor pe care le purtau cu mândrie pe chip și pe trup proveneau din duelurile în care se implicaseră.

Deși Ragıp Bey nega categoric acest fapt, se zvonea că și el participase la numeroase lupte de acest fel, împușcase o sumedenie de oameni, privindu-și în ochi, în vreme ce stătea cu revolverul ridicat, adversarul vremelnic, care se găsea la zece pași de el și-l țintuia cu propria armă, sub ochii martorilor înveșmântați în straie negre ce stăteau înșirați la liziera câte unei păduri întunecate cufundate în pâcla stăruitoare din faptul zilei; se deprinsese, așadar, cu pocnetele iscate de aripile pâlcurilor de păsări care, speriate de focurile de armă, își luau zborul de pe ramurile copacilor, după cum se deprinsese și cu împușcăturile și cu ideea de a ucide alte ființe umane.

Se afla în Germania, unde se dusese inițial pentru șase luni, de mai bine de un an și jumătate, însă documentele i se rătăciseră prin subteranele statului otoman, la fel de adânci ca tainițele iadului, și, după cum spunea și el, fusese uitat pe meleagurile pe care fusese trimis. De vreme ce ajunsese în Germania pe baza unui ordin, era necesar tot un ordin pentru a fi repatriat, numai că nimănui nu-i dădea prin minte, la Istanbul, să îl și dea.

În așteptarea ordinului de revenire în țară, îi trimitea lună de lună bani mamei sale, îi expedia fratelui său, Cevat Bey, „publicațiile interzise“ în posesia cărora intra, participa la activitățile de instrucție ale armatei germane, care-l întâmpinase cândva prietenește, cu brațele deschise, se specializa rapid în artilerie, își sporea cunoștințele privitoare la noile tipuri de arme, călărea, participa la antrenamente de scrimă, bea votcă și bere în tovărășia prietenilor săi, exclamând *prosit!*, ori se

ducea la petreceri dansante și valsa cu Fräulein Constanza, fiica colonelului Schimmel, comandantul regimentului.

Fräulein Constanza era o tânără înaltă, șatenă, cu ochi mari, albaștri, care cânta lieduri de Schubert, îndrăgea în mod deosebit *Suferințele tânărului Werther* de Goethe și, din cine știe ce pricină, sfârșea prin a fi mereu dezamăgită în dragoste. Ea fusese cea care îl învățase să danseze, să asculte muzică clasică, numai că nu izbutise să-l determine să îndrăgească literatura — Ragıp Bey găsea că aceasta era puțin cam „muierească“ și că romanele nu reprezentau o lectură prea potrivită pentru bărbați.

Făceau dragoste în căsuța cu tapet înflorat închiriată de Ragıp Bey într-un sătuc aflat nu departe de cazarmă și, de fiecare dată după aceea, Ragıp Bey încerca un sentiment de vinovăție față de comandantul german; Fräulein Constanza era prima femeie pe care o vedea făcând dragoste înainte de căsătorie fără a fi „curvă“ și nu izbutea defel să-și dea seama cum de era cu putință ca o femeie să facă așa ceva înainte să se mărite. În Germania se obișnuise cu multe lucruri, dar nu și cu „libertatea“ femeilor, iar „flexibilitatea“ manifestată de ofițerii germani, atât de preocupați de onoarea lor, în privința „neprihănirii“ femeilor îi stârnea consternare.

Din acest motiv, îi era imposibil să definească sentimentele pe care le încerca față de Fräulein Constanza, căci ideea de a fi îndrăgostit de o femeie care acceptă să facă dragoste cu cineva înainte de căsătorie nu i se părea pe potriva bărbăției și a onoarei sale. Ar fi preferat ca domnișoara Constanza să nu fi făcut niciodată amor cu el căci, dacă n-ar fi făcut-o, s-ar fi putut gândi la o eventuală căsătorie, iar faptul acesta i-ar fi procurat o mare bucurie, numai că în condițiile date pasul acesta era cu neputință. Se lupta cu sine pentru a nu se atașa și mai mult de tânăra aceea cu ochi albaștri care nici măcar nu era prea frumoasă, numai că nu izbutea să și-o scoată din minte.

În timpul unei petreceri organizate în cinstea sa la nivelul regimentului după ce armata germană îi conferise Crucea de Fier, clasa a treia, ca urmare a succesului repurtat de trupa de artileriști pe care o comanda în timpul unei manevre de amploare, și-a atârnat la gât cu mândrie decorația, prinsă de o panglică roșie, a mai trăit o dată plăcerea de a demonstra că nu se afla mai prejos de nimeni, în nicio privință, când venea vorba de apelul la arme, destupând cu ajutorul sabiei, așa cum învățase de la aceiași camarazi germani, sticlele de șampanie așezate rânduri-rânduri, printr-o lovitură fulgerătoare aplicată chiar în porțiunea aflată sub dopul

de plută, și, după ce și-a băut mințile, înfruptându-se cu prisosință din sticlele cu băutură pe care tocmai le destupase, i-a cerut mâna Constanzei.

Lacrimile care s-au ivit în acele clipe în ochii albaștri ai fetei au năruit ultimele stavile care mai stăruiau în sufletul otoman al lui Ragıp Bey, iar acesta s-a văzut nevoit să-și mărturisească sieși că era îndrăgostit de tânăra prusacă.

În seara aceea, Constanza i-a spus tatălui ei că urma să se căsătorească cu Ragıp Bey.

Comandantul regimentului aprecia înzestrările militare, cutezanța, disciplina, sârguința tânărului ofițer otoman și îl plăcea, dar nu în asemenea măsură încât să i-o dea pe fiica sa de soție. În ceea ce-l privea pe Ragıp Bey, acesta crezuse că singurul obstacol în calea căsătoriei lor fusese doar el, căci se decisese cu mare dificultate să se însoare cu Constanza și-i venise tare greu să facă acest lucru, dar că problema urma să se rezolve în clipa în care avea să treacă dincolo de tradițiile în care fusese educat; se înșelase însă. În felul acesta, Ragıp Bey urma să mai afle o dată ceea ce sfârșiseră prin a afla toți morții: „Nimeni nu e stăpân pe soarta sa".

A doua zi, comandantul regimentului l-a convocat la el pe Ragıp Bey, dar nu i-a vorbit deloc tânărului ofițer, care înțepenise în fața sa mândru, în poziție de drepți, de parcă ar fi fost o statuie, despre o eventuală căsătorie.

— Domnule căpitan, i-a spus el, sunt satisfăcut de abilitățile dumneavoastră militare și m-am simțit onorat de faptul că ați servit în regimentul condus de mine, numai că faceți parte din efectivele unei armate străine și, oricât de mult v-aș aprecia eu, n-am cum să vă ajut să avansați, este imposibil să promovați în armata germană și nu se poate să rămâneți toată viața căpitan în armata noastră... Ce intenționați să faceți mai departe?

Ragıp Bey s-a făcut roșu la față ca racul. După cum avea să-i spună mai târziu lui Osman, niciodată nu fusese umilit în asemenea hal și, pe de altă parte, nu se simțise de când se știa atât de neputincios în fața vreunei umilințe. Era refuzat și nu putea să facă nimic în această privință.

— Am să trimit îndată o scrisoare la Istanbul și am să cer să fiu rechemat, domnule!

— Ar fi bine s-o faceți!

În seara aceea a expediat o scrisoare la Ministerul de Război din Istanbul, solicitând să fie rechemat imediat, iar a doua zi dimineață și-a pus uniforma otomană, renunțând la cea germană, și-a înlocuit coiful din oțel decorat cu motive în relief cu fesul, pe care-l descoperise uitat într-un dulap, și, astfel echipat, s-a dus la regiment; toată lumea a priceput care era cauza acelei schimbări și l-a

privit cu respect, deoarece știa că Ragıp Bey se comporta ca un „bărbat“ și ca un „ofițer“ adevărat.

Ceea ce a urmat mai apoi aducea, potrivit spuselor lui Ragıp Bey, cu „patimile morților“, căci, deși trimitea nenumărate misive la Ministerul de Război, nu primea niciun răspuns; scrisorile sale n-aveau cum să găsească vreun interlocutor în acel minister care se îndeletnicea cu răzmeriţele declanșate de arabi, de armeni, de sârbi, de armeni, căci nimeni nu se sinchisea de un ofițer oarecare dat uitării prin Germania. Ragıp Bey nu mai discuta acum cu restul ofițerilor din regiment decât chestiuni profesionale, nu se mai ducea să bea în tovărășia lor, nu mai făcea bancuri cu ei; fie călărea ore în șir, străbătând câmpiile acelea întinse din Germania la galop până când pica răpus de oboseală, fie se închidea în odaie și se gândea la Constanza. I se făcuse dor pe neașteptate de casă, de meleagurile natale, de mama sa și-și dorea să revină la vatră, unde nu era „străin“, unde s-ar fi putut simți cu adevărat acasă.

Constanza a venit să-l caute de două ori, dar, deși era acasă, nu i-a deschis ușa, căci „onoarea sa de militar“ îl împiedica să facă acest lucru: nu putea să continue relația cu fiica unui comandant care îl respinsese.

Începuse să trimită la Ministerul de Război niște scrisori care îmbrăcau un ton aproape implorator, numai că nu primea nicio replică; faptul că autoritățile din țara sa nu-i răspundeau nu făcea decât să-i sporească povara alienării, ca și sentimentul de abandon pe care-l încerca. Când a sfârșit prin a-și da seama că ministerul n-avea să emită niciun ordin de rechemare și când tocmai se întreba ce anume trebuia să facă, cum avea să plece din Germania care se transformase pentru el într-un soi de capcană fără ieșire în care nu-și mai găsea liniștea și din care nu izbutea să se elibereze, și-a adus aminte de Șeyh Efendi; cunoștea puterea și trecerea de care se bucura acesta în capitală.

I-a scris, așadar, o scrisoare în care îi explica situația în care se găsea, fără a aduce vorba despre Constanza, și l-a rugat să-l ajute să revină în țară.

Șeyh Efendi a citit misiva adusă de Hasan Efendi la lumina singurei lumânări care mai rămăsese aprinsă lângă el în sala de *zikir* după ce toate celelalte fuseseră stinse, la capătul unei ceremonii lungi, la care participase puhoi de lume. Încă mai purta pe chip îmbujorarea pricinuită de torțele aprinse în răstimpul ceremoniei; sala cufundată în întuneric mirosea a lemn de agar, iar țipetele slobozite de credincioșii cufundați de extaz, țipete care păreau să răzbată chiar din sufletele lor, precum și bătăile de tobe, care-ți lăsau impresia că-i nimereau pe oameni taman în tainițele inimii, continuau să răsune parcă aidoma unui ecou, răsfrânt de pereții

încăperii. Șeyh Efendi era ostenit, dar osteneala pe care o încerca el nu aducea cu osteneala trecătoare pe care ți-o produce o ceremonie îndelungată; osteneala sa era o osteneală trainică, de felul celor pe care le porți cu tine singur, cu toate năzuințele și păcatele tale, fără a le putea dezvălui nimănui. Toți cei din jurul său puteau să-și împărtășească povara, să se spovedească, să-și destăinuie remușcările și suferințele, însă Șeyh Efendi, care era despărțit de lume prin mantia sa cea neagră, se vedea nevoit să poarte asemenea apăsări de unul singur. Hasan Efendi spunea că „în zilele acelea, apele Cornului de Aur erau negre ca smoala, pescarii prindeau pești negri ca tăciunele, iar prin copacii din grădina lăcașului se aciuaseră niște păsări cernite, care tăceau mâlc".

Șeyh Efendi băgase și el de seamă pe vremea aceea, la fel ca Mehpare Hanım și Hikmet Bey, că fiicele sale creșteau. Fetele erau tăcute din fire, aduceau cu mama lor; când se aflau în prezența lui nu scoteau o vorbă, iar Șeyh Efendi își dădea seama, chinuit de teribile mustrări de cuget, că o iubea pe cealaltă copilă a sa, pe care n-o văzuse niciodată și care-și ducea viața departe, mai mult decât pe ele; toată lumea îl privea ca pe un sfânt desprins de orice păcat, pe câtă vreme el nu făcea altceva decât să se împovăreze necontenit cu altele noi. Cea mai mare dintre fetele pe care le avusese cu cea de-a doua soție împlinise doisprezece ani și, după ce învățase pe de rost Preasfântul Coran, devenise *hafiz*[55], însă aceasta nu la dorința tatălui, ci la dorința mamei sale; avea o voce plăcută și, când recita Coranul, chipul ei, altminteri mereu posomorât, părea să răspândească în jur o anumită lumină; tatăl ei era însă mâhnit să constate că fetei îi plăceau mai cu seamă versetele în care se vorbea despre flăcările năclăite cu smoală ale iadului și că, odată ajunsă la ele, le rostea cu o voce și mai tremurătoare decât pe celelalte, de parcă ar fi vrut să le înfățișeze oamenilor însăși gheena, aflată chiar la picioarele lor; deși nu putea să mărturisească nimănui acest lucru, și-ar fi dorit să aibă parte de niște fete cărora să le placă să vorbească despre rai. Fata cea mare își acoperise deja capul cu broboadă; într-un an sau doi, amândouă aveau să se înfășoare în văl de sus până jos și-aveau să atingă vârsta măritișului. La turcii otomani, fetele se măritau pe la treisprezece-paisprezece ani, căci după aceea erau socotite deja fete bătrâne; se apropia vremea când șeicul urma să chibzuiască la niște soți potriviți pentru copilele sale, care nu erau însă prea frumoase; în plus, cea mai mică dintre ele era și cam mică de stat, abia mai înaltă decât o pitică. Toate aceste realități nu făceau decât să sporească oboseala care-l încerca pe Șeyh Efendi. După cum spunea Hasan Efendi, „era un om singur și nefericit, care le împărțea fericire

oamenilor“; aceasta era, de fapt, însușirea care-l făcuse să devină legendar, fără egal: capacitatea de a le putea oferi celorlalți ceea ce îi lipsea lui.

Șeyh Efendi se referise la această chestiune în timpul unei discuții cu Mihrișah Sultan:

— Uneori nu e de ajuns să le oferi altora ceea ce posezi tu, trebuie să le oferi și ceea ce-ți lipsește.

Mihrișah Sultan îi cercetase chipul, încercând să priceapă ce anume spunea:

— Acesta este și motivul încrederii și al credinței noastre în Dumnezeu, așa încât să fim dăruiți cu capacitatea de a dărui ceea ce nouă ne lipsește.

Mihrișah Sultan îl întrebase atunci fără șovăire, cu acea forță de pătrundere pe care și-o exersase prin saloanele franceze în timpul duelurilor verbale cu intelectualii vremii și care-l impresionase atât de mult pe șeic:

— Preasfinte Șeyh, cum se face că această capacitate de a le oferi altora ceea ce-ți lipsește ție nu lucrează în favoarea propriei persoane? Nu este oare ciudat ca o forță care se arată capabilă de a le dărui altora ceea ce-i lipsește dăruitorului să nu se arate de nicio ispravă când vine vorba despre persoana sa?

Șeyh Efendi suspinase din nou, așa cum făcea adeseori în cursul discuțiilor dintre ei:

— Putem să vedem slăbiciunile și scăderile altora și-i putem ajuta; Dumnezeu nu ne-a dăruit însă și cu puterea de a veni în sprijinul propriilor noastre beteșuguri... Păcatul iese la iveală chiar acolo unde sălășluiește această meteahnă a noastră; revolta împotriva acestui adevăr, negarea acestei realități nu fac decât să ne târască spre păcat.

În vreme ce rostea aceste cuvinte, vocea șeicului fusese străbătută de un tremur abia simțit: trăise încă o dată supliciul de a socoti că fiecare dintre rănile pe care le căscase în sufletul său incapacitatea de a-și trata propriile suferințe se confunda, de fapt, cu un păcat și cugetase fără să vrea că, prin însăși prezența sa, femeia aflată atunci acolo nu făcea decât să-i sporească păcatele și suferințele.

După ce a citit scrisoarea lui Ragıp Bey, șeicul a stat să chibzuiască ce s-ar fi putut face, căci avea atât la Ministerul de Război, cât și la cancelaria Palatului „oameni“ care n-ar fi ieșit din cuvântul său. A decis să rezolve problema apelând la cunoștințele sale de la Palat.

La Palat era departe de a domni agitația care se constata la Ministerul de Război; bombele care explodaseră la Salonic creaseră o oarecare stare de nervozitate, numai că pericolele care se întrevedeau la o anumită distanță de Istanbul nu îngrijorau prea tare cercurile de la Palat. Pentru că sultanul, care era

„umbra lui Allah pe pământ“, considera că n-ar fi avut cum să fie detronat decât de cineva care ar fi urmat să devină, la rândul său, „umbra lui Allah“, adică de fratele său, întărise măsurile de precauțiune mai cu seamă la Istanbul și în anturajul celui din urmă; era convins că lupta nu se dădea decât între cele două „umbre“, dar se înșela foarte tare — pe vremea aceea nu știa însă acest lucru. Era încredințat că bombele lansate la Salonic nu reprezentau decât niște incidente „izolate“, era furios pe „mojicia și pe ingratitudinea“ bulgarilor și poruncise ca aceștia să fie pedepsiți neîntârziat.

— Câtă nerecunoștință, doctore! i-a spus el lui Reșit Pașa. Uite cum ne răspund bulgarii, care se împărtășesc din pâinea noastră! Bineînțeles că în fruntea acestei răutăți se află Rusia, ea este cea care-i întărâtă! Le îndeasă bani prin buzunare, îi bate părintește pe spate, iar apoi le pune bombe în mâini și-i asmute asupra noastră, folosindu-se după aceea de ei ca de o miză pentru negociere! Am dat însă ordine ferme Armatei a Treia ca să fie stârpiți în fașă, ca niște pui de lele ce sunt!

— Oare de ce-or fi atât de nerecunoscători, Maiestatea Voastră? Preaplecatul vostru rob nu pricepe asemenea lucruri, dar se întreabă dacă n-ar putea fi util să-i convocăm și să-i iscodim pe mai-marii bulgarilor.

Sultanul a zâmbit aidoma unui părinte care întâmpină naivitatea odraslei sale cu un surâs:

— Au să ajungă niște răzgâiați, doctore, ca să nu mai spun că n-o să-i îmboldim doar pe bulgari, ci și pe alți minoritari din imperiu! Aceștia vor spune că dacă bulgarii au lansat două bombe și au și fost convocați să se înfățișeze în fața sultanului, oricine pune mâna pe niște proiectile se și poate folosi de ele. În astfel de împrejurări, mila aduce a boală, așa că te vezi nevoit să le demonstrezi celor implicați forța pe care o reprezintă statul, doctore! Indulgența trece drept un semn de slăbiciune.

Doctorul nu i-a răspuns; în vremea aceasta s-a ivit un slujbaș al Palatului care i-a șoptit sultanului ceva la ureche, iar acesta a râs:

— Bravo, prin urmare l-au adus! Adu-l aici, ca să gust din el, și servește-l și pe doctor, să vadă și el cum e!

Slujitorii le-au adus un soi de pastă cafenie, aflată în două vase mici de aur, așezate pe o tavă de cristal; alături de ele se aflau niște linguriță, tot de aur.

— Ia gustă și dumneata! a spus sultanul. Dau zece galbeni pe câte o chisea din asta!

Doctorul era întotdeauna consternat să constate că sultanul ținea să precizeze uneori cât anume costase cine știe ce lucru pe care-l achiziționase, de parcă ar fi fost un zaraf din Galata, dar a izbutit să-și ascundă stupoarea. A luat o linguriță din pasta aflată în chiseaua de aur: avea iz de mirodenii, un gust intens și era foarte dulce.

— Pasta aceasta e făcută de un bărbat care lucrează în Bazarul Egiptean, o cumpăr mai cu seamă de la el, și aceasta pentru că el nu știe cine este cumpărătorul, așadar nu sunt expus niciunui atentat, căci n-are cum să pună otravă într-un produs pe care li-l vinde tuturor. Mai ia o linguriță, doctore, căci e sănătate curată, ascute mintea și întărește trupul!

În vreme ce spunea acest lucru, sultanul nu s-a mai putut abține și a izbucnit în râs; se purta întotdeauna cu cei din jur arătându-le o politețe care-i umilea și, astfel, îi ținea la distanță. Doar în prezența lui Reșit Pașa devenea mai deschis, probabil și datorită faptului că acesta era medic, ba chiar adăuga, din vreme-n vreme, acestei francheți un soi de răzgâială care te ducea cu gândul la un copil răsfățat. Reșit Pașa avea să-i spună mai apoi lui Osman că „era și el om, dar în coșcogeamite imperiul nu exista nimeni, nici măcar el, care să poată afirma acest lucru".

Pașa nu era atât de naiv încât să nu priceapă la ce anume folosea pasta aceea cerută de suveran, care arăta o grijă aparte față de alimentația sa, dar n-a lăsat să se vadă acest lucru. Sultanul avea dreptul să fie sincer, iar încercarea unui rob de a fi la fel de sincer cu el ar fi reprezentat o formă de „familiaritate", adică o meteahnă, care n-ar fi avut cum să fie iertată vreodată la Palat. S-a mulțumit, așadar, să spună:

— Are un gust foarte plăcut.

— Am să cer să ți se aducă și dumitale o cutie.

Apoi s-au pornit să discute despre medicină; sultanului îi plăcea să le dea militarilor lecții privitoare la militărie, tâmplarilor lecții privitoare la tâmplărie, miniștrilor lecții privitoare la menirea de ministru, iar doctorilor lecții privitoare la profesia de medic și-și dorea mereu să încerce satisfacția de a le dovedi celor din jur că le știa pe toate mai bine decât oricine.

I-a arătat lui Reșit Pașa încălțările pe care le avea în picioare: purta un gen de pantofi ciudați, realizați la comandă; pantofii aceia, confecționați din piele moale, cu căpută și călcâi ce se mulau pe gleznă, ca la cizme, aveau tocuri înalte și, deasupra tocurilor, un soi de pinteni miniaturali. Reșit Pașa se întrebase mereu de ce își comanda sultanul astfel de ghete, cu tocuri înalte, aproape ca de femeie, dar era imposibil să-i pună întrebări legate de asemenea subiecte.

— Acum, de ce îmi fac eu pantofi cu tocuri înalte?! Pentru că, după cum știi, am reumatism; un bărbat trebuie să aibă grijă de sănătatea picioarelor sale pentru a se menține sănătos. Când ai tocuri înalte, aerul îți circulă pe sub picioare, iar acolo unde există curent de aer nu e loc pentru umezeală, doctore! De aceea, tocurile înalte reprezintă un tratament sigur pentru reumatism!

Reșit Pașa a ascultat cu atenție această explicație, dar bineînțeles că nu i-a spus sultanului ce gândea cu adevărat. Avea să-i vorbească despre aceasta mai târziu lui Osman: „Din punctul meu de vedere, purta pantofi cu tocuri înalte pentru că era scund și voia să pară înalt de stat; avea un ditamai imperiul, dar își dorea să fie cu trei centimetri mai înalt, așa că pantofarul îi dădea ceea ce nu-i dăduse, de fapt, Dumnezeu!“

Rugămintea lui Șeyh Efendi a fost acceptată pe dată la Palat, care nu avea încă știință de faptul că undeva, departe, prindea contur viitorul care-i aștepta pe cei ce sălășluiau acolo; prin urmare, Ragıp Bey a fost numit la Batalionul 46 Artilerie, care făcea parte din Armata a Treia, staționată la Salonic.

De îndată ce a primit ordinul de numire, Ragıp Bey, ale cărui ultime luni fuseseră nespus de chinuitoare, a părăsit Germania fără ca măcar să-și fi luat rămas-bun de la Constanza.

I-a contemplat îndelung portretul, montat într-un medalion emailat dăruit chiar de Constanza, după care l-a așezat în cufăr.

„Era un medalion frumos, nu m-a lăsat inima să-l arunc!“, i-a spus el mai apoi lui Osman.

Recitatoare a Coranului.

XXII

În noaptea aceea de iulie, Cevat Bey stătea singur în filigoria din grădina statului-major al batalionului, aflată pe o măgură destul de înaltă de la înălțimea căreia se zărea câmpia întinsă; asculta cum țârâiau greierii în liniștea nopții și, cu ochii la puzderia de stele de pe cer, care păreau să se rostogolească spre el, se elibera de oboseala acelei zile, gândindu-se că era „un om fericit“. Își atinsese obiectivul cu care venise la Manastır, organizațiile sfârșiseră prin a se contopi, iar el ajunsese să se numere printre liderii Societății pentru Uniune și Progres care tocmai acceptase fuziunea, continuându-și astfel fără răgaz lupta pentru „libertate“. Numărul celor care se alăturau organizației sporea cu repeziciune, nu izbutiseră, de fapt, să stabilească pe deplin care era formula politică prin care urmau să dobândească „libertatea“, însă era convins că urmau să-și atingă țelurile; în acele momente, până și faptul că declanșaseră lupta era suficient pentru a-i aduce mulțumire deplină. Era un om care-și găsise „fericirea“ în luptă; nu jinduise, de-a lungul vieții sale, nici după bani, nici după faimă, nici după dragoste, după cum nu simțise nici că i-ar fi lipsit asemenea lucruri; câtă vreme exista o cauză căreia să i se consacre, era fericit și-și găsea întotdeauna un scop pentru care să lupte.

Deodată, în întunericul dens care domnea peste câmpie s-a văzut lucind o flacără. Cevat Bey a privit cu băgare de seamă într-acolo, întrebându-se dacă nu cumva izbucnise vreun pârjol pe undeva; în vreme ce se uita în acea direcție, la celălalt capăt al câmpiei a izbucnit un alt foc, apoi un altul, apoi încă unul. Dându-și seama că se petrecea ceva ciudat, Cevat Bey s-a ridicat în picioare; soldații aflați în post priveau și ei către acele focare, scrutător. Apoi, dinspre statul-major au răsunat trei lovituri de tun, care reprezentau alarma pentru incendiu.

Focarele din care țâșneau flăcări deveneau din ce în ce mai numeroase; pe întreaga câmpie se vedeau scânteind noi și noi lumini. În scurt timp, întreaga câmpie a fost cuprinsă de foc, strălucind de mai-mai să-ți ia ochii; flăcările nu se vedeau însă arzând doar pe șesul acela, ci pe cuprinsul întregii Bulgarii: oamenii iscau focuri pe pășuni, pe dealuri, prin albiile râurilor, prin piețele din inima satelor, prin lanuri; întreaga țară ardea cu foc mare, aidoma unei torțe fantastice aprinse chiar de Dumnezeu.

Începuse marea revoltă a bulgarilor, care urma să schimbe soarta Imperiului Otoman.

Comitagiii, care se dedaseră inițial la acte de terorism izolate, deciseseră în cele din urmă să declanșeze o revoluție de amploare și ceruseră să fie aprinse focuri pretutindeni, ca semnal al dezlănțuirii acesteia.

Începea un război straniu, care urma să dureze ani de zile.

Comitagiii bulgari, pe care sultanul îi numise „o mână de bandiți" și pe care guvernul otoman îi numea, în comunicatele oficiale, „tâlhari", se angajau în diverse lupte de gherilă cu care ofițerii otomani nu prea erau obișnuiți. Începând din acel moment, ofițerii Armatei a Treia urmau să devină ținte pentru „tâlhari", aveau să afle de la comitagiii bulgari cum să provoace atentate, cum să execute oameni, cum să pună capcane prin munți ori să trăiască în creierii munților și, mai apoi, aveau să pună în aplicare ceea ce învățaseră de la ei. După cum avea să-i spună mai apoi Cevat Bey lui Osman, „cei care se luptau cu bandiții potrivit rânduielilor acestora ajungeau să fie ei înșiși niște bandiți!".

În lunile care au urmat, Macedonia s-a transformat într-un adevărat iad; cruzimea, amplificată de ostilitatea pe care o manifestau cele două părți una față de cealaltă, de parcă ar fi fost vorba de două oglinzi așezate față în față, s-a răspândit pretutindeni. Comitagiii bulgari năvăleau în satele locuite de musulmani și-i ucideau rând pe rând, până la unul, stăpâniți de o furie nemiloasă; în contrapartidă, satele bulgărești erau atacate de soldați otomani, iar populația acestora era torturată pentru a furniza informații privitoare la comitagii. Cu fiecare nou asasinat, cu fiecare nouă descindere, repulsia devenea și mai mare și orice formă de crimă sfârșea prin a deveni acceptabilă.

Ofițerii era scârbiți de bulgari pentru că se revoltaseră, dar și de sultan pentru că „adusese țara într-un asemenea hal", însă la vremea aceea nu știau că, pe viitor, urmau să-l răstoarne pe sultan de pe tron tocmai cu metodele deprinse de la comitagiii bulgari.

Primul diferend de opinie între Hikmet Bey și camarazii săi a survenit într-o noapte ploioasă, cu prilejul unei reuniuni găzduite de cartierul lor general, la circa șase luni de la seara aceea de iulie în care izbucnise răzmerița. În răstimpul care se scursese, Hikmet Bey devenise unul dintre membrii cei mai de nădejde ai Societății și dobândise respectul tuturor. Cum iscoadele nu nutreau niciun fel de suspiciuni la adresa sa, el era cel care transmitea informațiile dintr-o parte în alta, jucând un rol important în asigurarea comunicării la nivelul organizației, și își petrecea cea mai mare parte a nopților departe de casă, așa cum i se întâmpla și în timpul zilei; lupta cu tirania și, totodată, fugea de soția sa. El și Mehpare Hanım își duceau viața ca doi străini și dormeau în odăi separate; Hikmet Bey, care-și

dăduse seama că n-avea să mai redobândească niciodată dragostea soției sale, începuse s-o evite, plin de deznădejde, spre a-și mai ostoi oarecum suferința și dorul de ea, și socotea că distanța care apărea între ei urma să-i lecuiască rănile. Avea să-i spună mai târziu lui Osman, cu o franchețe pe care niciunul dintre morți nu i-o arătase, exceptând-o pe Rukiye, „pe vremea aceea eram ca un câine care-și linge rănile".

În vreme ce ploaia răpăia în geamuri, Hikmet Bey le adresase camarazilor săi o întrebare pe care voia să le-o pună de multă vreme:

— Ce vor, de fapt, bulgarii?

Aceștia i-au răspuns într-un glas:

— Să dividă imperiul!

Hikmet Bey a clătinat din cap, de parcă ar fi vrut să le arate că nu era satisfăcut de răspuns:

— Care este însă adevăratul lor scop, de ce își pun oamenii aceștia viața în pericol?! Nimeni nu moare ca să dezbine un imperiu, trebuie să fie vorba despre un țel mai sfânt!

Cei mai mulți dintre camarazii săi, care nu pricepuseră ce anume voia să spună Hikmet Bey, au tăcut; unii dintre ei au mormăit în barbă:

— Vor libertate!

— Dar noi ce vrem?

Aceasta era o întrebare care le plăcea nespus, așa încât au răspuns la unison, cu voci tunătoare:

— Vrem libertate!

Atunci, Hikmet Bey a lansat întrebarea care-l frământa, de fapt, de la bun început:

— De vreme ce atât ei, cât și noi vrem libertate, de ce ne luptăm cu ei, de ce îi ucidem?

Răspunsul celorlalți s-a auzit aidoma unui vuiet:

— Una-i una, alta-i alta!

Hikmet Bey și-a păstrat calmul:

— Care alta?

Naci Bey, un maior de cavalerie care umbla tot timpul cu biciul în mână, a întrebat furios, cu vocea sa tunătoare care acoperea glasurile celorlalți:

— Ce încercați să ne spuneți, Hikmet Bey, și ce propuneți? Să le dăm bulgarilor teritoriile noastre?! Oare atunci n-am ajunge să confundăm libertatea cu trădarea de patrie?

Faptul că ofițerii aceia care, cu doar o jumătate de oră în urmă, îi erau cei mai buni prieteni, se metamorfozaseră cât ai clipi din ochi în asemenea măsură încât să ajungă să-l acuze de trădare l-a afectat pe Hikmet Bey mai tare decât ar fi crezut; s-a gândit „nu se poate avea încredere în oamenii ăștia!". Începând din acea zi avea să se raporteze mereu la aripa militară a Societății cu o anumită suspiciune, dar atunci, acolo nu s-a sfiit să explice, pe un ton calm, ce anume gândea:

— Ce rost are ca oamenii să se bată, să se omoare între ei câtă vreme ambele părți își doresc neatârnarea? O să stăm de vorbă cu ei și o să le spunem că, după dobândirea libertății, vom putea constitui un nou guvern.

— Ce fel de guvern va fi acela, Hikmet Bey?

— Tot un guvern central, numai că bulgarii vor fi liberi să-și administreze singuri problemele interne.

S-au auzit din nou proteste la unison:

— Păi, toți vor același lucru! Povestea asta n-o să se termine cu bulgarii, căci mai sunt și sârbii, și arabii, și armenii, și albanezii, precum și grecii de pe aici...

Vocea tunătoare a lui Naci Bey le acoperea pe cele ale tuturor celorlalți:

— Povestea asta n-o să țină imperiul unit, ci, dimpotrivă, o să-l destrame!

— Ei bine, dar noi ce ne gândim să facem? Dacă va fi să preluăm într-o bună zi puterea, o să continuăm să-i ucidem pe cei care cer libertate, o să devenim și noi niște tirani, deși ne împotrivim tiraniei? Asta vrem?! i-a întrebat Hikmet Bey.

În ziua aceea n-au ajuns la nicio concluzie, numai că discuțiile de felul acela continuau în rândurile ofițerilor. Ofițerii nu puteau să spună exact în ce calitate luptau împotriva bulgarilor; dacă ar fi fost să afirme că erau otomani, problema era că și sârbii, și bulgarii erau otomani; și ei se numărau printre supușii Imperiului Otoman, prin urmare cum aveau să se deosebească ei de cei care se revoltaseră?! După discuții care au durat zile bune, ba chiar luni de zile, au venit cu un răspuns care, potrivit expresiei lui Cevat Bey, „urma să divizeze imperiul în așa hal, încât acesta n-avea să-și mai revină niciodată": „noi suntem turci", au spus ei, așa încât imperiul a ajuns să se împartă în turci, care îi reprezentau pe stăpâni, și „robii" lor; de fapt, se făcuse un pas important în direcția dezmembrării, căci fusese redescoperit cuvântul „turc". Cevat Bey avea să-i spună mai târziu lui Osman: „Tot n-am ajuns să-mi dau seama dacă noi am descoperit cuvântul acesta sau dacă am fost determinați de alții să-l descoperim". După ce au „descoperit" turcitatea, ofițerii au devenit și mai înfocați; naționalismul bulgarilor îi determinase și pe ei să devină naționaliști, iar ideea unui imperiu care să reunească

între granițele sale toate etniile și toate credințele fusese lăsată la o parte. În ceea ce-l privește pe Hikmet Bey, acesta nu se percepea ca turc, ci ca otoman, poate și pentru că mama sa era de obârșie egipteană și socotea că nu era cazul ca imperiul să se destrame măcinat de conflicte etnice, numai că această convingere nu avea prea mulți susținători.

Hikmet Bey fusese oarecum tulburat să constate că prietenii săi nu erau la fel de porniți împotriva tiraniei cum era el, că se raportau la ideea de „libertate“ în alt mod decât o făcea el, dar, în ciuda acestui fapt, încerca să se convingă singur că, tot dezbătând problema între ei, aveau să reușească să descopere în timp o cale comună; se temea ca nu cumva, după cele ce i se întâmplaseră cu familia, să mai trăiască o deziluzie și în privința „luptei“ pe care o purta. Nu s-a mai angajat în dispute multă vreme, însă nu-și dădea seama că adevăratele zile negre abia de atunci încolo urmau să vină. Rukiye a spus, cu sinceritatea ei dintotdeauna, „cred că eu am fost prima care a remarcat schimbarea prin care trecea mama, părea să fi întinerit brusc“. Rukiye împlinise cincisprezece ani, dar refuza să poarte văl și stăruia să se îmbrace la fel ca restul colegelor, de origine străină, de la liceul francez pe care-l frecventa. Nimeni, nici măcar Mehpare Hanım, nu avea autoritate asupra ei, iar voința și fermitatea de care dădea dovadă îi descurajau pe toți cei din jur; la drept vorbind, în perioada aceea Mehpare Hanım nici nu prea avea timp să se ocupe de problema vălului lui Rukiye. Cunoscuse un gen de bărbat cum nu mai aflase niciodată până atunci și simțise, prin soiul acela de mesaje cifrate pe care și le transmit oamenii care comunică prin propriile trupuri, că omul acela era înzestrat cu ceva ce își dorea și ea.

Și acel bărbat provenea dintr-o familie mixtă, la fel ca Hikmet Bey, căci tatăl său era italian, iar mama grecoaică; avea niște vii, care păreau să se întindă cât vedeai cu ochii, și niște crame imense prin apropiere de Serres, toate moștenite de la familia sa. Nu se remarca prin trăsături prea frumoase, ba chiar putea fi socotit urât; avea un trup subțirel, nervos, plin de viață și un „râs necuviincios“; modul său de a se purta nu aducea cu cel al altor bărbați, iar Mehpare Hanım nu găsise multă vreme cuvintele potrivite pentru a-l descrie. Abia mai târziu avea să-i spună lui Osman că era „un bărbat cu vino-ncoace“; era limbut ca o femeie și se apropia de femei în același fel în care se apropiau femeile de bărbați. Vocea sa domoală și mâinile cu piele măslinie, înzestrate cu degete lungi, care-ți sugerau că și atingerile sale erau la fel de line ca vocea, trezeau imediat interesul femeilor, dar mai apoi, în momente la care nu te-ai fi așteptat deloc, în ochi i se ivea brusc o lucire sălbatică, așa încât ceea ce le deștepta, de fapt, atenția doamnelor era tocmai scânteierea

aceea, care nu se brodea deloc cu blândețea vocii. Le atrăgea pe femei, dar le și înspăimânta, iar mixtura aceasta ciudată era irezistibilă; fiecare femeie care se apropia de el simțea nevoia să-l atingă și, deși nu recurgea niciodată la glume triviale, în felul său de a vorbi stăruia mereu câte ceva care ducea cu gândul la sex; Mehpare Hanım avea să spună mai târziu, enervată, că „avea fire de curvă!". Femeile care stăteau de vorbă cu el încercau sentimentul că ele erau singurele persoane de sex feminin cu care discuta și la care se gândea el.

Când s-au întâlnit prima oară, Constantin Cesar Togliatti i-a spus lui Mehpare Hanım: „Am nume de escroc, dar n-am avut cum să-l schimb pentru că n-am reușit să găsesc altul mai bun!"

Nu i-a făcut deloc curte lui Mehpare Hanım, nici pe ascuns, nici pe față și, când a fost să se întâlnească pe la petrecerile organizate de consulat ori pe la nenumăratele serate organizate de către membrii coloniei europene din Salonic, n-a adus nici măcar o dată vorba despre frumusețea ei; n-a făcut decât s-o întrebe cu unul dintre acele prilejuri, pe tonul acela blajin al său, „vă supără ceva?".

Mehpare Hanım l-a repezit cu glas aspru:

— Ce vorbă mai e și asta?!

— Nu știu, vă văd puțin abătută, de aceea întreb...

Mehpare Hanım i-a întors spatele fără să-i răspundă. Știa că omul acela ciudat o aștepta răbdător, ba chiar părea sigur că avea să se ducă într-o bună zi la el, iar siguranța lui o călca pe nervi, numai că îl căuta din priviri la toate petrecerile pe la care se ducea. Nu se putea împiedica să nu se întrebe cum ar fi fost să facă dragoste cu bărbatul acela cu nume lung care nu semăna nici cu grecii, nici cu italienii, nici cu otomanii; mai rău, simțea că el intuia acest fapt. Bârfele privitoare la Constantin se numărau printre subiectele preferate ale înaltei societăți din Salonic și în fiecare săptămână se vorbea despre câte o aventură a sa cu o altă femeie. Ori de câte ori auzea asemenea lucruri, Mehpare Hanım se posomora și se simțea clocotind de furie în sinea ei.

Hikmet Bey încerca sentimentul că-i dădea roată un vârtej și era străbătut de fiori, aidoma unui om care s-a pomenit în mijlocul unui curent de aer, numai că, în aparență, nu se întâmpla nimic rău; se petrecea ceva impalpabil, invizibil, cu neputință de explicat, care nu putea fi decât intuit și, în ciuda faptului că percepea acest lucru, nu i se putea împotrivi și nu se putea pune în calea celor ce aveau să vină.

Odată i-a spus lui Mehpare Hanım că „dacă dorești, pot să te duc la Istanbul, să stai cu tata, căci aici situația e cam tulbure, acolo ai să fii mai în siguranță".

— Nu pot să-i las pe copii aici!

— Ia-i și pe ei!

— Au școală.

Hikmet Bey a găsit pe loc o soluție și pentru această problemă:

— Au să întrerupă anul și am să le angajez niște preceptori.

Mehpare Hanım l-a repezit:

— E mai în firea lucrurilor să rămân aici, nicio soție nu dezertează, nu se cade s-o fac nici eu!

Mehpare Hanım se ducea la petrecerile acelea la care avea privilegiul de a participa doar pentru că Hikmet Bey era fiul medicului sultanului și pe care nu le frecventa niciun alt otoman în afară de ea ori de câțiva negustori, căci oamenii se temeau ca nu cumva să-i toarne cineva, cu și mai multă emoție de fiecare dată, iar apoi se retrăgea într-un colț și-l studia îndelung pe Constantin. Îl urmărea cum vorbește, îi urmărea râsul, privirile, gesturile de mediteraneean cu dare de mână, lumina care-i scânteia la răstimpuri în ochi, trupul și aștepta să vină la ea, dar el n-o făcea căci, după cum avea să spună ea, avea instincte de curvă.

Odată însă, după ce a dansat cu o femeie brunetă, s-a așezat pe un scaun liber aflat lângă Mehpare Hanım, și-a trecut mâinile prin părul asudat la rădăcină și, după ce a sporovăit puțin cu ea ba de una, ba de alta, i-a spus brusc, de parcă ar fi vorbit despre ceva cât se poate de banal:

— Eu am crescut în mijlocul viilor, mi-am petrecut copilăria așteptând să se coacă strugurii; tata m-a învățat să am răbdare. „Cezar", mi-a zis el odată — tata îmi spunea Cezar, mama, Constantin, un mic frecuș de familie cu accente naționaliste, lucruri de soiul ăsta... Daaa, și ce spuneam??? „Cezar", mi-a zis el, „trebuie să înveți să aștepți, căci din strugurii culeși prea devreme iese un vin prost, de nebăut!"

S-a apropiat apoi ușor de Mehpare Hanım:

— Nu trebuie să aștepți însă atât de mult încât să mucezească! Așa mi-a zis tata!

Mehpare Hanım i-a adresat un zâmbet zeflemitor:

— Bănuiesc că, după aceea, ți-ai petrecut viața păzind strugurii ca să se coacă!

Constantin a râs, un râs în care sălășluia o urmă de aroganță:

— Nuuu, cu timpul ajungi să înveți când se coc strugurii, nu mai ești nevoit să stai să-i păzești! Te duci, le dai roată, iar mai apoi, când le vine sorocul, te duci și rupi ciorchinii copți... Acum, cu îngăduința dumitale, mă duc să mai dansez puțin!

Lunile treceau, iar Mehpare Hanım devenea și mai tăcută, și mai prost dispusă; aproape că nu mai vorbea deloc cu soțul ei, se răstea adeseori la copii și-i dojenea pe slujitori. Cât despre Hikmet Bey, acesta revenea acasă doar seara, după ce se culca toată lumea, pentru ca apoi, dimineața, să plece devreme, fără să-l vadă nimeni; în ciuda deziluziilor provocate de atitudinea ambiguă a camarazilor săi în chestiunea bulgară, continua să se dedice problemelor Societății. La vremea aceea, în rândurile organizației domnea o anumită stare de nervozitate; revolta bulgarilor continua să se amplifice, numărul celor care se alăturau Societății sporea, numai că nu izbuteau să găsească o cale bine definită cu privire la ceea ce urmau să facă, la felul în care urmau să-și atingă obiectivele, la modalitatea prin care urmau să aducă libertatea în țară; în plus, nu se ivea niciun lider incontestabil care să asigure coeziunea organizației. Cât despre autoritățile de la Istanbul, acestea erau conștiente de faptul că evenimentele de la Salonic se cereau a fi luate în serios și sporeau nu doar prigoana, ci și numărul agenților secreți trimiși acolo; încă nu luaseră măsuri speciale, dar toată lumea simțea că cei din capitală urmau să întreprindă în curând ceva.

XXIII

Se lăsa seara; soarele se apropiase la o suliță de culmile munților, unde se spunea că viețuiau tigri ai zăpezilor, stropiți cu pete albe, râși argintii, leoparzi aurii, urși negri, pe care nu-i vedea nimeni, iar umbrele copacilor de la șes se alungiseră. Confruntarea, care începuse în faptul zilei, continua fără oprire; îi prinseseră la strâmtoare, la vremea când răsărea soarele, pe căpitanul Uzunov și pe oamenii săi, pe urmele cărora se aflau de o lună, numai că se pomeniseră confruntați cu o forță nebănuită. Comitagiii bulgari cunoșteau terenul mai bine decât ei, așa încât în vreme ce soldații îi atacau dintr-o anumită direcție, ei se furișau pe poteci ascunse, prin canale și deschideau focul din altă parte. Ragıp Bey ocăra încă din zori, mușcându-și mustățile, și, pe de o parte, se străduia să-i încercuiască pe bulgari, iar pe de altă parte, dădea ordine peste ordine pentru ca detașamentul său să nu ajungă să fie, la rândul său, înconjurat de aceștia.

A răcnit la sergentul sașiu din Yozgat, spre a răzbi cu vocea printre vâjâielile de proiectile din jur:

— Ia două plutoane și desfășoară-le înspre pâlcul de sălcii din stânga, căci mârlele astea încearcă să ne împresoare!

În vreme ce sergentul acela zbanghiu se îndrepta, în fruntea celor două plutoane, către pâlcul de sălcii, împroșcând cu sudalme la adresa „lepădăturilor de ghiauri“, o bucată de rocă dislocată de proiectilul unui mauser s-a izbit de stânca din fața lui Ragıp Bey și i-a ricoșat în umărul stâng; Ragıp Bey a crezut inițial că fusese atins de glonț, dar mai apoi, când s-a uitat să vadă despre ce era vorba, și-a văzut uniforma sfâșiată și pielea înroșită și și-a dat seama că nu fusese vorba decât de o piatră.

În vreme ce-și fricționa umărul, a ridicat privirea; culmile sălbatice, de netrecut ale munților Macedoniei, asupra cărora se răsfrângea lumina soarelui la asfințit, erau învăluite în nuanțe maro-roșiatice, vineții, ciclamen, aidoma fierului cufundat în foc, și stăteau cu piscurile în vânt, precum niște balauri din basme.

A tresărit brusc la auzul vocii sergentului din Yozgat, care îi răsuna în ceafă; se lăsase purtat de gânduri și nu-l auzise venind:

— Se lasă seara, domnule, probabil că javrele alea se retrag!

— În spatele lor se află mlaștina, n-au unde să se retragă, s-au blocat acolo... Trimite imediat un om în târg ca să ceară să ni se pună la dispoziție, către dimineață, câteva subunități, să-i încercuim și mai strâns... Avem răniți?

— Avem trei răniți, domnule, dar nu vă bateți capul, nu sunt vătămați grav!

Peste dealuri coborâse întunericul și se lăsase o noapte bleumarin, în care munții păreau negri ca tăciunele; dintre povârnișurile cu muchii ascuțite răsărea un corn de lună la fel de tăios ca un hanger arab. Tăcerea care se lăsase brusc după zarva iscată de arme, care nu contenise de dimineață, îți stârnea mai multă neliniște, mai multă spaimă decât hărmălaia provocată de ele.

Ragıp Bey s-a rezemat cu spatele de o stâncă și și-a scos din desaga cu merinde tainul de hrană rece; a mâncat și apoi a băut din apa călâie aflată în bidonul de tablă; apoi s-a așezat cu picioarele încrucișate sub el și și-a aprins o țigară. De când revenise din Germania, adică de mai bine de un an, se afla pe urmele „tâlharilor", așa încât petrecea zile, ba chiar săptămâni întregi prin munți și nu revenea la cartierul general decât din vreme în vreme; se remarcase curând în rândul celorlalți colegi. Cunoștințele pe care le dobândise câtă vreme se aflase în armata prusacă, faptul că se avânta în luptă cu ochii închiși, că nu se dădea în lături de la îndeplinirea datoriei, că nu se lăuda niciodată cu ceea ce săvârșea fuseseră suficiente pentru a face din el un ofițer respectat. Cevat Bey, care venise să-l vadă la două luni după ce se întorsese la Salonic, îi făcuse cunoștință cu prietenii săi din cadrul Societății, iar mai apoi devenise, în mod oficial, membru al acesteia, cu prilejul unei ceremonii organizate în acest scop.

În timp ce își sfârșea țigara, sergentul a venit din nou la el:

— Am trimis mesagerul și am pus santinelele la posturi.

— Soldații sunt obosiți?

— Da, dar se și bucură că i-am prins la înghesuială!

— E bine! Am să trag un pui de somn, trezește-mă peste două ore!

— Am înțeles, domnule, să trăiți!

Sergentul cel șașiu s-a îndepărtat, țopăind printre stanele de piatră; se afla în armată de ani de zile și bătuse imperiul în lung și-n lat. Încă mai continua să vorbească cu ofițerii de parcă ar fi vorbit cu „moșierul satului" și, pentru că nu izbutise cu niciun chip să se deprindă să-l numească „domnule comandant", îi spunea „domnule"; cei mai mulți dintre soldați se purtau la fel ca el. Nu se dădeau înapoi când venea vorba de luptă, de confruntare, dar nu reușeau să aducă niciodată cu soldații pe care și i-ar fi dorit Ragıp Bey: rămâneau mereu niște simpli poporeni în uniformă.

Ragıp Bey s-a deșteptat din somn după două ore; l-a trimis pe sergent la culcare și a ieșit să inspecteze trupele. Soldații care stăteau afară, de planton, își făcuseră culcuș în dosul bolovanilor și, în vreme ce dormeau, pe chipurile lor aspre, de

țărani, stăruia o expresie inocentă, copilărească. Nu aduceau deloc cu niște oameni care ar fi urmat să ucidă a doua zi alți oameni sau care aveau să se ducă la moarte; unii dintre ei vorbeau fără șir, în somn; alții se deșteptau tresărind, după care adormeau la loc.

Către dimineață și-au făcut apariția întăririle; prin urmare, Ragıp Bey i-a încercuit pe comitagiii bulgari înainte de a se arăta soarele, profitând de soldații abia veniți, și n-a lăsat nicio breșă care să le îngăduie inamicilor să se fofileze.

La vremea când răsărea soarele, învăpăind munții și învăluindu-i într-un roșu arămiu, Ragıp Bey i-a strigat comandantului bulgar:

— Hei, Uzunov, ești încercuit, predă-te căci n-ai scăpare!

A auzit o sudalmă, apoi niște ordine în limba bulgară, după care asupra lor s-a abătut o ploaie de gloanțe; când a încetat focul, Ragıp Bey a strigat din nou:

— Predă-te, căpitane, căci până aici ți-a fost norocul! Măcar nu-i mai face să sufere pe cei care sunt cu tine!

I s-a răspuns din nou printr-o înjurătură în limba bulgară și printr-o salvă de gloanțe.

La vremea când soarele ajungea pe culmile munților, bulgarii sfârșiseră prin a-și da seama, la capătul unei confruntări de vreo două ore, că erau încercuiți fără ieșire și că n-aveau să mai poată scăpa de acolo.

Au încetat, așadar, să mai tragă; Ragıp Bey auzea felurite discuții în limba bulgară și-i aștepta pe oamenii cu pricina să se predea.

După o jumătate de oră s-a auzit un soi de răpăit, iscat de patruzeci de mausere care pocneau în același timp. Soldații și-au săltat pe dată armele și s-au pregătit să tragă, însă și-au dat seama imediat că asupra lor nu se abătea nici un proiectil. Nici Ragıp Bey nu-și dădea seama ce se petrecea, așa că a rămas în așteptare, cu revolverul în mână; răpăitul a contenit la fel de brusc pe cum începuse. S-au mai auzit două ultime focuri de armă, după care munții s-au cufundat în tăcere și nu s-a mai auzit nimic decât bâzâitul albinelor.

Sergentul a întrebat încetișor:

— Ce s-a întâmplat, domnule?

— Nu știu, dar poate să fie vorba despre o capcană... Ia trimite doi soldați acolo! Să fie cu mare băgare de seamă, să înainteze târâș! Noi o să-i acoperim de aici de unde suntem.

Ragıp Bey îi vedea pe cei doi soldați înaintând de-a bușilea printre stânci; se aștepta să-i ajungă la ureche zvon de arme și să-i audă țipând „aoleu, m-a nimerit!“, tăvălindu-se pe jos de durere, numai că armele tăceau; odată ajunși la

pozițiile bulgarilor, oștenii s-au ridicat brusc în picioare și le-au făcut semne cu mâna, chemându-i să se ducă într-acolo.

Când a dat ocol stâncilor pe care bulgarii le folosiseră drept scut, Ragıp Bey a rămas țintuit locului de uimire: în fața sa zăceau claie peste grămadă, aidoma unei movile însângerate, patruzeci de comitagii pletoși, cu bărbi cârlionțate și cușme, încinși peste piept cu cartușiere, purtând la brâu revolvere Nagant și stilete, care le plăceau grozav, și, în mâini, mausere. Pietroaiele de sub trupurile lor deveniseră stacojii de atâta sânge: când își dăduseră seama că n-aveau scăpare, se împușcaseră unul pe altul și, în loc să se predea, se sinuciseseră.

Îi văzuse pe oamenii lui Uzunov măcelărind imami de țară, ucigând femei cu burta la gură, dând foc satelor. La fel ca toți ofițerii, era scârbit de ei și, văzând în acele momente ce făcuseră, era turbat de furie; prețuirea față de curajul în fața morții făcea parte din însăși meseria sa, iar respectul pe care-l încerca atunci față de modul în care se săvârșiseră din viață acei oameni îl scotea din minți.

Le-a strigat soldaților, de parcă aceștia ar fi săvârșit ceva rău:

— Îngropați-i!

Sergentul cel sașiu n-a priceput ce i se ordona:

— Păi, nu le târâm hoiturile în piața satului?!

Exista obiceiul ca trupurile comitagiilor uciși să fie duse și abandonate în piața așezării, spre a le servi drept pildă oamenilor, însă Ragıp Bey s-a apropiat brusc de sergent, de parcă ar fi fost gata-gata să-l pocnească, și a mai răcnit o dată:

— Îngropați-i, am zis, de câte ori trebuie să-ți mai spun, chiorule?!

Au îngropat cele patruzeci de leșuri în tăcere, sub soarele arzător; au azvârlit apoi țărână peste ele și au isprăvit mormintele. Pe drumul de întoarcere, trupa aflată în marș n-a intonat nicio melodie veselă, cu toate că se vădise biruitoare; la un moment dat, unul dintre soldați a cântat un cântec de jale; ceilalți s-au mulțumit să-l asculte, fără să i se alăture în vreun fel; în seara aceea au înnoptat într-un sat aflat în calea lor, iar a doua zi au ajuns la Salonic. Ragıp Bey și-a scos cizmele și a dormit într-un pat confortabil pentru prima oară în ultima lună.

A doua zi a dat raportul și, către seară, după ce și-a isprăvit treburile la comandament, s-a îndreptat către oraș, poposind la o căsuță aflată în dosul Fabricii de cărămidă Alatini; liderii de vază ai Societății se reuniseră acolo, ca de obicei, spre a discuta ce anume aveau de făcut. I-au urat bun venit și i-au cerut să le relateze în amănunt ultima confruntare, întrebându-l „chiar s-au omorât între ei?!“. Ragıp Bey le-a povestit pe scurt cele petrecute.

Cei aflați în seara aceea acolo — căpitanul Enver Bey, vestit pentru cutezanța sa, Talat Bey, unul dintre puținii civili care le trezeau respect soldaților prin aspectul lor patern, Hüseyin Hikmet Bey, fiul lui Reșit Pașa, și Mustafa Kemal Bey, bărbatul acela șaten, cu voce domoală, celebru pentru inteligența și ambiția sa —, l-au ascultat, apoi s-au cufundat o vreme în tăcere; după aceea s-au pornit din nou să discute despre ceea ce se cuvenea a fi făcut.

Căpitanul Hakkı Bey a avansat o propunere, în stilul său nesăbuit dintotdeauna:

— Să înființăm și noi niște hoarde de răufăcători în Anatolia, asemenea comitagiilor bulgari, și să îmboldim populația la revoltă! Să pornim rebeliunea de acolo!

Enver Bey s-a alăturat propunerii sale, gata cum era să vină în sprijinul oricărei întreprinderi de vreun fel:

— După părerea mea, e o idee bună; în Anatolia o să reușim lucrul acesta mai bine decât le-ar reuși comitagiilor.

Talat Bey și Hüseyin Hikmet Bey au afirmat că așa ceva nu era cu putință.

Mustafa Kemal Bey a dat glas unei idei care nu-i trecuse nimănui prin minte:

— Austro-Ungaria, Rusia, Anglia... Toate aceste țări încearcă să le smulgă otomanilor teritoriile locuite de creștini. În loc să-i lăsăm să dezmembreze imperiul, mai bine am recupera zonele populate de turci, Anatolia, Tracia, Mosulul, Kirkukul, și am renunța la restul...

La auzul acestor vorbe, cei din încăpere au amuțit, de parcă le-ar fi dat cineva vreo veste fatidică; pentru ofițeri, „cedarea de teritorii“ era echivalentă cu trădarea de patrie și, din punctul lor de vedere, o asemenea eventualitate era nu doar imposibil de adus în discuție, ci și de necuprins cu gândul.

Hakkı Bey s-a răsucit către el, palid la față ca ceara:

— Mustafa Kemal Bey, doar nu ne sugerezi să facem fărâme imperiul?!

Hüseyin Hikmet Bey a intervenit:

— Din punctul meu de vedere, de vreme ce și noi vrem libertate, ar trebui să ne consultăm cu ceilalți supuși otomani care doresc același lucru, cu bulgarii, cu sârbii, cu albanezii, cu armenii, cu arabii, și să căutăm o soluție comună.

Ragıp Bey îl vedea pentru prima oară pe soțul lui Mehpare Hanım, despre care-l auzise adeseori vorbind pe Hasan Efendi; îi asculta spusele și, pe de altă parte, contempla chipul celui care era bărbatul „frumoasei curve“, spunându-și că acesta habar n-avea cât de multe știa el despre persoana lui și minunându-se de ciudatul joc al sorții.

Când s-au despărțit, către mijlocul nopții, nu căzuseră la înțelegere asupra niciunuia dintre subiectele pe care le abordaseră; cu toții își doreau libertate, fiecare dintre ei era convins că era cazul să se facă ceva în acest sens, însă niciunul dintre ei nu izbutea să găsească o soluție cu care să fie de acord toată lumea. În vreme ce părăseau casa, rând pe rând, Mustafa Necip Bey s-a îndreptat către Ragıp Bey:

— Hai să plecăm împreună și să facem o scurtă plimbare! i-a spus el.

Și-au pus pe umeri mantiile de culoare neagră și au ieșit amândoi; după zăpușeala care domnea înăuntru, aerul de afară le părea proaspăt și răcoros. Au pășit agale pe străzile așternute cu piatră cubică, fără să dea ochii cu nimeni în afară de cei câțiva străjeri care-i salutau când li se încrucișau, la răstimpuri, pașii.

Mustafa Necip Bey a tușit, de parcă ar fi vrut să dea de înțeles că se pregătea să spună ceva serios, după care a început să vorbească:

— Discuțiile acestea sunt utile, ba chiar plăcute, numai că noi avem de rezolvat niște probleme mai urgente! Comitagiii au luat-o razna, dar nimeni nu întreabă de unde și-au procurat armele și nici de unde au avut bani ca să le cumpere.

— Așa este, și mie mi-a venit mai deunăzi în minte chestiunea aceasta.

Mustafa Necip Bey a râs scurt, mândru să afle că i se dădea dreptate.

— Acum, problema esențială este următoarea: oamenii ăștia primesc bani din Rusia, din Austro-Ungaria, dar adevăratul ajutor le vine din partea bogătașilor bulgari de pe aici, care le furnizează parale pe furiș... Noi, eu și câțiva prieteni, am stat să chibzuim că mai întâi se cuvine să elimini trupele de sprijin ale inamicului, frate!

A tăcut, așteptând să vadă reacția lui Ragıp Bey; cum acesta îl aștepta să continue, fără să scoată o vorbă, a reluat de unde rămăsese:

— Noi știm cine sunt cei care le dau banii, dar n-avem nicio dovadă în ceea ce-i privește.

Apoi, deodată, și-a pierdut răbdarea, n-a mai vrut să lungească vorba:

— Ceea ce vreau să spun este că o să-i eliminăm pe indivizii ăștia... Te implici și tu?

Ragıp Bey a ridicat din umeri:

— În regulă!

Mustafa Necip Bey nu se aștepta la un răspuns atât de laconic:

— Adică da?

— Păi, am spus că e în regulă, frate!

— Bine... Atunci, mâine, la șase, vino la Kristal... Ia-ți și revolverul cu dumneata!

— Eu umblu tot timpul cu revolverul la mine, ca să-ți spun drept!

În seara următoare, exact la ora convenită, Ragıp Bey se afla la Cafeneaua Kristal; Mustafa Necip nu se arătase încă. Sala, ai cărei pereți erau placați în întregime cu oglinzi, gemea de lume; bărbile, mustățile, fesurile, redingotele, plastroanele cu cravate late, vestoanele, jachetele și nenumărații oameni care le purtau se reflectau în oglinzi claie peste grămadă; toate acele imagini se măreau, se amplificau, se topeau una în cealaltă, răsfrângându-se dintr-o oglindă în alta, și sfârșeau prin a se preschimba, odată cu zarva din interior, într-un ghem uman care părea să fi nimerit din întâmplare în căușul unei palme uriașe. Cuvintele rostite în turcă, în greacă, în franceză, în iudeo-spaniolă se ridicau din mulțime și se împleteau unele cu altele, aidoma unor cosițe, pentru a se preschimba mai apoi într-un vuiet cu neputință de deslușit. Confruntat cu mulțimea aceea de suflete și cu larma din jur, Ragıp Bey, care rătăcise vreme îndelungată prin munți, prin mlaștini, prin locuri neumblate, a fost cuprins o clipă de amețeală; a cerut o bere și niște migdale sărate. Aproape că uitase că oamenii trăiau, beau, frecventau restaurantele și localurile de noapte, făceau dragoste; s-a gândit „prin urmare, în vreme ce noi ne confruntam cu moartea, oamenii ăștia petreceau aici seară de seară!“. Le disprețuia mediocritatea și îl înfuria faptul că își continuau viața nestingheriți, fără să se sinchisească defel de cei care se stingeau, de moartea care rătăcea la douăzeci-treizeci de kilometri de ei. Dacă ar fi fost să moară în vreuna dintre confruntările la care participase, niciunul dintre cei aflați acolo nu i-ar fi simțit lipsa — și-ar fi sorbit cu toții băuturile mai departe, pălăvrăgind și râzând zgomotos, așa cum se întâmpla în acele clipe.

În vreme ce-și sfârșea de băut berea, și-a făcut apariția, răsuflând anevoie, Mustafa Necip Bey.

— Am întârziat, nu-ți fie cu supărare... Hai să plecăm, căci o să-l pierdem pe individ!

A achitat nota și au ieșit.

— Locul e aproape, pe o uliță dosnică aflată chiar în apropiere. O să ne aștepte la colț o trăsură; după ce ne sfârșim treaba, fugim cu ea!

— Bine.

Au înaintat cu pași grăbiți și au cotit pe niște străzi lăturalnice; Mustafa Necip mergea în față și deschidea calea. Au pătruns pe o ulicioară pe care se înșirau, unul lângă altul, o sumedenie de conace cufundate în tăcere, cu obloanele ferecate,

înconjurate de grădini ample, presărate cu magnolii și palmieri; în celălalt capăt al acesteia aștepta o trăsură. Când au pătruns pe stradă, au zărit pe trotuarul de vizavi un bărbat scund, îmbrăcat în negru, cu melon negru, care înainta cu pași osteniți, ducând în mână o servietă; omul nici măcar nu se uita în jur, ci pășea cufundat în gânduri, cu capul plecat.

Mustafa Necip Bey i-a spus lui Ragıp Bey:

— Uite, ăsta este!

Au traversat și au început să meargă în urma bărbatului; Mustafa Necip Bey a rărit puțin pasul, cine știe de ce, rămânând cu un pas în urmă. Ragıp Bey și-a scos revolverul; a înaintat grăbit, ținându-și mâna lipită de trup, cu arma îndreptată în jos; a mai privit o dată, pentru ultima oară, în jur, cercetător și, văzând că nu se afla nimeni prin preajmă, a înaintat mai departe până când a ajuns la un pas de bărbatul cu pricina. Acesta nu simțise că se apropia cineva de el; a ridicat mâna și i-a tras bărbatului un glonț în ceafă; acesta s-a prăbușit la pământ fără să scoată o vorbă, cu fața în jos, de parcă s-ar fi așteptat să moară; continua să-și țină servieta în mână. Au dat fuga și au urcat în trăsura aflată în capul străzii; în vreme ce urcau în ea, Mustafa Necip i-a strigat vizitiului „hai, pornește!“, iar trăsura s-a pus în mișcare cu o smucitură, la pocnetul din bici al celui care o mâna.

După ce s-au îndepărtat binișor de locul faptei, Ragıp Bey și-a aprins o țigară:

— Cine era omul ăsta? a întrebat el.

— Drept să-ți spun, nici eu nu știu cum îl cheamă, frate! Are un nume lung; se știe însă că strângea bani de pe la meșteșugarii bulgari și li-i trimitea bandiților din munți.

Ragıp Bey și-a petrecut acea seară la statul-major, știind că acolo se afla în siguranță.

La două zile după aceea, s-a ales cu gradul de maior și cu o permisie de cincisprezece zile, ca răsplată pentru faptul că izbutise să nimicească banda lui Uzunov.

S-a bucurat cu adevărat la gândul că urma să revină la Istanbul, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile; vestea privitoare la permisie l-a făcut să simtă cât de dor îi fusese de casă, de mama sa, de orașul de baștină.

Poate că dacă ar fi știut ce urma să se întâmple nu s-ar mai fi dus acolo, numai că în acele clipe nu știa; după cum avea să spună Cevat Bey pe tonul acela care devenea tot mai înțelept pe măsură ce omul îmbătrânea, „viitorul reprezintă, pentru muritorii de rând, un soi de beznă din care aceștia așteaptă să vadă țâșnind o rază de lumină“.

XXIV

Încă de când fusese dat jos de pe vapor îi fermecase pe locuitorii orașului cu înfățișarea sa; pe unde trecea, toți se opreau în loc, vrând să-i admire, fie și numai pentru o clipă, frumusețea, aerul aparte, intangibilitatea, să se împărtășească din acea minunăție ca niște simpli spectatori ce erau. Se mai văzuseră și înainte prin oraș automobile; cele câteva mașini pe care și le procuraseră marii bogătași circulau printre trăsuri, landouri, faetoane, cărucioare și-și adaptau mersul la viteza acestora, iar ținuta mândră a domnilor și a doamnelor din ele, care căutau să rămână nepăsători la privirile celor din jur, li se întipăreau în memorie oamenilor odată cu mașinile lor. Automobilul acesta nu aducea însă cu niciunul dintre celelalte: era roșu ca para focului, de parcă ar fi fost un diavol stacojiu, părea o fiară învăpăiată, cu botul lung cât o zi de post, care avea, de o parte și de alta, câte patru orificii pentru aerisire, opt cu totul, cu roțile nichelate, argintii, cu țevile de eșapament strălucitoare, care scuipau în urmă trâmbe de fum presărate cu scântei, cu ghebul acela rotund de deasupra portbagajului în care se afla roata de rezervă, cu zbârnâitul care, în clipa când se urnea din loc, acoperea toate celelalte zgomote din jur, cu iuțeala sa, care o făcea să lase în urmă tot ce umbla pe drum.

Constantin Cesar colinda orașul în mașina sa decapotabilă, cu părul vâlvoi, care flutura în vânt, îmbrăcat într-o cămașă albă și un pulover cu romburi, în tonuri de maron și bej, purtând pe chip un zâmbet care arăta că era gata să ia în tărbacă orice și pe oricine, sfâșiind cu tot soiul de zumzete tăcerea scump plătită care domnea prin cartierele bogate și stârnind în bărbați invidie, iar în femei un soi de voluptate cu obârșii obscure.

Vâjâitul acela roșu se perinda de câteva ori pe zi și prin fața vilei lui Mehpare Hanım, deșteptând în femeia aceea frumoasă și nesupusă, care se căznea s-o scoată la capăt cu trupul ei, orbit de multă vreme de un nou mod de a face dragoste, dorința de a urca în mașina cu pricina și de a se face nevăzută cu ea, de a porni într-o aventură cu sfârșit incert, rupând astfel ultimele odgoane ale fidelității sale. Când răsuna mugetul acela, se îndrepta fără voie către fereastră, se uita afară și, în timp ce bombănea, pradă unei mânii stranii, „porcul!“, încerca impulsul de a-și înfige mâna în părul acela negru care, așa cum era răscolit de vânt, părea și mai lung decât era în realitate, de a trage de el, de a-l zgâlțâi pe purtătorul pletelor, de a-l mușca, de a-l lua la bătaie. În răstimpul în care se uita la mașina care trecea pe

stradă se apuca cu mâinile de pervazul ferestrei și-l strângea până când i se albeau încheieturile delicate ale degetelor, de parcă ar fi vrut să se împiedice singură să dea fuga la automobilul acela.

Dacă bărbatul cu „zâmbet de pierde-vară“ n-avea să-i spună „vino la mine“, atunci trebuia să se ducă într-o bună zi ea la el, fără ca el să mai apuce să-i zică ceva; putea să-și stăpânească întotdeauna simțămintele, dar nu avea stăpânire asupra propriului trup și se temea ca nu cumva într-un fapt de zi, la trecerea acelei mașini, să-și pună repede ceva pe cap și să se pomenească ieșind la poartă. N-ar fi avut cum să presupună că dorința pe care o încerca față de acel om urma să sporească și să dobândească dimensiuni atât de irezistibile odată cu simpla apariție a unei mașini, numai că automobilul acela aducea cumva cu coada ascuțită a unui drac ajuns pe pământ care, pentru a-și disimula identitatea, se înfășoară într-o mantie și i se zărește coada chiar de sub ea: coada le trezea femeilor dorința de a o prinde și a smuci de ea, dar și dorința de a se confrunta cu diavolul ca atare. Mehpare Hanım avea să-i spună mai apoi lui Osman, de parcă ar fi vrut să se apere, „mașina aceea avea o forță, o putere pe care n-o găsești la niciun bărbat!“, ca și cum nu cu Constantin ar fi vrut ea să facă dragoste, ci cu mașina, numai că știa încă din prima zi că avea să descopere forța în căutarea căreia se afla în trupul acelui bărbat cu părul vâlvoi.

La drept vorbind, poate că ceea ce dorea ea nu se lega nici de mașină, nici de bărbatul acela; nu-și dorea decât să se bucure de un nou păcat, capabil să-i provoace plăceri nemaitrăite până atunci, căci soțul ei nu mai avea ce desfătări să-i ofere, ce păcate necunoscute s-o învețe; trupul ei se deprinsese însă cu „prospături“, iar atunci când nu izbutea să adulmece vreo ispită neobișnuită suferea de parcă ar fi fost lihnit; în dorința ei de păcat stăruia ceva din sălbăticia, dar și din inocența unui leu care sfâșie o gazelă pentru a-și astâmpăra burta; sălbăticia decurgea din suferința pe care le-o provoca altora, iar inocența din aspectul irezistibil și din naturalețea acelei dorințe. Mehpare Hanım îi spusese odată lui Osman „lumea m-a condamnat mereu, căci nu cunoștea intensitatea dorinței și atracția păcatului; chiar mă gândesc uneori că singurul care pricepea era Șeyh Efendi, căci el știa cel mai bine cum stăteau lucrurile cu ispita!“.

Hüseyin Hikmet Bey nu știa că prin fața conacului său trecea zi de zi o mașină roșie care o răvășea pe soția sa, însă simțea, aidoma unui animal rănit ale cărui simțuri se ascut, că urma să se întâmple ceva rău; era precum un condamnat la moarte care-și potrivește căpățâna în ghilotină. Își dorea, pe de o parte, să spună „abate satârul asupra mea, ca să se sfârșească odată cu această așteptare!“, însă pe

de altă parte, simțea o dorință teribilă de a rosti, pe un ton rugător, „te rog, nu face asta, cruță-mă!“; așteptarea îl obosea, dar își dădea seama că atunci când lucrul acela pe care îl aștepta mereu, temător, avea să se împlinească, suferința de care urma să aibă parte avea să fie cu mult mai mare decât neplăcerea acelei așteptări. Întâmplarea pe care-o „aștepta“ să se petreacă nu purta încă niciun nume în mintea sa; se străduia să n-o numească în vreun fel, dar undeva, în adâncul sufletului, știa foarte bine despre ce era vorba; „Eu am învățat-o pe Mehpare ce înseamnă voluptatea, eu am învățat-o că pot fi încălcate anumite reguli în drumul către plăcere, numai că am deprins-o să facă aceste lucruri cu mine, nici nu mi-a trecut prin minte la început că le-ar fi putut dezvălui și altora ce aflase de la mine“.

Își ducea viața aidoma unui om care se așteaptă în fiecare clipă să primească o veste proastă; își pierduse pofta de mâncare, chipul său dobândise o paloare care amintea de cea a lui Șeyh Efendi, în păr îi apăruseră, ici și colo, fire albe, iar pe la colțurile ochilor îi răsăriseră riduri. În ciuda tuturor eforturilor pe care le depunea, nu izbutea să dea uitării dragostea pe care o nutrea față de soția sa, jinduia după vremurile când aceasta îl privea cu afecțiune, când cântau împreună la pian, când făceau dragoste, dar nu avea pe nimeni apropiat căruia să-i împărtășească acea nostalgie teribilă; dorul după o femeie care să-i stea alături, care să înnopteze în aceeași casă cu el era un sentiment cu neputință de înțeles de către cei din jur.

Odată, obosit cum era de singurătate și de nedragostea de care avea parte, n-a mai putut îndura și i-a trimis o scrisoare mamei sale: „Mă simt foarte singur“, i-a destăinuit el. Răspunsul mamei sale a venit sub forma unei telegrame laconice, în limba franceză: „Lasă totul deoparte și vino imediat!“

I-a răspuns, scriindu-i la rândul său o scurtă scrisoare în limba franceză: „Dacă aș fi putut lăsa totul deoparte, nu m-aș mai fi simțit atât de singur!“ Mai apoi a renunțat să-i mai trimită scrisori pe astfel de teme.

Nu prea izbutea să se înțeleagă nici cu prietenii săi din organizație; indecizia legată de ceea ce aveau de făcut continua să stăruie, iar în vremea aceasta camarazii săi puneau în discuție problema „turcismului“ și, în felul acesta, se disociau de celelalte grupări care aspirau la libertate, pe câtă vreme Hikmet Bey nu izbutea să se desprindă de identitatea „otomană“, așa cum făceau tinerii ofițeri, și să rămână doar turc; legăturile sale cu otomanii erau mai trainice decât ar fi crezut.

„Mă aflam în cea mai proastă situație cu putință“, avea să-i spună el lui Osman, pe tonul lipsit de expresie al unui doctor; erau vremuri pe care le trăia ca și cum ar

fi fost vorba despre viața unui străin ale cărui suferințe și le însușise fără a încerca vreun dram de emoție, căutând să le ascundă, să le îndulcească ori să le afle vreun leac. „Aveam parte de tot ceea ce îmi dorisem de la viață, femeia de care eram îndrăgostit era soția mea, îmi însușisem, la modul principial, țelul pe care doream să-l ating, făceam parte dintr-o anumită grupare, numai că n-aveam o legătură autentică cu niciunul dintre aceste lucruri; soția mea nu-mi împărtășea sentimentele, iar organizația din care făceam parte nu-mi împărtășea punctele de vedere; eram un om care avea tot ce-și dorea, dar care nu putea beneficia de ceea ce se afla la îndemâna sa; nici măcar nu aveam idee la ce aș fi putut visa mai departe."

Își juca rolul fără greș, aidoma unui actor care se vede nevoit să evolueze zilnic pe scenă, făcea tot ce se cuvenea să facă în calitate de soț și de membru al organizației în care se implicase, poate că se străduia, în felul acesta, să întrețină speranța tainică că, într-o bună zi, situația în care se afla urma să se îmbunătățească, căci altminteri i-ar fi fost grozav de greu să-și vadă mai departe de viață. În ciuda divergențelor de idei, își îndeplinea cu ușurință sarcinile încredințate de organizație, participând, totodată, în mod straniu, cu și mai multă înfocare decât odinioară la discuții, cu toate că nu mai avea prea mari speranțe.

La începutul lunii iunie, în timp ce se îndrepta, la solicitarea organizației, către Manastır ca să se vadă cu Cevat Bey și prietenii săi, a citit în gazeta *Asır*[56], pe care o cumpărase pe drum, o știre privitoare la „reuniunea de la Reval"[57]. Țarul Rusiei și regele Angliei se întâlniseră în orașul Reval și toată lumea știa că făcuseră planuri pentru împărțirea Imperiului Otoman; vestea a explodat în Macedonia ca o bombă. Odată ajuns la Manastır, i-a găsit pe Cevat Bey și pe tovarășii săi cuprinși de surescitare: „a venit vremea să trecem la acțiune, căci altminteri va fi prea târziu!", spuneau ei.

S-a decis convocarea imediată a Comitetului Central. Reuniunea acestuia a fost lungă și plină de însuflețire, au avut loc dispute dure, pentru ca, în cele din urmă, cei prezenți să se decidă să expedieze câte un „memorandum" tuturor consulatelor statelor europene care-și aveau sediul în Manastır și să aștearnă pe hârtie un comunicat.

Comunicatul, care a trecut prin mai multe rânduri de corecturi, a dobândit ultima formă către dimineață: „Tentativele de reformă întreprinse de statele europene în ultimii patru ani în Macedonia nu s-au soldat cu niciun rezultat favorabil. Până și marile puteri mărturisesc acest lucru. Cu toate acestea, caută să

adopte noi măsuri, despre care noi socotim că se vor vădi la fel de inutile. Cât despre organizația noastră, aceasta nu urmărește să recurgă la intervenții străine, care ar fi mai degrabă dăunătoare decât folositoare, ci să protejeze, cu implicarea tuturor cetățenilor, fie ei musulmani sau creștini, libertatea politică și personală a fiecăruia, să-i elibereze pe fiecare dintre ei de tirania, de împilarea actualei orânduiri, protejându-le, totodată, glia de intervenții externe. Europa dorește să creeze o Macedonie autonomă, independentă. Macedonia este însă parte indivizibilă a statului otoman. Soarta celor trei vilaiete pe care Europa dorește să le separe de acesta nu are cum să fie diferită de soarta celorlalte douăzeci și șapte de vilaiete din care se alcătuiește țara. Fiecare dintre măsurile adoptate cu privire la Macedonia aduce cu un prunc născut mort".

Comunicatul a fost distribuit la toate consulatele, în afară de cel al Rusiei; Societatea Uniune și Progres se manifesta pentru prima oară activ pe scena politică și dădea de veste lumii că, în afară de sultanul de la Istanbul, mai exista o forță capabilă să-i reprezinte pe otomani. „Eram cuprinși de emoție căci, prin intermediul acelui document, se vădise încotro urma să ne îndreptăm; deși ne puneam viața la bătaie, nimănui nu-i era teamă; poate că eram puțin îngrijorați, numai că satisfacția pe care-o încercam era mai presus de îngrijorare", avea să spună Cevat Bey.

Sultanul, care până în ziua aceea socotise că singura amenințare asupră-i s-ar fi putut mărgini la vreo mișcare menită să-l aducă pe tron pe „fratele" său, aflat la Istanbul, și care-i exila în afara capitalei pe toți cei pe care-i socotea potrivnici lui, și-a dat seama din capul locului că în Macedonia prindea să mijească o mișcare care se cuvenea să fie luată în serios, numai că nu acorda încă însemnătatea cuvenită grupării abia apărute, socotind că „pașalele" sale ar fi putut să facă față acelei povești.

A cerut, așadar, să fie chemat marele-vizir și i-a dat următoarele porunci:

— Ordonați-i de îndată lui Nazım Bey, comandantul din zona Salonicului, să pună mâna pe indivizii ăștia cu caș la gură și impuneți imediat respectarea disciplinei, ca să le demonstreze militarilor cu grade mărunte din Armata a Treia forța cu care este înzestrat statul! Oamenii aceștia trebuie să fie urmăriți pretutindeni, iar cei care activează împotriva statului trebuie să fie popriți numaidecât!

După plecarea marelui-vizir, s-a întors către Reșit Pașa, care stătea așezat într-un colț al încăperii:

— Ai văzut, doctore, ofițerii noștri sunt mai rău decât comitagiii bulgari! Îndrăznesc, cu mințile lor de două parale, să imprime o anumită direcție politicii de stat, să se revolte împotriva sultanului! Eu îi numesc copiii mei, iar ei nu ezită nicio clipă să mă trădeze!

Reșit Pașa a încercat să-l liniștească:

— Poate că la auzul veștii că țarul Rusiei și regele Angliei urmează să scindeze Imperiul Otoman au fost cuprinși de indignare și au depășit măsura, Înălțimea Voastră, poate că i-au tulburat părerile de rău...

Sultanul nu dădea semne că s-ar fi calmat:

— Adică eu am făcut din ei ofițeri ca să-i apuce părerile de rău, să-i cuprindă indignarea, să se răzvrătească?! Datoria lor este să-și apere țara și sultanul, nu să facă ei pe sultanii... Nu, nu, Nazım Bey trebuie să-i aresteze imediat pe oamenii ăștia, căci dacă fiecare ofițer se lasă copleșit de regrete și încearcă să conducă țara, ce-o să se aleagă de ea, doctore, te întreb, ce-o să se aleagă de ea?!

Cu cât sultanul se gândea mai mult la acest lucru, cu atât îl cuprindea mai tare groaza, așa încât cei de la Salonic erau asaltați cu ordine zi de zi, spre a întări măsurile de securitate. Ofițerii din Armata a Treia care se situau de partea suveranului îi supravegheau îndeaproape pe camarazii lor despre care bănuiau că erau „unioniști", în vreme ce „unioniștii" îi urmăreau pe cei fideli sultanului; statele majore ale armatei, trupele, structurile poliției, iscoadele, unioniștii, toți cei care participau la disputele pentru putere erau cuprinși de încordare; în vremurile acelea toată lumea se îndoia de toată lumea. Presiunile exercitate asupra „unioniștilor" sporeau, iar Nazım Bey, comandantul din zona Salonicului, semăna groaza în oraș, ținând necontenit sub observație, alături de oamenii săi, hotelurile, cazinourile, străzile și ordonând să fie arestați toți cei care le trezeau suspiciuni.

Liderii organizației s-au întâlnit din nou în căsuța aflată în spatele Fabricii de cărămidă; știau că se cuvenea să facă un pas înainte pentru a curma presiunea la care erau supuși, căci altfel riscau să-și piardă susținătorii din Armata a Treia; își dădeau seama că se impunea să-și demonstreze puterea atât față de Palat, cât și față de ofițerii indecișii.

Talat Bey a întrebat, cu glasul lui de vătaf dintotdeauna:

— Ce propuneți, prieteni?!

I-au răspuns mai multe voci deodată:

— Să-l împușcăm pe Nazım Bey, căci n-avem altă soluție pentru a ne arăta forța... Iar mai apoi să-i curățăm și pe unii dintre funcționarii și ofițerii de frunte care-l susțin pe sultan!

Toate privirile s-au răsucit către căpitanul Enver Bey: Nazım Bey, comandantul regiunii Salonic, era căsătorit cu sora mai mare a lui Enver Bey, unul dintre liderii „unioniștilor“, iar tânărul ofițer locuia, de fapt, în casa lui.

Au dezbătut, totodată, îndelung cine anume urma să „ducă la îndeplinire“ sentința de „pedeapsă capitală“ decisă de organizație și, în cele din urmă, au decis ca Nazım Bey să fie împușcat de locotenentul Mustafa Necip: acesta avea să-l aștepte la poarta cartierului general. A doua zi dimineață, Nazım Bey a rămas acasă; au amânat execuția cu o zi, dar, cum Nazım Bey n-a ieșit din casă nici în următoarele trei zile, pe chipurile tuturor s-a așternut un soi de expresie de suspiciune tăcută; nimeni n-o spunea de-a dreptul, dar toată lumea se întreba dacă nu cumva Enver Bey trădase organizația de dragul legăturii sale de rudenie cu el.

Hüseyin Hikmet Bey era și el la fel de neliniștit ca restul „unioniștilor“, căci imposibilitatea de a duce la îndeplinire sentința de condamnare la moarte pe care o dispuseseră le punea tuturor viața în pericol; conducătorii organizației își petreceau acum fiecare noapte în altă casă și se temeau ca nu cumva să cadă pradă vreunui atac neașteptat. A avut loc o nouă reuniune, la care au participat atât Cevat Bey, care venise de la Manastır la Salonic grație unei permisii obținute de la batalionul său, cât și Hikmet Bey; Enver Bey nu era de față.

N-a durat mult până să ia o decizie:

— Cum Nazım Bey n-a mai ieșit din casă, o să-l împușcăm în seara aceasta chiar în bârlogul său, căci altminteri va fi în pericol nu doar viitorul organizației, ci și viața noastră!

Sarcina de a-l asasina pe comandantul Salonicului le-a fost încredințată locotenentului Ismail Canbolad Bey și locotenentului Mustafa Necip Bey; îndată după luarea deciziei, a fost solicitată una dintre trăsurile socotite sigure pentru organizație, iar cei doi tineri ofițeri s-au pregătit de plecare; și-au mai verificat încă o dată revolverele și încărcătoarele. Tocmai când erau pe punctul de a se pune în mișcare, cineva a spus: „Să se ducă și Cevat Bey cu ei, căci e medic, poate că va fi nevoie de el! Când locotenenții au să intre în casă, el o să-i aștepte în trăsură“. Propunerea a fost acceptată imediat; așa se face că Cevat Bey, care spusese odinioară, întrebat fiind de fratele său cum aveau să-l detroneze pe sultan, că urmau s-o facă cu arma în mână, s-a văzut nevoit să participe, plătind parcă pentru vorbele pe care le rostise cu ani în urmă, la unul dintre atentatele acelea pe care, de fapt, nu prea le aproba, dar despre care credea atunci că reprezentau singura soluție de ieșire din impas.

Au pornit la drum străbătând, fără să-și vorbească, străzi mărginite de magnolii sălbatice, cu flori roz și albe, și ulițe cu mireasmă de trandafiri; Mustafa Necip își freca mâinile, iar Canbolad stătea cu privirile ațintite înainte, posomorât; Cevat Bey avea să spună mai pe urmă „n-am cum să știu ce gândeau tinerii locotenenți, dar eu eram profund conștient de faptul că ne duceam să ucidem un om".

În trăsură se simțea povara morții, era ca și cum în ziua aceea sufocantă de vară în care dogoarea Mării Egee se revărsa pe străzile din Salonic moartea stătea așezată între ei; n-aveau de unde să ghicească dacă urmau să fie victime ori călăi, însă știau că drumul acela avea să le schimbe viețile tuturor. „În ciuda arșiței, îmi era frig", avea să spună Cevat Bey, „nu-mi era teamă, dar simțeam fiori în străfundul sufletului; oamenii care pășeau pe trotuare îmi păreau veniți din altă lume și simțeam că mă îndepărtam, că mă despărțeam de ei, de universul din care făceau ei parte."

De fapt, Cevat Bey, care jurase în ziua în care absolvise medicina să salveze viețile oamenilor, se simțea stânjenit și de discrepanța care exista între profesia sa și scopul călătoriei pe care o întreprindea în acele momente; încerca un sentiment de rușine pe care cei doi locotenenți aflați alături de el nu-l cunoșteau și și-l înăbușea încercând să se convingă singur că nu exista o altă cale pentru a împlini un țel sacru.

Când trăsura s-a oprit brusc în fața conacului lui Nazım Bey, au simțit toți trei deodată că ceva din străfundurile sufletelor lor se cutremura și se clătina, de parcă i-ar fi izbit cineva de pământ: sosise „clipa"!

Ismail Canbolad Bey i-a spus lui Cevat Bey „dumneavoastră așteptați în trăsură" și, totodată, i-a explicat foarte succint lui Mustafa Necip Bey care era planul atentatului: „Tu aștepți în colțul geamului, eu cer să fie chemat în încăperea de jos a casei și, când îl vezi intrând, tragi în el pe fereastră!"

Cevat Bey, care se uita pe gemulețul din spate al trăsurii oprite la poartă, străduindu-se să nu iasă prea mult în evidență, i-a văzut pe cei doi tineri locotenenți cum înaintau, cu pași apăsați, făcând să scârțâie pietrișul de pe alee, și cum vorbeau cu sergentul care stătea de pază la poarta conacului, după care și-a scos revolverul, pentru orice eventualitate, și l-a pus în poală și s-a lăsat pe spate.

Sergentul îl cunoștea pe locotenentul Ismail Canbolad Bey, care lucra la statul-major, iar când acesta i-a spus „i-am adus domnului comandant niște acte la semnat", l-a poftit înăuntru, fără a intra la bănuieli, și l-a condus în birou; Mustafa Necip Bey a rămas afară.

În vreme ce sergentul ieșea din încăpere, Canbolad Bey a strigat după el:

— Anunță-l și pe Enver Bey, spune-i să vină și el, căci am ceva să-i spun câtă vreme îl aștept pe domnul comandant!

Când a intrat în încăpere și l-a văzut pe Ismail Canbolad Bey, Enver Bey a bănuit imediat despre ce era vorba; Ismail Bey s-a apropiat încetișor de el și i-a spus în șoaptă:

— A venit vremea să vă îndepliniți cea mai mare îndatorire pe care o aveți față de organizație, Enver Bey!

Enver Bey a clătinat din cap și a spus „da, de acord!".

În clipa aceea și-a făcut apariția sergentul:

— Domnul comandant dorește să-i fie duse documentele sus și spune că o să se vadă cu dumneavoastră mâine dimineață, la statul-major.

Ismail Canbolad Bey l-a privit bănuitor pe Enver Bey; și-a acoperit revolverul cu mâna, apoi s-a dus la el și i-a șoptit, în așa fel încât să nu-l poată auzi sergentul:

— Trebuie să vină acum, aici, în încăperea asta... Du-te și fă ce-oi face, numai să-l aduci jos, căci ai o datorie față de țară!

Enver Bey a urcat la etaj, în partea unde se găsea haremul[58], și s-a dus la cumnatul său, încercând să-l convingă să coboare: „Cumnate dragă, e rușinos să-l faci pe ofițer să aștepte, coboară să te vezi cu el, n-o să dureze mult, de fapt, e un ofițer tânăr, o să se simtă ofensat". Nazım Bey, care nu se gândise niciun moment că fratele soției sale l-ar fi putut duce la moarte, a coborât, căci nu voia să-l supere.

A intrat în încăperea în care se afla Ismail Canbolad Bey și a spus, în vreme ce se îndrepta către masa sa de lucru:

— Ia să vedem, domnule locotenent, oare ce să fie atât de important? Dă-mi documentele să le semnez!

Văzându-l deodată în fața sa pe omul pe care venise să-l ucidă, Ismail Canbolad Bey s-a tulburat, nemaiștiind ce să facă; a luat, așadar, poziție de drepți în fața „condamnatului la moarte", înrâurit de educația militară de care avusese parte încă din copilărie.

În vreme ce-i întindea lui Nazım Bey hârtiile pe care le ținea în mână, spunându-i „v-am deranjat, domnule, trebuie să vă înmânez aceste acte", se aștepta ca Mustafa Necip Bey să tragă, numai că nici vorbă să audă pocnetul revolverului; în clipa în care Nazım Bey s-a întins către el ca să-i ia hârtiile din mână, au auzit pocnetul armei; Mustafa Necip izbutise, în cele din urmă, să tragă pe fereastra deschisă, numai că, de emoție, îl împușcase pe Nazım Bey în picior în loc să-l împuște în inimă.

Nazım Bey s-a prăbușit la pământ strigând „sunt rănit!“, iar Ismail Canbolat Bey și Enver Bey au ieșit din încăpere, în vreme ce sergentul aflat în post, însoțit de niște soldați, dădea fuga într-acolo; au părăsit conacul și au urcat repede în trăsură.

În timp ce trăsura se punea în mișcare, prinzând treptat viteză, Cevat Bey i-a întrebat emoționat pe ofițerii care erau galbeni la față ca ceara:

— Ce s-a întâmplat?

Ismail Canbolad Bey s-a strâmbat, mânios:

— N-am reușit să-l omorâm pe individ! E rănit, numai că n-am reușit să-mi dau seama cât e de gravă rana!

Mustafa Necip Bey și Enver Bey stăteau cu privirile ațintite înainte: Mustafa Necip Bey era jenat de faptul că nu fusese în stare „să-și îndeplinească datoria“, iar Enver Bey părea cufundat în propriile gânduri, ca urmare a faptului că le îngăduise să-i împuște cumnatul.

S-au îndreptat către una dintre casele conspirative ale organizației, fără să-și mai adreseze vreun cuvânt unul altuia.

Căpitanul Enver Bey, care peste câțiva ani urma să preia conducerea imperiului și a armatei otomane, își dăduse în vileag identitatea secretă prin faptul că pusese umărul la împușcarea cumnatului său în timpul acelui atentat plin de stângăcie și, odată cu el, se deconspiraseră și Ismail Canbolad Bey și Mustafa Necip Bey, care fuseseră recunoscuți de soldați.

Enver Bey a luat chiar în seara aceea, cu pripeala sa specifică, una dintre acele decizii care urmau să-i schimbe viața și să schimbe viitorul imperiului, dezvăluindu-le-o și tovarășilor săi: urma să pună în aplicare ceea ce Hakkı Bey propusese mai dinainte să se realizeze în Anatolia, anume „lupta de gherilă“, numai că avea s-o facă în Macedonia: „Am să mă duc în munți“, a spus el, și nimeni n-a avut nimic de obiectat.

Pregătirile de plecare au luat sfârșit la scurt timp după aceea, așa încât într-o seară de vară Enver Bey a părăsit Salonicul ieșind pe Poarta Vardar și luându-i cu sine pe o parte dintre soldații din subunitatea sa, care-i erau fideli; și-a smuls epoleții în prezența lui Cevat Bey și a camarazilor care veniseră să-l conducă. Urma să lupte în munți împotriva imperiului, aidoma comitagiilor bulgari cu care se războise până atunci, și să pună în aplicare ceea ce deprinsese de la ei.

La vremea când Enver Bey părăsea Salonicul, căpitanul Niyazi, aflat la Resen, și căpitanul Eyüp Sabri Bey, aflat la Ohrida[59], părăseau, la rândul lor, armata în

fruntea unităților pe care le comandau și se îndreptau către munți pentru a lupta împotriva sultanului.

În Imperiul Otoman începea „revolta căpitanilor“.

În traducere, „Veacul“.

Vechiul nume al orașului Tallinn, actuala capitală a Estoniei.

Parte, uneori chiar aripă separată a locuințelor tradiționale otomane, rezervată populației feminine a casei (inclusiv personalului de serviciu de sex feminin) și, pe de altă parte, vieții de familie; haremul era considerat a fi spațiul privat prin excelență.

Atât Resen, cât și Ohrida se află în actuala Macedonie de Nord.

XXV

De îndată ce vasul s-a răsucit cu prora spre oraș, Istanbulul s-a ivit în fața lor etalându-și imaginea grandioasă, care nu suferea comparație cu nimic altceva: moscheile, semilunile de aur care luceau de-ți luau ochii în înaltul cupolelor, minaretele delicate, turnurile, palatele, casele de vară înșirate de-a lungul țărmului, crângurile cu arborele Iudei, conacele de cărămidă roșie aflate în inima crângurilor, podul bogat decorat care lega cele două țărmuri ale Cornului de Aur... Pe măsură ce se apropiau, Ragıp Bey percepea și mirosurile, și sunetele: mirosul de catran, de mirodenii, de narghilele, de piele jilavă și de dobitoace asudate, nechezatul cailor înhămați la căruțe, răcnetele hamalilor, țipetele docherilor, icnetele regulate ale primilor vâslași din bărcile întunecate, care ritmau mișcările trăgătorilor la rame, troncănitul barjelor, șuierul vapoarelor, vuietul iscat de mulțimea tălăzuitoare... Imaginile, miresmele ori miasmele și sunetele acelea, care-l înspăimântaseră când se confruntase cu ele pentru prima oară, în copilărie, alături de mama și de fratele său mai mare, deșteptau acum în el bucuria regăsirii, îi trezeau dorința de a îmbrățișa orașul, de a-l strânge la piept.

A tocmit o barcă și a traversat cu ea în Üsküdar[60], după care s-a îndreptat, cu o trăsură, către Çamlıca; casa în care locuiseră ani de zile arăta și mai mică decât își amintea el; avea lemnul înnegrit și se lăsase într-o rână aidoma unei bătrâne îndoite de mijloc. Mama sa, care auzise sunetul iscat de trăsură, deschisese deja poarta când a coborât el; s-a uitat la cea care îi dăduse viață, așa cum stătea țintuită în poartă; și ea îmbătrânise, la fel ca bojdeuca, dar, cu toate acestea, se ținea dreaptă ca o lumânare. A înaintat cu valiza în mână și s-a oprit în poartă, în fața ei, apoi a lăsat valiza jos, iar ea l-a cuprins brusc în brațe, și-a rezemat capul de pieptul lui și s-a pornit pe plâns.

— Credeam că n-o să te mai văd cât oi trăi! se căina ea, pentru ca mai apoi, după câteva clipe, să-și vină în fire: Ți-e foame?

— Mi-e foame, mamă, mor de foame, ce-ai făcut de mâncare?

A văzut că bătrâna zâmbea, de parcă în anii care se scurseseră învățase nu doar să plângă, ci să mai și râdă:

— Am făcut mâncărurile care-ți plac ție, am frământat niște plăcinte și am prăjit niște chiftele.

În vreme ce Ragıp Bey se schimba, mama sa pregătise deja masa, așa că au mâncat împreună; în timp ce mâncau, ridicau adeseori privirile și-și cercetau

chipul unul altuia, remarcând cu mâhnire semnele lăsate de ani asupra trăsăturilor lor.

După masă, mama lui Ragıp Bey a făcut cafea.

În vreme ce-și sorbeau cafelele, Ragıp Bey a dat la iveală punga cu cei trei mii de galbeni pe care i-i dăruise kaizerul și i-a întins-o mamei sale:

— Mamă, ia banii aceștia, ține-i la dumneata! Am să-ți cumpăr cu ei o casă mai acătării, cu o curte mare, plină de verdeață, cu grajduri, cu cotețe; dacă vei dori să crești găini, am să tocmesc pe cineva care să te ajute... Trăiește și dumneata mai înlesnit, a venit vremea să te odihnești...

— La ce bun să facem risipă, păstrează banii, pune-i deoparte, căci o să ai nevoie de ei într-o bună zi... Nici pomeneală să nu avem un acoperiș deasupra capului căci, slavă Domnului, avem parte de așa ceva, după cum avem și ce pune pe masă; ești încă tânăr, vei avea nevoie de paralele astea mai târziu... Nu face cheltuieli nesăbuite!

Ragıp Bey și-a aprins o țigară:

— Nu spune asta, mamă! Te lăsăm și plecăm, iar dumneata rămâi să locuiești aici singură, în pustietate! Ne facem griji pentru dumneata!

Apoi a adăugat, plin de mândrie:

— Banii aceștia mi-au fost dăruiți personal de împăratul Germaniei pentru că am câștigat o cursă de cai organizată acolo pentru ofițeri... Atunci am decis, de fapt, să cumpăr un conac frumos.

În seara aceea, Ragıp Bey s-a cufundat într-un somn greu, dar plin de pace la el acasă, adică în casa de care își dădea seama abia acum, odată revenit în ea, cât îi fusese de dor, după lunga perioadă aventuroasă petrecută prin străini. Când a deschis ochii la un moment dat, către miezul nopții, șovăind între somn și trezie, a văzut-o, în lumina difuză a clarului de lună care se strecura în odaie în noaptea aceea de vară, reflectată de dealurile dimprejurul Bosforului, pe mama sa care stătea așezată la căpătâiul lui, cu un tulpan alb pe cap, și-i cerceta chipul cu băgare de seamă. „Ce s-a întâmplat, mamă?“, a vrut el s-o întrebe, dar era mult prea obosit, așa încât a adormit la loc; dimineața, când s-a trezit, nici mama sa, nici scaunul nu se mai aflau în încăpere.

Ragıp Bey n-a ieșit din casă vreme de trei zile.

S-a înfruptat cu nesaț copilăresc din mâncărurile pe care i le pregătea mama sa și i-a povestit despre Germania, despre Macedonia, despre Salonic, despre oamenii de acolo, despre viețile lor; nu i-a vorbit despre Constanza, nici despre cei pe care-i ucisese, căci asemenea lucruri nu se numărau printre poveștile pe care

i le-ai putea depăna unei mame. Femeia nu i-a pus nicio întrebare și n-a făcut niciun comentariu; s-a mărginit să-l asculte, țintuindu-i chipul cu atenție.

După trei zile și-a pus uniforma călcată cu osârdie de mama sa, care ticsise mașina grea de călcat cu tăciuni; și-a orânduit prin buzunare o batistă albă, scoasă dintr-un sertar al șifonierului vechi, parfumat cu levănțică, punga cu tutun și banii și s-a îndreptat către oraș. S-a dus mai întâi la Ministerul de Război, făcându-le o vizită camarazilor săi ofițeri care lucrau acolo; a aflat că Nazım Bey fusese împușcat și că Enver, Niyazi și Eyüp Sabri se refugiaseră în munți, în fruntea trupelor pe care le comandau. La minister, unde ofițerii înveșmântați în uniforme cenușii mișunau de colo până colo aidoma unui cuib de gândaci pus pe fugă, nu spunea nimeni nimic limpede, dar se putea deduce că toată lumea aștepta să se întâmple ceva; ofițerii stăteau cu urechile ciulite la știrile care soseau din Macedonia; îți dădeai seama numaidecât că forța care urma să decidă soarta imperiului migrase din Istanbul acolo.

Când au rămas, la un moment dat, singuri, căpitanul Necib Bey, unul dintre membrii organizației, i-a spus:

— Istanbulul se clatină, Ragıp Bey, așa că, dacă Macedonia își mai întețește puțin presiunile, tirania se va prăbuși.

L-a apucat pe Ragıp Bey de braț și l-a strâns puțin, ca și cum ar fi vrut să-l convingă de seriozitatea spuselor sale:

— Noi, aici, facem ce se cuvine să fie făcut, dar de acum încolo lucrurile depind de Macedonia, de domniile voastre; eu le spun și camarazilor de aici că, dacă va fi să ne oprim acum, am dat-o în bară; am depășit punctul în care ne-am fi putut opri, căci în clipa în care ne vom opri ne vor strivi! Acum pașalele tac, dar în clipa în care vor pricepe că Palatul rămâne puternic se vor răzbuna crunt pentru spaimele pe care le trag în aceste zile; de aceea, trebuie să mergem înainte, indiferent de ce va fi să fie; trebuie să mergem până la capăt, căci nu există altă cale!

Ragıp Bey a încuviințat din cap, de parcă ar fi spus „și eu cred același lucru!“.

— Oare în Macedonia vor fi trimise forțe suplimentare pentru a-i combate pe cei din munți?

Necip Bey a suspinat:

— Am auzit că se pregătesc să disloce alte trupe din Izmir și că o să fie trimis acolo și Șemsi Pașa, cu pușcașii lui albanezi; Șemsi Pașa e un om nemilos, o să transforme Macedonia în iad!

Ragıp Bey l-a bătut pe umăr, spunându-i „nu-ți mai bate tu capul!“.

În ciuda faptului că-i spusese lui Necip Bey să nu-și mai bată capul, Ragıp Bey a plecat de la minister oarecum indispus; Șemsi Pașa era renumit în rândurile armatei pentru duritatea sa și pentru atașamentul față de sultan și avea la dispoziție trupele albaneze care-l urmau până la moarte; dacă nu aveau să ia măsuri imediate, organizația urma să fie pusă la grea încercare.

În vreme ce cobora panta de la Beyazıt, compara fără să vrea ceea ce vedea în jur cu ceea ce văzuse în Germania, ba chiar la Salonic, și se simțea jenat de felul în care puteau să arate străzile capitalei unui ditamai imperiul. Trotuarele urbei care-i deșteptase atâta bucurie când o văzuse de departe erau înțesate de cerșetori, de pușteni cu răni obrintite, de ciungi, de orbi, de oameni ciupiți de vărsat, de cotonogi care stăteau cu mâinile întinse „în numele Domnului“ și se milogeau la trecători pentru o para. O mare de bărbați înzestrați cu turbane slinoase, cu fesuri strâmbe, cu tichii jegoase, cu bonete de fetru se străduia să-și croiască drum prin mulțime, cu chipuri palide, nespălate, nerase, strecurându-se printre căruțele încărcate cu nutreț, printre trăsurile cu scaune scorojite, din mușama, printre vânzătorii care vindeau jujube, prăjituri însiropate, asezonate cu fistic și alune, roșcove ori năut prăjit; miasmele de carne grasă care răzbăteau prin ușile prăvăliilor cu *kebap*, ca și sfârâitul friptanelor copleșeau bulevardul; măcelarii bucățeau niște ditamai pulpele invadate de roiuri de muște în aer liber; femei rotofeie, care se zăreau, deși arareori, în mulțime, înfășurate din creștet până-n tălpi în văluri negre, pășeau de parcă s-ar fi rostogolit. Mizeria și sărăcia puseseră stăpânire pe capitala imperiului, iar Ragıp Bey, care până atunci nu le găsise neobișnuite, îl socotea acum răspunzător pe sultan pentru starea în care se găsea orașul și-l blestema în adâncul cugetului său. „Eram ferm convins“, avea să-i spună el mai târziu lui Osman, „că în momentul în care urma să doborâm tirania străzile și oamenii aceia aveau să rămână fără pată.“

A oprit o birjă și s-a îndreptat cu ea către lăcașul de dervișii, atât pentru a-i mulțumi lui Șeyh Efendi pentru ajutorul acordat spre a reveni din Germania, cât și pentru a-l întreba pe Hasan Efendi, care era la curent cu aproape tot ceea ce se petrecea pe întinsul imperiului, dacă nu cumva știa de existența vreunui conac mai de soi scos la vânzare.

Trecuseră aproape trei ani de când îl văzuse ultima oară pe Șeyh Efendi; în părul său lung și negru ca pana corbului își făcuse apariția o șuviță căruntă, lată de trei degete, care pornea de la frunte și i se revărsa până pe umeri, aidoma unei ape albe; albirea părului îl făcea să arate mai misterios și, în mod ciudat, mai tânăr decât înainte; chipul îi devenise și mai transparent, aproape că se preschimbase în

lumină. L-a întâmpinat pe Ragıp Bey în tăcere, dar cu o mulțumire lesne de perceput. Au ieșit în grădină așa cum făcuseră și cu ani în urmă, au trecut printre morminte și au coborât pe țărmul Cornului de Aur; mirosea a trandafiri și a alge.

— Ce-ai mai făcut, Ragıp Efendi? Viața printre străini e anevoioasă.

— N-am făcut prea mare lucru, Preasfinte Șeyh, căci armata e pretutindeni la fel. M-am dus acolo și, mulțumită dumitale, m-am întors. Îți datorez mulțumiri pentru ajutorul pe care mi l-ai acordat; dacă n-ai fi fost dumneata, aș fi fost uitat pe acolo.

— Te rog, n-am făcut mare lucru! M-am adresat câtorva prieteni, iar aceștia, din fericire, mi-au venit în ajutor.

După ce au mai umblat o vreme în tăcere, Șeyh Efendi i-a mai pus o întrebare:

— Acum te afli pesemne la Salonic, nu-i așa?

— Da, la Salonic.

— Cum e acolo, se zice că locul acela a ajuns să fie nespus de primejdios, se poate vorbi despre vreun pericol pentru populația civilă?

Ragıp Bey și-a dat seama la ce anume, mai precis la cine anume se referea Șeyh Efendi.

— Lumea exagerează, nu se poate vorbi despre vreun pericol pentru populația civilă, toți își văd de treburile lor, nu există motive de îngrijorare!

Șeyh Efendi a zâmbit ușor.

— E bine... Ce mai face fratele dumitale? Am auzit că și el s-ar afla în Macedonia.

— Vă transmite respectele și mulțumirile sale. Se pare că i-ați fi ajutat pe câțiva dintre camarazii noștri, iar aceștia afirmă că aveți un loc aparte în inimile lor.

Șeyh Efendi a plecat capul cu acea modestie care i se potrivea nespus de bine:

— Ajutorul acordat celui aflat în nevoie reprezintă un soi de închinăciune, Ragıp Bey; noi nu facem decât să ne rugăm, pe măsura puterilor noastre — atât și nimic mai mult!

Se înțelegeau unul pe celălalt și fiecare dintre ei își dorea să-i dea celuilalt niște vești care să-i provoace bucurie, arătându-se foarte grijuliu în acest sens. Unul dintre ei era o personalitate religioasă care devenise legendară în toate colțurile imperiului, celălalt, un militar cu mâinile mânjite de sânge, însă îi lega o relație specială, o relație de prietenie pe care nici măcar ei nu izbuteau s-o priceapă; în vreme ce hoinăreau împreună prin grădină, unul dintre ei uita că celălalt era un om al credinței, iar celălalt uita că partenerul său de dialog era ofițer și, astfel, ajungeau să se lepede de veșmintele croite de societate pentru ei. Prietenia care-i

lega era aidoma prieteniei sincere, de nedesluşit, care se înfiripă între doi puştani aflaţi într-un grup numeros de copii: era stăpânită de un soi de inocenţă şi de o lipsă de interes plină de naivitate. Fiecare dintre ei socotea că cel aflat în faţa sa „era un om bun“ şi amândoi aveau încredere unul în celălalt, fiind pe deplin îndreptăţiţi s-o facă; nu s-ar fi trădat niciodată unul pe altul, n-ar fi înşelat niciodată încrederea care li se acorda şi n-ar fi vorbit niciodată, nici măcar între ei, despre prietenie şi bună-credinţă. Hasan Efendi avea să spună mai târziu: „Domnul Dumnezeul nostru îl zămisleşte pe fiecare dintre noi cu un prieten alături, dar n-ai cum să ştii ce fel de prieten îţi este hărăzit; poate că este vorba de un om care nu aduce deloc cu tine, numai că Dumnezeu l-a ales pe el să-ţi fie prieten şi, dacă ar fi să mă întrebi pe mine, Domnul nostru i-a orânduit pe Şeyh Efendi şi pe Ragıp Efendi să fie prieteni. Dacă este să mă întrebi de ce, n-aş şti să-ţi spun, căci lucrarea Domnului este de nepătruns pentru robii săi; nu s-a spus degeaba că tot ceea ce este să săvârşească Domnul Dumnezeul nostru săvârşeşte frumos“.

Au cutreierat grădina îndelung, fără să-şi vorbească; au simţit că nu le fusese dor atât de tăifăsuială, cât de acea tovărăşie tăcută şi de acea rătăcire fără cuvinte. La un moment dat au vorbit despre moarte, despre război, despre cele ce se petreceau în Macedonia. Ragıp Bey a spus, pe un ton care suna a scuză, de parcă Şeyh Efendi ar fi ştiut ce făcuse el, „uneori eşti nevoit să ucizi ca să supravieţuieşti, Preasfinte Şeyh“.

Şeyh Efendi a continuat să păşească o vreme fără să-i răspundă, apoi i s-a adresat cu blândeţe, străduindu-se să nu-l rănească:

— Pentru a trăi trebuie să-i facem şi pe alţii să trăiască, Ragıp Bey... Viaţa cheamă viaţa, moartea cheamă moartea... Domnul nostru ne-a poruncit să nu ucidem. De ce? Pentru că stă în puterea noastră să ucidem ce e viu, numai că nu ne stă în putere să-i aducem la viaţă pe cei duşi de pe lumea asta.

Cum unul dintre discipoli i-a dat de veste şeicului că avea oaspeţi, Ragıp Bey a spus:

— Eu mă duc, acum. Am să te deranjez din nou pentru a ne lua rămas-bun înainte de a pleca la Salonic.

La despărţire, şeicul l-a întrebat:

— L-ai văzut pe Hasan Efendi?

— Nu, dar am să arunc acum o privire... Dacă nu e cumva la lăcaş, am să mă duc să-i fac o vizită acasă.

Şeicul a zâmbit:

— A prins de veste că o să vii, așa că te așteaptă pesemne pe aici, pe undeva.

Și, într-adevăr, l-a aflat pe Hasan Efendi așteptându-l la poarta lăcașului; în locul mantiei cu care se obișnuise să-l vadă înveșmântat ori de câte ori se ducea acolo își pusese uniforma de ofițer de marină, căreia-i adăugase și epoleții de comandant dobândiți de curând. S-au îmbrățișat.

— Să fie cu noroc, ai ajuns comandant! i-a zis Ragıp Bey.

— Așa au găsit de cuviință autoritățile noastre, grație Preasfinției sale, Califul; mi-au dăruit epoleții, iar eu mi i-am pus la locul cuvenit!

Hasan Efendi îi era profund credincios sultanului; faptul că acesta era, deopotrivă, sultan și calif îi era îndeajuns pentru a vedea în el un om de seamă, intangibil; nu socotise niciodată îndreptățit ajutorul pe care șeicul li-l acorda „unora dintre camarazii“ lui Cevat Bey, dar nici nu obiectase în această privință. Cum bănuia, într-o oarecare măsură, care erau predispozițiile lui Ragıp Bey, nu prea se angaja în dispute cu el; în schimb, nu se dădea în lături de la discuțiile în contradictoriu pe teme politice cu colegii săi ofițeri de pe vas. „Revolta împotriva sultanului este o revoltă împotriva credinței! Doar n-o să fie condus un ditamai imperiul de o mână de măscărici!“, obișnuia el să spună. „Noi nu suntem în stare să mânăm o corabie, darămite să ocârmuim o împărăție?!“

L-a apucat pe Ragıp Bey de braț și i-a spus:

— Hai cu mine! O să luăm o barcă și o să trecem pe celălalt țărm, căci trebuie să mă abat pe la vasul meu! O să mai stăm de vorbă pe drum!

Odată aflați în barcă, a adus vorba, ca de obicei, despre Mehpare Hanım:

— Ce mai face curva aia, ai văzut-o vreodată la Salonic?

— N-am văzut-o, unde aș fi putut s-o văd?! Nu mi s-au încrucișat pașii decât o dată cu soțul ei, care arăta galben la față ca ceara.

Hasan Efendi a suspinat:

— Of, cel care are de-a face cu târfa, cu boarfa aia se arde, i-a distrus viața bietului om... Acum se pregătește, din câte se zice, să și-o pună cu un ghiaur!

Ragıp Bey nu prea se dădea în vânt după asemenea discuții.

— N-o vorbi de rău, e femeie măritată, la casa ei, nu se cade să vorbești așa când vine vorba de cinstea cuiva!

Hasan Efendi și-a trecut degetul arătător peste limbă, după care și l-a plimbat pe marginea bărcii:

— Uite ce e, îmi însemn vorbele aici, ce-am zis am zis, curva aia o să-și nenorocească bărbatul în curând!

Mai apoi a adus vorba despre cealaltă „curvă“:

— Ai auzit de Mihrișah Sultan?

— Nuuu... Ce-a pățit Mihrișah Sultan?

Hasan Efendi a râs:

— Se zice că l-ar fi sechestrat pe un tânăr seminarist... Din câte se spune, flăcăul ăla ar aduce foarte mult cu șeicul nostru!

S-au apropiat cu barca de vasul al cărui comandant era Hasan Efendi; fundul acestuia era negru ca tuciul din pricina algelor și a midiilor care-și aflaseră refugiul pe suprafața lui, iar lemnul se smolise de atâta delăsare, cedând pe ici, pe colo. Au urcat pe punte și au trecut printre rândurile de cotețe ce adăposteau niște orătănii crescute de marinari și printre rufe atârnate la uscat între catarge; vaporul puțea a ulei încins și a ceapă prăjită. „Marinarii gătesc", a spus Hasan Efendi.

Cabina pe care Hasan Efendi o împărțea cu un alt ofițer mirosea și ea a fum și a ceapă, la fel ca întregul vas.

— Aici locuiești? l-a întrebat Ragıp Bey.

— Stau la lăcaș, căci dacă ar fi să locuiesc aici în două luni n-ar mai rămâne nimic din mine, m-ar cotropi midiile, nu vezi ce umezeală e? Mai trec și eu pe-aici din când în când.

— N-are nimeni nimic de spus în privința asta?

Hasan Efendi și-a desfăcut mâinile în lături:

— Cine, ce să spună? Că doar nu se-abate nimeni pe la noi... Toți trecem pe-aici cu rândul, ca să vedem dacă vasul mai e la locul lui, dacă nu cumva răcanii au picat la înțelegere cu vreo șleahtă de pramatii și-au făcut vasul surcele ca să-l vândă cherestegiilor... Ce să facem dacă sultanul și, totodată, părintele nostru n-are aplecare pentru povestea cu marea, dacă aș fi știut, m-aș fi înrolat la cavalerie, numai că în orice rău e și-un bine, căci altfel n-aș fi ajuns eu la lăcaș... Mă rog, așteaptă-mă o clipă, căci am lăsat aici o carte pe care i-am promis-o unuia dintre învățăcei; o iau și plecăm, e o cafenea nițel mai încolo, bem și noi un ceai...

Și-a deschis cufărul de lemn care era ferecat cu un ditamai lacătul și a scos din el o carte pe care și-a vârât-o în sân.

— Hai să mergem!

S-au dus la o cafenea simplă, fără pretenții, unde Ragıp Bey i-a spus că voia să cumpere un conac.

— Ție nu-ți scapă nimic... Există, oare, vreun conac mai acătării, vreun loc după care să ți se scurgă ochii și în care s-o pot instala cu bine pe mama, ca să pot pleca cu sufletul împăcat?

Hasan Efendi a făcut niște socoteli în minte:

— De câți bani dispui?

Ragıp Bey a spus, fără să-și poată ascunde mândria:

— Am trei mii de galbeni, mi i-a dăruit kaizerul pentru că am câștigat o întrecere hipică.

Hasan Efendi a căscat ochii mari:

— Niște parale pe cinste! Sami Pașa al nostru are un conac la Göztepe pe care are de gând să-l vândă; am să vorbesc cu el nițel în seara asta, iar apoi am să mă văd cu tine mâine dimineață, în Üsküdar... O să aruncăm o privire asupra casei și, pe de altă parte, o să discutăm o chestiune importantă.

— S-o discutăm acum!

— Ragıp Bey, toate la timpul lor! Mai întâi vedem casa, iar apoi stăm de vorbă.

A doua zi dimineață s-au revăzut în Üsküdar, așa cum căzuseră la învoială.

— Am vorbit aseară cu Sami Pașa, a spus Hasan Efendi. Dacă-ți place casa, o să fie a ta în schimbul a trei mii de galbeni.

Când au ajuns în Göztepe, se apropia vremea amiezii; drumurile prăfoase, poleite de soarele strălucitor al verii, erau pustii și se auzeau țârâitul greierilor și cântecul sacadat al cucilor; în grădinile bine orânduite se zăreau grădinari care trudeau în tăcere; au coborât din trăsură în fața unei curți spațioase, pline de verdeață, care era străjuită de o poartă verde.

Un dud falnic, aflat chiar lângă poartă, își răspândise pe jos roadele gălbui, de grosimea unui deget; pe cealaltă latură a porții se găsea un porumbar cu frunze verzi. Când au împins poarta și au deschis-o, s-a auzit răsunând un clopoțel fixat deasupra ei. Pe mâna dreaptă a grădinii fusese sădită niște viță de vie, în vreme ce partea stângă era înțesată de tot soiul de pomi fructiferi. După ce au pătruns pe poartă au trecut printr-un soi de tunel închipuit de ramurile unor vișini pitici care străjuiau cele două laturi ale aleii; odată ajunși în capătul tunelului, s-au pomenit în fața unui rond plantat cu primule, panseluțe, gura-leului și micsandre, în spatele căruia se ridica un conac de lemn, cu două caturi. Chiar sub ferestrele de la nivelul de jos al casei răsăriseră niște leandri, care răspândeau niște miresme amețitoare. Între casă și grădină se zărea un mic havuz, iar lângă havuz, un puț. Ragıp Bey s-a îndrăgostit pe dată de grădină, iar dragostea aceasta n-avea să se sfârșească până în clipa din urmă a vieții sale; avea să tânjească mereu după grădina, după pacea aceea, după acele miresme.

— Să aruncăm o privire și înăuntru, a spus Hasan Efendi.

A deschis ușa masivă, cu două canaturi, a conacului folosindu-se de o cheie mare, de fier pe care tocmai o scosese din buzunar; au pătruns într-o curte

acoperită, răcoroasă, pavată cu dale de piatră. Cele două odăi spațioase aflate de o parte și de alta a acesteia erau umbrite de niște leandri care crescuseră în dreptul ferestrelor; au străbătut curtea și au ajuns la poalele unei scări de lemn cu două flancuri. Când urcai scara, pătrundeai într-un salon amplu; pe fiecare dintre cele două laturi ale acestuia se găseau câte două încăperi; din balconul aflat în partea din față a salonului se zărea, undeva departe, Marea Marmara, cu apele ei orbitor de albastre, strălucitoare.

Au coborât și s-au îndreptat către grădina din spate a casei; aici se aflau o bucătărie spațioasă, o căsuță cu trei odăi hărăzită slujitorilor și niște grajduri; lângă grajduri se vedea un coteț gol.

— Gata, a spus Ragıp Bey, o iau! Dumnezeu să te binecuvânteze, Hasan Efendi, căci mi-ai făcut un mare bine!

— Îți place?

— Îmi place la nebunie, frățioare, îmi place grozav! Când plecăm de aici, ne ducem la mine acasă, ca să-ți dau banii, iar apoi să rezolvăm cât mai repede chestiunile legate de intabulare.

Hasan Efendi a râs, stăpânit de bucuria celui care se află la obârșia unei fapte bune, și, după ce i-a spus „ei, să fie cu noroc!“, l-a apucat de braț, aproape târându-l după el, și l-a condus către grădina din față; s-a oprit sub castanul sălbatic aflat în partea dreaptă a conacului, care răspândea o ditamai umbra, și i-a zis „hai să stăm puțintel de vorbă!“.

S-au așezat pe treptele din fața ușii de la intrarea în conac.

— Acum, Ragıp Bey, că ți-a plăcut casa, să-ți aducă noroc și s-o stăpânești sănătos! Eu mai am însă în minte o faptă bună!

Pe Ragıp Bey l-a cuprins brusc neliniștea:

— Ce fel de faptă bună?

Hasan Efendi a pregetat și s-a scărpinat la ureche, încercând să se decidă cum să apuce lucrurile:

— Ragıp Bey, amândoi suntem trecuți de treizeci de ani, toată lumea și-a întemeiat un cămin, numai noi am rămas așa...

Ragıp Bey îl asculta fără să scoată o vorbă, ca să se lămurească încotro voia să bată.

— Fetele lui Șeyh Efendi au crescut...

Pe Ragıp Bey l-a cuprins deodată groaza:

— Ce tot spui acolo, Hasan Efendi, sunt încă niște copile, doar le știm de când erau mici!

Hasan Efendi i-a răspuns calm, fără să se precipite, de parcă s-ar fi așteptat la obiecția aceea:

— Anii trec, Ragıp Efendi, așa că Hatice, cea mai mare dintre fetele pe care dumneata le numești copile, a împlinit paisprezece ani, iar cea mai mică, Binnaz, treisprezece; și-au pus de multă vreme vălul și au prins să se perinde pe la ele pețitori de la lăcașurile din jur.

— Ei...

— Ei, chestia e că doar Dumnezeu e singur, cât o să mai rămâi așa, burlac? Bărbatul are nevoie de femeie; acum ți-ai luat și casă, așa că ai nevoie de o nevastă care să-i poarte de grijă. Dacă dorești, dacă ți se pare convenabil, am să vorbesc eu cu Șeyh Efendi în locul dumitale, am s-o pețesc pe fiica lui în numele tău; ține la tine, așa că nu cred c-o să zică „nu". Eu am să mă însor cu fata mai mică și-o să facem amândouă nunțile deodată.

Ragıp Bey și-a dat seama brusc că propunerea aceea venea, de fapt, din partea șeicului.

— Dar, frate dragă, eu plec peste zece zile în Macedonia, nu se știe când am să mă întorc și ce-o să se aleagă de mine.

— Doar n-ai să rămâi acolo pe vecie, frățioare, până la urmă tot aici ai să te întorci; și-apoi, câtă vreme ai să lipsești, mama ta nu poate să rămână singură; nevasta ta o să-i țină de urât, o să-i facă mâncare, o s-o trateze cu cafea, o s-o slujească.

— Cum să aibă fiica unui ditamai șeicul grijă de mama?! Șeicul o să îngăduie oare ca fiica sa să vină aici?!

Hasan Efendi i-a adresat acel zâmbet plin de siguranță, dar și oarecum ironic, propriu oamenilor care sunt la curent cu lucruri pe care cei din fața lor nu le știu:

— Lasă asta în seama mea, bineînțeles că Șeyh Efendi o să îngăduie! Ce treabă are șeicul cu locul în care o să stea femeia pe care urmează s-o iei tu cu cununie?! Acum nu despre el e vorba însă, problema e ce spui tu de povestea asta; dacă ți se pare acceptabilă, putem face nunta săptămâna viitoare; ai s-o rânduiești pe nevastă cu maică-ta, iar apoi, Dumnezeu cu mila!

Ragıp Bey a suspinat din adâncul sufletului; încă nu reușise s-o dea uitării pe Constanza și, pe deasupra, știa că n-avea să și-o poată scoate din minte cu prea mare ușurință. Nu prea i se părea însă posibil nici să-l refuze pe Șeyh Efendi, să-i respingă fiica; în plus, nu orice muritor avea parte de privilegiul de a fi ginerele lui Șeyh Yusuf Efendi.

A alungat, cu un gest din mână, o albină care i se așezase pe sfârcul urechii și a căzut pe gânduri; n-a durat mult până să se decidă, și aceasta fie pentru că nu-l lăsa inima să-i spună „nu“ șeicului, fie din pricina temerii încercate de cei ce au avut parte de un necaz în dragoste de a se angaja într-o nouă relație, în speranța de a o da uitării pe cealaltă.

— Totul se află în puterea Domnului, așa că du-te și vorbește cu șeicul! Dacă spune „da“, am s-o trimit pe mama la el ca s-o ceară pe fată; sunt onorat să fiu ginerele șeicului, ce-aș mai putea să spun?

Hasan Efendi l-a bătut pe spate, bucuros:

— Am să-ți dau de veste mâine, dar să știi că treaba e ca și aranjată, așa că să fii pregătit!

Când s-a întors acasă, Ragıp Bey părea dus pe gânduri; i-a spus mamei sale:

— Vino să stăm puțin de vorbă, mamă, căci am să-ți dau niște vești!

S-au așezat unul în fața celuilalt.

— Întâi de toate, astăzi am cumpărat un conac în Göztepe; are o grădină mare, cu vie, pomi fructiferi, fântână, precum și șase camere, grajd, coteț... O să-ți placă foarte mult, am să te instalez acolo înainte de a pleca și, cu voia Domnului, o să-ți fie bine.

S-a oprit din vorbă și și-a aprins o țigară; mama sa aștepta să-i dea cea de-a doua veste, cercetându-i chipul din priviri.

Ragıp Bey s-a pornit apoi să turuie:

— Dacă și dumneata socotești cu cale, am decis să mă însor, mamă!

Mama sa s-a necăjit puțin când și-a dat seama că luase hotărârea aceea fără să se sfătuiască cu ea, dar nu l-a lăsat să simtă acest fapt:

— Era și vremea... Cu cine te însori??

— Cu fata șeicului Yusuf Efendi... Hasan Efendi o să discute astăzi cu el. Dacă spune „da“, ai să te duci s-o ceri pentru mine și-o să facem nunta înainte de plecarea mea.

— Fata lui Șeyh Efendi... Pesemne că e o fată credincioasă... Să-ți aducă noroc! Dar oare nu te cam pripești, îți șade bine să te grăbești așa? Cădeți acum la învoială și faceți nunta când te-oi întoarce!

Ragıp Bey a simțit cum pe mama lui o cuprinde mâhnirea:

— Mamă, o să te las singură aici, știi că plec cu gândul la dumneata, așa că, în absența mea, o s-o ai alături pe nora dumitale, care o să te servească și o să se ocupe de casă.

Mama sa s-a posomorât ușor:

— Eu pot să mă ocup singură de casa mea, băiete! Dacă vrei, mută-te acolo cu nevasta ta, căci mie îmi merge bine aici, în locul ăsta! Ce să caut eu alături de niște tineri însurăței?

— Ce tot spui acolo, mamă, se poate așa ceva?! Eu pentru dumneata am cumpărat casa asta... Când am zis că ea o să se ocupe de casă, am spus-o așa, într-o doară; bineînțeles că dumneata vei avea grijă de ea! Nora va fi la cheremul dumitale și va face așa cum îi zici!

A doua zi, Hasan Efendi a venit cu vestea pe care-o așteptau: Șeyh Efendi spusese „da". Mama lui Ragıp Bey și-a pus vălul și a părăsit casa pentru prima oară după ani de zile, ducându-se la lăcaș cu fiul său. Ragıp Bey s-a despărțit de mama sa la poartă:

— Dumneata intră singură! Eu am să te aștept ceva mai încolo, iar apoi o să ne întoarcem acasă împreună.

Cele două mame au băut împreună niște sirop de fructe parfumat cu apă de trandafiri, căznindu-se să-și ascundă neplăcerea reciprocă, și au flecărit puțin de una, de alta. Mama lui Ragıp Bey se simțea ofensată de faptul că fiul său luase decizia de a se căsători fără a se sfătui cu ea; nici nu-și dorea o altă femeie în casă. Hasene Hanım, mama lui Hatice, era nemulțumită de faptul că fiica sa urma să se mărite cu un ofițer de rând, cu mult mai copt decât ea; plănuise mereu să-și dea fata după un fecior de șeic. În ceea ce o privea pe mezină, n-avea prea multe de obiectat la ideea că urma să se mărite cu Hasan Efendi de vreme ce arăta ca o stârpitură; ar fi fost greu să-i găsească un rost. În schimb, era amărâtă pentru copila cea mare. „Greșești, Șeyh Efendi", îi spusese ea soțului său, numai că nu găsise ascultare la el. „Eu n-am nevoie de un bărbat ilustru, faimos, cu dare de mână, ci de un om cinstit", îi spusese Șeyh Efendi, „iar în vremurile pe care le trăim n-avem cum să aflăm pe cineva mai de ispravă, mai de nădejde decât Ragıp Bey."

În cele din urmă, mama lui Ragıp Bey i-a cerut mâna fetei pentru fiul său, „cu voia Domnului și îngăduința Profetului"; Hasene Hanım a spus „acesta-i e sortitul, o să mă sfătuiesc și cu tatăl ei!". Fiecare dintre ele și-a jucat rolul care-i revenea în acea poveste, după care s-au despărțit; la vremea când se despărțeau însă ele, pregătirile pentru ceremonie începuseră deja. Hasan Efendi punea umărul la toate. A ajutat la intabularea conacului, la mutarea lui Ragıp Bey, la aranjamentele pentru nuntă; încerca să-și domolească amărăciunea pricinuită de faptul că se însura cu o pitică prin agitația plină de emoție stârnită de alergatul

încolo și-ncoace; șeicul îi poruncise să se însoare, dar dacă i-ar fi poruncit să se însoare cu o femeie ceva mai înăltuță, și-ar fi făcut discipolul ceva mai fericit!

La zece zile după aceea, în lăcaș a avut loc o nuntă simplă; după căsătoria sa de pomină cu Mehpare Hanım, șeicul începuse să nu mai aibă încredere în ceremonialurile pompoase, de parcă fastul acestora ar fi putut isca o adevărată nenorocire. S-a mulțumit, așadar, să pună să se orânduiască pentru fiicele sale o nuntă fără fasoane, în ciuda tuturor stăruințelor lui Hasene Hanım; la ceremonie au fost invitați mai-marii lăcașului, câteva pașale care se numărau printre discipolii săi și șeicii altor lăcașuri sufite din împrejurimi; au mâncat cu toții zerde[61] și au băut osebite șerbeturi[62]. Hasan Efendi, care urma să locuiască alături de familia soției, și-a petrecut noaptea nunții la lăcaș, alături de nevasta sa cea pitică; Ragıp Bey le-a luat pe soția și pe mama sa, abandonându-și soacra cu ochii în lacrimi, și le-a dus la noul său conac din Göztepe; urma să înnopteze pentru prima oară în noua casă în tovărășia proaspetei sale soții.

Mama sa i-a spus, pe un ton îmbufnat, „noapte bună!“, după care s-a retras în odaia ei.

Ragıp Bey și-a lăsat soția singură în cameră, spre a se pregăti de noapte în tihnă, și a ieșit în balcon ca să fumeze; și-a aprins țigara. Grădina, strada, marea erau negre ca tăciunele, se întrezăreau scânteierile licuricilor, bolta cerului era năpădită de stele, orăcăitul broaștelor din havuz se întrepătrundea cu țârâitul greierilor, iar o cucuvea aciuată în castanul sălbatic din fața conacului scotea tot soiul de sunete întretăiate, de parcă ar fi vestit o nenorocire.

Și-a sfârșit țigara și a revenit în camera de culcare.

În odaie ardea o lampă de veghe; soția sa se dezbrăcase, își pusese cămașa de noapte și se strecurase în așternut. Ragıp Bey s-a uitat la chipul cufundat în întuneric al nevestei sale, care zăcea cu părul răsfirat pe pernă; deși nu era decât o copilă, purta deja pe chip o expresie sastisită, de femeie bătrână, iar expresia aceea n-avea să se mai schimbe, după cum nici chipul n-avea să i se lumineze vreodată.

S-a dezbrăcat și s-a așezat în pat, după care a atins-o ușor.

Fata și-a tras poalele cămășii de noapte până la vintre, fără să și-o scoată, așa cum fusese învățată, și și-a desfăcut picioarele; și-a acoperit fața cu mâinile și și-a așteptat soțul.

Ragıp Bey a apucat-o și a tras-o sub el; la început s-a arătat sfios și reținut, dar mai apoi, când a atins carnea tinerei care zăcea sub trupul său, s-a înfierbântat, căci

trecuse multă vreme de când nu mai avusese parte de vreo femeie; Ragıp Bey a început așadar să facă dragoste cu soția sa, care zăcea nemișcată sub el.

Către sfârșitul împreunării, a auzit ceva care aducea a susur de apă.

A ridicat capul, care zăcea îngropat în părul nevestei sale, și a ciulit urechea, ca să-și dea seama ce se petrecea. Și-a dat apoi seama brusc că soția sa murmura o rugăciune: în răstimpul în care făcuse dragoste cu ea, aceasta se rugase necontenit.

Ragıp Bey s-a ridicat în tăcere, lăsându-și în urmă sămânța din care urma să vină pe lume fiul lor, și-a pus cămașa de noapte și a ieșit în grădină; s-a așezat pe pământul cald și și-a aprins o țigară.

A început să fluiere, stând așa, pe întuneric. Nu și-a dat seama decât când s-a ridicat de acolo ca să se ducă la culcare că fredonase un lied de Schubert.

La două zile după aceea a pornit către Macedonia, lăsându-le pe cele două femei, cu mutre la fel de posomorâte, să-și țină tovărășie una alteia.

Avea o casă, o soție și știa că urma să fie nefericit pe vecie.

Fostul Scutari, situat pe țărmul asiatic al Istanbulului.

Un gen de peltea preparată cu orez, apă, miere și șofran (acesta din urmă îi conferă atât aroma, cât și culoarea specifică).

În varianta turcească (despre care se presupune că și-ar avea originile în Iran), șerbetul este o băutură preparată din suc de fructe îndoit cu apă îndulcită; era servit, în mod tradițional, cu ocazia unor ceremonii precum circumciziile, nunțile etc.

XXVI

La două zile după sosirea lui Ragıp Bey la Salonic, Șemsi Pașa a năvălit în Macedonia aidoma unui uragan întunecat, însoțit de pușcașii săi albanezi care, cu flintele pe umăr, cu cartușierele legate de-a curmezișul peste piept, cu mustățile stufoase, cu fețele posomorâte și cu mânia lor specifică, gata să izbucnească în orice clipă, îți stârneau spaimă doar când te uitai la ei. Până și simplul zvon al sosirii sale fusese suficient pentru a semăna groaza în jur; violența acelui pașă smintit, faimos în întregul imperiu nu doar pentru atașamentul său față de sultan, care-l copleșise cu decorații și bani, ci și pentru duritatea sa, băgase spaima în tinerii „unioniști“ încă înainte ca acesta să-și facă apariția; prin urmare, atât printre membrii organizației, cât și printre susținătorii lor se ivise un soi de neîncredere în sine. Niciunul dintre ei nu știa ce măsuri s-ar fi cuvenit a fi luate pentru a-l reduce la tăcere.

Din clipa în care s-a arătat, Șemsi Pașa a început să răcnească din toți bojocii „am să-i atârn pe ghiaurii ăia de «unioniști» și pe toți cei care le vin în ajutor de poarta marelui stat-major ca pe niște șiraguri de mătănii și am să șterg de pe fața pământului vrăjmășia față de sultan!“, lăsând impresia că urma, într-adevăr, să facă ceea ce spunea; toată lumea simțea că nu mai era mult până când avea să fie înălțat eșafodul.

La nivelul unităților din care se alcătuia Armata a Treia au început brusc să se afirme susținătorii sultanului, s-au multiplicat sudălmile la adresa „ghiaurilor de «unioniști», a trădătorilor sultanului“ și a sporit numărul celor care susțineau că, în scurtă vreme, aveau să dea cu toții de belea. Muftiii care se aflau în slujba regimentelor își ascuțiseră și ei predicile care susțineau că „opoziția față de Preasfântul Calif reprezenta o adevărată blasfemie“; Macedonia era foarte departe de ceea ce fusese cu o lună în urmă; atmosfera de la vremea aceea, care mergea în sensul răsturnării tiraniei, lăsase acum loc unei alte tendințe, care dădea de înțeles că unioniștii urmau să fie spânzurați.

„Unioniștii“ se culcau în fiecare seară cu gândul că urmau să fie arestați în curând și, pe măsură ce din așezările dominate de comandanți și de caimacami care se situau de partea sultanului soseau vești referitoare la felurite arestări, numărul „unioniștilor“ care-și petreceau nopțile în culcușul lor scădea tot mai mult. Mulți dintre ei, inclusiv Hüseyin Hikmet Bey, nu se mai abăteau pe acasă, ci înnoptau prin alte locuri; nimănui nu-i venea în minte vreo măsură potrivită

pentru a pune capăt acelei stări de lucruri. Nu se vorbea nici de vreun atentat, și aceasta atât datorită faptului că Șemsi Pașa, care umbla mereu înconjurat de pușcașii săi, nu era la fel de ușor de doborât ca Nazım Bey, cât și datorită faptului că, în ciuda spiritului lor rebel, „unioniștii“ făceau mari eforturi pentru a vorbi fără înconjur despre împușcarea unui pașă, și aceasta din pricina disciplinei militare care li se cuibărise în suflet.

Era ca și cum un pașă necruțător ar fi urmat să schimbe soarta întregului Imperiu Otoman. Șemsi Pașa băgase și el de seamă că tabăra pe care o conducea deținea superioritatea și că „unioniștii“ se simțeau intimidați de prezența sa; într-o dimineață strălucitoare de vară s-a dus la oficiul telegrafic din Manastır, însoțit de pușcașii săi, și i-a trimis sultanului o telegramă prin care-l informa că situația se afla cu totul sub control.

La sosirea telegramei, Reșit Pașa se afla alături de sultan; sultanul a citit telegrama cu delicii, de parcă tocmai ar fi supt una dintre bomboanele acelea ale sale cu ghimbir care-i plăceau atât de mult; plăcerea pe care-o încerca nu i se citea doar pe chip, ci părea să-i fi cuprins întregul trup.

— Daaa, uite așa, doctore! a spus el. Șemsi Pașa a luat sub control întreaga situație din Manastır. Arnăutul ăsta e un soldat de ispravă — e dur, dar o armată are întotdeauna nevoie de duritate!

La vremea când sultanul poruncea să li se aducă cafeaua de dimineață, Șemsi Pașa tocmai se pregătea să părăsească oficiul telegrafic.

Cevat Bey se afla, alături de doi dintre camarazii săi „unioniști“, într-o cafenea situată nu departe de telegraf, printre feluriți țărani macedoneni veniți de prin târgurile din jur, și, în vreme ce-și sorbeau ceaiul, pradă unui sentiment de neputință, se întrebau cu toții dacă aveau sau nu să aibă câștig de cauză în „lupta“ pe care o purtau; nu-și adresau însă niciun cuvânt. În vremea aceea, în cafenea a pătruns locotenentul Atıf Bey, un tânăr ofițer chipeș, cu păr șaten, care avea în jur de douăzeci de ani; după ce a cercetat din ochi cafeneaua, i-a zărit pe Cevat Bey și pe prietenii săi și s-a îndreptat către ei.

A intrat direct în subiect, fără ca măcar să-i salute, adresându-li-se pe un ton surescitat, dar străduindu-se să rămână calm:

— Am hotărât să-l împușc pe Șemsi Pașa, așa că dați-mi imediat două revolvere!

Bărbații aflați la masă s-au uitat lung la Atıf Bey, întrebându-se dacă nu cumva își bătea joc de ei; acesta însă era serios.

— Ai înnebunit, cum ai să-l împuști printre atâția albanezi?!

Atıf Bey era însă hotărât:

— Am să mă duc și am să-l împușc în ciuda albanezilor!

— Au să te omoare pe loc.

Atıf Bey i-a privit drept în față, rând pe rând:

— Există vreo altă soluție?

Niciunul dintre ei nu i-a răspuns.

— Dați-mi, vă rog, două revolvere, Cevat Bey!

Cevat Bey și-a scos Nagantul și i l-a dat; camarazii săi nu aveau armele la ei.

— Fii cu băgare de seamă, Dumnezeu să te ajute!

După plecarea lui Atıf Bey, ofițerii au părăsit cafeneaua și s-au îndreptat către oficiul telegrafic, atât ca să vadă ce anume urma să se întâmple, cât și ca să-i poată veni în ajutor la nevoie; mai apoi, Cevat Bey avea să-i spună lui Osman: „Istoria, care, în general, este foarte îngăduitoare, care nu se sinchisește de ani ori secole, era nespus de nerăbdătoare în ziua aceea; soarta unui întreg imperiu avea să fie decisă în răstimp de câteva minute!“

Pentru a săvârși atentatul pe care-l plănuia — poate cel mai puțin pregătit, cel mai necugetat atentat din istorie, care avea să înrâurească însă radical soarta imperiului —, Atıf Bey s-a dus glonț la oficiul telegrafic și s-a oprit în spatele pușcașilor albanezi care înconjuraseră clădirea; după câteva minute, Șemsi Pașa a ieșit din clădire, însoțit de escorta sa. În vreme ce cobora scara, Atıf Bey și-a scos Nagantul, a tras două focuri în direcția sa, ochind printre pușcași, și, în aceeași clipă, Șemsi Pașa s-a prăbușit pe trepte fără suflare.

A fost o întâmplare atât de neașteptată, atât de greu de anticipat, încât toți cei de față au rămas o clipă încremeniți locului, nevenindu-le să creadă ce vedeau; nimănui nu-i trecuse prin minte că Șemsi Pașa ar fi putut fi împușcat în mijlocul acelei mulțimi de oameni. Deruta aceea de o clipă i-a salvat viața lui Atıf Bey; acesta s-a întors cu spatele și a rupt-o la fugă. În urma sa au răsunat pocnete de armă; toți pușcașii trăgeau la unison, dar cei mai mulți dintre ei nici măcar nu-l văzuseră pe cel care-l împușcase pe Șemsi Pașa, așa încât o făceau, pur și simplu, orbește. În timp ce dădea colțul, Atıf Bey a simțit un soi de arsură la picior, dar a continuat să gonească fără să ia seama la ea; a străbătut două străzi, după care a intrat în atelierul unui cizmar și a tras ușa după el.

— Să nu miște nimeni că îl împușc! Țineți-vă gura, că n-o să vi se întâmple nimic rău!

Pușcașii albanezi, polițiștii, agenții, soldații se împrăștiaseră pe străzi, în căutarea lui Atıf Bey, și s-au perindat pe dinaintea prăvăliei cu ușa zăvorâtă,

făcând să se cutremure întreaga ulicioară sub pașii lor.

La cinci minute după aceea, sultanului i-a fost înmânată o nouă telegramă prin care i se dădea de veste că Șemsi Pașa fusese ucis; dacă telegrama pe care i-o trimisese Șemsi Pașa cu puțin timp în urmă nu l-ar fi bucurat atât de mult, dacă n-ar fi crezut cu atâta tărie că acesta înăbușise revolta cât ai zice pește, poate că cea de-a doua telegramă nu l-ar fi răvășit atât de tare; aflând însă, îndată după ce încercase o bucurie atât de intensă, că omul în care avea cea mai mare încredere sfârșise prin a fi ucis chiar în mijlocul pușcașilor pe care-i conducea, sultanul s-a simțit atât de copleșit, încât a exclamat, cu fața pământie, „Vai de mine, l-au împușcat pe Șemsi Pașa!“.

Umbla prin salon de colo până colo, izbindu-și palmele una de cealaltă și exclamând „ce ne facem, Doamne, ce ne facem?!“; părea să-l îngrijoreze ideea că forța aceea care-l ucisese pe Șemsi Pașa ar fi putut pătrunde în orice clipă în odaie și l-ar fi putut ucide și pe el; nici măcar nu asculta ce-i spunea Reșit Pașa, care încerca să-l liniștească.

L-a convocat imediat pe marele-vizir. Vorbele rostite de acesta, care-i spunea „nu vă mai neliniștiți, căci n-o să lăsăm un ditamai imperiul pe seama unei mâini de fanatici, o să numim imediat pe altcineva, o să trimitem acolo un alt pașă destoinic și o să-i punem la respect pe toți nerecunoscătorii ăștia!“, n-au avut darul să-l impresioneze — sultanul nici măcar nu le auzea; în clipa aceea era stăpânit de spaima ca nu cumva să fie ucis și căzuse pradă unui soi de criză de nervi; Reșit Pașa a stat să cumpănească dacă să-i dea sau nu vreun calmant. Suveranul era convins că Societatea pentru Uniune și Progres, care n-avea mai mult de trei mii de membri, reprezenta o forță terifiantă, că se putea infiltra pretutindeni, că putea ucide pe oricine și, tot țesând în minte felurite fantasmagorii, ajunsese să-i confere dimensiuni incontrolabile. Așa cum i se întâmpla întotdeauna când se vedea confruntat cu un pericol imaginar, devenise robul propriilor anxietăți și era incapabil să mai ia vreo decizie; își dorea să cadă la învoială cât mai curând cu „forța aceea grozavă care nu se lăsa văzută, recunoscută, care se putea răspândi pretutindeni, care putea să nimicească pe cine voia“ și să scape cu viață.

Spaima pe care-o încerca sultanul în salonul acela cu vedere spre Bosfor părea să se fi propagat, în aceeași clipă, și în Macedonia; susținătorii sultanului se dăduseră la fund și se cufundaseră-n tăcere de îndată ce Șemsi Pașa fusese împușcat, pe câtă vreme „unioniștii“ făcuseră un pas în față. Tinerii ofițeri din statul-major al Armatei a Treia au perceput imediat spaima care plutea în aer și au

dat publicității un comunicat adresat sultanului potrivit căruia doreau să fie reinstaurată Constituția și monarhia constituțională, acesta fiind singurul lor țel; în caz contrar, n-aveau să se mai supună suveranului; îi ofereau, totodată, acestuia posibilitatea de a încheia o înțelegere cu ei.

Ofițerii „unioniști" au pătruns, în aceeași clipă, în oficiile telegrafice din toate târgurile, satele și orașele; nu mai exista nicio forță care să li se poată opune. Partizanii sultanului amuțiseră, de teamă ca nu cumva să se pomenească cu vreun glonțe în cap, și-și pierduseră cu totul voința de a lupta. Înalta Poartă era bombardată cu telegrame transmise de la oficiile telegrafice din Macedonia; sultanul, care citea primul misivele transmise marelui-vizir și care dorea să fie ținut la curent cu toate schimburile de mesaje, a devenit victima propriei curiozități și, date fiind sutele de depeșe care se revărsau din toate părțile, a început să creadă că se răzvrătise întreaga țară. Reșit Pașa avea să afirme mai târziu că „spaima îl făcuse pe sultan să uite până și de necesitatea de a cerceta ce anume reprezenta lucrul acela de care se temea; dacă și-ar fi păstrat cumpătul în mai mare măsură, istoria s-ar fi scris în alt chip".

La două zile după acele momente, sultanul l-a înlocuit din funcție pe marele-vizir și i-a spus lui Sait Pașa, proaspătul mare-vizir, „du-te să-i convoci pe ceilalți miniștri, pregătiți o propunere cu privire la ceea ce se cuvine a fi făcut, iar apoi vino să stăm de vorbă!"; Sait Pașa, care era un om cu experiență, și-a dat seama că sultanul voia să cadă la învoială și că n-ar fi acceptat niciun fel de altă propunere din partea lor. S-a sfătuit cu miniștrii săi, după care i-a propus suveranului să fie reinstaurată Constituția și să se revină la monarhia constituțională.

Sultanul a acceptat îndată, așa încât într-una dintre gazete a apărut o știre referitoare la reinstaurarea Constituției. Știrea a fost tipărită cu caractere mici, dar a avut efecte majore.

Pe întreg teritoriul imperiului domnea o atmosferă de sărbătoare, se trăgea cu tunul, se rosteau discursuri, iar „unioniștii" erau purtați pe brațe; în toate târgurile, în toate cartierele de prin orașe aveau loc mitinguri.

Liderii Societății Uniune și Progres, printre care se număra și Hüseyin Hikmet Bey, au pus la cale o reuniune; toți erau în culmea bucuriei. Doar Hikmet Bey încerca un oarecare sentiment de amărăciune, constatând că „armele erau mai eficiente decât ideile și că până și prietenii săi acordau mai multă însemnătate armelor decât ideilor"; scopul pe care-l urmăriseră ani de zile sfârșise prin a fi atins, numai că lucrurile nu decurseseră așa cum și-ar fi dorit el.

În timp ce Hikmet Bey participa la reuniune, stând cu urechile ciulite la strigătele de bucurie care răzbăteau de afară, în fața conacului său s-a oprit o mașină roșie. Mehpare Hanım, care tocmai se uita atunci pe fereastră, l-a văzut pe strada care, la ceasurile acelea, când lumea se aduna prin piețe, era cu desăvârșire pustie, pe Constantin Cesar; acesta coborâse din mașină, deschizând capota și uitându-se la motor și aruncând, din când în când, câte o ocheadă către ferestrele din jur; părea că atmosfera plină de exaltare, de nerăbdare care cuprinsese întreaga țară și care trăda convingerea că totul era posibil îl înrâurise și pe el. Și-a pus grăbită o basma pe cap, fără să se mai întrebe măcar de ce țipa lumea atât de tare, a ieșit în fața porții, îmbrăcată cu hainele de casă, și s-a dus la mașină; ai fi zis că, odată cu glonțul pe care-l slobozise din revolver, locotenentul Atıf Bey nu răpusese doar tirania, ci și răbdarea și puterea de îndurare a lui Mehpare Hanım.

Mehpare Hanım și Constantin n-au schimbat nicio vorbă; tânărul a deschis portiera mașinii, așteptând ca Mehpare Hanım să urce, iar ea a urcat; apoi, Constantin a închis portiera la loc, s-a așezat pe scaunul șoferului și a apăsat pedala de accelerație. Au trecut în viteză pe străzile pustii, care arătau de parcă ar fi fost părăsite, și au ieșit din oraș; au luat-o pe drumul care ducea la Peninsula Halkidiki; urcau către munți, trecând în viteză, fără să se sinchisească de pericole, pe un drumeag care abia dacă era ceva mai lat decât o potecă și care șerpuia prin pădure.

Odată ajunși pe culme, s-au oprit în fața unei case de vacanță; în fața acesteia se afla o mică vie. Jos, la poale, se întindea Marea Egee, cu gătelile ei de spumă albă și cu însuflețirea veselă a acelei zile de vară.

Înainte de a intra în casă, Constantin a indicat cu un gest vița aceea de vie mititică:

— Eu am plantat toți butașii din vița asta de vie. Vița aceasta e doar a mea! a spus el.

Mehpare Hanım, care era stăpânită de furie, dar și de dorința aceea ciudată pe care-o încearcă femeile aflate pe punctul de a-și înșela soții față de bărbatul pe care-l vor îmbrățișa în curând, i-a adus aminte de o mai veche discuție a lor:

— Măcar s-au copt strugurii?

Constantin a râs, făcând o grimasă:

— Da, o să-i culegem foarte curând!

Apoi n-au mai scos o vorbă.

Odată ajunși în dormitor, ale cărui ferestre, orientate spre mare, erau împodobite cu mușcate, s-au strecurat în patul lui Constantin, care făcuse

cunoștință cu nenumărate femei; au făcut dragoste cu sălbăticie, fără să-și spună nimic. Acolo, în patul acela, Mehpare Hanım a avut parte de ceva ce nu-i fusese dat niciodată până atunci: a aflat ce înseamnă cu adevărat violența. O aștepta, de fapt, deși cu oarecare teamă; la fel ca orice lucru necunoscut de care avea parte în așternut, violența a făcut-o să-și iasă din minți de plăcere și, așa cum i se întâmpla ori de câte ori se smintea de desfătare, s-a îndrăgostit de bărbatul care-i deschidea calea unor senzații nemaiîncercate, care-i deprindea trupul cu gusturi noi, așa cum i se întâmplase cândva și cu Hikmet Bey. A uitat, chiar dacă doar pentru o vreme, de tot și de toți, de familie, de soțul ei, de timp.

Când și-au venit în fire și și-au adus din nou aminte de timp, se lăsa seara. S-au îmbrăcat în grabă și s-au pus în mișcare fără să-și adreseze vreo vorbă, după care s-au despărțit în fața conacului, tot fără să rostească vreo vorbă, de parcă ar fi fost supărați unul pe celălalt.

Când a intrat în salon, Mehpare Hanım a văzut-o mai întâi pe Rukiye; fata, care stătea într-un colț cu pisoiul în brațe, și-a ațintit ochii, care aduceau cu ai mamei sale, către Mehpare Hanım, aruncându-i aceeași privire pe care i-o arunca și motanului pe care-l ținea în poală și-l mângâia. Nizam, care se afla pe aproape de ea, părea să se teamă ca nu cumva mama sa să pățească ceva rău, în vreme ce Hikmet Bey stătea în dreptul pianului; era oarecum neras, arăta palid și tras la față; pe ferestrele deschise se revărsau vocile voioase ale celor care se veseleau în oraș.

— Unde ai fost, Mehpare Hanım? a întrebat el.

Mehpare Hanım l-a privit pe bărbatul acela pe care nu-l mai iubea drept în față, oarecum uimită de faptul că îi adresa o asemenea întrebare.

— Unde ai fost, Mehpare Hanım, te-am întrebat...

— Mă interoghezi, Hikmet Bey?

Hikmet Bey și-a înfundat mâinile în buzunare, ca să nu se vadă că-i tremurau, după care a ridicat tonul, țipând la ea nervos:

— Cred că un bărbat are dreptul să-și întrebe nevasta care vine acasă la ora asta pe unde a umblat! De unde vii la ora asta?!

Mehpare Hanım, care nu uita niciodată vorbele ce i se adresau și care le aducea negreșit aminte de ele celorlalți la momentul potrivit, a înclinat capul într-o parte și l-a privit pe Hikmet Bey printre gene:

— Asta să fie o criză de gelozie, Hikmet Bey? Te rog să-ți ții puțin firea, căci ești ridicol!

Hikmet Bey bănuia, de fapt, de unde venea soția sa, dar, cu toate acestea, tot mai aștepta ca ea să nege acest fapt. Tăgada, strădania de a însăila o minciună ar fi reprezentat o dovadă a interesului, a afecțiunii, a grijii față de persoana lui; deși știa că soția sa încetase să-l mai iubească, ar fi putut visa să edifice o nouă dragoste pe temelia reprezentată de acea grijă și acel interes; auzind însă vorbele lui Mehpare Hanım, și-a dat seama de adevăr în toată goliciunea sa: soția lui era îndrăgostită de altcineva și, din acel moment, n-ar mai fi răbdat nici măcar s-o atingă. Desigur că, după atâta amar de ani, învățase foarte bine de ce anume era îndrăgostită soția sa; a bănuit până și în ce fel făcuseră dragoste ea și Constantin. L-a văzut aievea în fața ochilor pe bărbatul acela brunet cum o lovea în așternut pe soția sa și, deși nu știa ce se petrecuse cu adevărat, și-a închipuit acea scenă întocmai așa cum se petrecuse ea în realitate.

A simțit fiori în tot trupul:

— De ce te-ai mai întors, Mehpare Hanım? a izbutit el să îngaime.

S-a uitat la copii: Rukiye îl dezmierda grijulie, de parcă n-ar fi existat nimic mai însemnat pe lume, pe pisoiul ei, Habeș, care-i stătea cuibărit în poală și care nu îmbătrânise deloc, iar Nizam se juca cu ciucurii pernei de pe banchetă.

A ieșit din salon fără să mai scoată o vorbă și s-a dus la el în birou; și-a scos revolverul de la brâu și l-a pus pe masă.

Afară, oamenii sărbătoreau începutul unei noi ere și prăbușirea tiraniei.

XXVII

Osman stătea printre mormane de cutii de conserve, printre furnici care cutreierau toată casa cu negreața lor forfotitoare, printre lucrurile rămase de pe urma morților săi; și toți morții săi se aflau acolo, în odaie, etalându-și trupurile străvezii.

În încăpere se revărsa zarva clocotitoare a imperiului care sărbătorea prăbușirea tiraniei.

Osman se gândea că gloata aceea care se bucura de sfârșitul tiraniei și care trecuse de multă vreme în lumea drepților habar n-avea atunci că silnicia nu se sfârșea niciodată pe acele meleaguri, că, odată sfârșită una, avea să înceapă o alta, că nimic altceva în afară de samavolnicie n-ar fi putut să rodească pe plaiurile acelea.

Cerul era împânzit de focuri de artificii multicolore, răsunau salve de tun, iar prin piețe se organizau tot soiul de adunări; se rosteau discursuri și ploua cu vorbe, de mai-mai să-i înece pe oameni; toate oficiile telegrafice lucrau din greu, iar știrile se răspândeau în toate zările Imperiului, purtatele de firele de telegraf zumzăitoare; vapoarele șuierau. Fesurile, căciulile, pălăriile zburau prin aer, musulmanii și „ghiaurii“ se strângeau în brațe, răsunau hohote de râs, femeile plângeau de bucurie.

Osman nu auzea, în toiul acelui vacarm, decât un pocnet de revolver care răsuna într-o odaie de lucru din Salonic.

Doar un pocnet de revolver...